

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSHAK HOCASI AHMED B. HAYREDDİN EL-
GÜZELHİSARİ VE
TERCÜME-İ HADİS-İ ERBAİN ADLI ESERİ

Rabia KAYA

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Nesrin SOFUOĞLU

İZMİR – 2019

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “İshak Hocası Ahmed b. Hayreddin el-Güzelhisari ve Tercüme-i Hadis-i Erbain Adlı Eseri” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

..../.../2019

Rabia KAYA

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İshak Hocası Ahmed b. Hayreddin el-Güzelhisari ve Tercüme-i Hadis-i Erbaîn

Adlı Eseri

Rabia KAYA

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı

İslam Tarihi ve Sanatları Programı

Bu çalışmanın amacı, İshak Hocası Ahmed b. Hayreddin el-Güzelhisârî ve Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn adlı eserinin tenkitli metninin kurulması ve oluşturulan metin üzerinden eserin içerik yönünden incelenmesidir.

Bu amaç doğrultusunda, öncelikle eserin konusu olan Türk-İslam Edebiyatında Kırk Hadis türü ele alınmıştır.

Birinci bölümde İshak Hocası'nın hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde eser şekil ve muhteva yönüyle incelenmiştir. Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn'de müellifin takip ettiği sıra ile hadisler tahlile çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn'in ulaşılabilen nüshaları üzerinden tenkitli metin kurma çalışmaları yürütülmüştür.

Tezin genel bir değerlendirmesinin yapıldığı sonuç ile çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırk hadis, İshak hocası, Türk-İslâm Edebiyatı.

ABSTRACT

Master's Thesis

Study Text of Ishaq Khâjesi Ahmad b. Hayreddin Güzelhisari's Forty Hadith

Translation

Rabia KAYA

Dokuz Eylül Üniversitesi

Graduate School of Social Sciences

Department of Islamic History and Arts

Islamic History and Arts Program

The aim of this thesis is to edit a critical text and to study the text in point of form and content with Ishaq Khâjesi Ahmad b. Hayreddin Güzelhisari's Forty Hadith Translation.

Next, in first chapter, information was presented about life and works of Ishaq Khâjesi and dealt following the clues of views of the poet.

In the second chapter, Forty Hadith Translation was analyzed from the point of form and content. Forty Hadith was studied taking into account the order which the author followed and the concepts which he used.

In the third chapter, geneology and edition of critical text was constructed using available copies of Forty Hadith Translation.

The study was completed with the chapter of conclusion in which a general assessment was made.

Keywords: Forty Hadith, Ishaq Khâjesi, Islamic and Turkish Literature.

**İSHAK HOCASI AHMED B. HAYREDDİN EL-GÜZELHİSÂRÎ VE
TERCÜME-İ HADÎS-İ ERBAÎN ADLI ESERİ**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

**BİRİNCİ BÖLÜM
İSHAK HOCASI AHMED EFENDİ**

1.1. HAYATI	7
1.2. ESERLERİ	9

**İKİNCİ BÖLÜM
TERCÜME-İ HADÎS-İ ERBAÎN'İN TAHLİLİ**

2.1. ŞEKİL İNCELEMESİ	14
2.1.1. Yapı Özellikleri	14
2.1.1.1. Tür Bilgisi	14
2.1.1.2. Tertip Şekli	15
2.1.2. Dil ve Üslûp Özellikleri	17
2.1.2.1. Secî	17
2.1.2.2. Âyetler ve Hadisler	17
2.1.2.3. Manzûmeler	20
2.1.2.3. Hikâyeler	21

2.2. MUHTEVÂ İNCELEMESİ	22
2.2.1. HADİS: Kur'ân-ı Kerim'i Öğrenmek ve Öğretmek	22
2.2.2. HADİS: Gündüzün İlk Vakti; Bükre	23
2.2.3. HADİS: İlim Talep Etmek	24
2.2.4. HADİS: Küçükken İlim Öğrenmenin Önemi	24
2.2.5. HADİS: Sütün Tabiata Etkisi	25
2.2.6. HADİS: Babaya İtaat Etmek	25
2.2.7. HADİS: Evlatlarımız Ciğerparelerimizdir	27
2.2.8. HADİS: Yaşlılık ve Utanma Duygusu	27
2.2.9. HADİS: Zühd Sahibi Olan Mü'min	28
2.2.10. HADİS: Dünyadan Uzak Durup, Ahirete Yönelmek	28
2.2.11. HADİS: Mü'minlerin En Mükemmeli	28
2.2.12. HADİS: Hikmetin Başı; Yumuşak Huyluluk	29
2.2.13. HADİS: Çekiştirmek ve Lanet Etmek	29
2.2.14. HADİS: İtaat, Ancak İyi İşlerdedir	30
2.2.15. HADİS: İyilik Yapmak	30
2.2.16. HADİS: Komşu Hakkı	30
2.2.17. HADİS: İyi ve Güzel Komşuluk Edinmek	31
2.2.18. HADİS: Komşu ve Arkadaşın Önemi	31
2.2.19. HADİS: At Üç Çeşittir	31
2.2.20. HADİS: At Alırken Dikkat Edilecek Hususlar	32
2.2.21. HADİS: Hayvanları Tökezlediğinde Dövmemek	32
2.2.22. HADİS: Allâh Her Hastalığın Şifasını İndirmiştir	33
2.2.23. HADİS: Hastalık ve Perhiz	33
2.2.24. HADİS: Sabah ve Akşam Yemeğini Terk Etmenin Zararları	34
2.2.25. HADİS: Yemek Hazır ise Yemeği Bekletmemek	34
2.2.26. HADİS: Mercimeğin Önemi	35
2.2.27. HADİS: İnek Sütünün Faydası	35
2.2.28. HADİS: Nezle Olmak ve Cüzzam	36
2.2.29. HADİS: Öleceğimizi Bile Bile Doğum ve Bina Yapmak	36
2.2.30. HADİS: Ölümü Hatırlamak	37
2.2.31. HADİS: Kabirdekilerden İbret Almak	37

2.2.32. HADİS: Kabir Ehlinden Yardım İstemek	37
2.2.33. HADİS: Köy Halkı Kabir Ehli Gibidir	38
2.2.34. HADİS: Şefaatin Haram Olması	38
2.2.35. HADİS: Satranç veya Zarla Oynamak	39
2.2.36. HADİS: Uyarın Kişi Mazeretini Gidermiştir	39
2.2.37. HADİS: Kurbanı Büyüklerinden Seçmek	39
2.2.38. HADİS: Zahmet, Rahmettir	40
2.2.39. HADİS: Konuşmadan Önce Selam Vermek	40
2.2.40. HADİS: Hutbenin Önemi	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TERCÜME-İ HADİS-İ ERBAİN METNİ

3.1. NÜSHALARIN TAVSİFİ	42
3.2. METNİN KURULUMUNDA TAKİP EDİLEN ESASLAR	43
3.3. TERCÜME-İ HADİS-İ ERBAİN'İN TENKİTLİ METNİ	45
SONUÇ	168
KAYNAKÇA	169

KISALTMALAR

(a.s)	Aleyhisselam
b.	Bin (oğlu)
bkz.	Bakınız
c.	Cilt
DİB.	Diyanet İşleri Başkanlığı
Haz.	Hazırlayan
Hız.	Hazreti
Ktp.	Kütüphanesi
Neşr.	Neşreden
nr.	Numara
(r.a)	Radıya'llâhü anh (anhâ)
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
TDVİA.	Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
thk.	Tahkik
trc.	Tercüme
trs.	Tarihsiz
vb.	ve benzeri
yk.	yaprak

GİRİŞ

Türk-İslâm Edebiyatında Kırk Hadis; Arapçada “erbaûn hadîs”, Farsçada “çihil hadîs”, Türkçede “kırk hadîs” diye anılan kitap türü, II. (VIII.) yüzyılın, ikinci yarısından itibaren ortaya çıkmış olup konuyla ilgili derleme faaliyeti, “Ümmetimin dinî işlerine dair kırk hadis derleyen kimseyi Allâhu Teâlâ fakihler ve âlimler topluluğu arasında diriltir”¹ mealindeki zayıf bir hadise dayanmaktadır.²

Bundan başka, Hz. Peygamber’in şefaatine nail olmak, hayırla yâd edilmek, daha önce kırk hadis yazanlara benzemek ve bu geleneği devam ettirmek, okuyucuların hayır dualarını almak, bir konuyu aydınlatmak ya da bir konuya dikkat çekmek, yakalandığı bir hastalıktan kurtulmak, cehennem azabından korunmak, sıkıntıları gidermek, geçen boş zamanları telâfi etmek, dine ve müslümanlara hizmet etmek, şahsi görüşlerini eserinde açıklama fırsatını bulmak, ekâbir ve devlet ricaline hoş görünmek vb. gibi sebepler de müelliflerin bu sahada eser vermelerinin nedenlerindendir.³

Kırk hadis nakliyle ilgili rivayetler Hz. Ali, Abdullah b. Mes’ud, Muâz b. Cebel, Ebu’d-Derdâ, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Enes b. Mâlik, Ebû Hüreyre, Ebû Ümâme, Câbir b. Semüre, Abdullah b. Amr b. Âs ve Ebû Saîd el-Hudrî’ye nispet edilmektedir.⁴

Mahiyeti hakkında bilgi bulunmayan ilk kırk hadisi Abdullah b. Mübârek(181/797) kaleme almış, ardından Muhammed b. Eslem et-Tûsî *el-Erbaûn*’unu bablara göre tasnif etmiş, daha sonra Hasan b. Süfyân, Âcurrî, İbnü’l-Mukrî el-İsfahânî, Dârekutnî, Hâkim en-Nisâbü’rî, Mâlinî, Ebû Nuaym el-İsfahânî, İsmâil b. Abdurrahman es-Sâbü’rî, Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, Ebû Tâhir es-Silefî, Münzirî, Nevevî ve İbn Hacer el-Askalânî gibi âlimler bu geleneği devam

¹ Suyûtî, *el-Câmiu’s-Sagîr fî Ehâdisi’l-Beşîr ve’n-Nezîr*, (I-II), Mustafa el-Bâbî el-Halebî Matbaası, Kahire 1939, s. 524; Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ ve muzîli’l-İlbâs ‘amme’s-tehara mine’l-ehâdis ‘alâ elsineti’n-nâs*, (I, II) Dâr-ı İhyâü’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut 1351, s. 17.

² M. Yaşar, Kandemir, “Kırk Hadis”, *TDVİA*, Ankara 2002, XXV, s. 467.

³ Kırk hadis yazma sebepleri için bkz. Abdülkadir Karahan, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis Toplama, Tercüme ve Şerhleri*, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul 1954, ss. 5-25; Selehattin Yıldırım, *Osmanlıda Kırk Hadis Çalışmaları*, Daru’l-hadis Yayınları, İstanbul 2000, ss. 20-30.

⁴ Kandemir, XXV, s. 467.

ettirmiş, onların *el-Erbaûn*'ları muhaddisler tarafından çokça okunup rivayet edilmiştir.⁵

Arap edebiyatında ilk örneği Abdullah b. Mübarek'in Erbaûn Hadîs'iyle görülen bu tür uzun süre başladığı gibi mensur olarak kaleme alınmış, İran ve Türk edebiyatlarında önce nazım-nesir karışık telif edilmiş ve giderek tamamen manzum kırk hadisler ortaya çıkmıştır.⁶

Muhteva bakımından yalnız hadis metinlerinden oluşanların yanı sıra kısa açıklamalarla yetinilen veya tercüme ve şerhlerin yer aldığı önemli bir yekün tutmaktadır. Kırk hadis tercümelerinin bir kısmı âyet ve hadislerle, öğüt ve hikâyelerle desteklenmiştir. Yalnız hadîs-i kutsîlerden oluşanlar yanında Hz. Peygamber'in hutbelerinden, aynı râvinin rivayetlerinden ya da aynı konuda seçilen kırk hadisler bulunduğu gibi yedi, on vb. bazı rakamlarla ilgili hadislerden yahut noktasız harflerden seçilenler de vardır. Muhtevası çeşitli olan kırk hadislerin çoğunu Kur'ân'ın faziletleri, İslâm'ın şartları, zühd ve takvâ, dünyevî meşgaleler, ilim ve âlim, siyaset ve hukuk, içtimaî ve ahlâkî hayat, bir kavim, bölge veya şehrin fazileti, tıp, hüsn-i hat gibi ilim ve sanat dallarıyla ilgili konular oluşturmuştur.⁷

Türk edebiyatında siyer, hilye, mevlid, maktel gibi dinî türler içerisinde en fazla işlenen tür kırk hadistir. Arapçada iki yüz ellinin üstünde, Farsçada elliye yakın kırk hadis olduğu tespit edilmiştir.⁸

Osmanlı toplumunda her seviyedeki insana hitap eden kırk hadislerin sayıca diğer milletlerinkinden fazla oluşu ve nazım dilinin üstün estetik özelliklerle zenginleşmesi bu eserlerin yüzyıllarca büyük ilgi görmesinin sonucudur. Türk yazar ve şairleri Arapça bir kısa metni nazım diline aktarırken tercüme güçlerini olduğu kadar ana dillerindeki ustalıklarını da gösterme imkânı bulmuşlardır. Böylece zengin bir dinî edebiyat türü ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Türklerin kırk hadis türündeki çalışmalarının bir kısmı sadece hadis metinlerini derleme şeklinde olmuştur. Bunların çoğu din eğitimi ve öğretimiyle ilgilidir. Cemâleddin Aksarâyî, Kemalpaşazâde, Lütî Paşa, Taşköprizâde, Bursalı İsmail Hakkı gibi âlimlerin kırk hadisleri bu derlemelere örnektir. İdrîs-i Bitlisî, Uzun Firdevsî, Özbek Velîyyüddin

⁵ Kandemir, XXV, s. 467-468.

⁶ Abdülkadir, Karahan, "Kırk Hadis", TDVİA, Ankara 2002, XXV, s. 470.

⁷ Karahan, XXV, s. 470.

⁸ Karahan, XXV, s. 470.

Abdülvelî gibi şahsiyetler ise Türk oldukları halde Farsça kırk hadis tercümeleri yazmışlardır.⁹

Türkçe kırk hadisler genellikle hadisin metni, tercümesi, bazen de kısa izahı şeklinde düzenlenmiş, tercüme ve izah bölümleri tamamen mensur olan az sayıdaki kırk hadis dışında daha çok manzum olarak kaleme alınmıştır. Bazı kırk hadislerde râvi senedi de yer almıştır. Türk edebiyatındaki kırk hadisler şekil bakımından mensur, manzum ve mensur-manzum olmak üzere yazılmıştır. Az sayıdaki mensur kırk hadislerin bir kısmı hem tercüme hem şerhten oluşur. Çoğu kıta nazım şekliyle yapılan manzum tercümelerde hadisin metni kıtanın önünde veya sonunda verilir. Bazılarında bir kıta içinde hem tercüme hem metin beraberce verilmiştir. Bu durumda hadis metninin vezni bozulmayacak şekilde yerleştirilmesi gerekmektedir.¹⁰

Müslüman milletlerin hiç birinde, büyük sanatkârlar, Türkçede olduğu kadar, manzum kırk hadis tercümeleriyle uğraşmamış ve Türkçedeki kadar bol eser vermemişlerdir. Ali Şîr Nevâî (ö. 1501), Fuzûlî (ö. 1556), Nâbî (ö. 1712) gibi birçok şair, Câmî'nin seçtiği kırk hadisi aynı vezinle ve kıt'alar halinde tercüme etmişlerdir. Bunun yanında Hazînî ve Hâkânî gibi usta sanatkârların mesnevî tarzındaki kırk hadis tercümeleri, Türkçede şekil bakımından kırk hadislerin hangi alanda daha geniş gelişme ve yayılma imkânlarına sahip olduklarını ortaya koyan belirtilerdir.¹¹

Türkçede ilk kırk hadis tercümesi, 759'da (1358) kaleme alınan Mahmûd b. Ali'nin her biri on hadisten oluşan dört babdan müteşekkil *Nehcü'l-Ferâdis*'idir.¹²

XV. yüzyılda Kemal Ümmî'nin *Kırk Armağan*'ı bu türün orijinal örneklerinden biridir. Bu yüzyılda tercüme edilen diğer bir kırk hadis de Nevâî'ye aittir. Câmî'nin *Çihil Hadîs* adlı eserinden aynı adla ve dörder tane mısralık kıtalar halinde 886'da (1481) çevrilen eser Necip Âsım Yazıksız tarafından "Erbaîn Hadis Tercümeleri" başlığı altında yayımlanmıştır.¹³

XVI. yüzyıl, bu türdeki eserlerin hem halkın hem aydınların ilgisine mazhar olması sonucunda yalnız Türkçe ile değil Arapça ve Farsça ile de öncekilere göre daha çok kırk hadis kaleme alınan bir dönemdir. Hâzinî'nin manzum *Şerh-i Hadîs-i*

⁹ Karahan, XXV, s. 470.

¹⁰ Karahan, XXV, s. 470-471.

¹¹ Âlim Yıldız, *Okçuzâde Mehmed Şâhî ve Manzum Kırk Hadis Tercümesi: Ahseñü'l-Hadîs*, D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, XVII, İzmir 2003, s. 91-92.

¹² Karahan, XXV, s. 471.

¹³ Karahan, XXV, s. 471.

Erbaîn'i türün bu yüzyıldaki önemli örneklerinden biridir.¹⁴ Bu dönemde kırk hadis tercümesi yapan bir diğer isim de Usûlî'dir. Divanının baş tarafında *Manzûme-i Hadîs-i Erbaîn* adıyla yer alan manzum kıtalarda seksen hadis tercüme etmiştir.¹⁵ Bu yüzyılda kırk hadis tercümesi yapan diğer şahsiyetler şöyle sıralanabilir: Emîr Muhaddis Mukaddes'in çevirisi 951'de (1544) yazılmış, *Hadîs-i Erbaîn-i Kutsî* adıyla iki formalık bir eserdir. Bozuk bir Türkçe ile kaleme alınan bu risâle edebî değerden uzaktır. 960 (1553) tarihli *Melâmî Dede Tercümesi* yirmi sayfa hacminde ve nazım-nesir karışık olup yazarının adı Abdülkerim Hüseyinî'dir. Fuzûlî'nin Molla Câmî'den çevirdiği *Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn* Türkçe tercümelerin en başarılı örneklerinden biridir.¹⁶ Merdümî'nin *Tuhfetü'l-İslâm*'ının biri Millet, diğeri Hacı Selim Ağa kütüphanelerinde olmak üzere iki nüshası tespit edilmiştir. Nev'î'nin 977'de (1569) nazmettiği, tek yazması bilinen *Kırk Hadis Tercümesi* bir mecmuanın içinde olup dört bölümden ve her bölüm aynı konuda söylenmiş on hadisten oluşmaktadır.¹⁷

Âlî Mustafa Efendi *Çihil Hadis* olarak adlandırdığı iki ayrı eser kaleme almış, bunlardan ilkinin 1005'te (1597), ikincisini 1005/1008 (1597-1600) yıllarında tamamlamıştır. Bu eserler, Hasan Aksoy tarafından *Mustafa Âlî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümeleri* adıyla yayımlanmıştır.¹⁸ Ali b. Hacı Mustafa'nın *Amâil-i Fezâil-i Cihâd*'ı Türkçe kırk hadis tercümeleri arasında özel bir yere sahiptir. Tek yazması Raif Yelkenci'de görülen kırk beş varaklık eserin gazilerin hayır duasını almak amacıyla yazıldığı belirtilmektedir.¹⁹ Bu yüzyılda iki kırk hadis tercümesi nazmeden şairlerden Fevrî'nin eserlerinden birinin adı *Kühl-i Dîde-i A'yân*'dır. Rihletî'nin *Dervişlerin Ahvaline Dair Kırk Hadis*'i ile Abdurrahman-ı Câmî'nin *Terceme-i Hadîs-i Erbaîn*'inin Türkçeye nakli olan risalesi XVI. Yüzyılda kaleme alınan diğer önemli kırk hadis tercümeleridir.²⁰

¹⁴ Karahan, XXV, s. 471.

¹⁵ Karahan, XXV, s. 471.

¹⁶ Karahan, XXV, s. 471.

¹⁷ Karahan, XXV, s. 471.

¹⁸ Karahan, XXV, s. 471.

¹⁹ Karahan, XXV, s. 471.

²⁰ Karahan, XXV, s. 471.

Hâkânî'nin İstanbul ve Anadolu kütüphanelerinde pek çok yazması bulunan hacimli kırk hadis tercümesi XVII. Yüzyılda yazılan manzum kırk hadis tercümeleri içinde önemli bir yere sahiptir.²¹

XVIII. yüzyılın birinci yarısı ve özellikle III. Ahmed dönemi kırk hadis tercümeleri bakımından oldukça zengindir. Abdullah b. Mehmed'in 1115 (1703) yılında III. Ahmed'e ithafen yazdığı *Ahsenü'l-haber*'i tamamen mensurdur. Hikmetî, adlı müellifin muhtemelen III. Ahmed dönemine ait kırk hadis tercümesi Farsça bazı manzum parçalar dışında mensurdur.²² İshak Hocası Ahmed Efendi'nin 1120'de (1725) tercüme ettiği *Şerh-i Hadîs-i Erbaîn*'i tamamen mensurdur.²³ Eserde önce seçilen hadisin tercüme ve şerhine yer verilmekte, ardından iktibaslar ve misaller gelmektedir. Bazı hadislerin şerhinde, aynı mealde olan diğer hadislerle tercüme takviye edilmiştir. Ayrıca şerh esnasında, bütün hadislerde olmasa da, İslam dünyasının bilinen hikâyelerinden de faydalanılmıştır²⁴. Eser hakkında detaylı bilgi birinci bölümde verilecektir.

Nebevî *Erbaîn*'inin geniş bir şerhi olup kırk hadis tercümelerinin en önemlilerinden olan Bursalı İsmail Hakkı'nın eseri 1137'de (1725) yazılmış ve üç defa basılmıştır.²⁵ XVIII. yüzyılda Hasan b. Ali, Süleyman Efendi, Vahdetî Osman Efendi, Abdülgaîffâr Kırîmî, Nüzhet Ömer Efendi ve Turhal Şeyhi Mustafa da kırk hadis tercümeesi türünde eserler vermiştir.²⁶

Türkçe kırk hadis tercümelerinde XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülen duraklama XIX. yüzyılda da devam eder.²⁷ Bu yüzyılda eser veren şahsiyetler; Abdullah b. İsmâîl, Hikmet, Abdülaziz Efendi, Sâdık Efendi, Mustafa Cemî ve Hüseyin Remzi'dir.²⁸

XX. yüzyılda ortaya konan başlıca kırk hadis tercümeleri şunlardır: Âlimcan Barudî'nin *Erbaîniyyât-ı Müteselsile*'nin ikinci kitabı biri kırk iki, diğeri kırk hadisten oluşan iki bölümdür. Hz. Peygamber'den hadis rivayet eden sahâbîlerin hal tercümelerinin de yer aldığı eser, Arapçaya başlayan talebenin bu dili kolayca

²¹ Karahan, XXV, s. 471.

²² Karahan, XXV, s. 472.

²³ Karahan, XXV, s. 472.

²⁴ Topal, *Ahmedî (İshak Hocası) Vahdetnâme-i Âlem-Engîz (İnceleme Metin)*, (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2011), s. 32.

²⁵ Karahan, XXV, s. 472.

²⁶ Karahan, XXV, s. 472.

²⁷ Karahan, XXV, s. 472.

²⁸ Karahan, XXV, s. 473.

öğrenebilmesi amacıyla kaleme alınmıştır. İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*'nde Cebbarzâde Mehmed Ârif'in beş ciltlik bir *Hadîs-i Erbaîn Şerhi*'nin bulunduğunu kaydeder. Nevevî'nin kırk hadisin en güzel çevirilerinden biri Babanzâde Ahmed Naim tarafından yapılmıştır. Harput Müftüsü Kemâleddin'in basılmamış bir *Hadîs-i Erbaîn*'i bulunduğunu yine İbnülemin Mahmud Kemal haber vermektedir. Hasan Basri Çantay'ın da her birinde on adet kırk hadis bulunan *Kırk Hadis ve Meâlleri* adlı bir eseri vardır. Ahmed Hamdi Akseki'nin *Peygamberimizin Vecizeleri* adlı kitabı otuz beş hadis tercümesinden oluşmakla beraber bu tür içinde değerlendirilebilir. Ahmed Nazım Arıkan'ın *Kırk Hadis-i Şerif*i, Ahmed Hamdi Naçar'ın *Ahlâk Öğütleri ve Kırk Hadis-i Şerif*, Harun Ünal'ın Sadık Yılmaz'ın *İzahlı Kırk Hadis Meâli*, Halil Gönenç'in İmam Nebvî'den çevirip açıkladığı *Kırk Hadisle İslâm Yolu*, Abdülkadir Karahan'ın *Kırk Hadis*'i, Abdülkadir Akçiçek'in *Hadis-i Erbaîn (Kırk Hadis)-Aslı, Tercümesi ve Şerhi*-, Fikri Yavuz'un *Kırk Hadis-i Şerif*, Harun Ünal'ın *Tasavvufî Yorumlarıyla Kırk Hadis*, Yusuf Tavash'ın *40 Hadîs-i Şerif*, Durak Pasmaz'ın *Kur'ân-ı Kırk Kerim'in Fazileti Hakkında Kırk Hadis* ve Ali Rıza Temel'in *İnsanlara İyilik Hakkında Kırk Hadis* adlı eserleri bu türün son örnekleridir.²⁹

²⁹ Karahan, XXV, s. 473.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSHAK HOCASI AHMED EFENDİ

1.1. HAYATI

Asıl adı Şemseddin Ahmed'dir. Doğum tarihi hakkında kaynaklarda bilgi bulunmayan Şemseddin Ahmed Efendi, Aydın Güzelhisar yakınlarındaki Sobuca isimli köyde dünyaya gelmiştir. Sobuca köyü sakinlerinden Hayreddin Efendi'nin oğludur. İshak Hocası, *Hediyyetü'l-Ârifîn*'de Ahmed b. Hayreddin el-Güzelhisarî er-Rumî el-Hanefî olarak takdim edilmiştir.³⁰

İshak Hocası'nın ilk hocası, ulemeden olan babası Hayreddin Efendi olup oğluna bizzat ders vermiştir.³¹ İlk tahsilini memleketinde tamamladıktan sonra seyahate çıkmış ve Şirvan'da meşhur âlimlerden Hoca Ni'metullah Efendinin feyizli derslerine devam ederek icazet almış ve Bursa'ya yerleşmiştir.³²

Uzun süre İran'da kaldığı için ilk zamanlar Acem Ahmed Efendi diye anılmıştır.³³ Mehmed Siraceddin, şairin döneminde revaçta olan ilimleri tahsil ettiğini belirterek, onu özellikle ilm-i hikmette (felsefe) asrın Farâbisi ve ilm-i heyette (astronomi) İbn-i Sinası şeklinde nitelemektedir.³⁴

Bursa'da layık olduğu hürmet ve itibarı görerek bazı medreselerde ders vermeye başlamıştır. Bu sırada ilim ve irfan sahiplerinin kadir ve kıymetini bilen Bursa zenginlerinden "İshak Efendi" adında bir zatın oğlunu da talim ve terbiyeye başlanmış, uzun süre bu zatla bir arada bulunduğu için bundan sonra halk arasında "İshak Hocası" ismiyle meşhur olmuştur.³⁵

³⁰ İshak Hocası Ahmed Güzelhisari ve Vahdet-nâmesi üzerine Reşat Öngören tarafından yazılmış ansiklopedi maddesi ve iki adet doktora tezi bulunmaktadır. Reşat Öngören, "İshak Hocası", **TDVİA**, İstanbul 2000, XXII, s. 533; Ahmet Topal, **Ahmedî (İshak Hocası) Vahdetnâme-i Âlem-Engîz (İnceleme Metin)**, (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2011), ss. 23-29; Nesrin Sofuoğlu, **Vahdetnâme-i Âlem-Engîz İnceleme Metin**, (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2012), ss. 16-21. Nesrin Sofuoğlu ve Ahmet Topal doktora tezi olarak hazırladıkları bu çalışmalarda İshak Hocası'nın hayatı ve eserleri hakkında detaylı bilgi vermişlerdir. Bu sebeple yüksek lisans tezi olan bu çalışmada söylenecek pek bir şey kalmamıştır. İshak Hocası'nın hayatı ve eserleri kısmın mevcut çalışmalardan faydalanarak aktarılmıştır.

³¹ İsmail Belig, **Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefât-ı Dânişverân -Târih-i Bursa-**, Bursa 1302, ss. 411-417.

³² Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, Ankara 2000, I, s. 389.

³³ Öngören, XXII, s. 533.

³⁴ Topal, **Ahmedî (İshak Hocası) Vahdetnâme-i Âlem-Engîz (İnceleme Metin)**, s. 23-24.

³⁵ Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, I, s. 389.

Bursa’da irşat vazifesiyle meşgul olan Halvetî tarikatı şeyhlerinden Şeyh Niyazi Mısırî’ye intisap ederek iç dünyasını tasfiye etmiştir.³⁶ Mısırî’nin halifelerinden olmuştur.³⁷ Nefeszâde İsmail Efendi’den hat meşk ederek ta’lik, tevkî’ ve siyâkat başta olmak üzere sülüs ve nesihle meşhur isimler arasında yer almıştır.³⁸ Sülüs ve nesihle, Hâfız Osman’nın da hocası olan Suyolcuzâde Mustafa b. Ömer’den icazet almıştır.³⁹ Her Ramazan’da nesih hattıyla bir Mushaf yazıp Bursa’da selâtin camilerine vakfettiği kaydedilmektedir.⁴⁰

Raşid tarihinin bildirdiğine göre İshak Hocası’nın hocalığını yaptığı İshak Efendi, padişaha oldukça yakın olduğundan döneminde sözü geçen biri idi. Bu nedenle devrin sadrazamı Kara İbrahim Paşa (ö. 1687) kendisine kin tutmuştu. Sürgün ettirilmesi için fırsat gözetiyordu. Nihayet me’muren Mısır’a gitmesine irade çıkarıldı. İshak Efendi yolculuğa tahammül edemediği için Eskişehir’de hastalandı, geri döndü. Kurnaz sadrazam kendisine hürmet ve muhabbetini bildiren mektuplar yazıyordu. Fakat aynı zamanda padişaha da İshak Efendi İstanbul’da ocak halkıyla ittifak etmiş, sizi hal’ ettirecek diye tezviratta bulundu. Rodos’a sürüldü. Daha sonra yeni iftiralar icad ederek 1095/1683-1684 yılında katl ettirdi.⁴¹

İshak Hocası hamisinin felaketinden sonra Bursa’da müderrislik görevlerinde bulundu. Şair önce 1098/1686 tarihinde İshak Paşa müderrisliğine tayin edilmiştir.⁴² İshak hocası, Sadrazam Fâzıl Ahmed ve Fâzıl Mustafa paşaların hizmetinde bulunmuştur. Fâzıl Mustafa Paşa kendisini İstanbul’a davet ederek Anadolu muhasebecisi yapmış ve beraberinde Belgrad seferine götürmüştür. Sadrazamın şehit olmasını üzerine (1102/1691) Bursa’ya dönmüştür. Yıldırım, İshak Paşa, Hudâvendigâr ve Murâdiye (Bursa) medreselerinde müderrislik yapan İshak Hocası Rebû’l-evvel 1103’te (Aralık 1692), Mûsile-i Sahn, 1107’de (1696) Sahn müderrisi

³⁶ Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, I, s. 389.

³⁷ Ramazan Muslu, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)**, İnsan Yayınları, İstanbul 2003, s. 127.

³⁸ Müstakim-zâde, Süleyman Sa’deddin Efendi, **Tuhfetü’l-Hattâtîn**, İstanbul 1928, s. 95-96; Ali Alparslan, **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, İstanbul 1999, s. 133-135; Şevket Rado, **Türk Hattatları -XV. Yüzyıldan günümüze kadar gelmiş ünlü hattatların hayatları ve yazılarından örnekler-**, İstanbul, trs, s. 119, 131.

³⁹ Muhittin Serin, **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, İstanbul 1999, s. 115

⁴⁰ Mehmed Sirâceddin, **Mecmu’a-i Şu’arâ ve Tezkire-i Üdebâ**, Hazırlayan Mehmed Arslan, Sivas 1994, s. 94.

⁴¹ Topal, **Ahmedî (İshak Hocası) Vahdetnâme-i Âlem-Engîz (İnceleme Metin)**, s. 25.

⁴² Topal, **Ahmedî (İshak Hocası) Vahdetnâme-i Âlem-Engîz (İnceleme Metin)**, s. 26.

olmuştur. 1703'te getirildiği Bursa Murâdiye Medresesi müderrisliği sırasında 10 Şâban 1120/1708'de vefat etmiştir.⁴³

Bursa'da Sârban Şeyh Mehmed (Deveciler) Mezarlığı'nda Şeyhü'l-islam Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi'nin kabri yanına defnedilmiştir. Ölümüne “Eyledi Ahmed Efendi ravza-i adni makam”; “Eyleye medrese-i cennet-i ulyâda makam” mısralarının yanı sıra şiirde Vâkîf mahlasını kullanan oğlu Hocaîzâde Mahmud Efendi tarafından da, "Ref" edip iki elim fevtine târih dedim / Vâlidim Hâce Efendi ede adni menzil" şeklinde tarih düşürülmüştür.⁴⁴

1.2. ESERLERİ

Astronomi, edebiyat, tefsir, hadis, kelâm ve mantık gibi alanlarda telif, tercüme, haşiye ve ta'lik şeklinde manzum ve mensur birçok eseri bulunan İshak Hocasî'nın başlıca eserleri şunlardır⁴⁵:

1. Risâle fi'l-A' māl bi'r-Ru'i'l-Mukantarât (Risâle-i İrtifa'): Türkçe olan eserde astronomiyle ilgili aletlerin nasıl kullanılacağına dair bilgiler verilmiştir. İshak Efendi adına yazıldığı için *İshâkiyye* adıyla da bilinen eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde nüshaları vardır. (Esad Efendi, nr. 3536/2; Fâtih, nr. 5319/7, Lâleli, nr. 2727/1). Risâle-i Rub' Dâire adıyla anılan eserin müellif hattı Mısır Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları, nr. 5'tedir.
2. Risâle-i Ma'mûle fî Beyâni'z-Zilli ve Tahdîdi'l-Cihât ve Ta'yîn-i Semti'l-Kible: Gölgeyle ilgili astronomi işlemlerinden, yönlerin tayininden ve dâire-i hindiyye yardımıyla kible yönünün tayininden bahseden Arapça risâledir. Kible tayiniyle ilgili olan risâle sonradan eklenmiştir. (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3536/3; Fâtih, nr. 5319/8, Lâleli, nr. 2727/2).
3. Şerhu Dâ'ireti'l-Hindiyye: *Osmanlı Müelliflerinden* yanlılıkla *Dâ'ire-i Hendesiyye Şerhi* olarak kaydedilen eser, kible tayininde kullanılan dâire-i hindiyye hakkında bilgi veren Arapça iki varaklık küçük bir risâledir. (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5366). Bazı nüshalarda *Risâle-i Ma'mûle fî Beyâni'z-Zilli ve Tahdîdi'l-*

⁴³ Öngören, XXII, s. 533.

⁴⁴ Öngören, XXII, s. 533.

⁴⁵ Detaylı bilgi için bkz., Nesrin Sofuoğlu, *Vahdetnâme-i Âlem-Engîz İnceleme Metin*, ss. 24-26; Ahmet Topal, *Ahmedî (İshak Hocasî) Vahdetnâme-i Âlem-Engîz (İnceleme Metin)*, (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2011), ss. 30-37.

Cihât ve Ta'yîn-i Semti'l-Kible bi'd-Dâ'ireti'l-Hindiyye ismiyle tek bir eser olarak anılmaktadır. (Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, nr. R 3280/2).

4. Vahdet-nâme-i Âlem-Engîz: Mesnevî şeklinde kaleme alınmış 2920 beyitlik bir eserdir. Astronominin yanı sıra tarih konularını, peygamber kıssalarını ve yer yer dinî-tasavvufî öğütleri ihtiva etmektedir. Büyük bir kısmı Türkçe, pek azı Farsça olan eser, *Vahdet-nâme* adıyla basılmıştır (İstanbul 1302).

5. Sandûkatü'l-Maârif: Muammâ ve lügazdan bahseden Farsça önemli bir eserdir. (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 618; Ayasofya, nr. 4813/2; Hacı Mahmud Efendi, nr. 3647).

6. Manzûme-i Akâid: “Emâli” ve “Nûniyye” kasideleri tarzında yazılmış Türkçe bir eserdir. Basılmıştır (İstanbul 1284).

7. Tercüme-i Mukaddimetü'l-Edeb: Cârullah Zemahşerî'nin lügate dair eserinin tercümesi olup *Aksa'l-İreb fî Tercemeti Mukaddimeti'l-Edeb* (İstanbul 1313) adıyla basılmıştır. Arapçanın kavâid ve fevâidi hakkındaki bu eser, ilim meraklıları için oldukça faydalıdır. İlk babda isimler, ikinci babda fiiller, üçüncü babda isimlerin çekimleri, dördüncü babda fiillerin çekimleri anlatılmaktadır. İshak Hocası'na ilim âleminde sahip olduğu şöhreti kazandıran en önemli eseridir. Yurt içi ve yurt dışında elliye aşkın nüshası bulunmaktadır. Burada hepsini saymak mümkün olamayacağından yalnızca bir kaçını zikretmekle iktifa edilmiştir. (Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, E. H., nr. 1866; Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, nr. 8614; Kayseri Raşit Efendi Eski Eserler Kütüphanesi, Râşid Efendi Bölümü, nr. 1033).

8. Akvemü'l-Vesâil fî Tercemeti's-Şemâil: Tirmizî'nin *Şemâ'ilü'n-Nebî*'sine yazdığı tercüme ve şerhtir. Beş yüz elli varak civarında oldukça hacimli bir eserdir. *Aksa'l-İreb*'den sonra en fazla nüshası olan eserdir. (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 272; Lâla İsmail, nr. 26; Kasîdecizâde Süleyman Sırrı, nr. 75; İzmir Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, nr. 1690).

9. Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn: Fâzıl Ahmed Paşa'nın isteği üzerine derlediği kırk hadis tercüme ve şerhidir. Eser mensurdur. Eserde önce seçilen hadisin tercüme ve şerhine yer verilmektedir. Bazı hadislerin açıklaması yapılırken ilgili âyetlerden bahsedilmektedir. İslâm dünyasının bilinen hikâyelerinden de faydalanılmıştır. Bazı

hadislerle hikâyeler Okçuzâde de bulunmaktadır. Örneğin; birinci hadis “Sizin en hayırlınız Kur’ân-ı Kerimi öğrenen ve öğreteninizdir” olup Okçuzâde de böyledir.⁴⁶ Müellifin üçüncü hadisi olan “İlim isteyen, rahmet ister” mealinde ki hadisi Okçuzâde de on birinci hadis olarak geçmektedir. Eserin üç yazma nüshası tespit edilmiştir. (Süleymaniye Ktp., Hafîd Efendi, nr. 473; Ayasofya, nr. 4813; İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Ktp., Türkçe Yazmaları, nr. 1965).

10. Hâşiye-i Metn-i Tavâifu’l-Envâr fi’l-Kelâm: Beyzâvî’nin *Tavâ’ifu’l-Envâr fi’l-Kelâm* adlı eserinin haşiyesidir.

11. Hâşiye Mîr Ebü’l-Feth: Ebu’l-Feth’in âdâb-ı münazaraya dair eserinin haşiyesidir.

12. Ta’likât-ı Tehzîbü’l-Mantık: Teftâzânî’nin *Tehzîbü’l-Mantık* adlı eserinin dibacesinde yer alan bazı konulara ilişkin tahkik ve hulâsa beyanında yazılmış ta’likattır.

13. Ta’likât-ı Şifâ-i Şerîf: Kâdî İyâz’ın *Şifâ’-ı Şerîf* adlı eserine yazdığı ta’likattır.

14. Ta’likât-ı Envârü’t-Tenzîl: Tefsîr-i Kadı Beyzâvî’nin bazı nükâtına ta’likattır. (Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan, nr. 39).

15. Münşeat: Fenn-i inşâda kalem sahibi olduğundan çeşitli vesilelerle ricâl-i kirâma yazdığı edebî mektuplarını bir araya topladığı nakledilir.

16. Şerh-Lügaz-ı Acem: Lügazlarla ilgili Farsça bir şerhtir. (Süleymaniye Ktp., Giresun İl Halk Ktp., nr. 3647/2).

17. Şerh-Lügaz-ı Arabî: Arapça lügazlarla ilgili bir şerhtir. (Mısır Milli Ktp., Türkçe Yazmaları, B1., nr. Talat 63).

18. Kavâ'id-i Fârisiyye: İshak Hocası eserin mukaddimesinde; Farsçada kullanılan ibarelerin hakikî manalarını beyan; bazı dekayık ve letayifini izah için daha önce risaleler ve defterler tasnif edildiğini fakat bunların bazı eksikleri olmakla birlikte zamanla da unutulduğunu bildirmiş, bunun üzerine Farsça divanları tarayarak Farsça heveslilerine faydalı olmak için eseri hazırlamıştır. (İstanbul Üniversitesi Ktp., Türkçe Yazmalar, nr. 1939, 5^a)

19. Risâle-i fî ilmi’t-tılsım ve def’-i tâûn: Kendi içerisinde bölümlerden oluşmak üzere üç makale halinde yazılmış Türkçe bir risaledir. (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa Bölümü, nr. 618, 83^b-101^b)

⁴⁶Bkz., Âlim Yıldız, *Okçuzâde Mehmed Şâhî ve Manzum Kırk Hadis Tercümesi: Ahsenü’l-Hadis*, ss. 104-109.

20. Silsile-i Fahr-i Kâinât: Hz. Peygamberin nesebi şema halinde gösterilmiştir. (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa Bölümü, nr. 618, 69^a)
21. Risâle-i fî Tahkîki Ma'na'l-Hidâye: Arapça kısa bir risaledir. (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Bölümü, nr. 3785, 122^a)
22. Risâle-i fî takrîz alâ şerh-i Muhammediyye el-Müsemmâ bi-Ferahi'r-Rûh: Eser Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Bölümü, nr. 3785/22'de kayıtlı iki yapraktan oluşan kısa bir risaledir.
23. Şerh-i Mektûb-ı Mevlânâ Câmî: Eser Molla Camî'nin bir mektubunun şerhi mahiyetindedir. (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Bölümü, nr. 2808)
24. Telhîs-i Şerhü'l-Mu'ammayât-ı Emrî: Emrî'nin halledilmesi güç muammalarının açıklamalarını içeren bir eserdir. Eserin müellif nüshasından istinsah edilen ve yer yer müellifin kontrolünden geçen bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. (İstanbul Üniversitesi Ktp., Türkçe Yazmalar, nr. 1970, 69 yk.)
25. Şerh-i Lügaz-ı Kadı Muhammed Maksûd: Şirvan kadısı Kadı Muhammed Maksud'un bir lügazının şerhidir. Farsça kaleme alınmıştır. (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Bölümü, nr. 3785, 146^b-147^a)
26. Mecmû'a: Müellifin başta ünlü İranlı şair Camî'nin muamma ve lügazları hakkında yazmış olduğu risaleler olmak üzere; muamma ve lügazın çeşitleri hakkında; bazı Farsça müşkil muammaların halline dair Farsça ve Türkçe risaleleri bu mecmua içerisinde bulunmaktadır. Mecmuada şu başlıklar yer almaktadır: *Risale-i Mu'ammâ li Câmî-i mensûr-ı Farisî* (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa Bölümü, Mecmua, nr. 618, 4^b-40^b), *Risale-i Mu'ammâ li Monlâ Câmî Manzûm-ı Farisî* (41^a-44^a), *Diger Mu'ammâ li Câmî-i Manzûm* (46^b-55^a), *Risâle-i Farisî-i Lügaz-ı Mensûr* (56^a-57^a), *Şerh-i Lügaz* (57^b-58^b), *Şerh-i Lügaz-ı Farisî* (59^b-68^b), *Şerh-i Lügaz-ı Türkî* (70^b-81^a), *Şerh-i Lügaz-ı Farisî* (102^b-110^a), *Şerh-i Lügaz* (110^b-117^b).

İshak Hocası'na ait olduğu söylenen eserler;

1. Hafız İshak Reis, Kavâ'id-i Ressâmiye: Muhtemelen kütüphane kayıtlarından hareketle bu eser İshak Hocası Ahmed Efendi'ye ait olarak gösterilmiştir. Ancak İstanbul Kütüphanesi'nde bulunan ve müellif nüshası olduğu anlaşılan nüshadan eserin kara mühendishanesi muallimlerinden Hafız İshak Reis'e ait olduğu ve

1250/1834 yılında; yani İshak Hocası'nın vefatından 126 yıl sonra telif edildiği anlaşılmaktadır. (İstanbul Üniversitesi Ktp., Türkçe Yazmalar, nr. 6829, 137^b).

2. Risale fî Âdâb-ı Hizmeti's-Sultân: “*Saray-ı Atik Muallimi* ismiyle de anılan eser *Saray Hocası* ismiyle meşhur olmuştur” şeklinde bir bilgiyle İshak Hocası'na ait olduğu belirtilen eserin zahriyesinde adı, *Âdâb-ı Hizmeti's-Sultân-ı İshak Efendi* şeklinde kaydedilmiştir. (İstanbul Üniversitesi Ktp., Türkçe Yazmalar, nr. 2721, 1^a) Eserin ferağ kaydı başta olmak üzere hiçbir yerinde İshak Hocası'na ait olduğuna dair bir bilgi yer almamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TERCÜME-İ HADİS-İ ERBAÎN'İN TAHLİLİ

2.1. ŞEKİL İNCELEMESİ

2.1.1. Yapı Özellikleri

2.1.1.1. Tür Bilgisi

“Erbaûn” (kırk hadis) kitapları, kırk hadisi veya hadiste kırk babı ihtiva eden kitapların adıdır. Bu kitapların yazım felsefesi, yukarıda ifade edilen ve âlimlerce zayıf olduğu düşünülen bir hadise dayanmaktadır. Her ne kadar bu hadis zayıf olduğu ifade edilse de, Hz. Peygamber’in hadislerini nakletmeye teşvik eden sözleri esas alınmış ve nakledilen rivayetlerle bu çerçevede amel edilmiştir.⁴⁷

Hiz. Peygamber’in bir hadisinden bu derece güçlü bir geleneğin ortaya çıkmış olması, Kur’ân’dan sonra ikinci kaynağın sünnet olmasından dolayıdır. Bu geleneği teşvik eden diğer bir hadiste ise Hiz. Peygamber, “Allâh, benim sözümü işitip belleyen, sonra da onu başkasına ulaştıran kimsenin yüzünü ağartsın”⁴⁸ buyurmaktadır. Bu hadiste geçen dua ve müjde, kırk hadis geleneğinin oluşumunda önemli teşvik edicilerdendir. Muhaddislerin, mütefekkirlerin, âlimlerin ve şairlerin, çok sayıda kırk hadis kaleme almalarının sebepleri arasında bunlar da zikredilebilir.⁴⁹

İshak Hocası eserin içerisinde hadislerden sonra o konu hakkında bir hikâyeye anlatmakta, olayın hikmetine dikkat çekmekte, öğüt vermekte, kendi fikrini beyan etmekte ya da o konudaki âyetleri ve hadisleri hatırlatmaktadır.

İshak Hocası hadislerini seçerken genellikle tefsir, siyer, İslam hukuku, garib hadislerle ilgili kitaplardan, belağat v.b. eserlerden faydalanmıştır.

Kullandığı kaynaklardan bazıları şunlardır: Ebû Dâvud (ö. 275/888), *Sünen*⁵⁰; Beyhakî (ö. 458/1065) *Medhal*⁵¹, *Şü‘abü’l-İmân*⁵²; Deylemî (ö. 509/1115) *Firdevs*⁵³;

⁴⁷ Salih Aybey, “Din Eğitimi ve Öğretiminde Kırk Hadis Geleneği –Nebevî Örneği–”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, cilt 18, s. 3, 2018, s. 207.

⁴⁸ Ebû Dâvud, **İlim**, 10; Tirmizî, **İlim**, 7.

⁴⁹ Aybey, “Din Eğitimi ve Öğretiminde Kırk Hadis Geleneği –Nebevî Örneği–”, s. 211.

⁵⁰ Ebû Dâvud, **Sünen-i Ebî Dâvud**, I-V, İstanbul 1992.

⁵¹ Beyhakî, **El-Medhal ile’s-Süneni’l-Kübrâ**, (I-II), Dârü Hulefâ-i li’l-Kitâbi’l-İslâmî, Kuveyt, trs.

Zemahşerî (ö. 538/1144) *el-Fâik*⁵⁴, *Keşşâf*⁵⁵, *Esâsü'l-Belâğa*⁵⁶; Suyûtî (ö. 911/1505) *ed-Düreru'l-Müntesira*⁵⁷... gibi.

Bu kitapların dışında İmam Kuşeyrî (ö. 465/1072)'nin *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*⁵⁸'sini, Ebû'l-Leys es-Semerkandî (ö. 373/983)'nin *Büstânü'l-Ârifîn*⁵⁹'i kullanmıştır. Ayrıca Mevlânâ (ö. 672/1273)'dan, İmam Gazâlî (ö. 505/1111)'den, Sibeveyh (ö. 180/796) ve Halil (ö. 175/791)'den de alıntı yapmıştır.

Bu çalışmada İshak Hocası'nın hadislerin açıklamalarında kullandığı kırk hadis kitapları, şerhleri başta olmak üzere, bu konuda yazılmış makaleler, tezler, bilimsel bildiriler üzerinde ayrıntılı bir kaynak taraması yapılmıştır. İshak Hocası'nın "Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn" adlı eserine aldığı hadisler değerlendirilmiştir.

2.1.1.2. Tertip Şekli

Kırk hadislerin tertibi önce hadis metninin yazılmasıyla başlar. Sonra kısa tercümesi verilir. Eğer gerek duyulursa açıklamaya geçilir. Bu bölümde âyetler, değişik hadisler ve hikmetli olaylar anlatılarak konu genişletilir. Eserin şiir veya düzyazı oluşu bu tertibi değiştirmez.⁶⁰

Müellif eserine besmele, hamdele, salvele ile başlamıştır: "*Bismi'llâhi'r-raḥmāni'r-raḥîm, elḥamdüli'llâhi 'alâ tevâtürî âlâ'îhi, ve's-şükrü lehû 'alâ tevârudî na'mâ'îhi, ḥamden lâ tühîtu dâ'irete't-takrîri ve'l-'addi, ve şükran lâ teḥzühü havzate't-tahrîri ve'l-ḥaddi, ve's-şal'âtü 'alâ men keşefe 'an vücûhi 'arâ'isi'l-ḥikemi ve'l-âḥkâmi, be-râkî 'a'l-iştibâhi ve'l-ibhâm, bi-eydî işâretihi ve aḥbârihi, ve dellenâ ile'l-menheci'l-kavîmi, ve's-şırâṭi'l-müstakîmi, bi-delâ'ili eḥadîsihi ve âsârihi, ve âlihi ve şahbihi'lleẓme aḥrazü ve eşrefu istimâ'i kelimâtihi's-şerîfetihi, ve bellegühâ*

⁵² Beyhakî, *Şü'abü'l-İmân*, I-VII, 1.baskı., thk. Ebû Hâcir Muhammed es-Saîd b. Besyûnî Zağlûl, Dâru Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1994.

⁵³ Deylemî, *El-Firdevs bi Mesûri'l-hitâb*, I-V, Dâru Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1986.

⁵⁴ Zemahşerî, *El-Fâik fî Ğaribi'l-Hadîs*, I-IV, 2. Baskı, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, İsa el-Bâbî el-Halebî ve şurakâtüh trs.

⁵⁵ Zemahşerî, *El-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidi't-tenzîli ve Uyânî'l-ekâvili fî Vücûhi't-te'vil*, I-IV, 2. Baskı, Matbaatü'l-istikâmet, Kâhire 1953.

⁵⁶ Zemahşerî, *Esâsü'l-Belâğa*, Dâru Beyrut, Beyrut 1965.

⁵⁷ Suyûtî, *Ed-Düreru'l-Müntesira fî Ehâdisi'l-müşteḥira*, 1. Baskı, thk. Muhammed Lutfî es-Sabbâğ, Mektebetü'l-verrâk, Riyâd 1994.

⁵⁸ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, Dâru Kitabi'l-'Arabî, c. 1, Beyrut 2005.

⁵⁹ Ebû'l-Leys es-Semerkandî, *Büstânü'l-Ârifîn*, Kahire 1319.

⁶⁰ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, 26. Basım, s. 270.

ilā men yelbihim bi-‘ibārātin laṭīfetin ve bi-ta‘birātin münīfetin, mā-iltezzi zāvā ‘ikū’n-nūfūsi ‘l-kāmiletihī, bi-‘ṣihādi’n-nikāti’d-daḳīkatihī, ve ‘stahrace ‘l-uḳūle ‘l-faziletihī, cevāhire ‘l-ma‘ānī min ḥuḳāḳi ‘l-ḥaḳāyīḳi ‘l-anīkatihī ve ba‘d...” dedikten sonra “*bu ‘abd-i ḥaḳīr-i ḥaṭākār, ve faḳīr-i cürm-i kirdār, Beyt:*

راجی لطف کریم امجد

احقر امت احمد احمد

beytine yer vermiştir.

Osmanlı öncesi ve Osmanlı döneminde, bilhassa yazma eserlere derkenar olarak düşülen notlarla metindeki bazı kelimelerin diğer nüshalarla karşılaştırması neticesinde düşülen kayıtların sıhhatini ve doğruluğunu ifade için de sahh (صح) remzi kullanılmıştır.⁶¹ İ nüshası müellif hatt-ı desti ile kaleme alındığından bazı beyitlerde sahh kayıtları bulunmaktadır. Bu sahh kayıtları metin tenkidi çalışmasında metne alınmış ve dipnotta gösterilmiştir.

Ferâğ kelimesi, müstensihler tarafından yazma eserlerin genellikle sonuna konulan ve metnin istinsahının bittiğini belirten kayıt için kullanılır; daha çok “kad vekaa ‘l-ferâğ” ibaresiyle başladığından bu adı almıştır.⁶² Ferâğ kaydı, çoğunlukla istinsah işinin kimin tarafından yapıldığına ve hangi yıl, ay, gün veya gecede, saat kaçta bitirildiğine dair kısa bilgiler verir.⁶³

İ nüshasında [93b]’de geleneğe uygun bir şekilde hâtime yer almakta ve ferâğ kaydı ile son bulmaktadır: “*ve ḥātīmetühü mā-iḳteṭafet min zūberi ‘l-fuḳalā’, ṣekkera ‘llāhu sa‘yehüm, ve ḥaṣīrnā me‘ahüm, nef‘ana ‘llāhu biḥā yevme lā-yenfe‘u mālun ve lā benūn (benūne) illā men etāllāhe bi-ḳalbin selīm*⁶⁴, *ve ṣalla ‘llāhu ‘ala seyyidīnā ve senedenā ve mevlānā “Muḥammedin” ve ālihi ve ṣaḥbihi ecma‘īn ilā yevmi’d-dīn. Ve ḳad veḳa‘a ‘l-ferāḡu min taḥrīrihi fī evāḫiri muḥarremü ‘l-ḥarām, min sene ‘iṣrīn ba‘de mi‘ete ve elf.*” Kayda göre eser, haram aylardan Muharrem ayının son günlerinde, bin yüz yirmi senesinde tamamlanmıştır.

⁶¹ Mehmet İpşirli, “Sah”, **TDVİA**, İstanbul 2008, c. 35, s. 490.

⁶² Orhan Bilgin, “Ferâğ Kaydı”, **TDVİA**, İstanbul 1991, c. 12, s. 354.

⁶³ Bilgin, c.12, s.355.

⁶⁴ “İnsanların dirilteceği gün ve Allah’a temiz bir kalple gelenler dışında malın da çocukların da fayda vermeyeceği gün beni mahcup etme!” Şuarâ 26/88-89.

2.1.2. Dil ve Üslûp Özellikleri

İshak Hocası, matematik, geometri, astronomi, kozmogoni, kelam, tefsir, hadis, fıkıh, İslâm tarihi, siyer, dinler tarihi, tasavvuf, edebiyat, belağat gibi pek çok bilime hâkim; Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçe'sini ustalıkla kullanabilme kabiliyetine sahip bir âlim-şairdir. Arapça-Farsça ibare ve kavramlardan yararlanan İshak Hocası, metni dinî, edebî unsurlarla süsleyip zenginleştirmektedir. Eserinde beyitlere çokça yer vermektedir. Okuyucuyu sıkmamış, dilde olağanüstü bir akıcılık sağlamıştır.

2.1.2.1. Secî

Nesirde seci şiirdeki kafiyeyle tekabül eder. Terim olarak seci, “daha çok nesir halindeki metinlerde ifade bölüklerinin sonlarının aynı kafiye veya aynı vezinde ya da her ikisinde aynı olması” diye tanımlanır.⁶⁵

Müellif metin içerisinde seciye çokca yer vermektedir:

“ey garîb-i bî-kes ve derd-mend-i bî-feryâd-res”

“sermâye-i hayâta nefâd ve dâd ü sitâd-ı ‘amele kesâd”

“bî-rahm ü şâhib-i inâd ve seng-dil ü bed-nihâd”

“şemse-i eyvân-ı risâlet ve dîbâce-i divân-ı nübüvvet”... gibi.

2.1.2.2. Âyetler ve Hadisler

2.1.2.2.1. Âyetler

Âyet, sözlükte “ bir şeyin ve bir amacın mevcudiyetini gösteren alâmet”tir. Buna bağlı olarak “açık alâmet, delil, ibret, işaret ” gibi anlamlarda kullanılmıştır.⁶⁶

Müellifin Allâh’ın varlık ve birliğini anlatırken esas aldığı temel kaynak âyetlerdir. Bu nedenle her hadisini âyete dayandırmaktadır. Söz gelimi; “Süt tabiatı

⁶⁵ İsmail Durmuş, “Seci”, **TDVİA**, İstanbul 2009, c. 36, s. 273.

⁶⁶ Yusuf Şevki Yavuz, Abdurrahman Çetin, “Âyet”, **TDVİA**, İstanbul 1991, c. 4, s. 242.

değiştirir”⁶⁷ mealindeki hadisini, “Sizi rahimlerde dilediği gibi şekillendiren O’dur”⁶⁸ âyetiyle açıklamıştır.

Metinde geçen diğer âyet-i kerimeler:

“Yevme lâ yenfeu mâlun ve lâ benûnun: O gün ki ne mal fayda verir ne oğullar!”⁶⁹

“Hel yestevî’llezîne ya’lemûne vellezîne lâ ya’lemûn: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”⁷⁰

“Ve emmâ’s-sâile felâ tenher: Sakın isteyeniyi azarlama!”⁷¹

“Efemen essese bünyânehü ‘alâ takvâ mine’llâhi ve rıdvânin hayrun emmen essese ‘alâ şefâ cürufin hârin: Binasını takva ve O’nun rızasını kazanmak temeli üzerine kuran kimse mi daha hayırlıdır, yoksa binasını çökmeye yüz tutmuş bir yarın kenarına kurup, onunla birlikte kendisi de cehennem ateşine yuvarlanan kimse mi?”⁷²

“Ellezî yüsavviruküm fi’l-erhâmi keyfe mâ-yeşâ’: Sizi rahimlerde dilediği gibi şekillendiren O’dur.”⁷³

“Ve mâ yentiku ‘anî’l-hevâ: O, nefis arzusıyla konuşmaz.”⁷⁴

“Eni-şkür lî velivâlideyke: Önce bana, sonra da ana babana şükret.”⁷⁵

“Hel min mezîd: O gün Cehenneme, “Doldun mu?” deriz. O da “Daha var mı?” der.”⁷⁶

“İnne’l-ebrâra lefî na’îm: Şüphesiz ki iyiler naîm içindedirler.”⁷⁷

“Ve inne’l-füccâra lefî cahîm: Şüphesiz, günahkârlar da cehennemdedirler.”⁷⁸

“Nahnü kasemnâ: Biz taksim ettik, paylaştırdık.”⁷⁹

“Febimâ rahmetin mine’llâhi linte lehüm vele v kunte fazzan galîza’l-kalbi lenfeddû min havlike: Allâh’ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi.”⁸⁰

⁶⁷ Ali el-Müttakî, **Kenzü’l-Ummâl**, VI, 270, (15656); Aclûnî, **Keşfü’l-Hafâ**, I, 431, (1388); Kudâî, **Şihâbü’l-Ahbar**, s. 39 (23).

⁶⁸ Al-i İmran 3/6.

⁶⁹ Şuarâ 26/88.

⁷⁰ Zümer 39/9.

⁷¹ Duhâ 93/10.

⁷² Tevbe 9/109.

⁷³ Al-i İmran 3/6.

⁷⁴ Necm 53/3.

⁷⁵ Lokman 31/14.

⁷⁶ Kâf 50/30.

⁷⁷ İnfitâr 82/13; Mutaffifin 83/22.

⁷⁸ İnfitâr 82/14.

⁷⁹ Zuhuruf 43/32.

“İnne ‘ş-şirke le-zulmün ‘azîm: Çünkü ortak koşmak elbette büyük bir zulümdür.”⁸¹

“Vemâ kâne rabbüke li-yühlike ‘l-kurâ bi-zulmin ve ehlühâ müslihûn: Yoksa senin Rabb’in, o melekleri, halkı düzelticiler oldukları halde, haksızlıkla yok edecek değildi!”⁸²

“Ellezî hüve ‘alîmün bi-zâti ‘s-sudûr: O gönüllerdeki ilmin sahibidir.”⁸³

“Va ‘llâhu yehdî men yeşâ’: Allâh dilediğini (doğru yola) eriştirir.”⁸⁴

“Vemâ erselnâke illâ rahmeten li ‘l-‘âlemîn: (Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”⁸⁵

“Fî-sebîli ‘llâh: Allâh yolunda.”⁸⁶

“İzâ meriztü fe-hüve yeşfîn: Hastalandığımda da O bana şifa verir.”⁸⁷

“Külû ve ‘şrabû velâ tüsriû: Yiyin, için fakat israf etmeyin.”⁸⁸

“Va ‘llâhu yef ‘alü mâ-yürîd: Şüphesiz Allâh dilediği herşeyi yapar.”⁸⁹

“Ve fûmihâ ve ‘adesihâ: Ve sarımsağından ve mercimeğinden.”⁹⁰

“Küllî nefsin zâikatü ‘l-mevt: Her nefis ölümü tadacaktır.”⁹¹

“Eynemâ tekûnû yûdrikkümü ‘l-mevtü: Nerede olursanız olun, ölüm gelir sizi bulur.”⁹²

“Kul inne ‘l-mevte ‘llezî tefîrrûne minhu fe-innehü mülâkîküm: De ki: Kendisinden kaçtığınızdan ölüm, kesinlikle karşınıza çıkacaktır.”⁹³

“Ve mâ zâlike ‘ale ‘llâhi bi-‘azîz: Bu, Allâh için asla güç bir şey değildir.”⁹⁴

“Va ‘llâhu ‘alâ külli şeyin kadîr: Allâh hakkıyla herşeye gücü yetendir.”⁹⁵

“Bi ‘se ‘l-masîr: O, ne kötü varış yeridir.”⁹⁶

“İnneke ‘alîmün bi-zâti ‘s-sudûr: Muhakkak ki Allâh, sinelerde olanı en iyi bilendir.”⁹⁷

⁸⁰ Al-i İmran 3/159.

⁸¹ Lokman 31/13.

⁸² Hud 11/117.

⁸³ Hadid 57/6.

⁸⁴ Bakara 2/213.

⁸⁵ Enbiyâ 21/107.

⁸⁶ Bakara 2/190; Nisa 4/95; Tevbe 9/111; Enfâl 8/60.

⁸⁷ Şuarâ 26/80.

⁸⁸ Araf 7/31.

⁸⁹ Hac 22/14; Bakara 2/253.

⁹⁰ Bakara 2/61.

⁹¹ Al-i İmran 3/185; Ankebut 29/57; Enbiya 21/35.

⁹² Nisa 4/78.

⁹³ Cum’a 62/8.

⁹⁴ Fatır 35/17; İbrahim 17/20.

⁹⁵ Al-i İmran 3/29; 189.

⁹⁶ Mülk 67/6; Tahrim 66/9; Hac 22/72.

“*Va’llâhü’l-müste’ân*: Ancak Allâh’tan yardım istenir.”⁹⁸

“*Kad kaddemtü ‘ileyküm bi’l-vaîd*: Size daha önce uyarımı yapmışım.”⁹⁹

“*Akrabu ileyhi min habli’l-verîd*: Ona şah damarından daha yakınız.”¹⁰⁰

2.1.2.2.2. Hadisler

Hadis, insanlar için bir hidayet ve rahmet kaynağı olan (Lokman 31/3) Kur’ân-ı Kerim’i sözleriyle açıklayan, fiilleriyle uygulanışını gösteren âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber’in söz, fiil ve davranışlarıdır. Müslümanlar tarafından Kur’ân’dan sonra başvurulacak en önemli kaynak olan hadis, Kur’ân’ın açıklayıcısı olması nedeniyle Müslümanların inanç, ibadet, ahlak ve hayat tarzlarını tesis eden bir vasıta’dır.¹⁰¹

Müellif bazı hadisleri lafız açısından ele almaktadır. İkinci hadisinde geçen *bükre*¹⁰² kelimesini şu şekilde açıklamıştır: “*ma’lûm ola ki nehâruñ evvel vaktine “fecd”, andan soñraya “şabâh”, andan soñraya “ğadât”, andan soñraya “bükre”, ıtlâk olunur*” gündüzün ilk vaktine fecr, sonrasına sabah, onun sonrasındaki vakte öğle, öğleden sonraya da bükre lafzı kullanılır.

Hadislerle ilgili detaylı bilgi tahlil bölümünde ele alınmıştır.

2.1.2.3. Manzûmeler

İshak hocası, külfetli bir üslûba sahip olmakla birlikte birikimli ve güçlü bir şairdir. Nesirde konunun akışına göre; gerek Arapça gerek Farsça gerekse Türkçe şiirlere yer vermektedir. Bu şiirler, meşhur şairlerden olabildiği gibi, ismi duyulmamış şairlerden de olabilmektedir. Genelde söylenen söze destek mahiyetinde olup cümle sonunda zikredilir. Söz gelimi; otuz üçüncü hadis de *Tefsîr-i Teyssîr*’den naklettiğine göre “köy halkı” mevzuunda, “ulemâ, büyük şehirlerde oturdukları için köy halkı onlardan uzak kalır ve güzel sohbetlerinden mahrum olurlar, köyde

⁹⁷ Fatır 35/38; Lokman 31/23; Zümer 39/7.

⁹⁸ Yusuf 12/18.

⁹⁹ Kaf 50/28.

¹⁰⁰ Kaf 50/16.

¹⁰¹ Aybey, “Din Eğitimi ve Öğretiminde Kırk Hadis Geleneği –Nebevî Örneği–”, s. 203.

¹⁰² Bkz., İ nüshası 9^b.

oturanlar kabirdeki ölümlere benzetilmiştir” diyen müellif, sözlerini Mevlânâ’nın nasihatiyle sonlandırmaktadır.

“...Tefsîr-i Teysîr’de şu vecih üzere taḥrîr olundu ki, ekser evḳâtda ‘ulemâ-i a’lâm, “keşserhümü’llāhu ilā yevmi’l-ḳiyām” sevād-ı a’zamda sākin, ve müdün ve emşārda ḳāṭn olmaları-y-la ehl-i ḳurā anlardan dūr, ve şeref-i şoḥbetlerinden maḥrūm ve mahcūr olurlar, li-hāzā sükkān-ı ḳurā vech-i belîğ üzere mevtā-yı maḳbûreye teşbîḥ olundu.... Ḥazret”-i Mevlânâ Rûmî ḳuddise sirruh, Meşnevî’nde - küy ü künd- ḥaḳḳında, şu vecih üzere pend itdi ki, Beyt:

ده مرو ده مرد را احمق کند

103 عقل را بی نور و بی رونق کند

“Köy ve cesur” hakkında şu nasihatte bulunmaktadır: “Köye gitme! Köy, adamı ahmak eder; akli da nursuz ve fersiz hale getirir.”

2.1.2.3. Hikâyeler

İshak Hocası’nın nesirde yararlandığı unsurlardan biri de hikâyelerdir. Müellif, çeşitli kaynaklardan aldığı hikâyeleri şiirlerle zenginleştirip, süslü nesirle yeniden kaleme almıştır. Mesela; “çok yemek yemenin hastalık olduğu ve devânında perhiz olduğu” yirmi üçüncü hadisi işlerken müellif hikâye anlatmakta ve metni şiirle zenginleştirmektedir:

“.....ḥikāyet olundu ki bir civān-murād-ı sūtūde-kār, pîş-gāh-ı mihmānına ṭa‘ām-ı mā-ḥazarî taḳrîb ü iḥzār idüp, ekl ve tenāvüline ḥaşş ü tergîb itdikde, mihmān-ı ḥikmet-dān didi ki “‘aleyke taḳrîbü’ṭ-ṭa‘ām” ve “‘aleynā te’dîbü’l-ecsām” ya ‘nî ey mihmān-dār bî-‘özr ü ḥayf, ve fermān-ber-dār-ı ḥikem “ekrimü’ḍ-ḍayf”, mihmān-nüvāzî ḥuşûşunda daḳiḳa-fevt itmeye himmet-i kerîmāne-i ḍayf perverî müḳtezāsı olan iḥzār-ı elvān-ı eṭ‘ime-i nefîsenüñ ‘uhdesinden geldik ve bize lâzım olan bedenlerimize terbîyet ve te’dîb-le mu‘āmele ve cesedlerimize mücāmeledür, biz daḥi anuñ ‘uhdesinden ḥurūc idüp, ızrār-ı ecsāmımıza mü’eddî olmayacak miḳdārı ekl-i ṭa‘ām ḥuşûşunu icrā’ ideriz ve Ḥükemā-i Ḥurde-dān “ekberü’ḍ-devā’i taḳlîl-ü’l-gıdā”, didiler ki kelām-ı ḥikmet-i insicāmuñ meslek-i mażmûnuna gideriz,

¹⁰³ Hüseyin Top, **Mesnevî-i Mânevi Şerhi**, Rûmî Yayınları, Konya 2013, 1. Baskı, 5. Cilt, s. 237.

Nazm:

وكم من اكلة منعت اخاها
بلذة ساعة اكالات دهر
وكم من طالب يسعى لامر
وفيه هلاكه لو كان يدري

ve mecrâ-yı emşâlde cârî kelimât-ı hikmet gââyâtındur ki, “küî kalîlen ‘ış tavîlen” ya ‘nî ta ‘âmiñ kalîli ile iktifâ’ eyle tâ hayât-ı memdûde ve ‘ömr-i tavîli ihtivâ’ idesün, “ve eklil ta ‘âmen töhmed menâmen” ya ‘nî ta ‘âmu az ekl idüp az¹⁰⁴ eyleme, tâ h’âb-ı şirîn cihetinden maḥmūd olmaḵ rütbesin iḥrâz idesün.”

2.2. MUHTEVÂ İNCELEMESİ

İshak Hocası şöyle nakleder: “Ali b. Ebî Tâlib (r.a), Rasûl-i Ekrem’den şöyle rivayet etmiştir: “ Benim ümmetimden kim kırk adet hadisi hıfz u ezber eylese, Hazret-i Hakk onu kıyamette ulemâlar, fukahâlar ile bas ü haşr ider.” Hz. Peygamber’in “Her kim benim hadislerimden kırk tanesini belleyip başkalarına da öğretirse, kıyamet gününde, Allâhu Teâlâ onu, bilginler ve fakihler arasında diriltsin”¹⁰⁵ mealindeki hadisi, her ne kadar âlimler tarafından zayıf olarak gösterilse de, kırk hadis kitaplarının ortaya çıkmasında başlıca etken olmuştur.¹⁰⁶

Muhtevâ incelemesi yapılırken ilk önce hadislerin mealine yer verilmiştir. Daha sonra müellifin naklettiği âyet, hadis, beyit ve hikâyelerden bahsedilmiştir. Başka kaynaktan alıntı söz konusu ise dipnotta gösterilmiştir.

2.2.1. HADİS: Kur’ân-ı Kerim’i Öğrenmek ve Öğretmek

خيركم من تعلم القرآن وعلمه

“Sizin en hayırlınız Kur’ân-ı Kerim’i öğrenen ve öğreteninizdir!”¹⁰⁷

Osman b. Affân’dan (r.a.) gelen rivayete göre, Allâh Rasûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Sizin en hayırlınız, Kur’ân’ı öğrenen ve öğretendir.”¹⁰⁸

¹⁰⁴ İ NOT: hırs 58a/ 9.

¹⁰⁵ Suyûtî, **Cami’üs-Sağîr**, 524; Aclûnî, **Keşfü’l-Hafâ**, 17.

¹⁰⁶ Aybey, “Din Eğitimi ve Öğretiminde Kırk Hadis Geleneği –Nebevî Örneği–”, s. 203-204.

¹⁰⁷ Buhârî, **Fezâilü’l-Kur’ân**, 21; Tirmizî, **Sevâbü’l-Kur’ân**, 0015; İbni Mâce, **Mukaddime**, 16; Darimî, **Fezâilü’l-Kur’ân** 2.

¹⁰⁸ Hadislerle İslâm 1, **Hadislerin Hadislerle Yorumu**, (DİB), İstanbul 2017, s. 553.

İshak Hocası, Sahib-i İtkan yani Suyûtî (ö. 911/1505)'nin naklettiğine göre: “tilâvet-i Kur’ân bir nimet-i azîmü’ş-şândur ki, Hazret-i sübhanehü anı eşref-i mahlûkât olan nev-i insana ihsan buyurmuştur” burada Kur’ân-ı Kerim okumanın en büyük nimetlerden olduğundan ve Allâh’ın en şerefli varlık olan insana ihsan ettiğinden bahsedilmektedir.

Müellif ilk hadisinde İmam-ı Azam’ın şu rivayetine de yer vermektedir: “Hazreti İmam-ı Azam’dan rivayet olundu ki “Her sene iki kere Kur’ân’ı hatmeden kimse Hakk-ı Kur’ân’ı eda ve sünen-i sünnete iktida itmiş olur” her sene Kur’ân hatmeden kişi Kur’ân-ı Kerimi eda etmiş ve Hz. Peygamber’in sünnetine uymuş olur.

İshak Hocası, burada bir münasebet getirilip anlatılan Hulefâ-i Abbasîyyeden Hârûn er-Reşid’in:

الخير ابقى وان طال الزان به
والشر اخبث ما اوعيت من زاد

beytinin ka’ilini buldurması ve onun acayip macerası ile bu beytin ilk defa bir cinden duyulduğunun hikâyesini nakleder.¹⁰⁹

2.2.2. HADİS: Gündüzün İlk Vakti; Bükre

البكرة رباح اونجاح

“Gündüzün ilk vakti kazançtır veya kurtuluş zamanıdır.”

Hadis kitaplarında bu lafızla bir hadis tespit edilememiştir. Sabahın erken vaktinin bereketiyle ilgili Peygamber (a.s.)’ın duası şeklinde hadisler rivayet edilmiştir.¹¹⁰

Peygamberimiz (a.s.) şöyle dua etmiştir: “Allâh’ım! Ümmetim için gündüzün ilk vaktini bereketli eyle!”¹¹¹

İshak Hocası’nın naklettiğine göre: Şeyh Burhânü’l-İslâm, Şeyh Merğînânî’den rivayet itmiştir: “Çehâr-şenbede şüru’ olunan amel elbette muattal ve hergiz mühmel olmayup, zûd ve dîr-i encâm-pezîr olur.”

¹⁰⁹ Karahan, Abdülkadir, “Kırk Hadis”, TDVİA, s. 253-254.

¹¹⁰ Kahraman Bulgurcu, **Kemalpaşazâde’nin Hadis İlmindeki Yeri**, (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2004), s. 41.

¹¹¹ İbn Mâce, Ticaret, 41

Müellif, *Büstanü'l-‘Ârifîn*’de anlatıldığı üzere Büzürc-i Mihr’in vasıl olduğu ilmi dört şeye bağlayarak bunların da “karga gibi işine erken başlamak, hocalara köpek gibi tabasbus ve tezellül etmek, kedi gibi yalvarmak ve tahsil yolunda zuhur eden müşkülât karşısında eşek gibi sabırlı olmak”¹¹²tan ibaret olduğunu nakleder.¹¹³

2.2.3. HADİS: İlim Talep Etmek

طالب العلم طالب الرحمة

“İlim isteyen rahmet ister.”

İshak Hocası, Deylemî (ö. 509/1115)’nin, *Müsned-i Firdevs*’te “İlmin talibi, İslâm’ın rüknüdür. Onun ecir ve mükâfatı peygamberlerle beraber verilir” rivayetinin hemen ardından “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”¹¹⁴ âyetini zikretmektedir.

Müellif, İmâm-ı Gazâlî *İhyâu Ulûmi’d-dîn* adlı eserinde Hazret-i Ebû’d-Derdâ’dan “kün âlimen ev müteallimen ev müstemian ve lâ er-râbia fe-tehlûke” yani “Ya âlim ol veya talim edici ol veya dinleyici ol, sakın dördüncü olma helak olursun!” hadisini rivayet etmiştir.¹¹⁵

2.2.4. HADİS: Küçükken İlim Öğrenmenin Önemi

العلم فى الصغر كالتقى فى الحجر

“Küçükken ilim öğrenmek taşa işlemek gibidir.”¹¹⁶

Beyhakî (ö. 458/1065) *Medhal*’de bu sözü Hasan Basrî’nin sözü olarak rivâyet etmiştir.¹¹⁷

Aclûnî (ö. 1162/1748) ve Suyûtî (ö. 911/1505), “Taberânî’nin *el-Câmiü’l-Kebir*’inde zayıf senetle merfu olarak şöyle rivâyet ettiğini bildirmişlerdir: Ebû’d-

¹¹² Bkz., İ nüshası 11^a.

¹¹³ Karahan, “Kırk Hadis”, s. 254.

¹¹⁴ Zümer 39/9.

¹¹⁵ Bkz., İ nüshası 14^a.

¹¹⁶ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 66 (1757); Suyûtî, *ed-Dürru’l-Müntesira*, s. 145 (303).

¹¹⁷ Beyhakî, *el-Medhal*, I, 375 (640)

Derdâ (r.a.)’den Rasûlullâh (a.s.) şöyle buyurdu: “Küçükken öğrenenin misali taş işleyen gibidir. Büyükken öğrenenin misali ise suya yazan gibidir.”¹¹⁸

Beyhakî (ö. 458/1065) benzer lafızla İsmail b. Rafî’den merfu olarak rivâyet etmiştir. Fakat hadis munkatıdır.¹¹⁹

2.2.5. HADİS: Sütün Tabiata Etkisi

ارضاع يغير الطباع

“Süt tabiatı değiştirir.”¹²⁰

“Sizi rahimlerde dilediği gibi şekillendiren O’dur.”¹²¹ âyeti zikredilmiştir.

İshak Hocası’nın naklettiğine göre: Şeyh Ebû Ahmed Cüveynî oğlu, İmam Ebu’l-Mâlik’e henüz emmekte iken bir gün eve geldiğinde bebeğin annesinden gayri bir kadından süt emmekte olduğunu görür. Bu duruma öfkelenen Ebû Ahmed Cüveynî bebeği alıp ters çevirir ve parmağını bebeğin ağzına sokarak emdiği sütü defalarca kusturur. Noksan olan sütü kusturmakla Cüveynî İmam Ebû’l-Mâlik’in yüksek derece ve ilimlere ulaşmasını ve kemale ermesini sağlamış oldu.

2.2.6. HADİS: Babaya İtaat Etmek

طاعة الله طاعة الوالد ومعصية الله معصية الوالد

“Babaya itaat, Allâh’a itaattir. Babaya asilik, Allâh’ asiliktir.”¹²²

Nitekim âyet-i kerimede “Önce bana, sonra da ana babana şükret.”¹²³ buyurulmuştur.

Müellif bir hadis-i şerif ve kıssadan bahsetmiştir: İmam Müslim, *Babü’l-Birr*’de “*min eberri’l-birri en yeşile’r-riclü ehle vüddi ebîhi*” hadis-i şerifi açık bir şekilde delalet eder. Ve onları ziyaret etmenin, hanesine davet etmenin dünyada

¹¹⁸ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 66 (1757); Suyûtî, *ed-Dürrü’l-Müntesira*, s. 145 (303).

¹¹⁹ Beyhakî, *el-Medhal*, I, 375 (641).

¹²⁰ Ali el-Müttakî, *Kenzü’l-Ummâl*, VI, 270, (15656); Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, I, 431, (1388); Kudâî, *Şihâbü’l-Ahbar*, s. 39 (23).

¹²¹ Al-i İmran 3/6.

¹²² Suyûtî, *ed-Dürrü’l-Müntesira*, 324 (5245); Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, VIII, 136; Münzirî, *et-Tergîb ve’t-Terhîb*, III, 322 (30).

¹²³ Lokman 31/14.

mebrûr ve ahirette me’cûr olmaya sebep olduğunu söyler. Ebû’l-Leys Semerkandî sahih senedle rivayet ettiği üzere bir kimse Rasûl-i Ekrem’e gelip “Yâ Rasûlallâh hali perişan kâfir ile cihada çıksam ve ilâ-i kelimetullâh için düşmana hareket etsem” der. Rasûlullâh da “annen ve baban hayattalar mı?” diye sorar. “Evet, yâ Rasûlallâh” cevabını verir. Rasûlullâh da “sana vacip olan anne ve babana hizmet, onların rızasını kazanmak için mücahede etmen ve her zaman onların hoşnut olmasını sağlamandır” der.

Ebbân Enes b. Malik’ten rivayet ettiği üzere, Rasûl-i Ekrem zamanında Alkame adında dünyaya meydan okuyan bir genç vardır. Bu zat bir gün çok hasta olur. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Hz. Ali, Hz. Bilal, Hz. Selman ve Hz. Osman (r.a.) hazretlerini o zatı görmeye gönderir. Bu sahabeler gelip Alkame’ye, kelime-i şehadeti telkin ettiler, fakat Alkame’nin bunu söylemeye uzak olduğunu anladılar. Alkame’nin halini Rasûlullâh’a arz ettiler. Rasûl-i Ekrem “Alkame’nin anne ve babasını hala yaşayıp yaşamadığını sordu”. Onlarda babasının vefat ettiğini annesinin çok yaşlı olmasına rağmen yaşadığını söylediler. Peygamberimiz; “Yâ Bilal! Alkame’nin annesine git, benim selamımı söyle. Yanıma gelmeye gücü var ise yanıma gelsin. Gelemezse ben onun yanına gideyim” dedi. Bilal, kadının yanına gidip durumu anlatınca, kadın; “O’nun huzuruna gitmek bana düşer, diyerek bastonunu aldı ve Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in huzuruna geldi. Rasûl-i Ekrem, ona: “Alkame’ye ne oldu, seninle geçinmesi nasıldır? Bana anlat!” buyurdu. Annesi şöyle anlattı: “Yâ Rasûlallâh! Alkame, çok namaz kılan ve sadaka veren biridir. Ama ben ona dargınım. Çünkü o, hanımının rızasını, benim rızamdan önce tutmaktadır.” Rasûlullâh Efendimiz; annesi, Alkame’ye darıldığı için şehadet getiremiyor. “Ey Bilal! Etraftan odun toplasınlar Alkame’yi yakacağız. Çünkü annesi ondan razı değildir” buyurdu. Annesi “Yâ Rasûlallâh! Benim oğlumu, benim gözümün önünde mi yakacaksınız? Kalbim buna nasıl dayanabilir?” Rasûl-i Ekrem: “Cehennem ateşi, dünya ateşinden çok daha kızgın ve yakıcıdır. Sen ondan razı olmadıkça, onun hiçbir itaati makbul değildir” buyurdu. O zaman Alkame’nin annesi; “Allâh, semada ki melekler ve sen şahit ol ki yâ Rasûlallâh, ben Alkame’den razı oldum, hakkımı helal ettim” dedi ve eve gitti. Eve vardığında Alkame’nin sesini duydu. Kelime-i şehadet söylüyordu. Aynı gün vefat etti. Cenaze namazını Rasûl-i Ekrem Efendimiz kıldırdı. Kabrinde duadan sonra orada bulunan Muhacir ve Ensar’a hitab ederek: “Ey Muhacir

ve Ensar! Hanımınni annesinden üstün tutana, Allâhu Teâlâ lanet eder. Ve onun yaptığı hiçbir şey kabul edilmez” buyurdu.

2.2.7. HADİS: Evlatlarımız Ciğerparelerimizdir

اولادنا اكبادنا

“Evlatlarımız ciğerparelerimizdir.”¹²⁴

Aclûnî, Kemalpaşazâde’nin *Kırk Hadisi*’ni kaynak göstererek Peygamber (a.s)’in Hasan ve Hüseyin’i kucığına aldığında bu sözü söylediğini nakletmiştir.¹²⁵

İshak Hocası’nın naklettiğine göre; Hazreti İmam Rûknü’l-din’in *Terceme-i Sure-i Yusuf*da şöyle anlattığı takrir olunur: Şefkat denizinin bir kenarında Hasan (r.a), bir kenarında Hüseyin (r.a) mutlu bir şekilde oynarlar iken Cebrail (a.s) gelir ve Rasûlullâh’a sorar: “Ya Muhammed o ikisini seviyor musun?” Rasûlullâh; “Evet, evlatlarımız ciğerparelerimizdir” cevabını verir. Cebrail; “O ikisine karşı olan muhabbetin eşit midir?” diye sorar. Rasûlullâh; “İkisi arasında fark yoktur” cevabını verir.

2.2.8. HADİS: Yaşlılık ve Utanma Duygusu

شيب وعيب

“Yaşlı olmasına rağmen utanmazdır.”¹²⁶

Aliyyü’l-Kârî (ö. 1014/1605) “bu sözün dayanağı yoktur” demiştir.¹²⁷

Sehâvî (ö. 902/1496), bu sözün yaşlı olmasına rağmen kendisini kötülükten alıkoymayan insan için söylendiğini belirtmiştir.¹²⁸

Hz. Ömer (r.a), “Hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekin” diyerek bu gerçeğe dikkatleri çekmiştir.¹²⁹

¹²⁴ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, I262 (816).

¹²⁵ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, I262 (816).

¹²⁶ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 16-17 (1575); Ali el-Kârî, *el-Esrâr*, s. 231 (252).

¹²⁷ Ali el-Kârî, *el-Esrâr*, s. 231 (252).

¹²⁸ Sehâvî, *el-Mekâsîdü’l-Hasene*, s. 257 (608).

¹²⁹ Hadislerle İslâm 7; *Hadislerin Hadislerle Yorumu*, (DİB), s. 620.

2.2.9. HADİS: Zühd Sahibi Olan Mü'min

افضل الناس مؤمن مزهد

“İnsanların en erdemlisi, zühd sahibi olan mü'mindir.”¹³⁰

İshak Hocası, Ebu Ali ed-Dakkak (ö. 405/1015), *Miyân-ı Meşâyah-i Kibâr*'dan “benim ‘indimde efdal olan budur ki, ihtiyaçlarıma yetecek kadar miktara kanaat edip “hel min yezid”¹³¹ sevdasıyla iyi niyet ile eda-i hukuk-ı ubudiyyet itmene her vecihle kudret hâsıl olur” şeklinde nakletmektedir.

Müellif âyet-i şu şekilde açıklamaktadır: İmam Kuşeyrî (ö. 465/1072), bazı âlimlerden nakil ittiği üzere “inne'l-ebrâra lefî naîm”¹³² ve “inne'l-füccâra lefî cehîm”¹³³ âyet-i kerimesinde vaki olan naîmden murad kanaat, cehîmden murad hırs ve râğbettir. Ve hadis-i ahirde var olduğu üzere; kul, şeref-i İslâm ile şeref-yâb olduğu için onunla kanaat eylemelidir.

2.2.10. HADİS: Dünyadan Uzak Durup, Ahirete Yönelmek

خيركم ازهدكم فى الدنيا وارغبكم فى الآخرة

“Sizin en hayırlınız, dünyaya en uzak duranınız ve ahirete en çok yöneleninizdir.”¹³⁴

Müellif, Hz. Peygamber'in şu hadisiyle açıklamıştır: Rasûl-i Ekrem; “Ey ümmetim! Sizin hayırlı olanınız, dünyanın gösterişinden yüz çevirip, daim ve sabit olan ahireti isteyip, ona râğbet edeninizdir” buyurmuştur.

2.2.11. HADİS: Mü'minlerin En Mükemmeli

اكمل المؤمنين ايماننا احسنهم خلقا

“Mü'minlerin iman bakımından en mükemmeli, ahlakı en güzel olanıdır.”¹³⁵

¹³⁰ Suyûtî, *ed-Düreru'l-Müntesira*, s. 82 (1297); Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, (6094); İbn Mâce, *Zühd*, 24.

¹³¹ “O gün Cehenneme, “Doldun mu?” deriz. O da “Daha var mı?” der. Kaf 50/30.

¹³² “Şüphesiz ki iyiler Naîm içindedir.” İnfitâr 82/13; Mutaaffifin 83/22.

¹³³ “Şüphesiz günahkârlar da cehennemdedirler.” İnfitâr 82/14.

¹³⁴ Suyûtî, *ed-Düreru'l-Müntesira*, s. 250 (4114); Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, (6116).

¹³⁵ Suyûtî, *ed-Düreru'l-Müntesira*, s. 88 (1440); Ebu'd-Derdâ, *Sünen*, 15; Tirmizî, *Redâ*, 11; Darimî, *Rikâk*, 74.

İshak Hocası, Mevlana Hüseyin Kaşîfî (ö. 910/1504-1505)’den; “Kıyamette, yaptığı amellerle mizan olunup yani dünyada tahsil ettiği kazanç ve kayıp mizanda tartılır. Bütün işlerden ağır olan güzel huyluluk ve ondan sonra ki salih amel, dinimizin güzel gördüklerindendir. “kâ’imü’l-leyl ve sâ’imü’n-nehâr”¹³⁶ olan mü’min, iyiler zümresiyle haşır olur ve cennette onlarla yan yana oturanlardan olur” nakletmektedir.

2.2.12. HADİS: Hikmetin Başı; Yumuşak Huyluluk

الرفق راس الحكمة

“Şefkat, hikmetin başıdır.”¹³⁷

Müellif bir âyet ve hadisle açıklamıştır: Rıfkın faziletiyle ilgili, “Allâh’ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi”¹³⁸ âyet-i kerimesi ve “Mü’minler alçak gönüllü ve yumuşak huyludurlar”¹³⁹ hadisi zikredilmiştir.

2.2.13. HADİS: Çekiştirmek ve Lanet Etmek

لا يكون المؤمن طعانا ولا لعنا

“Mü’min çekiştiren ve lanet eden kişi olamaz.”¹⁴⁰

Hadis Abdullâh b. Mesud, Abdullâh b. Ömer, Ebû Hureyre (r.a)’dan rivayet edilmiştir. Rivayetlerin bir kısmının sonunda “Mü’min kaba ve ağzı bozuk değildir” ibaresi de vardır.¹⁴¹

İshak Hocası, la’ nı şu şekilde açıklar: Sahib-i Kifaye dediği üzere, la’ n iki çeşittir: İlki, Âlemlerin Rabbi’nin rahmetinden uzaklaşmak, ikincisi ise derecât-ı ebrârdan yani iyilik derecesinden uzaklaşmaktır. Birincisi perişan kâfirler hakkında caizdir. İkincisi ise “Vurgunculuk lanetlenmiştir” hadisinde vaki olan la’ ndır.

¹³⁶ “Geceleri ibadetle, gündüzleri oruçla geçiren.”

¹³⁷ Aclûnî, **Keşfü’l-Hafâ**, I, 423, (1395).

¹³⁸ Al-i İmran 3/159.

¹³⁹ Ali el-Müttakî, **Kenzü’l-Ummâl**, I, 143 (693); Aclûnî, **Keşfü’l-Hafâ**, I, 423 (1395); Beyhakî, **Şü’abü’l-İmân**, VI, 272, 273 (8128-8129).

¹⁴⁰ Tirmizî, **Birr**, 72.

¹⁴¹ Tirmizî, **Birr ve Sıla**, 48 (1977), 72 (2019); Hâkim, **Müstedrek**, I, 12.

2.2.14. HADİS: İtaat, Ancak İyi İşlerdedir

انما الطاعة في المعروف

“İtaat, ancak iyi işlerdedir.”¹⁴²

İshak hocası, naklettiğine göre: İmam Suyûtî (ö. 911/1505), *Sünen-i Ebî Dâvud* şerhinde anlattığı üzere; “O zamanın İmamı’nın emir ve fermanı vacip ise ona itaat etmek de vacip, eğer mendup ise ona itaatte mendup, eğer mübah ise ona itaat müstehab, eğer mekruh ise ona itaatte mekruh, eğer haram ise ona itaatte haram olur.

2.2.15. HADİS: İyilik Yapmak

من دل على خير فله مثل اجر فاعله

“Hayra vesile olan, hayrı yapan gibidir.”¹⁴³

Rasûl-i Güzin, mecliste hazır bulunanlara “men delle ale hayr” müjdeli haberi tekrar ve tasvir etmiştir. Yani bir kimse hayır kazanmak için yapılan bir hayra delil olsa hayır sahibinin aldığı sevaba nail olur.

2.2.16. HADİS: Komşu Hakkı

من اذى جاره ورثه الله داره

“Kim komşusuna eziyet ederse, Allâh da onun (eziyet edenin) evine, komşusunu vâris kılar.”¹⁴⁴

Aclûnî (ö. 1162/1748) “bunu hadiste bilinmeyen insanların sözü olarak gördüm” der.¹⁴⁵

Hadis kitaplarında böyle bir hadis bulunamamıştır. Komşuya eziyet etmekle ilgili şöyle bir hadis vardır. Enes b. Mâlik (r.a)’den Rasûlullâh (a.s.) şöyle buyurdu: “Kim komşusuna eziyet ederse bana eziyet etmiş olur, bana eziyet eden de Allâh’a

¹⁴² Suyûtî, *ed-Düreru’l-Müntesira*, s. 236 (3877); Deylemî, *el-Firdevs*, II, 194 (2967); Hindî, *Kenzü’l-Ummâl*, (31129-33278-33279).

¹⁴³ Tirmizî, *İlim*, 14.

¹⁴⁴ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 219, (2342).

¹⁴⁵ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 219, (2342).

eziyet etmiştir. Kim komşusuna savaş açarsa bana savaş açmış olur. Bana savaş açan da Allâh’a savaş açmıştır.¹⁴⁶

Münzirî (ö. 656/1258) hadisi İbn Hıbban’ın *Kitabü’t-Tevbih*’de rivayet ettiğini söylememiştir.¹⁴⁷

2.2.17. HADİS: İyi ve Güzel Komşuluk Edinmek

البر و حسن الجوار عمارة الديار وزيارة الاعمار

“İyilik ve güzel komşuluk, evlerin (memleketlerin) imar edilmesi ve ömürlerin artmasına sebeptir.”¹⁴⁸

Bu lafızla bir hadis bulunamamıştır. Fakat anlamca buna yakın hadisler vardır, Hudeybiye’de bulunan Rafî b. Mekis anlatıyor. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: “Güzel ahlak berekettir, kötü ahlak ise uğursuzluktur. İyilik ömrü uzatır. Sadaka ise kötü ölümden korur.”¹⁴⁹

2.2.18. HADİS: Komşu ve Arkadaşın Önemi

الجر ثم الدار والرفيق ثم الطريق

“Önce komşu bul, sonra ev al; önce arkadaş bul sonra yolculuk yap.”

İshak hocası şöyle nakleder: İmam Askerî, Hz. Ali (r.a)’den rivayet etmiştir. Hadisin devamında “yolculuktan önce azık temin et” kısmı da vardır.¹⁵⁰

2.2.19. HADİS: At Üç Çeşittir

الخيال ثلاثة اجر وستر ووزر

“At üç çeşittir. Sevap olan, siper olan ve yük (günah) olan.”¹⁵¹

¹⁴⁶ Münzirî, *et-Terğib ve’t-Terhib*, III, 354.

¹⁴⁷ Münzirî, *et-Terğib ve’t-Terhib*, III, 354.

¹⁴⁸ Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, III, 110; VIII, 22, 137; Münzirî, *et-Terğib ve’t-Terhib*, II, 21.

¹⁴⁹ Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, III, 110; VIII, 22, 137; Münzirî, *et-Terğib ve’t-Terhib*, II, 21.

¹⁵⁰ Hatîb el-Bağdadi, *el-Câmiu li-ahlâki’r-Râvi*, II, 350, 351 (1772); Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, I, 327 (1051); Suyûtî, *ed-Dürru’l-Müntesira*, s. 105 (175).

¹⁵¹ Buhârî, *İtisam*, 24; *Cihad*, 48; *Menakip* 28; *Müsakat*, 18; Müslim, *Zekât*, 24; İbn Mâce, *Cihad* 14 (2788); *Muvatta*; Nesâî, *Hayl*, 1(3560, 3561).

İshak Hocası, Semerkandî (ö. 780/1378)'den naklettiğine göre: “Malik-i hadem (sahip olduğun hizmetçiler) ve haşem (aile) ve mal ve cah (makam). Bu dört nesneyi kendine vacip bil. Birincisi; anne ve babana savgı göstermek ve hürmet etmek. İkincisi; hanesine gelen misafire hizmet etmek. Üçüncüsü; düşman ile savaşmak için beslediği ata hizmet etmek. Dördüncüsü; ilim öğrendiği hocasına hizmeti canına minnet bilip, saygı göstermektir Nitekim Hz. Ali (r.a) “Bana bir harf öğretenin kölesi olurum” sözünü rivayet etmiştir.

Ebu'd-Derdâ (ö. 32/652 [?])'dan rivayet olunduğu üzere “Ya âlim ol, veya talim edici ol, veya dinleyen ol, sakın dördüncü olma helak olursun!”¹⁵²

2.2.20. HADİS: At Alırken Dikkat Edilecek Hususlar

اشتر اذن ادهم اوكميتا اقرح ارثم

“Siyah sakar, üst dudağı beyaz at al.”

Müellifin naklettiğine göre: Bir adam Rasûl-i Ekrem (a.s)'e geldi. Ben savaş için bir at almak istiyorum, dedi. Bunun üzerine Peygamber (a.s) “O halde, siyah sakar, üst dudağı beyaz at al. Çünkü o, atın iyisidir. Sonra çalış, teslim al ve ganimet elde et inşallâh” demiştir.

Dârimî hadisi Ebû Katade'den buna benzer şekilde rivayet etmiştir. Bir adam; “Yâ Rasûlallâh (a.s) ben gerçekten bir at satın almak istiyorum, hangisini alayım?” dedi. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: “Üst dudağı beyaz, (üç ayağı) sekili, sağ ön ayağı sekisiz olan siyah bir at veya bu şekilde nişanlı olan yelesi ve kuyruğu siyah, dor bir at satın al ki, (savaşta) ganimet alasın ve kurtulasın (veya alışverişinde kazançlı çıkasın, savaşta da kurtulasın.)”¹⁵³

2.2.21. HADİS: Hayvanları Tökezlediğinde Dövmemek

تضرب الدابة على النفار ولا تضرب على العثار

“Huysuzluk yapıp kaçmaya teşebbüs ettiklerinde hayvanları dövün. Tökezleyip düştüklerinde ise kaldırmak için onları dövmeyin.”

¹⁵² Bkz., İ nüshası 13^b.

¹⁵³ Dârimî, **Cihad**, 35 (2433).

Dabbe, sahibine itaat eden değil de, nefret ve kaçmaya meyilli olduğu için azarlanır.

Hadis emir sigasıyla ve cemi olarak İbn Ömer (r.a)’den rivayet edilmiştir. Anlam buna göre verilmiştir.¹⁵⁴

2.2.22. HADİS: Allâh Her Hastalığın Şifasını İndirmiştir

ما انزل الله داء الا وانزل له شفاء

“Allâh, indirdiği her hastalığın şifasını da indirmiştir.”¹⁵⁵

Müellif, Buhari’nin Sahih’inde “Şüphesiz Allâh hastalığı indirmiştir, onu devasıyla beraber indirmiştir” ibaresi rivayet olunmuştur, der.

Metinde aynı anlamda farklı lafızlarla gelen hadisler de vardır. “Allâh yaşlılık dışında her hastalığın devasını vermiştir.” Allâh hastalığı ve devayı indirmiştir. Her hastalık için bir deva indirmiştir. Tedavi olunuz. Haramla tedavi olmayınız” anlamında hadisler vardır.¹⁵⁶

2.2.23. HADİS: Hastalık ve Perhiz

راس الداء الامتلاء وراس الدواء الاحتماء

“Hastalığın baş sebebi çok yemektir, en iyi deva ise perhizdir” mealindeki hadis de İshak Hocası “çok yemek yemek hastalığın sebeplerindendir, en iyi deva ise perhizdir” demektedir.

Bu hadis-i şerifle ilgili şu beyt geçmektedir:

کرجه کفت خدا کلو واشربوا

¹⁵⁷در عقبش کفت ولا تسرفوا

¹⁵⁴ Kahraman Bulgurcu, **Kemalpaşazâde’nin Hadis İlmindeki yeri**, (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2004) s. 44

¹⁵⁵ Buhârî, **Tıb** 1; İbn Mâce, **Tıb**, 1 (3438-3439); Tirmizî, **Tıb**, 2, (2038).

¹⁵⁶ Ebû Dâvûd, **Tıb**, 1 (3855); Tirmizî, **Tıb**, 2 (2038); İbn Mâce, **Tıb**, 1 (3436).

¹⁵⁷ “Yiyin, için fakat israf etmeyin.” Araf 7/31.

2.2.24. HADİS: Sabah ve Akşam Yemeğini Terk Etmenin Zararları

ترك الغداء مسقمة وترك العشاء مهزمة

“Sabah yemeğini terk etmek hastalık sebebidir. Akşam yemeğini terk etmek ise ihtiyarlık sebebidir.”¹⁵⁸

Eser de hadis, Enes b. Mâlik (r.a)’ten buna yakın bir şekilde rivayet edilmiştir. “Bir avuç kötü hurma ile de olsa akşam yemeğini yiyiniz. Çünkü akşam yemeğini terk etmek ihtiyarlık sebebidir.”¹⁵⁹

2.2.25. HADİS: Yemek Hazır ise Yemeği Bekletmemek

إذا حضر العشاء وحضرت العشاء فابدا بأعشاء

“Yemek hazır olduğunda ve namaz vakti girdiğinde önce yemeğe başlayın.”¹⁶⁰

Hadis aynı anlama gelen farklı kelimelerle rivayet edilmiştir. Çoğunlukla herhangi bir namaz vakti belirtilmeden “Yemek hazır olduğunda namaz vakti girdiğinde önce yemeğe başlayın” şeklinde gelmiştir.¹⁶¹

Bazı rivayetlerde ise akşam namazı şeklinde geçmektedir.¹⁶²

Bu hadislerin sonunda “yemekte acele etmeyin” veya “yemeğini bitirinceye kadar acele etmesin” ilavesi de vardır. Ebu’d-Derda (r.a) şöyle demiştir: “Kişinin namazının kabul olması ve kalbinin huzuru için, önce ihtiyaçlarını gidermesi, onun anlayışlı olmasındandır.”¹⁶³

¹⁵⁸ Tirmizî, **Etime**, 46 (1856).

¹⁵⁹ Tirmizî, **Etime**, 46 (1856); Ali el-Müttakî, **Kenzü’l-Ummâl**, X, 46 (28289); Aclûnî, **Keşfü’l-Hafâ**, I, 308 (995).

¹⁶⁰ Buhârî, **Ezan**, 42; **Etime**, 58; Müslim, **Mesacid**, 64-66; Darimî, **Salat**, 58(1284-1285); Ebû Dâvûd, **Etime**, 10; Tirmizî, **Mevâkıf**, 140.

¹⁶¹ Buhârî, **Ezan**, 42; **Etime**, 58; Müslim, **Mesacid**, 64-66; Darimî, **Salat**, 58(1284-1285); Ebû Dâvûd, **Etime**, 10.

¹⁶² Buhârî, **Ezan**, 42; Müslim, **Mesacid**, 64.

¹⁶³ Buhârî, **Ezan**, 42.

2.2.26. HADİS: Mercimeğin Önemi

عليكم بلعدهس فانه مبارك مقدس

“Mercimek yemenizi tavsiye ederim. Çünkü o, mübarek bir yemektir.”¹⁶⁴

Bu rivayet Ali b. Ebi Talib (r.a)’den rivayet edilmiştir. Rivayetin devamında “O (mercimek), kalbi yumuşatır ve gözyaşını çoğaltır” kısmı da vardır. İbnü’l-Cevzî (597/1200) bu hadisin mezu olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁵

İmam Kurtubî (ö. 671/1273) “ve sarımsağından ve mercimeğinden”¹⁶⁶ âyet-i kerimenin tefsirinde rivayet etti ki, yani “Ey ümmet siz mercimeğe devam edin, zira hububat miyanında mercimek mübarektir.”

Ebû Nuaym (ö. 430/1038), rivayetinde “Şüphesiz ki kalbe dosttur, kanı hızlandırır” ibareti mercimeğin özelliklerindendir. Mercimeği yemek kalbe uygunluk, yumuşaklık verir ve bedene kanın hızlıca ulaşmasını sağlar.

2.2.27. HADİS: İnek Sütünün Faydası

عليكم بالبان البقر فانها تؤم من كل الشجر

“Siz inek sütünü içmelisiniz. Çünkü o süt, her türlü (şifayı) bünyesinde taşıyan otlardan meydana gelir. İnek her ağaçtan beslenir.”¹⁶⁷ Müellif inek sütünün faydalarıyla ilgili şu hadisleri nakletmektedir:

Hâkim (ö. 405/1014) Müstedrek’de İbn-i Mesud’dan “Nebi (s.a.v) dedi: İneğin sütü ve yağı sizin içindir ve eti de sizin içindir. Şüphesiz ki sütü ve yağı devadır, eti hastalıktır” ibareti ile rivayet olunmuştur. Sütünü ve yağını tüketin, etinden uzak durun. Çünkü sütü ve yağı devadır, eti hastalık bulaştırır.

Hâkim (ö. 405/1014) ve İbn Hibban (ö. 354/965), İbn-i Mesud’dan “(aleyhi’s-selam) dedi: Allâh indirdiği her hastalığın şifasını da indirmiştir. Onu kim bilmezse cahildir ve onu kim bilirse âlimdir. Sizin için inek sütü her derde devadır. Şüphesizki o her ağaçtan beslenir” ibareti ile rivayet etmişlerdir.

¹⁶⁴ Nesâî, **İman**, 45; İbnü’l-Cevzî, **Mezûât**, III, 113 (1325); Suyûtî, **Leâli**, II, 212.

¹⁶⁵ İbnü’l-Cevzî, **Mevzûât**, III, 113 (1325).

¹⁶⁶ Bakara 2/61.

¹⁶⁷ Hâkim, **Müstedrek**, IV, 403; Heysemî, **Mecmeu’z-Zevaid**, V, 85; Elbânî, **es-Sahih**, IV, 582-585 (1943).

Rasûl-i Ekrem “*el-‘ilmü’l-‘ilmân, ‘ilmü’l-‘ebdân, şümme ‘ilmü’l-‘edyân*” yani “İlim ikidir; vücut ve bedenle ilgili ilimler ve sonra dinle ilgili ilimler” buyurup, bedenle ilgili ilimleri, din ilmi üzerine takdim, din ilmini beden edat-ı terâhî ile atıf eylemiştir.

Üsame b. Şurayk’dan sahih hadisle rivayet olunduğu üzere “Nebvî’nin meclisinde idim. Rasûlullâh’a sordular: “Ya Nebiyya’llâh, analarımız ve babalarımız sana feda olsun. Biz nasıl tedavi olabiliriz” Yani ilaç ile mi tedavi olmalıyız? Bize ondan zarar gelir mi? Dediler. Rasûl-i Ekrem “Ey Allâh’ın kulları tedavi olunuz! Allâh şifası olmayan hastalık yaratmamıştır” dedi. Hastalığınıza şifa olacak ilacı kullanınız. Allâh devası olmayan dert yaratmamıştır.

2.2.28. HADİS: Nezle Olmak ve Cüzzam

الزكام امان من الجذام

“Nezle olmak, cüzzamdan bir emandır.”¹⁶⁸

Hadis-i Şerif’te vârid olduğu üzere: “Kur’ân-ı Kerim’i ezberleyip sonra unutan kimse, Allâh’a cüzzamlı olarak kavuşur.”¹⁶⁹

2.2.29. HADİS: Öleceğimizi Bile Bile Doğum ve Bina Yapmak

لدو الموت وابنوا للخراب

“Öleceğinizi bilerek doğurun, yıkılacağını bilerek bina yapın.”¹⁷⁰

Bu hadis-i şerifle ilgili şu beyt geçmektedir:

دنیا شاهد بستم كنارى كزين ازو

کز شاهدان خلاصه بغير از كنار نيست

Sükna hususunda soğuk ve sıcaktan korunacak kadarı ile yetinmek gerekir. Duvarları yükselmek, şiddetli binalar ve süslü damlar yaparsan “melûn” tehdidine seza olursun.

¹⁶⁸ Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, II, 372; Buhârî, *Tıb*, 19; İbn Mace, *Tıb*, 44.

¹⁶⁹ Ebu Davud, *Vitr*, 21.

¹⁷⁰ Beyhakî, *Şü‘abü’l-İmân*, VII, 396 (10730-10731); Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 183 (2041).

2.2.30. HADİS: Ölümü Hatırlamak

اكثر واذكر هادم اللذات

“Lezzetleri gideren (ölümü) çok sık hatırlayın.”¹⁷¹

Sünen-i Nesâi’de “hadim” lafzı dâl harfî ile *Sünen-i Tirmizî*’de “hazim” zâl-ı mu’ceme ile zikretdiler.

2.2.31. HADİS: Kabirdekilerden İbret Almak

اطلع فى القبور فاعتبر فى النشور

“Kabirdekilere bak, tekrar dirilmek için ibret al.”¹⁷²

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Dünyada bir garip gibi veya bir yolcu gibi ol ve kendini kabirdekilerden say!”

Âyet-i kerime de “Her nefis ölümü tadacaktır”¹⁷³ buyrulmuştur.

Peygamberimiz (s.a.v) bir hadisinde de şöyle buyurmaktadır: “Sizler (kıyamet günü) ayakkabısız, çıplak ve sünnetsiz olarak haşır meydanında toplanacaksınız.” Kıyamette büyük-küçük, zengin-fakir herkes hadis-i şerifte buyurulduğu üzere haşır olunacaktır.

Hadisle ilgili geçen âyetler şunlardır: “Nerede olursanız olun, ölüm gelir sizi bulur.”¹⁷⁴ “De ki: Kendisinden kaçtığınız ölüm, kesinlikle karşınıza çıkacaktır.”¹⁷⁵

2.2.32. HADİS: Kabir Ehlinden Yardım İstemek

اذا تحيرتم فى الامور فاستعينوا من اهل القبور

“İşlerde acze düşüp kararsız kaldığınızda kabir ehlinden yardım isteyin.”

Aclûnî (ö. 1163/1748) bu rivayet için “İbn Kemal Paşa’nın *Hadis-i Erbain* adlı eserinde böyledir” diyerek haberi eserinde zikretmekle yetinmiştir.¹⁷⁶

¹⁷¹ Suyûtî, *ed-Dürru’l-Müntesira*, s. 86 (1396); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 293; Tirmizî, *Sünen*, IV, 553 (2307); İbn Mâce, *Sünen*, II, 1422 (4258); Nesâî, *Sünen*, IV, 4, (1822).

¹⁷² Ali el-Müttakî, *Kenzü’l-Ummâl*, XV, 646 (42553); XV, 761, 762 (42999); Deylemî, *el-Firdevs*, I, 434 (1767); Zehebi, *Mizânü’l-İtidal*, V, 201 (8353); İbn Hacer, *Lisânü’l-Mizân*, VI, 88 (314); Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, I, 139 (400).

¹⁷³ Al-i İmran 3/185; Ankebût 29/57; Enbiya 21/35.

¹⁷⁴ Nisa 4/78.

¹⁷⁵ Cuma 62/8.

Âlûsî (ö. 1162/1748) hadisin mevzu olduğunu, ariflerin icmasıyla bu hadisin Peygamber (a.s)’e atılan bir iftira olduğunu, âlimlerden hiçbirinin bu hadisi rivayet etmediğini ve güvenilir hadis kitaplarında böyle bir şeyin bulunmadığını söylemiştir.”¹⁷⁷

Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v) hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur: “Ölmeden önce ölünüz.”

2.2.33. HADİS: Köy Halkı Kabir Ehli Gibidir

اهل الكفور اهل القبور

“Köy halkı, kabir ehli gibidir.”

Müslim şerhinde bu sözün Hz. Ömer (r.a)’e ait olduğu görülmektedir.¹⁷⁸

İbnü’l-Esir (ö. 606/1209), köylülerin şehirleri, toplumları görmedikleri için ve onlardan habersiz oldukları için ölüye benzetildiğini söylemiştir.¹⁷⁹

Mevlânâ (ö. 612/1273) *Mesnevi*’sinde “köy ve cesur” hakkında şu nasihatte bulunmuştur:

ده مروده مرد را احمق کند

عقل را بی نور و بی رونق کند¹⁸⁰

Köye gitme! Köy, adamı ahmak eder; akli da nursuz ve fersiz hale getirir.

2.2.34. HADİS: Şefaatin Haram Olması

من ضيع سنتي حرمت عليه شفاعتي

“Kim benim sünnetimi hafife alırsa şefaatin ona haram olur.”

Rasûlullâh (a.s) “Benim şefaatin ümmetimden büyük günah işleyenler içindir”¹⁸¹, “Ve kim benim sünnetimden yüz çevirirse, benim ümmetimden değildir”¹⁸² buyurmuştur.

¹⁷⁶ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, I, 85 (213).

¹⁷⁷ Âlûsî, *Ruh’ul-Meâni*, VI, 125-128.

¹⁷⁸ Nevevi, *Şerhu Sahih-i Müslim*, VIII, 204.

¹⁷⁹ İbnü’l-Esir, *Nihâye*, IV, 29.

¹⁸⁰ Hüseyin Top, *Mesnevî-i Mânevi Şerhi*, s. 237.

¹⁸¹ Tirmizî, *Süne*; *Kıyâmet* 12, (2436).

¹⁸² Buhârî, *Nikâh* 1; Müslim, *Nikâh* 5.

2.2.35. HADİS: Satranç veya Zarla Oynamak

من لعب بالشطرنج والندشير فكانما غمس يده في دم الخنزير

“Kim satranç veya zarla oynarsa elini domuz kanına batırmış gibidir.”

Hadisi Büreyde (r.a) rivayet etmiştir.¹⁸³

Zemahşerî (ö. 538/1144) *Rebiü'l-Ebrar*'da anlattığına göre; “gençlik yıllarımda, erd-şir namında bir pirin hanesine gittim. Tavla oyunu oynuyorlardı. Şu inci gibi kelimayı kulağıma küpe ettim: “erd-şir ve tavla oyunu; O ne kötü bir yardımcı ve ne kötü bir arkadaştır.”¹⁸⁴

2.2.36. HADİS: Uyarın Kişi Mazeretini Gidermiştir

قد اعذر من انذر

“Uyarın kişi mazeretini gidermiştir.”¹⁸⁵

Bu söz hadis değildir. Araplar arasında kullanılan bir deyimdir.¹⁸⁶

Âyet-i kerimde “Size daha önce uyarımı yapmışım”¹⁸⁷ buyurulmaktadır.

2.2.37. HADİS: Kurbanı Büyüklerinden Seçmek

عظموا ضحاياكم فانها على الصراط مطاياكم

“Kurbanınızı büyüklerinden seçiniz. Çünkü o, sıratta sizin bineğiniz olacaktır.”

Deylemî “istefrihü (استفرهوا) şekliyle Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmiştir.¹⁸⁸

Sa'lebî (ö. 427/1035) *Dürre-i Fâhire* adındaki te'lifinde “Misafir olan kişiye “ibnü's-sebil” derler, “ibnü't-tarik” demezler. “İbnü't-tarik” veledü'z-zina için kullanılan lafızlardandır.

¹⁸³ Müslim, *Şiir*, 10; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 56 (4939); İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, V, 287 (26133-26134).

¹⁸⁴ Hac 22/13.

¹⁸⁵ Zemahşerî, *Esas*, s. 412; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmî'l-Kur'ân*, VII, 224.

¹⁸⁶ Akdağ, Hasan, *Arap Dilinde Deyimler ve Atasözleri*, s.67.

¹⁸⁷ Kaf 50/20.

¹⁸⁸ Deylemî, *el-Firdevs*, I, 85 (268); Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, V, 88, (12177), Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 121 (337).

Kıyamet gününde kesilen kurbanlar ile “Ona şah damarından daha yakınız”¹⁸⁹ âyet-i kerimede de buyurulduğu üzere Allâh’a yakınlık hisseder. Muvahhidin keseceği kurbanlara özen göstermeli, ona güzel ikramla muamele etmelidir.

2.2.38. HADİS: Zahmet, Rahmettir

الزحمة رحمة

“Zahmet, rahmettir.”¹⁹⁰

Bu hadis-i şerif; cemaat ile kılınan namaz vaktinde saf hususunda önem göstererek, boşluk kalmaması yoluyla saflara rağbet etmenin ve ne kadar zahmet gösterilirse o kadar sevap kazanılacağının habercisidir.

2.2.39. HADİS: Konuşmadan Önce Selam Vermek

السلام قبل الكلام

“Selam kelimadan öncedir.”¹⁹¹

Tirmizî (ö. 279/892) Cabir (ö. 78/697)’den rivayet ettiği üzere Sahib-i Hidaye yani Merginânî (ö. 593/1197) şöyle dedi: Bir Müslüman bir Müslümanın evine geldiğinde, “Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere geldiğinizi hissettirip (izin alıp) ev sahiplerine selam vermeden girmeyin”¹⁹² âyet-i kerimede de geçtiği üzere, ilk önce izin alması, sonra girip ev sahibine selam vermesi gerekir.

Rasûl-i Ekrem; “Kim selamdan önce konuşursa, cevaplamayın” buyurmuştur. Zira “Selam kelimadan öncedir”¹⁹³ hadis-i şerifi üzere verilen selama daha güzeli ile selam vermek münasiptir.

Nesârî; selam mevzusunda ellerini ağızlarına koyarlar, Yahudiler; parmaklarıyla işaret ederler, Mecusîler; eğilirler, Araplar “Allâh seni yaşatsın!” derler. İslâm ile saadet-yâb olan Müslümanlar ise “es-selam-ü aleyküm ve rahmetu’llâhü ve berekatüh” derler.

¹⁸⁹ Kaf 50/16.

¹⁹⁰ Aclûni, **Keşfü’l-Hafâ**, I, 437 (1410); Ali el-Kârî, **el-Esrâru’l-Merfûa fi’l-Ahbâri’l-Mevzûa**, s.215 (219).

¹⁹¹ Tirmizî, **İstizan**, 11 (2699).

¹⁹² Nur 24/27.

¹⁹³ Tirmizî, **İstizan**, 11 (2699).

Eflâtun'un dediğine göre; “Evliyanın huzurlarına vardık, selamda özenmeyip hafif selam vermeleri, meclislerinde gerektiği kadar konuşup, çok kelimadan uzak durmaları ve uzun oturup rahatsızlık vermekten kaçınmaları vaciptir, dediler.”

Âlimlerin çoğu dediler ki: “Misafirliğe giderseniz, hafif selam veriniz ve az konuşunuz ve ayağa kalkmada acele ediniz.”

2.2.40. HADİS: Hutbenin Önemi

إذا خرج الامام فلا صلوة ولا كلام

“İmam (hutbeye) çıktığında namaz kılmak ve konuşmak yoktur”¹⁹⁴
mealindeki 40. ve son hadiste İshak Hocası:

“Hatip, hutbe kıraati için minbere çıksa minberden ininceye kadar namaz kılmak ve konuşmak mekruhtur.”demektedir.

Müellif, Sahibi Yenâbî yani Beyhakî (ö. 458/1066)’ den şu rivayeti nakletmektedir: “hatip, hutbe kıraati için minbere çıksa nafile namaz kılmak caiz değildir. Ve hutbe vaktinde kaza namazı kılmakta bir sakınca yoktur. Ve yasaklanan kelimadan kastedilen dünya işleriyle alakalı olan boş kelimadır ve zikir kabilinden değildir.”

¹⁹⁴ Muvatta, Cuma, 7.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TERCÜME-İ HADİS-İ ERBAİN METNİ

3.1. NÜSHALARIN TAVSİFİ

Katalog taramalarımız sonucunda İshak Hocası Ahmed Efendi'nin *Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn* adlı eserinin üç adet el yazması nüshası tespit edilmiştir. Bunlardan ilki İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe yazmalar, nr: 1965, müellif nesih hattıdır. Bu nüsha metinde İ nüshası olarak kodlanmıştır. İkinci nüsha; Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya bölümü, nr: 4813 ve 4819'dadır. Bu nüsha A nüshası olarak adlandırılmıştır. Üçüncü nüsha ise; Süleymaniye Kütüphanesi, Hafid Efendi bölümü, nr. 483. Bu nüshada H nüshası olarak adlandırılmıştır. Nüshaların ayrıntılı tanıtımını şu şekilde yapmak mümkündür:

1.1. Şerh-i Hadîs-i Erbaîn: İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar nr. 1965. [İ] Bu nüsha müellif hattıdır. 1b yk.'da tezhip vardır. Söz başları, noktalama işaretleri, beyit ve hikâyeler sürhlüdür. Serlevha, mihrabiyeli ve tezhiblidir. 1b ve 2a yk. yaldızlı, eserin devamında ise kırmızıdır. Kâğıt, aharlıdır. Suyolu filigranlıdır. Kahverengi meşin bir cilt içerisinde şemseli, zencirekli ve mikleblidir. 1a yk.'da 1 adet silik şahıs mührü vardır. Satır sayısı 11'dir. Eserin sonunda Muharrem ayının son günlerinde 1120'de tamamlandığına dair ferâğ kaydı yer almaktadır. İshak Hocası'nın vefatının 10 Şâban 1120/1708'de olduğunu hatırlarsak, kırk hadis tercümesinin elimizdeki bu nüshasının müellif tarafından hayatının son demlerinde yazıldığını söyleyebiliriz.

Diğer nüshalara göre daha okunaklı bir hatta sahiptir. Der-kenâr yer yer bazı açıklamaları muhtevî ve diğer nüshalara nazaran daha yoğun bir açıklama ve şerh yer almaktadır.

Baş [1b]: *Bismi 'llâhi'r-raḥmāni'r-raḥîm, elḥamdüli'llâhi 'alâ tevâtûri âlâ'îhi.*

Son [93b]: *Ve ḳad veḳa'a'l-ferāḡu min taḥrîrihi fî -evâḡiri muḥarremü'l-ḥarâm, min sene 'ısrîn ba'de mi'ete ve elf.*

1.2. Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn: Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya bölümü, nr. 4813 ve 4819. [A] İç ölçüleri 215 x 125mm, dış ölçüleri 147 x 65 mm. boyutlarındadır. 17 satır bulunmaktadır. 1-46. varakları arasında bir eserdir. Yazı

türü taliktir. 1a'da I. Mahmud (1143/1730 – 1168/1758)'a ait bir mühür bulunmaktadır. Yazmada kurşunkalemle konulmuş varak numaraları vardır. Bazı ibareler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserin arka yüzüne, sol üst köşeye eserin adı, tarih ve imza atılmıştır. Kitapta temme kaydı yoktur.

Baş [1b]: *Bismi 'llāhi 'r-raḥmāni 'r-raḥīm, elḥamdüli 'llāhi 'alā tevātüri ālā 'ihi.*

Son [46a]: *B̄m laḥza b̄m s̄at b̄m demm*
Diğer gün mey-şevd aḥvāl-i 'ālem

1.3. Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn: Süleymaniye Kütüphanesi, Hafid Efendi bölümü, no: 473. [H] 15-52. varakları arasında bir eserdir. 19 satırdır. Dış ölçüleri 205 x 130 mm, dış ölçüleri 145 x 80 mm. boyutlarındadır. İkinci risaledir. Yazı türü taliktir. Eserin sonunda 1153 senesinde Recebü'l-mürecceb ayında tamamlandığına dair ferâğ kaydı bulunmaktadır.

Baş [1b]: *Bismi 'llāhi 'r-raḥmāni 'r-raḥīm, elḥamdüli 'llāhi 'alā tevātüri ālā 'ihi.*

Son [38a]: *Şehr-i Recebü'l-mücerreb sene şelāse ve ḥamse ve mi 'ete ve elf.*

3.2. METNİN KURULUMUNDA TAKİP EDİLEN ESASLAR

1. Metin oluşturulurken İ nüshası esas alınmıştır. Eserin diğer nüshaları olan A ve H nüshaları İ nüshası ile karşılaştırılmış ve farklar dipnotta gösterilmiştir. İ nüshası müellif hattı olup aynı zamanda harekeli bir metin olduğu için okumalarda metne bağlı kalınmıştır.

2. Metinde âyet ve hadîs iktibasları italik olarak yazılmıştır. Osmanlı Türkçesi içerisinde yaygın olarak kullanılan *bi'd-def'at*, *bi't-tab*... vb. bazı Arapça tabirler de italik olarak yazılmıştır.

3. Özel isimler, Allâh Teâlâ'nın esmâ-i hüsnâsı ve Hz. Peygamber'in isimleri büyük harfle yazılmıştır.

4. Allâh lafzı muzâfun ileyh olduğu durumlarda kesme işareti (') ile ayrılmıştır. *Kāle'llāh* gibi.

5. Farsça ikili tekrarların yazımında, tekrarlanan kelimeler arasındaki ek veya edatlar kısa çizgi ile gösterilmiştir. *an-be-an* gibi.

6.Kaf-i nûnînin iyelik eki olarak kullanıldığı durumlarda bazı yerlerde “in” bazı yerde “ün” yazılı olduğu için biz müellif hattını esas aldık.

7. Muzaf ve muzafun ileyhin ters çevrilmesi sonucu meydana gelen Farsça birleşik isim ve sıfat tamlamalarında (izâfet-i maktû) iki kelime arasına kısa çizgi (-) konulmuştur. *Ser-nigûn* gibi.

8. İki kelimededen müteşekkil birleşik isimlerde bu iki kelime arasına da kısa çizgi (-) konulmuştur. *Gird-âb* gibi.

9. Arapça harf-i cerlerden “bi” harfi ceri ile bütün Farsça ön ve son ekler kısa çizgi (-) işareti ile ayrılmıştır. *Bî-çāregān*, gibi.

10. Nüsha arasındaki farklar metin içerisinde iki çizgi (-...-) arasında belirtilmiştir. Müellif nüshasında olup diğer nüshalarda olmayanlar (_...._) uzun çizgi işareti ile gösterilmiştir.

11. Arapça ve Farsça kelimelerdeki med harfleri ise şu şekilde gösterilmiştir.

ا: Ā, ā و: Ūū ي: Ī, ī

12. Farça’daki vâv-ı ma’düleler (ˆ) işareti ile gösterilmiştir. *hˆab* gibi.

13. Osmanlı Türkçesinde farklı sesleri ifade eden harflerin bugün tek bir harfle karşılanıyor olmasından kaynaklanan metin yazımı problemi, transkripsiyon sistemi kullanılmak sûretiyle aşılmaya çalışılmıştır. Kullanılan transkripsiyon işaretleri aşağıya eklenmiştir.

ء: ’

ث: S, s

ح: H, h

خ: H, h

ذ: Z, z

ص: S, s

ض: Z, z

ط: T, t

ظ: Z, z

ع: ’

غ: Ğ, ğ

ق: K, k

ك: Ń, ń

3.3. TERCÜME-İ HADİS-İ ERBAİN'İN TENKİTLİ METNİ

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

Elḥamdüli'llāhi 'alā tevāturi ālā'ihî, ve's-şükrü lehü 'alā tevārudi na'mā'ihî, ḥamden lā tuḥītu dā'iretü't-taḥriri ve'l-'addi, ve şükran lā teḥüzühü¹⁹⁵ ḥavzatü't-taḥriri ve'l-ḥaddi, ve's-şalātu 'alā men keşefe 'an vücūhi 'arā'isi'l-ḥikemi ve'l-aḥkāmı, bi-rāḳi'a'l-iştibāhi¹⁹⁶ ve'l-ibhāmi, bi-eydî işāretihi ve aḥbārihi, ve dellelnā ile'l-menheci'l-kavīmi, ve's-şırāṭi'l-müstakīmi, bi-delā'ili eḥadīşihi ve āşārihi, [İ 1b] ve ālihi ve şaḥbihi'l-lezīne aḥrazü ve eşrefe istimā'i kelimātihi's-şerīfetihi¹⁹⁷, ve bellegühā ilā men yelbihim bi-'ibāratin laṭīfetin ve bi-ta'birātin münīfetin, mā-iltezzi zavā'ikü'n¹⁹⁸-nüfüsü'l-kāmiletihî, bi-şihādî'n-nikāti'd-daḳīkatih, ve istaḥraci'l¹⁹⁹-uḳūli'l-faziletihî, cevāhirü'l-ma'ānî min ḥikāḳı'l-ḥaḳāyıkı'l-anīkatih ve ba'd _bu 'abd-i ḥaḳīr-i ḥaṭā-kār ve faḳīr-i cürm-i kirdār

Beyt:

راجی لطف کریم امجد

احقر امت احمد احمد

çehre-i zībā-yı maḳālden, şu vecih üzre ref'-i lişām-ı ḥafā vü işkāl ider ki²⁰⁰ ma'lūm-ı ezhān-ı zū-feyezān-ı aşḥāb-ı iz'ān ola ki, şīr-piše-i iḳān, ḥaydar-ı girīve-i itḳān, leyşe'llāhü'l-gālib, 'Ali bin Ebî Ṭālib kerrema'llāhü vechehü, Rasūl-i Ekrem, ve Nebiyy-i Muḥterem _salla'llāhu 'aleyhi ve sellem²⁰¹ Ḥazretleründen [A 1b] rivāyet itdi ki, bir merd-i sa'ādet-ḳarīn, necābet²⁰²-güzīn, benim ümmet-i icābet rehīnemün, umūr-i dīnine müte'allıḳ kırk 'aded ḥadīş [İ 2a] ḥıfz u ezber eylese Ḥazret-i Ḥaḳḳ, ve Feyyāz-ı Muṭlaḳ, rüz-ı kıyāmetde ol kimesneyi [H 1b] 'ulemā-yı sūtūde-eşer, ve fuḳahā-yı ḥuceste-siyer ile ba's ü ḥaşr ider²⁰³, Ebū'd-Derdā' raḳīya'llāhu 'anh rivāyetinde şu vecih-le şābit oldı ki ferdā-yı kıyāmetde ol kimesne benim şefa'atime maḫḫar olup, ol rüz-ı pür-ḥaṭar-ı şedīdde, ben aña şehīd olurum "binā'en 'alā ḥāzīhi'l işāreti ve'l-biṣārati"²⁰⁴ düstūr-ı 'ālī himmet, vezīr-i bülend-i

¹⁹⁵ teḥüzühü İ: neḥüzühü A, H.

¹⁹⁶ be-rāḳi'a'l-iştibāhi İ, H: be-rāfi'a'l-iştibāhi A.

¹⁹⁷ şerīfetihi İ: şerīfihi A, H.

¹⁹⁸ zavā'ikun İ, H: zā'ikun A.

¹⁹⁹ taḥraci'l İ, H: taḥraci'l A.

²⁰⁰ Bu kısım A'da ve H'de yok.

²⁰¹ A'da ve H'de yok.

²⁰² necābet İ, H: bi-cānib A.

²⁰³ ider İ, H: eyler A.

²⁰⁴ "Bunun üzerine iyiliği işaret etti."

menzilet, nihāl-ı şecere-i ikbāl, şemere-i devha-ı iclāl, menba‘-ı zülāl-ı²⁰⁵ mekrümet, ma‘din-i cevāhir-i nişfet, dost-dār-ı ‘ulemā-yı a‘lām, muhibb-i fuḳahā-yı zevi‘l-i ihtirām, sutūde-eṭvār, pesen-dīde-girdār, hem-nām-ı nebiyy-i muhtār, semiyy-i Rasūl-i Ḥamīde āşār, Ḥazret-i²⁰⁶ Aḥmed Paşa evşela’llāhu ilā mā-yuḥibbū ve yeşa’

Қит‘а: خامه و هم هوس کرد که تصویر کند
صفت مدحت او در ورق کویایی
خردش گفت که انه پایه رفعت که وراست
توبدین فهم کی از عهده برونه می ایی

“lā-zālet” şümüs-ı ‘ālā’ihi ‘ani’l-gurūb maḥrūseten, ve sāḥatü ḳadrihi burūdi’l-kemāl ma’nūseten, Ḥazretleri “yevme lā yenfe ‘u malun ve lā benūn (benūne)”²⁰⁷, ol gurūh-ı sa‘ādet-maḥrūn zümresinde ḥaşr, “el-mer ū me‘a men [A 2a] eḥabbe”²⁰⁸ feḥvāsınca ol ṭā’ife-i devlet-nümūn şirzimesinde ba‘ş ü neşr olmak şereḫin iḥrāz ve bu faẓilet sermed-i ebed-peyvendi ihtiyār, ümmīdi ile, bu faḳīr-i ḳalīlū’l-bizā’a, ve ḥaḳīr-i ḳaşīrū’l-bā‘adan, maḥz-ı ḥulūş-ı niyyet, ve ‘ayn-ı şıḍḳ-ı ṭaviyyet ile iltimās-ı cem‘-i ḥadīş-i erba’in buyurmaları-y-la, “el-me mūr ma‘zūr”²⁰⁹ vefḳince, “ḥasbe’l-maḳdūr”²¹⁰, ‘ulemā-yı dūr-bīn, fuḫalā-yı pesen-dīde-āyīn, ‘ındinde ḳabūle ḳarīn, ve şihḥat-ı bālīḡ-i derece-i yakīn, olan eḥādīş-i [İ 3a] metīnū’l-esāsı, ‘adimū’l-iltibāsdan [H 2a] ḥadīş-i erbā’in cem‘ ve telfīḳ, ve ma‘ānī-yi şerīfesīn ‘ibāret-i Türkīyye-i sehl ile terceme ve tevḫīḳ idüp, meclis-i sāmi-yi devlet-nişāb, ve maḥfil-i girāmī-yi mekrümet-me‘āblarına ‘arza-dāşt kılındı, Cenāb-ı Vācibū’l-Vücūd, Fā’izū’l-Ḥayr ve’l-Cūd, Ḥazretlerinden der-ḥvāst ü niyāz olunan budur ki, ol zāt-ı marāziyyetü’s-şifāt, eḥādīş-i mezkūreyi tilāvet ve ḥıfz idüp, nā’il-i meşūbāt oldukça, bu kemīne daḫi “ed-dāllū ‘ale’l-ḥayrı ke-fā’ili”²¹¹ maẓmūnunca, ḥişşe-yāb-ı şevāb-ı yevmū’l-ḥisāb ola, “nef‘a’llāhu biḥā”²¹², “ve sālra’r-rāḡibīn fīḥā”²¹³, “bi-Muḥammedin şāḥibi’l-maḳāmi’l-maḥmūdī”²¹⁴, “fī’l-yevmi’l-mev‘ūdī”²¹⁵, “ālihi’l-emcād”²¹⁶, “ve

²⁰⁵ zülāl İ, H: zelālet A.

²⁰⁶ A’da ve H’de yok.

²⁰⁷ “O gün ki ne mal fayda verir ne oğullar!” Şu‘arā 26/ 88.

²⁰⁸ “Kışı sevdiği ile beraberdir.” Buhārī, **Edeb** 96; Müslim, **Birr** 165.

²⁰⁹ “Özrü emrolunmuş.”

²¹⁰ “Bir kudretin üstünde, en fazlası.”

²¹¹ “Hayra vesile olan yapan gibidir.” Tirmizî, **İlim** 14.

²¹² “Allāh onu katına yükseltsin.”

²¹³ “Rağbet edenlerin üzerine olsun.”

²¹⁴ “Makam-ı Mahmud sahibi Muhammed ile.”

²¹⁵ “Kıyamet gününde.”

²¹⁶ “Kıymetliler üzerine olsun.”

*şahbihi'l-encād*²¹⁷, el-ḥadīşü'l evvel: ḥayruküm men te'alleme'l-Ḳur'âne ve 'allemehü²¹⁸, şefî'-i yevmü'l-'araşât, “*aleyhi's-şalâtu's-şalâvât*”²¹⁹, Ḥazretleri ümmet-i icâbet-i mevcüdeyi [İ 3b] bi'l-aşâle²²⁰ [A 2b], ve ümmet-i mefkûdeyi bi't-tab'a, şeref-i ḥitâb-ı müsteṭâb ile şeref-yâb idüp²²¹, sizün 'inde'llâhü ḥayr, ve müsteḥaḳḳ-ı ucür-ı keşîre olanıñuz, Ḳur'an-ı 'azîm, ve Furḳân-ı ḳadîmî ta'allüm²²² idüp, ve sâ'ir ṭalibîne ta'lim²²³ ideniñuzdur, zîrâ ta'allüm ve ta'lîm Ḳur'an-ı i'câz-ı me'âl, ser-âmed-i efzâl-i a'mâl, ve ta'allümden soñra terk ü nisyânı, müceb-i 'azâb ü nekâldür, Şâhib-i İtkân, “*aleyhi'r-raḥmeti ve'l-ğufrân*”²²⁴ didi ki, tilâvet-i Ḳur'an, bir ni'met-i 'azîmü's-şândur ki, Ḥazret-i Ḥaḳḳ sübhânehü²²⁵, celle şânühü anı eşref-i maḥlûḳât olan nev'-i insâna iḥsân buyurup, gürüh-ı ebnüh-ı melâ'ike bu ni'met-i celîle ile müstes'id olmadıklarından nâşî, bir mü'min-i muvaḥḥid tilâvet-i Ḳur'an ile raṭbû'l-lisân olduğda anuñ lezzet-i istimâ'ı ile telezzüz²²⁶, ve istimtâ'²²⁷ içün ol cānibe [H 2b] fevcen ba'de fevcin [İ 4a] müteveccih ve revân olup, tilâvet olunan Ḳur'an-ı istimâ' bereketin ihtivâ' itmek-le ḥurrem ü ferḥân, mesrûr ü şâdmân olurlar, pîşvâ-yı muḳaddem, Ḥazret-i İmâm-ı A'zam'dan rivâyet olundı ki be-her sene iki kerre ḥatm-i Ḳur'an-ı muvaffaḳ olan kimesne Ḥaḳḳ-ı Ḳur'an-ı edâ', ve sünen-i sünnete iḳtidâ' itmiş olur, zîrâ Rasûl-i Ekrem, ve Nebiyy-i Muḥterem Ḥazretleri vedâ'-i 'âlem-i fânî, 'azîmet-i dârü'l-beḳâ-i bâḳî, itdikleri sâl-i vefât-me'âlde, Ḳur'an-ı mübîni, ḥazret-i rûḥü'l-emîne, iki kerre 'arz [A 3a] idüp, ve zabt u ḥıfzında sa'y-yı mevfûr, bezl-i maḳdûr buyurdılar, pes ṭalib-i ecr-i Cāvidāniye vâcibdür ki Ḥazret-i Ḳur'an²²⁸ ta'lîm²²⁹ ve ta'allümüne²³⁰ şedd-i niṭâḳ-ı himmet, ve hemîşe tilâvetine müdâvemet idüp, ḥayr-ı ümmet 'idâdından²³¹ ma'dûd olmağa şarf-ı meḥûd eyleye, belki merd-i kâmil, ve merdüm-i 'âḳıla ehemm ve elzemdur ki

²¹⁷ “Kıymet sahibi en değerli.”

²¹⁸ “Sizin en hayırlınız Kur'an-ı Kerim'i öğrenen ve öğreteninizdir!” Buhârî, **Fezâilü'l-Kur'an**, 21; Tirmizî, **Sevâbü'l-Kur'an**, 0015; İbni Mâce, **Mukaddime**, 16; Darimî, **Fezâilü'l-Kur'an** 2.

²¹⁹ “Salat ve selam onun üzerine olsun!”

²²⁰ bi'l-aşâle İ, H: bi'l-aşâlet A.

²²¹ buyurdılar H.

²²² ta'allüm İ, H: ta'lîm A.

²²³ ta'lîm İ, H: ta'allüm A.

²²⁴ “Allâh'ın rahmeti ve bağışlaması üzerine olsun.”

²²⁵ ve Te'âlâ H.

²²⁶ telezzüz İ, H: mütelezziz A.

²²⁷ istimtâ' İ, H: istimâ' A.

²²⁸ Ḳur'an İ: Ḳur'anuñ A, H.

²²⁹ ta'lîm İ: ta'allüm A, H.

²³⁰ ta'allümüne İ: ta'lîminde A, H.

²³¹ 'idâdından İ: i'dâdından H: 'adedinden A.

cemî²³²-i ezmine [İ 4b] ve emkinede hayr ile mevşûf, ma²³² rûf ile ma²³² rûf olup ta²³² lîm-i Kur²³²’ân ve sâ²³²’ir ‘ulûm-ı şerîfe-i şer²³²’iyyeyi tâlib olanlara beyân, hayrât²³³ ve hasenât ile taḥşîl-i zîkr-i cemîl, iḥrâz-ı ecr-i cezîl eyleye, zîrâ “men yeşne ‘a’l-hayr lā yezi ‘ü ‘indehî²³⁴” feḥvâsı üzre²³⁵ -‘amel-i hayr-²³⁶ ‘inde’llâh żayi²³⁶ olmaz, şemeresi müddet-i medîdeden şoñra zuhûr iderse²³⁷ daḥi herkez pâ-dâş ve şevâbına nokşân gelmez, ḥikâyet olundı ki Hulefâ-yı ‘Abbâsiyye’den Hârûn er-Reşid taht-ı ḥilâfetde culûs idüp ‘aḳd-i meclis-i ḥaşş eyledikde, nüdemâ-i bâ-iḥtişâşa²³⁸ şu vecih-le tevcîh-i kelâm, ve her birinden istiḥbâr ve istifhâm, itdi ki²³⁹ müddet-i medîde ve ezmine-i ba²⁴⁰’idedür ki, derûnumda bir beyt-i ma²⁴⁰ nîdâr, temekkûn ve qarâr idüp, hemîşe müṭâla‘a-i ma²⁴⁰ nâ-yı ḥikmet-âmîz²⁴⁰ ve mülâḥaza-i [H 3a] feḥvâ-yı leṭâfet-ḥîzî²⁴¹, mûcib-i inşirâḥ-ı bâl ve müstevcib-i infitâḥ-ı [İ 5a] maḡâlîk-ı aḥvâlüm²⁴² olur

Beyt: الخیر ابقى و ان طال الزمان به
والشر اخبث ماوعيت من زاد

lâkin ḳavl-i [A 3b] mezkûruñ ḳâ’ilîn her dâni ve ḳâşiden²⁴³ istifsâr, ve ḥâmil²⁴⁴-i eş‘âr ve esfârdan istiḥbâr iderüm²⁴⁵, herkez bu beyt-i dil-firîbe kimüñ zâde-i ṭab‘ı lebibî, olduḡuna vâḳıf olamadığımdan derûnum iztîrâbdan, ve ḥâtırım ṭâbe-ṭâbdan ḥâlî deḡildür didik de, meḡer meclis-i ma²⁴⁶ ḳûd-ı mezbûrde bir şâḥib-i kemâl mevcûd, ve bu âb-ı zülâlûñ menba‘ına vâḳıf, ya²⁴⁷ nî bu kelâm-ı ḥikmet insicâmuñ ḳâ’ilini ‘ârif idi, “şâḥibü’l-beyt edrî bimâ fîhâ²⁴⁶” feḥvâsınca beyt-i mezbûruñ ḳâ’ilini meclis-i ḥalîfe-i nigû-ḥalîḳaya²⁴⁷ iḥzâra istiżân, ve Hârûn’dan hezâr-ı ibtihâc ile me’zûn olduḡda, A²⁴⁸ râbî şîrîn-maḳâl bir şâ’ir-i şâḥib-i ḳâlî²⁴⁸ piş-gâḥ-ı ḥalîfeye iḥzâr, ve ḳâ’il-i beyt-i mezbûr [İ 5b] bu olduḡını iş‘âr itdi, Hârûn teveccûh-i derûn, ve istinâs-ı

²³² Der-kenarda: ma²³² rûf-ı evvel münker-i muḳâbeledür.

²³³ hayrât İ: hayr A, H.

²³⁴ “Çünkü onun katında övülen şey, övgüye layık olandır.”

²³⁵ feḥvâsı üzre İ, A: feḥvâsınca H.

²³⁶ A’da yok.

²³⁷ iderse İ, A: ider ise H.

²³⁸ bâ-iḥtişâşa İ: bâ-iḥtişâşına A, H.

²³⁹ itdi ki İ: idüp didi ki A, H.

²⁴⁰ ḥikmet-âmîz İ, ḥikmet-engîz A, H.

²⁴¹ ḥîzî İ, A: âczî H.

²⁴² aḥvâlüm İ, H: âyâl A.

²⁴³ ḳâşiden İ, H: ḳâziden A.

²⁴⁴ ḥâmil İ: her ḥâmil A, H.

²⁴⁵ iderüm İ, A: iderdüm H.

²⁴⁶ “Ev sahibi, olup bitinleri daha iyi bilir.”

²⁴⁷ A’da yok.

²⁴⁸ şîrîn-i maḳâl bir şâ’ir şâḥib-i ḳâlî İ: şâḥib-i maḳâl bir şâ’ir şîrîn ḳâlî A, H.

gün-a-gün, ve inbisât-ı tamm ile A‘râbî mezkûrdan beyt-i mezbûruñ²⁴⁹ menşe’ ve kâ’ilîn istiḥbâra ihtimâm idüp, istintâkına şedd-i niṭâk-ı iltizâm itdikde, A‘râbî şu vecih-le cānib-i cevāba ‘inān-tāb oldu ki, ey ḥalīfe-i zemīn ü zemān ve ey imām-ı yegāne-i devrān, bu nazm-ı cevāhir-nizām, kıssa-ı ‘acībeye mebnî, ve baş-ı kelām-ı ġarā’ib inzimāma mübtenîdür, ve ol dāstān-ı dehşet²⁵⁰-‘üvân budur ki, bu kemīne-i devām-ı cūy-ı dīrīne, kaşd-ı ziyāret-i Beytu’llāhü’l-‘atīk ile kâfile-i ḥüccāce hem-rāh [A 4a] ve refīk olup, rûz-ı rûşen ve şeb-i târ-ı keyd-rû²⁵¹, nâka-ı ‘azîmet ile kaṭ‘-ı bevādî [H 3b] ve ṭayy-ı kıfâr ider idüñ, nâ-gāh-ı rāḥ-la süvārān-ı²⁵² kâfile, miyān-ı ṭarīkde bir kûh-ı gerdün-şükûhuñ dāmeninden ‘ubûr şadedinde iken, bir ejder-i kûh-ı peyker [İ 6a] ehl-i kârvāna hücum, ve anları maḳşadları cānibine ‘ubûrdan men‘ ve şadd itmiş, belki cism-i faḥm-ı²⁵³ ‘ifrīt-nümāsını ‘arz-ı rāhe “*ilā nihāyeti’t-ṭūl*”²⁵⁴ sedd kılmış, ben bu kâr-ı cān-gāh, ve beliyeye-i nâ-gāhdan āgāh olup ilerü vardum, gördüm ki bir ejdehā-yı vahşet-nümā, cemm-i ġafīr-i kâfileye muḳābil, ve miyān-ı sebīlden güzerlerine māni‘ ve ḥā’il olmuş, derûn-ı şecā‘at-nümüneme ḥuṭûr itdi ki hemān bir tīr-i dil-düz ile ejdehānuñ vücûd-ı bî-sūdını²⁵⁵ fütāde-i²⁵⁶ müğāk-ı helāk, ve pīr ü civān ve nāṭık u şāmit-i kârvānî ol beliyeye-i nâ-gehāniden taḥlīş ve bî-bāk idem²⁵⁷, bu eşnāda ḥāṭır-ı merḥamet-me’āşirime şöyle lâyıḥ, ve zihn-i ‘ākibet-endişeme böyle sāniḥ oldu ki, ṭayy-ı bevādî, ve kaṭ‘-ı şaḥārīden celb-i şevāb murād iken, izrār-ı ‘ibād “*ve lev teniyyin*” ber-vecih-le sezā-vār-ı ṭālib-i rızā-yı Ḥazret-i [İ 6b] āferīde-ġar deġildür, belki bu şu‘bānı diyü nişāne, ḥarāret-rīġi tefīde-i āteş-tāb, kerremî bâdiye-i pür-serābdan nāşî istimdād-ı āb, istid‘ā-ı şarāb, içün ser-rāhe i‘tirāz, ve kâfileye ta‘arruz itmiş ola, pes bu ma‘nā-yı [A 4b] taḥkīk, ve bu müdde‘ā-yı taşdīk içün yeminimde seyf-i kattāl, ve yesārımda bir meşk-i pür-āb-ı zülāl, bî-bāk ve bî-pervā, cānib-i ejdehāya teveccüh itdim, çün ol marr-ı gūh-āşār, benim bî-ters ü bīm ḥareketim, ve dilīr-āne cünbüş ve cür’etim, ḥuşuşan yesārımda olan āb-ı cān-baḥşı müşāhede itdü, fi’l-hāl gerdeni iṭā‘atun dırāz, ve lisān-ı [H 4a] ḥāl ile keşf-i rāze-āġāz idüp, tāb-ı bâdiye-i āteş-bārdan ciġer-suḥte ve ‘atşān, ve i‘tirāz-ı ser-

²⁴⁹ mezbûruñ İ: mestûruñ A, H.

²⁵⁰ dehşet İ, H: dāşt A.

²⁵¹ İ SAHH: keyd-rû 6a/9.

²⁵² süvārānı İ, A: süvārı H.

²⁵³ faḥm-ı İ, A: faḥm-ı H.

²⁵⁴ “Uzun bir sürenin sonuna kadar.”

²⁵⁵ bî-sūdını İ, A: sūdını H.

²⁵⁶ fütāde-i İ: üftāde-i A, H.

²⁵⁷ idem İ: eyleyem A, H.

rāhden ġarażī şerbet-i āb-ı ġayāt-resān, oldıġın tefhīm idicek, ben daġı meşķ-i pür²⁵⁸ ābuñ [İ 7a] dehānını ġüşāde, ve gelū-yı maġare-nümā-yı ejdehāya şabb ve nihāde itdim, çün²⁵⁹ derūn-ı dūzaġ-nümūnı āb-ı şāfī ile mālī, ve ciġer-i suġtesi āteş-i ‘atşedenden bi’l-küllıyye ġālī²⁶⁰ oldu²⁶¹, ser-i rāhden ġareket ve tarfete’l-‘aynda fütān ve ġızān ol²⁶² şahrā-yı bī-pāyānda nā-būd ve bī-nişānı oldu, kâfile bīm-i ejdehādan²⁶³ rehā bulup, cānib-i maķşūde ferġān ve ġandān ‘atf-ı ‘ināna ‘azīmet, ve “kemā ġüve’l-vācib”²⁶⁴ menāsik-i ġacc-ı edā’ ve erkān-ı mefrūza-yı²⁶⁵ iķāmetden şoñra, ġubb-ı vaţan-ı dāmen-ġır olmaġ-la, ol maķām-ı pür-iġtirāmdan ‘avdet idüp, “ke’l-evvel”²⁶⁶ şahrā-neverd ve bādiye-peymā olarak, ejdehānuñ ser-rāhe ġā’ıl oldıġı mevķi’ a vuşul buldukda, “kemā ġüve’l-‘ādet”^{267, 268} [A 5a] ol menzil-i ejder-ġızde, ġatt-ı riġāl-ı nüzul itdik, każāyā ol şebb-i pür-zalāmde, każā-ı ġacet-i taķāzā itmek-le²⁶⁹, miyān-ı ġıyām-ı²⁷⁰ kārbandan²⁷¹ taşra [İ 7b] çıkdım, nā-ġāġ leşķer-i nü’ās²⁷², ‘asker-i ġavāssıma şöyle şebīġūn, ve tātār-ı ġvāb²⁷³ mülket-i²⁷⁴ derūn ve bīrūnum bir mertebe ġarāb²⁷⁵ u²⁷⁶ zebūn itmiş ki, ġalebe-i nevmden idrāk ve şu’ūrum ġitmiş, el-ķışsa te’şīr-i ġarāret-i āf-tābdan bī-dār, ve nigāġ-endāz-ı miyān u kenār oldum, kārவān revān, ve işr ve eşerleri bī-nişāne olmaġ-la, farţ-ı ġayretten²⁷⁷ çep ü rāste devān oldu, ġaşılı ol şahrā-yı bī-emānda deng ü ġayrān ġaldum, ve serāsīme vü sergerdān, etrāf [H 4b] ve eknāfe nigerān ve dīdelerimden eşķ-i ġūn-ālūd rīzān iken ‘ayn “ve ezyaķu’l-emri ednāġ ile’l-ferice” mażmūnı üzre nā-ġāġ ġördüm ki muķābilimden iki üştür-i kūh-ı senām zāġir²⁷⁸ oldı ki²⁷⁹, biri benim aġmāl ü eşķālını

²⁵⁸ pür İ, A: bir H.

²⁵⁹ İ SAHH: çün 7b/ 2.

²⁶⁰ ġālī İ, A: ġālī H.

²⁶¹ oldı İ: oldukda A, H.

²⁶² ol İ, A: o H.

²⁶³ ejdehādan İ: ejderden A, H.

²⁶⁴ “Vacib olduġu üzre.”

²⁶⁵ mefrūza-yı İ: farz-ı A, H.

²⁶⁶ “Evvelki gibi.”

²⁶⁷ ‘ādet İ, A: ‘āde H.

²⁶⁸ “Adet olduġu üzre.”

²⁶⁹ taķāzā itmek-le İ: içün A, H.

²⁷⁰ ġıyām-ı İ, H: ġān-ı A.

²⁷¹ kārbandan İ: kārவān A, H.

²⁷² nü’ās İ, H: nifās A.

²⁷³ A’da yok.

²⁷⁴ A’da ve H’de yok.

²⁷⁵ ġarāb İ, H: ġvāb A.

²⁷⁶ A’da yok.

²⁷⁷ ġayretten İ, A: ġayretten H.

²⁷⁸ zāġir İ, A: tāġir H.

taḥmīl itdiğim cemel, ve biri bir şütür-i bī-naẓīr ki ḥusn ü bahāda bī-bedel, çün ḥuzūrıma bu cemel-i ecmel qarīb oldu, hezār-ı [İ 8a] ḥuzū‘ vü tezellüle ile “çok ü burūk”, idü Kudret-i Ḥālīk-ı Kevn ü Mekān ile _“bi-efṣaḥi’l-lisān”²⁸⁰ _²⁸¹ tekellüme āgāz itdü²⁸², ve²⁸³ didi ki ey ġarīb-i bī-kes, ve derd-mend-i bī-feryād²⁸⁴-res ‘ ucāleten benim gerdenime süvār, ve kendü şütür yüküñ -cenībet-vār mihyārını-²⁸⁵ destīne al ki revān olup “ilā en-yerteddi ileyke tarfeke” seni kār vāna [A 5b] īṣāl ideyüm, ben daḥi īṣaret-i pür-beṣāretine imtiṣāl idüp zemān-ı ḳalīlde kāfīlenüñ²⁸⁶ sevād-ı nümāyānı oldu, ²⁸⁷ üştür-i mezbūr tevaḳḳuf ²⁸⁸ idüp efṣaḥ-ı kelām ile²⁸⁹ didi ki, şemmden soñra ḳāfile qarīb oldu, benim gerdenimden nüzül, ve kendü şütüryüke²⁹⁰ rüküp idüp “fī emāni’llāh”²⁹¹ cānib-i kār vāna müteveccih ve revān²⁹² ol deyüp, vedā‘ şadedinde olduğda, bu aḥvāl-i²⁹³ ġarībenüñ keyfiyyetinden, ve bu ḥāl-i pür-hevlüñ ‘ illetinden, su’āl itdiğimde, şu vecih-le cevāb-ı bā-sāvāb ile muḳābele itdi ki, ben “bi-ḳudreti’llāhi’l-ḳaviyyi’l-‘azīz”²⁹⁴ teşekkülāt-ı [İ 8b] mütenevvi‘a, ve tebeddülāt-ı müteşannifeye me’zūn olan cinnīler zümresinden olup sene-i māzīyede sûret-i ejderde bu şahrā-yı tefīdenüñ ḥarāretinden teşne-ciğer, ve āteş-i ‘ atş²⁹⁵ beni be-ğāyet muḥarrik ve muẓtarr itmiş iken²⁹⁶, sen beni āb-nāb-ı²⁹⁷ [H 5a] nā-yāb ile isḳā’, ve vücūdımı ḥayāt-ı cedīde ile iḥyā’ itmiş idik, anuñ muḳābelesinde “inne ḥayran fe-ḥayrun”²⁹⁸ mantūḳı üzre vaḳt-i zarūret, ve zemān-ı ḥācetünde saña imdād itdim deyüp, ve beyt-i mezbūri cinnī-yi mezkūr inşād idüp andan istimā‘ itmiş idim deyü A‘ rābī ma‘ ḥūd ḥaḳīḳat mācerā-yı pāy-ı taḥt Hārūn’a ‘ arz u inhā’ itdi, ve bu²⁹⁹ ḳışsa-ı

²⁷⁹ A’da H’de yok.

²⁸⁰ “En güzel lisan ile.”

²⁸¹ bi-efṣaḥi’l-lisān İ: efṣaḥ lisān ile H: efṣaḥ lisān-la A.

²⁸² itdi İ: idüp A, H.

²⁸³ A’da ve H’de yok.

²⁸⁴ bī-feryād İ, A: feryād H.

²⁸⁵ cenībet-vār mihyārını İ: mihyārını cenbiyyet-vār H: mihyārını cenībet-vār A.

²⁸⁶ kāfīlenüñ İ: kār vānuñ A, H.

²⁸⁷ pes H.

²⁸⁸ ve ārām A, H.

²⁸⁹ kelām ile İ, A: kelām-la H.

²⁹⁰ şütüryüke İ: üştüriğe A, H.

²⁹¹ “Allāh’ın hıfz ve siyānetinde; Allāh kerīm”

²⁹² ve revān İ, A: derūn H.

²⁹³ aḥvāl-i İ: ḥāl-i A: ḥālet-i H.

²⁹⁴ “Mutlak güç sahibi olan Allāh’ın kudreti ile.”

²⁹⁵ āteş-i ‘ atş İ: tāb ‘ atşeden āteş ıztırāb A: tāb ‘ atşeden ıztırāb H.

²⁹⁶ itmiş iken İ: itmiş-ken A: itmiş-iken H.

²⁹⁷ A’da yok.

²⁹⁸ “Eğer bu yaptığın iş hayır ise karşılığında hayır gör.”

²⁹⁹ A’da ve H’de yok.

pür-hişşeden menfehim oldu ki hayruñ eñeri elbette zāyi³⁰⁰ olmayup, devr-i nezdīk ü dūr, cilve-ger-i mināşsa-i zuhūr olur, _“bi-’ināyeti’llāhi’l-ğafūri’ş-şekūr”³⁰¹ _³⁰² el-ḥadīşü’ş-şānī: [İ 9a] el-bükretü rebāḥun [A 6a] ev necāḥun³⁰³ ma’ lūm ola ki nehāruñ evvel vaktine “fecn”, andan soñraya “şabāḥ”, andan soñraya “ğadāt”, andan soñraya “bükre”, ıtlāk olunur, “ribḥ” ve³⁰⁴ “rebeḥ”³⁰⁵, şibe ve³⁰⁶ şebēh gibi ve rebāḥun³⁰⁷ tācirlerüñ itdikleri³⁰⁸ fā’ideden ‘ibāretdür ki³⁰⁹, Fārisīde “sūd” lafzı ile³¹⁰ ta’bīr olunur, bu maḳāmda muṭlaḳ nef’-i murād olmaḳ ensebdür, “neceḥ ve³¹¹ necāḥ” murāda nā’il olmaḳ ma’ nāsınadır³¹², ya’nī bükre vaktinde ‘amele şürü’uñ neticesi şürü’ itdiği ‘amelden fā’ide ḥāşıl, ve ol ‘amelden her ne maḳşūd ise aña eshel-i vücūh ile vāşıl olmaḳdur, imdī bu ḥadīş-i şerīfden istinbāt olundığı üzre ḥācet şāḥibi olan kimesne taḥşıl merāmı ḥuşuşunda ihtiyāt idüp, neyl-i maḳşūdına vesīle ittiḥāz itdiği nesneye bükre vaktinde şürü’ eyleye³¹³, āḥīrū’l-emr ḥōş-kām olmağa bādī ve maḳziyyū’l-merām olmağa mü’eddī olur, [İ 9b] li-hāzā ekābir-i ma’ārif-i me’āşir buyurdılar ki³¹⁴ “el-mübākeretü mübāreketün”³¹⁵ İmām Seraḥsī didi ki pād-şāhlara lāyık olan budur ki muḥārebe-i ehl-i küfr ü ‘inād, içün ricālī ğazv ve cihād, irsāl murād [H 5b] itdik de, bükre vaktini sâ’ir evḳāt-ı nehār üzre³¹⁶ terciḥ ve ihtiyār eyleye³¹⁷, zīrā Rasūl-i Ekrem, şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem Ḥāzretlerinüñ “bāreke’llāhü li-’ümmeṭi fī-bükūrihim”³¹⁸ ḳavl-i şerīfi ḥāvī olan işāret-i pür-beşāret üzre bu miḳvele sefer zafer-eşer, ve nuşret-rehber olacağı emr-i muḳarrerdür [A 6b], ve ‘ādet-i kerīme-i nebeviyye daḥi şöyle cārī -olmuş idi ki³¹⁹ zemān-ı sa’ādet iḳtirānlarında, bir cānibe seriyye-i nuşret maṭiyye irsālını murād buyursalar vaḳt-i

³⁰⁰ zāyi’ İ, A: şāyi’ H.

³⁰¹ “Şükredilen, mağfıret eden Allāh’ın lütfu ve inayeti ile.”

³⁰² A’da ve H’de yok.

³⁰³ “Gündüzün ilk vakti kazançdır veya kurtuluş zamanıdır.” İbn Mâce, **Ticaret**, 41.

³⁰⁴ A’da yok.

³⁰⁵ ribḥ ve rebeḥ İ, H: riḥ riḥ A.

³⁰⁶ A’da yok.

³⁰⁷ İ SAHH: ve rebāḥun 9b/ 3.

³⁰⁸ itdikleri İ: itdiği A, H.

³⁰⁹ fā’ideden ‘ibāretdür ki İ: fā’ideye dirler ki A: fā’ideye dir ki H.

³¹⁰ lafzı ile İ: lafzı-y-la A, H.

³¹¹ H’de yok.

³¹² olmaḳ ma’ nāsınadır İ: olmaḳdan ‘ibāretdür A, H.

³¹³ eyleye İ: eyleye ki A, H.

³¹⁴ H’de yok.

³¹⁵ “Erken vakitte olan mübārekdir.”

³¹⁶ evḳāt-ı nehār üzre İ, A: evḳāt üzerine H.

³¹⁷ eyleye İ: eyleyesun A, H.

³¹⁸ “Allāhım! Ümmetim için gündüzün ilk vaktini bereketli eyle.”

³¹⁹ olmuş idi ki İ: olmuşıdık A: olmuşıdı ki H.

bükrede techîz ve firistâde buyururlar idi, li-hâzâ ‘ulemâ-yı ‘izâm, ve fuḡahâ-yı kirâm, taleb-i ‘ilm ü ta‘allüm ḡuşuşunda daḡı -vaḡt-i mezkûr³²⁰ müstahsen olduḡına³²¹ ittifâḡ, lâkin eyyâm-ı usbû‘dan ḡankı³²² gün [İ 10a] şürû‘a münâsib olduḡunda ihtilâf itdiler ba‘zılar, ḡamîs ü sebtüñ evvel-i nehârında olmak münâsibdür deyüp, “*bâreke’llâhü li-‘ümmeṡi fî-bükûri sebtihâ ve ḡamîsihâ*”³²³ ḡadîş-i şerîf ile³²⁴ istidlâl itdiler, Şeyḡ Burḡânü’l-İslâm, Şeyḡ Merḡînânîden rivâyet itdi ki ḡehâr-şenbede şürû‘ olunan ‘amel elbette mu‘aṡṡal, ve her-giz müḡmel³²⁵ olmayup, zûd u dîr-i encâm-peṡîr olur, *Büstânü’l-‘Ârifîn*’de ḡikâyet itdi ki Büzürc-i Mihr’dan istiḡbâr³²⁶ ve pür-siş ve istifsâr itdiler ki³²⁷, ey vezîr-i rûşen-ḡamîr, ve ḡakîm-i müşterî tedbîr, bu nâ’il olduḡunuz ‘ulûm-ı şerîfeye ne sebeḡ ile vâşıl, ve vuşûl bulduḡunuz³²⁸ ḡikem-i laṡîfeye ne vesîle ile nâ’il olduḡunuz, Büzürc-i Mihr³²⁹ ḡehre-i râzdan şu vecih-le lişâm-endâz-ı cevâb, ve reviyî-yi sırr-ı ser-besteden³³⁰ bu tarz ile ḡüşâyende-i niḡâb oldu ki, “*bi-bükûrin ke-bükûri’l-ḡurâb*”³³¹ ve “*temellûḡin* [İ 10b] *ke-temellûḡi’l-kilâb*”³³² ve “*taṡarru‘in ke-taṡarru‘i’s-sinnevr*”³³³ ve “*şabrın ke-şabri’l-ḡimâr*”³³⁴ ya‘nî dört şey’i nefsiḡe ilzâm, ve her birini iltizâmıda ihtimâm-ı tâmm³³⁵ itdim, evvelen [H 6a]; mâ-nendi zâḡ³³⁶ ol seḡerde³³⁷ kârîme [A 7a] meşḡûl olup ḡidmet-i üstâde vaḡt-i bükrede îtâde oldum, sâniyen; mu‘allime kilâb gibi tabaşbuş ve tezellûl itdim, sâlişen; anlara kürbe tenâvûl-i nevâle içün taṡarru‘ itdiḡi gibi izḡâr-ı niyâz eyledüm, râbî‘an; ṡarîḡ-ı taḡşîl-i kemâlde zuhûr iden metâ‘ib ve şedâ’ide³³⁸ dirâz-ḡuş gibi şabr, ve şarf-ı ṡâḡat idüp ef‘âl-i mezkûre sebebi ile³³⁹

³²⁰ vaḡt-i mezkûr İ, H: vaḡt-i mezkûruñ A.

³²¹ olduḡına İ: olmasında A, H.

³²² ḡankı İ, A: ḡanḡı H.

³²³ “Allâḡ perşembe ve cumartesi günü erken vakitte olanı ümmeti için bereḡtli kılar.”

³²⁴ şerîf ile İ: şerîf-ile A: şerîf-le H.

³²⁵ ve herkez müḡmel İ: A’da ve H’de yok.

³²⁶ istiḡbâr İ, A: istiḡbâr H.

³²⁷ itdiler ki İ, A: itdi ki H.

³²⁸ bulduḡunuz İ, A: bulduḡıñuz H.

³²⁹ A’da yok.

³³⁰ ser-besteden İ: ser-beste-i nûḡteden A, H.

³³¹ “Karga gibi işine erken başlamak.”

³³² “Köpek gibi tabasbus ve tezellûl etmek.”

³³³ “Kedi gibi yalvarmak.”

³³⁴ “Müşkilat ḡarşısında eşek gibi sabırlı olmak.”

³³⁵ A’da ve H’de yok.

³³⁶ zâḡ İ, A: zâ‘ H.

³³⁷ seḡerde İ, A: seḡer H.

³³⁸ şedâ’ide İ: şedâ’ide A: şedâ’ide-i H.

³³⁹ sebebi ile İ: sebebi-y-le A, H.

hâ'iz şunûf-ı kemâlât oldum “va'llāhü'l-muvaffak”³⁴⁰ el-ḥadīṣü's-şālīs: ṭālibü'l-ilmî ṭālibü'r-raḥmetihî³⁴¹ tetimme-i ḥadīṣ-i mezkûr³⁴², *Müsnedi Firdevs*'de ḥazret-i insden şu vecih-le -mervî ve meştûrdur ki-³⁴³, “ṭālibü'l-ilmü rüknü'l-İslām”, “ve yü'tā ecrühü ma'a'n-nebiyyîn”³⁴⁴, ma'lûm-ı ezhân-ı selîme ve meşhûd-ı [İ 11a] ṭabā'-ı³⁴⁵ müstaḳîmedür ki, 'ilm-i şerîf “hel yestevîllezîne ya'lemûne ve'llezîne lâ ya'lemûn”³⁴⁶, maẓmûn-ı sa'âdet-meşhûnı üzre, her maṭlabuñ eşref ü eyyühâsı, ve cevâhir-i murâdâtun min külli'l-vücûh³⁴⁷ semîn ü girân bahâsıdur ki, 'idâd-ı behâ'im-i hâ'imededen ma'dûd olan cühhâl-ı nigûhîde ḥışâlden bâ'ış-i imtiyâz”, ve şaffet-i 'ilm ile mevşûf olan zât-ı ḥamîde-şifât 'inde'llāh ve'n-nâsi maḳbûl ve ser-efrâz olduğu bî-iltibâsdur.

Қыт'а: اقبال مدام و عزت دائم علمست
وان جيزكه ازوست شرع قائم علمست
وان خاصيت نغزومكرم كه بدان
ممتاز شده انسان زبھائم عامست

Fakîh Semerkandî isnâd-ı şaḥîḥ ile Kuşeyr bin Kays'dan rivāyet itdi ki bir gün mescid-i [A 7b] Dımaşq'da Ḥazret-i Ebū'd-Derdā' ile 'aḳd-i şoḥbet, ve peyvend mücāleset itmiş idik, nā-gāh cānib-i bābdan hezār-şitāb ile [H 6b] bir kimesne [İ 11b] dāḥil, ve ḥidmet-i Ebū'd-Derdā'ya vāṣıl olup, şu vecih-le başt-ı basāt-ı³⁴⁸ kelām, ve 'arz-ı kālā-yı³⁴⁹ merām itti ki, ey şeref-yāfte-i şoḥbet-i Rasûl-i Ekrem³⁵⁰ bu kemîne-i şadākāt tev'em, cānib-i Yeşrib'den semt-i Dımaşq'a 'inān-piç-i 'azîmet, ve ihtiyār-ı meşāḳḳ-ı³⁵¹ gurbet³⁵² ittiğim ḳaşd-ı ticāret, ve bir ḡayr-ı niyyet içün deḡildür, belki şöyle istimā' ittim ki Cenāb-ı Fazā'il-me'ābiñuz³⁵³, Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Ḥazretlerinden mesmû'uñuz olan kelimât-ı cevâhir-simāt ile āzân-ı müstemi'îni müşennef, ezhân-ı ṭālibini müşerref buyurmak 'âdet-i ḥasene, ve şîve-i

³⁴⁰ “Allāh muvaffak eylesin!”

³⁴¹ “İlim isteyen rahmet ister.”

³⁴² A'da ve H'de yok.

³⁴³ mervî ve meştûrdur ki İ: rivāyet olundu ki A, H.

³⁴⁴ “İlmin tâlibi, İslām'ın rüknüdür. Onun ecri ve mükâfatı, peygamberlerle beraber verilir.”

³⁴⁵ ṭabā'-ı İ: ṭabāyî'-ı A, H.

³⁴⁶ “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” Zümer 39/ 9.

³⁴⁷ “Her yönden, her cihetle.”

³⁴⁸ A'da yok.

³⁴⁹ A'da ve H'de yok.

³⁵⁰ ekrem İ: mükerrerrem A,H.

³⁵¹ A'da ve H'de yok.

³⁵² pür-kûrbet A, H.

³⁵³ me'ābiñuz İ, H: mā-bükûr A.

müstaḥseneñuz olmağ-la, ol kelimāt i‘ cāz-ı gāyātdan bir iki cevāhir-i zevāhiri cenāb-ı rivāyet intisābıñuzdan³⁵⁴ müşāfeheden aḥz u telakḳuf³⁵⁵ idüp, ḳurṭa-ı sem‘-i³⁵⁶ cān ve āvīze-i gerden-i³⁵⁷ cenān itmek içün bī-tevaḳḳuf ṭayy-ı merāḥil ve ḳaṭ‘-ı menāzil [İ 12a] itdim didikde, ³⁵⁸Ebū’d-Derdā’ şu minvāl ile şükr-ḥā oldı ki, ey ṭālib-i sa‘ādet-i sermed, ve rāğıb-ı şeref-i mü‘ebbed çün bu ṭarafe³⁵⁹ mücerred ṭaleb-i ‘ilm-i şerīf içün sebk-i rikāb, ve bu fażīlet-i bī-hemtā-yı iḥrāz _ve iktisāb_³⁶⁰ niyyeti ile ‘inān-tāb olmuş³⁶¹, _ve ḥulūş-ı ṭaviyyet ile bu cānibe gelmişsün_³⁶², seni daḥi Ḥabīb-i Ekrem’den gūş-zedīm³⁶³ olan bir ḥaber-i şıḥḥat-eşer ile ḥişşe-yāb ideyüm, Server-i Kā’ināt “‘*aleyhi efẓali’ş-şalavāt*” Ḥazretleri³⁶⁴ [A 8a] buyurdılar ki bir merd-ḥūdā’, ṭaleb-i ‘ilm-i şerīf içün ḥaṭve-rīz olup bir ṭarīḳa sülūk eylese³⁶⁵ Ḥazret-i Ḥüdāvend-i Celīl ṭuruḳ-ı cennetden bir ṭarīḳı aña³⁶⁶ teshīl ider, ve melā’ike “*ulī ecniḥa*”^{367,368} ol ṭālibü’l-‘ilmüñ ser-rāḥına pür-vebāllerin ferş ve pāy-endāz, ve zemīn ü āsümānda olan zümre-i [H 7a] ḥayvān, ve şirzime-i firīşteḡān, ve cevḫ-i deryāda [İ 12b] olan ‘āmme-i³⁶⁹ ḥītān, Ḥazret-i bī-enbāzdan, ‘ālim içün hemīşe maḡfīret ü iḥsān niyāz iderler, ve ‘Ālimüñ ‘ābid üzerine fażl ü meziyyeti, ve ḳadr ü menzileti, Leyle-i Bedir de ḳamer-i nūr-peykerüñ sā’ir³⁷⁰ kevākıb-ı şevāḳıb, üzerine olan³⁷¹ rüçḥān ü fażileti gibidür, ve ‘ulemā-yı kirām³⁷² vereşe-i enbiyā-yı ‘izām³⁷³ “‘*aleyhimü’t-taḥiyyatü ve’s-selāmdur*” zīrā, enbiyā’ “‘*aleyhim min*”³⁷⁴ *e’ş-şalavāt-ı enmāhā*” Ḥazretleri dirhem ve dinār, ve ḡay‘a ve ‘aḳārı terk itmeyüp, metā‘-ı bī-bedel ‘ilm-i mīrās itdiler, pes ol merd-i şāḥib-i tevḫīḳ ki bu devlete nā’il, ve bu sa‘ādete vāşıl ola,

³⁵⁴ intisābıñuzdan İ: intisābdan A, H.

³⁵⁵ aḥz u telakḳuf İ, A: aḥz u teltif H.

³⁵⁶ A’da ve H’de yok.

³⁵⁷ A’da ve H’de yok.

³⁵⁸ Ḥazret-i A, H.

³⁵⁹ ṭarafe İ: cānibe A, H.

³⁶⁰ A’da ve H’de yok.

³⁶¹ olmuş İ: olmuşsun A, H.

³⁶² A’da ve H’de yok.

³⁶³ gūş-zedīm İ: gūş-zedim A, H.

³⁶⁴ H’de yok.

³⁶⁵ eylese İ, H: itse A.

³⁶⁶ A’da ve H’de yok.

³⁶⁷ ecniḥa İ, A: ecniḥate H.

³⁶⁸ “Kanatlı elçiler.” Fâtır 35/1.

³⁶⁹ H’de yok.

³⁷⁰ A’da yok.

³⁷¹ A’da yok.

³⁷² ‘ulemā-yı kirām İ, H: ‘ulemā-yı ‘azām A.

³⁷³ ‘azām İ, H: kirām A.

³⁷⁴ H’de yok.

faz̄ilet-i dāreynden ḥaṭṭ-ı vāfī vü vāfir, ve behre-i kāfī vü mütekāşiri ḥā'iz olmuş olur, ve daḡi ma' lūm ola ki cehele-i bī-ḡayret ve nādānān-ı³⁷⁵ bī-ḡamiyyet, hayyiz-i i'tibārdan sākiṭ ve dūr, ve Dāniş-i ḡakāyık-ı mevcudāt faḡaṭ 'ulemā-yı a' lāma maḡşūrdur, pes [İ 13a] 'ilm-i şerīf maḡz-ı raḡmet-i rabbānī, ve 'ayn-ı³⁷⁶ 'ināyet-i şamedāniden fā'iz olmaḡ-la -' ilme raḡmet, ve ṭālibü'l-' ilme ṭālibü'r-raḡmete-³⁷⁷ ıtlāk olundu, ya'nī tekmīl-i nefis ve iddiḡār-ı zehā'ir-i ferdā-yı kıyāmet niyyeti ile ṭaleb-i ' ilimde tek ü pū, ve bu cevher-i kem-yāb [A 8b] u³⁷⁸ lā-cenābı taḡşīl içün cüst ü cū iden ṭālib, hemān raḡmet-i³⁷⁹ İlahiyyeye rāḡib olmuş olur, ve ṭālibü'l-' ilm ḡüyā nūzhet serāy-ı İslām'ıñ rükn-i rekīnī³⁸⁰, ve pūşṭibān-ı metīnidür, enbiyā-yı ' ızāmuñ nā'il oldukları ücūr-ı cezāle, ve derecāt-ı refī'a mānendi ücūr ve derecāta³⁸¹ nā'il olur, ve bu ḡadīş-i şerīfde ṭaleb-i ' ilme [H 7b] terḡīb-i etemm, ve taḡrīz-i küllī oldıḡı zāhir ü pedīdārdur³⁸², İmām-ı Ġazālī İḡyā'ü'l-' Ulūm nām-kitābında Ḥazret-i Ebū'd-Derdā'dan şü vecih-le rivāyet itdi ki “*kün 'ālīmen ev müte'allīmen ev müstemi'an ve lā-tekūn er-rābī'a fe-tühleke*”³⁸³ ve daḡi [İ 13b] ṭaleb-i ' ilm her ferde ehemmm, ve her eḡade farz u elzemdür

Beyt:

حجت ایز دیست در کردن

خواندن علم و کار ناکردن

eḡerçi 'ilm-i şerīf devā'-ı nefis-i marīza, ve ṭaleb ü taḡşīli 'ayn-ı farīzadur, ve bu ma' nā “*'inde üli'l-elbāb*”, “*min cemī'i'l-bāb*” maḡall-i irtiyāb deḡildür, lākin ṭaleb-i ehemmm-i mühimmātdan³⁸⁴ olan 'ilm-i 'ālī-maḡām na-maḡūle 'ilm olduğunda 'ulemā-yı a' lām, iḡtilāf itdiler, icmāl-i kelām İmām-ı Ḥüccetü'l-İslām, taḡḡīk ü i' lām itdiḡi üzre, marāz-ı nefis ve hevā'ya devā' olan şo'l 'ilm-i 'azīmü'ş-şān, ḡaviyyü'l-bürhāndur ki, şāḡibini ferdā-yı kıyāmetde 'aḡabāt-ı iḡāb, ve derekāt-ı 'azābdan taḡlīş³⁸⁵ ve merzāt-ı Ḥazret-i 'Ālimü'l-Esrār-ı taḡşīş³⁸⁶ eyleye, ve ibtidā-ı ṭalebde

³⁷⁵ nādānān-ı İ, A: nādān-ı H.

³⁷⁶ 'ayn-ı İ: sebḡ-i A, H.

³⁷⁷ 'ilm-i raḡmet, ve ṭālibü'l-' ilme ṭālibü'r-raḡmete İ: 'ilm-i şerīfe 'ayn-ı raḡmete A, H.

³⁷⁸ H'de yok.

³⁷⁹ raḡmet-i İ: maḡz-ı raḡmeti A, H.

³⁸⁰ rükn-i rekīnī İ, A: rükn ü rekīnī H.

³⁸¹ ücūr ve derecāta İ: derece ve ecre A, H.

³⁸² pedīdār İ, A: bedīdār H.

³⁸³ “Ya alim ol, veya talim edici ol, veya dinleyici ol, sakın dördüncü olma helak olursun!”

³⁸⁴ mühimmātdan İ: mehāmmdan A, H.

³⁸⁵ taḡlīş İ, A: taḡlīş H.

³⁸⁶ taḡşīş İ, A: taḡşīş H.

‘illet-i gā’iyyesi taḥṣīl-i³⁸⁷ cāh ü rütbet, ve tevḥīr-i māl ü terfī‘-i menzilet olmayup [A 9a], ḥulūṣ-ı niyyet, [İ 14a] ve şıdk-ı ṭaviyyete maḳrūn, ve dā’ire-i sūm‘a vū riyādan bīrūn olmağla nef‘i kendüye ve sâ’ir aşḥâb-ı taleb, ve ğayr-i erbâb-ı irebe şâmindür, “ve emma’s-sâ ile felâ tenher”³⁸⁸ mağzâsınca ḥasbe’l-vus‘ dirîğ ü men‘ olunmayup, mes’ul-i talebe-i ‘ulūm is‘âf, ve bilâ tesvîfin mebzûl kılına, ve taleb-i merzât-ı³⁸⁹ sübhâni, ve taḥṣīl-i kemâl-i câvidâniye mebnî, ve ağrâz-ı fâside, ve meṭâlib-i kâsideye mübtenî olan taleb-i ‘ilm miyânında olan fark u rüçḥân³⁹⁰ [H 8a], “leyse nescu’l-‘uds ke-mescidi’l-ḳuds”³⁹¹ mişli vefḳince aşḥâb-ı iz‘ân ve erbâb-ı îkân, ‘indinde “ke-şu‘âi’ş-şems fi’l-hevâciri” be-dîdâr u zâhirdür, “efemen essese bünyânehü ‘alâ takvâ mine’llâhi ve rıḍvânin ḥayrun emmen”³⁹² essese‘alâ şefâ’ cürüfin hârin”³⁹³ ³⁹⁴ bu bâbda şâdır olan naşâyih ü zevâcir ketb-i mebsûṭada kemâ-hüve ḥaḳḳa istîfâ’ olunmağ-la, bu maḳâmda bu miḳdâr ile iktifâ’, ve “men eṭnabe”³⁹⁵ [İ 14b] feḳad eshebe” mazmûnına iktifâ’ olundu va’llâhü’l-muvaffaḳ el-ḥadîş-i er-râbi‘: el-‘ilmü fi’ş-şigar, ke’n-naḳşi fi’l-ḥacer”³⁹⁶ bu ḥadîş-i feşâḥat-nümünü “Beyḥaḳî” Medḥal’de taḥrîc itdi”³⁹⁷, ya‘nî ḥâl-i şığarda ta‘allüm olunan ‘ulūm, ḳalb-i şağırde şo’l mertebe mütemekkin ve cây-gîr olur ki “min ḥayṣü’r-rüsûḥ ve’l-istiḥkâm”³⁹⁸ hacerde nigâşte olan nukûş mürûr-ı eyyâm, ve kürûr-ı a‘vâm ile zâ’il olmadığı gibi, zîrâ eṭfâlūñ kuvâ vū meşâ’iri ḳaviyye [A 9b], ve ezhân-ı şavârif ve şevâ’ilden³⁹⁹ selîme olmağ-la

Beyt: اتانى هواها قبل ان اعرف الهوى

فصادف قلبا خالصا فتمكنا

fehvâsı üzre mürtesim olan şuver-i ‘ilmiyye izdiḥâm-ı eşğâlden sâlim, ve arz-ı ṭayyibeye ğars olunan nihâl-tâze gibi berg ü bîḥ ile nâbit, ve müddet-i medîde sâbit

³⁸⁷ taḥṣīl-i İ, A: taḥṣīṣ-i H.

³⁸⁸ “Sakın isteyeni azarlama!” Duhâ 93/ 10.

³⁸⁹ Ḥazret-i A H.

³⁹⁰ fark u rüçḥân İ: fark u rüçḥândur A,H.

³⁹¹ İ nüshası der-kenarda: “‘uds ‘ankebût”.

³⁹² emmen İ: femen A.

³⁹³ “efemen essese bünyânehü ‘ale şefâ’ curufin hârin” H.

³⁹⁴ “Binasını takva ve O’nun rızasını kazanmak temeli üzerine kuran kimse mi daha hayırlıdır, yoksa binasını çökmeye yüz tutmuş bir yarın kenarına kurup, onunla birlikte kendisi de cehennem ateşine yuvarlanan kimse mi?” Tevbe 9/ 109.

³⁹⁵ eṭnabe İ, H: talebe A.

³⁹⁶ “Küçükken ilim öğrenmek taşla işlemek gibidir.” Aclûnî, **Keşfü’l-Hafâ**, II, 66(1757); Suyûtî, **ed-Düreru’l-Müntesira**, s. 145 (303)

³⁹⁷ itdi İ: itmişdür A, H.

³⁹⁸ “Sağlamlılığı ve devamlılığı itibariyle.”

³⁹⁹ şevâğilden İ, A: şevâ’ilden H.

ve met̄in _ve āvene-i ba‘īde⁴⁰⁰ tünd-bād-ı nisyāndan mahfūz⁴⁰¹ ve emīn olur, [İ 15a] ammā evkāt-ı kiberde eşgāl-ı müterākime, ve mevānī‘-i mütezāhime, ve kuvāya fütūr, ve şū‘ūra küşūr, t̄ārī⁴⁰² olmak sebebi ile⁴⁰³ ta‘allüm olunan ‘ulūm-ı⁴⁰⁴ şüre-zāre-nişānda kılınan nev-nihāl gibi,

Beyt: زمین شوره سنبل برنیارد
در و تخم عمل ضایع مکردان

mefhūmunca neşv ü nemā bulmayup, ‘avāşıf-ı nisyān [H 8b] ile zīr ü zeber “ve meni’t-ta ‘zīb te ‘dībū ‘z-za ‘īb” meşeline mazhar olur ve lekad aḥsen neftūye fī kavlīhi

Nazm: ارانی انسی ما تعلمت فی الکبر
ولست بناس ماتعلمت فی الصغر

وما العلم الا بالتعلم فی الصبا
وما الحلم الا بالتحلم فی الکبر

وما العلم بالشیب الا تعسفا
اذا کل قلب المرء والسمع والبصر

ولو فلق القلب المعلم فی الصیبا
لألفی فیہ العلم كالنقش فی الحجر

el-ḥadīşü’l-ḥāmīs: er-reḍā‘u yūğayyirü’t-tībā‘a⁴⁰⁵ “reḍā‘” rā-i mühmelenüñ [İ 15b] fetḥi ile⁴⁰⁶ şurāḥde “şīr-i mekīden beçe-i⁴⁰⁷ māder-rā”, deyü tefsīr olundu ki⁴⁰⁸ “semi‘u” bābından maşdardur “Ehl-i Necd” ‘ındinde⁴⁰⁹ “ḍarabe” bābından maşdardur⁴¹⁰ bu maḳāmda murād ma‘şūmuñ müddet-i reḍā‘da [A 10a] bir ḥātunuñ memesini maşş itmesidür, Ḳazvīnī didi ki⁴¹¹ ‘ādet-i İlähiyye şu⁴¹² vecih üzre

⁴⁰⁰ A’da ve H’de yok.

⁴⁰¹ A’da ve H’de yok.

⁴⁰² t̄ārī İ, A: tārī H.

⁴⁰³ sebebi ile İ: sebebi-yle A, H.

⁴⁰⁴ ‘ulūm-ı İ: ‘ilm-i A, H.

⁴⁰⁵ “Süt tabiatı deḡiştirir.” Ali el-Müttakī, **Kenzü’l-Ummāl**, VI, 270, (15656); Aclûnî, **Keşfü’l-Hafâ**, I, 431, (1388); Kudâî, **Şihâbü’l-Aḥbar**, s. 39 (23)

⁴⁰⁶ fetḥi ile İ: fetḥi-y-le A, H.

⁴⁰⁷ beçe-i İ, A: peçe-i H.

⁴⁰⁸ olundu ki İ: itdi ki A, H.

⁴⁰⁹ ‘ındinde İ: lügatında A, H.

⁴¹⁰ maşdardur İ: maşdarı ruza‘ ā gelur A, H.

⁴¹¹ İ SAHH: Ḳazvīnī didi ki 16a/4: Dirīnī didi ki A, H.

⁴¹² şu İ: ekşeriyyā bu A, H.

cāriyedür ki, her hātunuñ lebeninde bir güne hāşşiyet⁴¹³, ve te'sīr-i idā^c, ve _anı⁴¹⁴ maşş iden şağırde bir tarz-ı eşer ibdā^c itmişdür ki_⁴¹⁵ maşş iden tıfl-ı nev-hizde ol hāşşiyet-i⁴¹⁶ ġarībe “*hayran ve şerran bi'l-āhıreti*”^{417,418} zāhir⁴¹⁹ ve nümāyān olacağına hadiṣ-i mezkūr-ı kavī bürhāndur, pes aṣḥāb-ı evlāda lāyık olan budur ki vālidesinden ġayri⁴²⁰ ümerā-i ührādan ırzā^c itdikde ḥasīb ü nesīb, ve marāziyyete'l-aḥlāk, memdūhate'l-evzā^c murzı^c a ihtiyār ideler, zīrā bir şāhib-i kemālūñ şulb-ı pākından nuzūl iden māye-i⁴²¹ nuṭfe [İ 16a] bir şalāḥ-ı hāl ile ārāste hātunuñ ḥāne-i⁴²² rahminde cay-ġir olup, Kudret-i Kādir bī-hemtā “*ellezī yüşavvirüküm fıl-erḥāmi keyfe mā-yeṣā*”⁴²³ ile şüret-i pezīr olan cenīn, müdded-i 'adīdeden sonra pā-güzār şahn-ı serāy-ı dünyā olduġda, ol veled-i kerīmü't-ṭarafeyn bedeli mā-yeteḥallül için ḥabīsete'n-nefs hātunuñ şīr-i şīrīn⁴²⁴ _belki semm-i zū'āf olan leben-i çirk-āb āyinine_⁴²⁵ muḥtāc olıcak, ol zāt-ı nā-pesen-dīde⁴²⁶ [H 9a] şıfātından cüz' olan şīr-bed te'sīr, ḥavṣale-i şağire duḥūl idüp, aḳtār-ı şelāşesinde bā'ış-i izdiyād-ı eczā-i aṣliyyesi olduġda, a'zā-i re'īse-i ma'şūm-ı merķūm, ol ġidā-ı meş'ūmeden ḥişşe-dār olmak fi'l-meşel gül-būn-i gül-istān behcet-fezā-yı, āb-ı murdār ile iskā' kabīlinden olur, pes ṭabī'at-ı veled menhec-i sedāddan ḥāric, ve zirve-i [A 10b] ġirīve-i i'vicāca [İ 16b] dāric olmak, emr-i muḳarrer ve muḥaḳḳakdur, el-kıssa beçe-i mezkūr, bed-ṭıynet-dāyenūñ şīrinden dāye-gir olsa 'inde'l-'aḳıl ve'n-naḳl ṭab'-ı müteġayyir, ve mazarrat-ı leben ile “*Ḥazrā ĩ'd-dimen*”⁴²⁷ ıtlāķına sezā olur, ba'z-ı leṭā'if-i ṭıbbiyyede meşūr olan te'sīrāt-ı 'acībedendür ki, bir veled māderden kebūd-ı çeşm ü nīl-gūn tevellūd idüp, anuñ dīdelerin tesvīd murād itseler, bir dāye-i ḥabeşiyi-i ġurāb mişālden bir kaç müddet ırzā^c⁴²⁸ itseler⁴²⁹, ol dīde-i erzaḳ-ı felek-reng, maşş-ı leben

⁴¹³ hāşşiyet İ, A: hāşşiyet H.

⁴¹⁴ A'da yok.

⁴¹⁵ H'de yok.

⁴¹⁶ hāşşiyet-i İ: hāşşiyet-i A, H.

⁴¹⁷ bi'l-āhıret İ: bi'l-āhıre A, H.

⁴¹⁸ “Hayır da şer de ahirette vardır.”

⁴¹⁹ zāhir İ, A: tāhir H.

⁴²⁰ A'da ve H'de yok.

⁴²¹ A'da yok.

⁴²² ḥāne-i İ, A: ḥāne-i H.

⁴²³ “Sizi rahimlerde dilediği gibi şekillendiren O'dur.” Al-i İmran 3/ 6

⁴²⁴ şīr-i şīrīn İ: şīr-şīrīnine A, H.

⁴²⁵ A'da ve H'de yok.

⁴²⁶ nā-pesen-dīde İ: bā-pesen-dīde A, H.

⁴²⁷ “Sürpütülüklerde biten filiz: orta malı olan güzel (kadın).”

⁴²⁸ A'da yok.

⁴²⁹ itseler İ: itirmek-le A, H.

sebebi-y-le⁴³⁰, elbette dīde-i āhū-yı hūten gibi siyāh olacağı tecrube-güzārān-ı rūzgār ‘indinde bī-iştibāhdur, imdī emr-i reḡā‘ şuver-i zāhire, ve keyfiyyāt-ı hālkiyyeyi⁴³¹ taḡayyūr itdiği gibi, tībā‘ ve keyfiyyāt-ı hūlkiyyeyi⁴³² taḡayyūr⁴³³ itmesi istib‘ād olunmaz, ‘ale’l-huşūş Hāzret-i “ve mā yenṭıku ‘ani’l-hevā”⁴³⁴ bu ma‘nānuñ vuḡū‘ını kelām-ı şıdkun-yetāmā ile [İ 17a] i‘lām eyleye⁴³⁵ hikāyet olundu ki Şeyh Ebū Ahmed Cüveynī Hāzretleri, bir gün ferzend-i ‘ālem-pesendi olan İmām Ebū’l-Ma‘ālīk’e _İmāmü’l-hāremeyn dimekle ma‘rūf, ve kemālāt-ı zāhiriyye ve bātıniyye ile ārāste-mevşūfdur_⁴³⁶ geh-vāre-i şabāvetde tıfl-ı şīr-h‘āre, ve nerd-bān-ı ‘ömründen⁴³⁷ derece-i infiṭāma kadem-nihāde⁴³⁸ idi, derūn-i hānesine⁴³⁹ dāḡıl olduğda gördü ki şabiyy-i mezbūr-ı pesen-dīde [H 9a] evzā‘, māderinden ḡayrı –bir-i zen mechūlete’l-hāl-⁴⁴⁰ āḡūşına ālūb ırzā‘ ider, peder kerāmet-rehber, bu hāletden muḡayyer ve muḡberr⁴⁴¹ olup, hışm-⁴⁴²ālūd ol⁴⁴³ veled-i dil-bend-i –cān-peyvendi hızn-ı merzā‘a-i [A 11a] mezbūreden-⁴⁴⁴ nehb ü nez‘, ve hezār ḡazab ile hicrinden ḡal‘ ü ḡam⁴⁴⁵ itdikde, maşş itdiği lebeni derūn-i mi‘de-i⁴⁴⁶ şabīden bī-rūn itmek içün, ser-nigūn idüp, engüşten-i dehānına idḡāl⁴⁴⁷, ve hūlkūmına īşāl, ve şikem-i veledi bi’d-def‘āt mesh ü mālīş [İ 17b] itmekde ḡüşiş ü ihtimām⁴⁴⁸ huşūşunda, şo’l mertebe sa‘y-i tām itdi ki bi’l-āḡire -leben-i memşūşı-⁴⁴⁹ havşalasından ifrāḡ⁴⁵⁰ u iḡrāc, ve bu ‘amel ile ma‘şūm-ı merḡūma⁴⁵¹ ilāc itdi, çün İmām-ı mezkūr⁴⁵² Bülend-i maḡām-ı bālīḡ-i derece-i şebāb, ve her ‘ulūm ü fūnūnda kāmīl ve kām-yāb oldu, “li-

⁴³⁰ sebebi ile İ: sebebi-y-le A, H.

⁴³¹ hālkiyye İ, A: hālkiyye H.

⁴³² hūlkiyye İ, A: hūlkiyye H.

⁴³³ taḡayyūr İ, H: taḡbīr A.

⁴³⁴ “O nefis arzusıyla konuşmaz.” Necm 53/ 3.

⁴³⁵ eyleye İ, A: eyledi H.

⁴³⁶ A’da ve H’de yok.

⁴³⁷ ‘ömründen İ: ‘ömründe A, H.

⁴³⁸ kadem-nā-nihāde İ: kadem-nihāde A, H.

⁴³⁹ hānesine İ, A: hānesine H.

⁴⁴⁰ bir-i zen mechūlete’l-hāl İ: bir hātūn A, H.

⁴⁴¹ muḡayyer ve muḡberr İ: muḡberr ve muḡayyer A, H.

⁴⁴² hışm İ, A: hışm H.

⁴⁴³ A’da ve H’de yok.

⁴⁴⁴ cān-peyvendi hızn-ı merzā‘a-i mezbūreden İ: hızn-ı murzī‘adan A: hızn-ı muraşşā‘adan H.

⁴⁴⁵ ḡal‘ ü ḡam İ: ḡam A, H.

⁴⁴⁶ A’da ve H’de yok.

⁴⁴⁷ idḡāl İ, A: idḡāl H.

⁴⁴⁸ ihtimām İ, A: ihmām H.

⁴⁴⁹ leben-i memşūşı İ: şīr-i A, H.

⁴⁵⁰ A’da ve H’de yok.

⁴⁵¹ A’da ve H’de yok.

⁴⁵² A’da ve H’de yok.

*küllî cevâdin kebvetün, ve li-küllî ‘âlimin fehvetün*⁴⁵³, fehvâsı tıbkınca⁴⁵⁴ tarîk-ı münâzarada lağziş-i pâ -ve hîn-i mübâhâşede sehv ve ‘acz ve haţâ’ vâkı’ olduğda, _vâlid-i mâcidi olan_⁴⁵⁵ Şeyh mestûr-ı⁴⁵⁶ ‘âlî-menkıbe-⁴⁵⁷ “*hâzihi min bakâyâ’ tilke’r-raçda’ati*” ya‘nî -ey veled-i ciğer-peyvend-⁴⁵⁸ hâlâsından zühür iden, nokşân ve kuşûr, ol lebeni- mazarrat-resânun bakiyye-i şe’âmetidür dîr idi, “*va’llâhü a’lem bi-haqqı’l-hâl, ve ileyhi’l-merci’i ve’l-me’âl*”⁴⁵⁹ el-hadişü’s-sâdis: tã’ atu’llâhi tã’ atu’l-vâlidî ve ma’şiyetu’llâhi ma’şiyetü’l-vâlidî⁴⁶⁰ şefî’-i ‘uşât-ı yevmü’l-cezâ’, “*aleyhi mine’ş-şalavât ekmelühâ ve ebhâhâ*”⁴⁶¹ [İ 18a] Hazretleri buyurdılar ki, bir veled-i sa’âdet-mend ki rızâ-yı vâlid-i muvaḥḥidîne muvâfık ‘amelde⁴⁶² ihtimâm, ve her bâbda aña inkıyâd ve itâ’ati iltizâm itmesi, “*‘ale tarîkı’t-teşbîhi’l-belîğ*” hemân mücid-i mevcûdât, ve mükevvîn-i mükevvenât Hazretlerinün fermânü vâcibü’l-ittibâ’ına itâ’at, ve pederinün hilâf-ı merziyesi olan umûra mübâşeret idüp, anı [A 11b] âzürde-dil itmesi vech-i mezkûr üzre hemân hükm-i cihâna muṭâ’-ı Hâlık-ı Kevn ü Mekâna muḥâlefet, ve berârende-i zemîn ü zemâna [H 10a] ma’şiyetdür rızâ-ı vâlideyn her müslim-i ḥudâ-perestün zimmet-i himmetinde⁴⁶³ mânend-i deyn, belki her ‘âkıll-ı ḥudâ-terse farz-ı ‘ayn _oldığı, bî-reyb ü meyn_⁴⁶⁴dür, nitekim kelâm-ı cevâhir-i nizâm “*eni-şküir lî velivâlideyke*”⁴⁶⁵ bu ma’nâ-yı inbâ’ ve i’lâm ider, ve birr-i vâlid-i mâcid⁴⁶⁶ ehemmi mühimmâtdan olduğu gibi birr-i vâlide-i müşfîka daḥi “*el-cennetü taḥte eḡdâmi’l-ümmühât*”⁴⁶⁷ hadîş-i şerîfi tıbkınca elzem-i lâzımâtdandır, [İ 18b] li-hâzâ Hasan Başrî Hazretleri buyurdılar ki, “*haqqü’l-vâlid-i a’zâm, ve birrü’l-vâlideti elzem*”, ekâbir-i ‘ulemâ’dan menḡöldür ki, bir kimesne peder ve mâderin⁴⁶⁸ -be-her yevm bir kaç kerre du‘â-i ḡayr ile yâd-⁴⁶⁹, ve anlar

⁴⁵³ fehvetün İ, A: hefvetün H.

⁴⁵⁴ tıbkınca İ: vefkince A, H.

⁴⁵⁵ A’da yok.

⁴⁵⁶ A’da yok.

⁴⁵⁷ H’de yok.

⁴⁵⁸ ey veled-i ciğer-peyvend İ: yâ Ebâ’l-Ma’âlî A, H.

⁴⁵⁹ A’da ve H’de yok.

⁴⁶⁰ “Babaya itaat, Allâh’a itaattir. Babaya asilik, Allâh’ asiliktir.” Suyûtî, **ed-Düreru’l-Müntesira**, 324 (5245); Heysemî, **Mecmau’z-Zevâid**, VIII, 136; Münzirî, **et-Tergîb ve’t-Terhîb**, III, 322 (30).

⁴⁶¹ A’da ve H’de yok.

⁴⁶² ‘amelde İ, A: ‘âlemde H.

⁴⁶³ H’de yok.

⁴⁶⁴ A’da ve H’de yok.

⁴⁶⁵ “Önce bana, sonra da ana babana şükret.” Lokman 31/14.

⁴⁶⁶ A’da ve H’de yok.

⁴⁶⁷ “Cennet annelerin ayakları altındadır.” İmam Kuzâî, **Müsneḡ eş-Şihâb**, c.1, s. 189.

⁴⁶⁸ mâderin İ, H: mâderinden A.

hakkında isti' fār⁴⁷⁰ ile i' tiyād itmeye, elbette zīk-i ma' āş, fakr ü teng-desti⁴⁷¹ ile āzürde ve dil-hırāş olur, pes du' ā-ı vālideyn müceb-i -ferāhı ma' āş, ve se' at-i dest ü yesār⁴⁷² olduğu -hüveydā ve be-dīdār⁴⁷³ olur, ve hemīşe rızā-yı pedere muvāfık hareket, ve “*kavlen ve fi 'ilen*”⁴⁷⁴ aña inkıyād⁴⁷⁵ ve itā' at vācib⁴⁷⁶ olduğu gibi, pederün ehibbā ve aşdıkāsına daḥi ikrām, farṭ-ı itā' at u ihtirām münāsib olduğına, _İmām Müslim *Bābü'l-Birr*'de⁴⁷⁷ “*min eberri'l-birri en yeşile'r-riclū ehle vüddi ebīhi*” _'ibāreti-y-le taḥrīc itdiği⁴⁷⁸ ḥadīs-i şerīfi şariḥaten⁴⁷⁹ delālet ider, pes anları gāhī ziyāret, ve gāhī ḥānesine⁴⁸⁰ da' vet, ve a' zam-ı umūrına anlar ile meşveret, dünyāda mebrūr, ve āḥiretde me'cūr olmağa [İ 19a] sebep ü 'illetdür⁴⁸¹, “Ebü'l-Leyş” Semerḳandī sened-i şaḥīḥ ile [A 12a] rivāyet itdi ki, bir kimesne⁴⁸² “Rasūl-i Ekrem ve nebiyy-i muḥterem şalla'llāhu⁴⁸³ 'aleyhi ve sellem” Ḥazretlerinün meclis-i şafā celīselerine⁴⁸⁴ gelüp⁴⁸⁵ şu vecih-le 'arz-ı merām ve ḥaḳīḳate ḥālī istikşāf ü isti' lām⁴⁸⁶ itdi ki, yā Rasūlu'llāh derūn-ı şecā' at-nümünemde meknündür ki⁴⁸⁷, küffār-ı ḥāk-sār ile cihāda nühzat [H 10b], ve i' lā-yı kelimetu'llāh içün cānib-i a' dāya hareket eyleyem, Rasūl-i Ekrem pür-siş buyurdılar ki, peder ve māderün ḥālā ḥā'iz-i devlet-i ḥayāt mıdur? deyü: ol şaḥş daḥi “ne' am yā Rasūla'llāh” cevābı-y-la muḳābele itdi, pes Rasūl-i Ekrem buyurdılar ki saña vācib olan peder ve māderüne ḥidmet, ve celb-i rızasında sa'y ü mücāhede, ve anlarun ḥoş-ḥāl olmasını her bābda iltizām ü mu' āhededür, ve Faḳīḥ Semerḳand-i mezbūr⁴⁸⁸, kelām-ı mezküre⁴⁸⁹ şu vecih-le ḥüsn-

⁴⁶⁹ be-her yevm bir kaç kerre du' ā-i ḥayr ile yād İ: ḥayr du' ā' ile günde bir kaç kerre yād A, H.

⁴⁷⁰ isti' fār İ: istiğfār A, H.

⁴⁷¹ desti İ: destlün A, H.

⁴⁷² ferāhı ma' āş ve se' at-i dest ü yesār İ: ferāhı dest ü yesār A, H.

⁴⁷³ hüveydā ve bedīdār İ: zāhir ve bedīdār H: zāhir ve pedīdār A.

⁴⁷⁴ “Söz ve hareketle.”

⁴⁷⁵ A'da ve H'de yok.

⁴⁷⁶ H'de yok.

⁴⁷⁷ A'da ve H'de yok.

⁴⁷⁸ A'da ve H'de yok.

⁴⁷⁹ A'da ve H'de yok.

⁴⁸⁰ ḥānesine İ, A: ḥānesine H.

⁴⁸¹ sebep ü 'illetdür İ: sebebdür A, H.

⁴⁸² İ SAHH: “bir kimesne” 19b/2.

⁴⁸³ şalla'llāhu İ, H: te' ālā 'aleyhi A.

⁴⁸⁴ celīselerine İ, H: celīlerine A.

⁴⁸⁵ gelüp İ: bir kimesne gelüp A, H.

⁴⁸⁶ İ SAHH: “ve ḥaḳīḳate ḥālī istikşāf ü isti' lām” 19b/3.

⁴⁸⁷ nümünemde meknündür ki İ: meknūnumda mektūmdur ki A, H.

⁴⁸⁸ A'da ve H'de yok.

⁴⁸⁹ mezküre İ: mezkūr-ı dil-pesende A, H.

i hitām viridi ki, fehvā-yı hadīş-i şerīf meşūr⁴⁹⁰, birr-i vālideyn cihāddan efḍal olduğına delīl-i sātī‘ı’l-burhāndır, ve nefīr⁴⁹¹ olmadığı şüretde [İ 19b] ‘azīmet-i gāzā vā-beste-i rızā-yı vālideyn olduğu nümāyāndur⁴⁹², Ebbān Enes bin Mālik’den rivāyet itdi ki, Rasūl-i Ekrem’ün zemān-ı sa‘ādet-i iktirānında ‘Alḳame nāmı ile nām-zed, bir şābb-ı ‘ālem-pesend var idi ki, hemīşe müdāvemet-i a‘māl-i şāliha ile aḳrānundan⁴⁹³ mümtāz, ve şadaḳāt ve müberrāt, ve sā‘ir ‘ibādāta muvāzabet ile emşāli miyānında ser-efrāz idi, nā-gāh cān-ı şīrini ḥālet-i nez‘a ḳarīb, ve mübtelā olduğu bilā-i pūr-nehīb [A 12b] ve ıztırāb-şedīd ve Ṭabtāb-ı Mehbī⁴⁹⁴ ḥużūr-ı Ḥabīb-i Ekreme ‘arz u inhā itdiler, ‘iyādet ve bende-perverī ṭarīḳını meslūk, ve ‘Alī, ve Bilāl, ve Selmān, ve ‘Oşmān “rıḍvāna’llāhü ‘aleyhim” Ḥāzerātını cānib-i ḥaste-i meflūka pūr-siṣ ḥālī, ve tefāḳḳud-ı keyfiyyet melālet-me’ālī için irsāl buyurdılar, ıçün Ḥāzerāt-ı şāhb ve mezkūrın ḥużūr-ı ‘Alḳame-i mesfūra⁴⁹⁵ vāşıl ve vāḳıf, ve müşrif-i mevt olduğına⁴⁹⁶ ārif oldılar, telḳin-i kelime-i şehādet [İ 20a] ya‘nī kelām-ı fevz-i fercām “*Lā İlāhe İlla’llāh Muḥammeden Rasūlu’llāh*” ‘ibāretin ‘indinde tezḳār [H 11a], ve bu lafız “*mūcibü’n-necātı keşīrū’l-berekātı*” tekrar itdiler ‘Alḳame’nün ḥaste⁴⁹⁷ lisānı, bu kelām-ı selāmet-ünvānı, tekellümden mün‘aḳid ve beste olduğın müşāhede itmeleri-y-le keyfiyyet-i ḥālī, meclis-i merḥamet iştimāl-i Rasūl-i Ekreme ‘arz itdiler, pes çāre-sāz-ı bī-çāregān, şefī‘-i müşeffe‘-i yevmü’l-mīzān, su’āl buyurdılar ki, ‘Alḳamenün peder ve māderi ḥālā lābis-i libās-ı müste‘ār-ı⁴⁹⁸ ḥayāt mıdur, cevāb virdiler ki pederini bundan iḳdām zehr-āb-ı memāt telḳ-kām idüp, lākin māderi sāl-ḥürde⁴⁹⁹ ve keşīrū’l-sinn-i muḳīm-i peygüle-i ḥayātdur, pes Bilālī şeref-i ḥiṭāb-ı müsteṭāb ile şeref-yāb idüp buyurdılar ki, yā Bilāl “*‘ale cenāhi’l-isti‘cāl*”⁵⁰⁰ varup ol ‘acüz-ı kühen-sālebenden ‘arz-ı selāmdan şöñra, şu vecih-le başt-ı bisāt-ı⁵⁰¹ kelām eyle ki, eğer şeref-yāfte-gān meclis-i mekremet⁵⁰²-nişān gürühına mülḥaḳ

⁴⁹⁰ A’da ve H’de yok.

⁴⁹¹ nefīr İ, H: fakīr A.

⁴⁹² didi A, H.

⁴⁹³ aḳrānundan İ, H: iktirānundan A.

⁴⁹⁴ A’da ve H’de yok.

⁴⁹⁵ ḥāzerāt-ı şāhb mezkūrın ḥużūr-ı ‘Alḳame-i mesfūra İ: ḥużūr şāḥāb-i mezbūre A, H.

⁴⁹⁶ muṭṭalī‘ ve A, H.

⁴⁹⁷ İ SAHH: “ḥaste” 20b/ 2.

⁴⁹⁸ A’da ve H’de yok.

⁴⁹⁹ sāl-ḥürde İ, A: sāl-ḥürde H.

⁵⁰⁰ “Acele tarafıyla.”

⁵⁰¹ A’da yok.

⁵⁰² meclis-i mekremet İ: meclis-i kerem A, H.

olmağa iktidārı var ise, [İ 20b] icābet-i da‘vet, ve bu cānibe ‘atf-ı ‘inān-ı ‘azīmet itsun, ve illā [A 13a] Rasūlu’llāh kadem-rence idüp bu maḳāma maḥmil-bend-i ḥareket olurlar, Bilāl daḥi maẓmūn-ı fermān-ı ‘ālīyi⁵⁰³ piş-gāh-ı ‘acūzde ḥarfen ba‘de ḥarfin takrīr, ve murād-ı şerīfleri ne oldığın yek-ā-yek şaḥīfe-i ḥayālinde⁵⁰⁴ taşvīr itdikde, fertūt-ı dūr-bīn Rasūl-i rabbū’l-‘ālemīnūñ, bu cānibe kecāve-bend-i teşrīf olması, maḳām-ı mürüvvetten sad-merḥaledur, ve ol vücūd-ı firişte-nümūd-ı ‘arş-peymā, benim ḥāne-i⁵⁰⁵ teng ü tārım semtine ḥaṭve-rīz⁵⁰⁶ ḥareket olması, ⁵⁰⁷ aḳl-ı şarīḥden be-ḡāyet mehcūrdur deyüp, itkā-ı ‘aşā iderek ḥahre-sāy-ı ḥāk-pāy-ı ⁵⁰⁸ Server-i⁵⁰⁹ Enbiyā’ olup, ‘arż-ı selām ve şenādan soñra kenār-ı meclisde ittiḥāz-ı maḳām⁵¹⁰ ve ilkā-ı ‘aşā [H 11b] itdi pes ol⁵¹¹ zāt-ı ḥaceste⁵¹² -şıfāt Ḥazretleri icrā-i⁵¹³ merāsım-i ḥātır⁵¹⁴ -nüvāziden soñra didi ki, ey fertūt-i dīrīne-sāl senden bir kışsa-ı mektūme su’āl iderüm ki [İ 21a] rāsti ve dūrüsti cevāba⁵¹⁵ mübāderet, maḳāma münāsib, belki aşḥāb-ı şāḥib⁵¹⁶ -mürüvvet ‘indinde vācibdür eğer durūḡ-ı bī-furūḡ⁵¹⁷ ile muḳābele idersen⁵¹⁸, Cānib-i Ḥazret-i Ḥayy-ı⁵¹⁹ Mute‘āl’den vahiy-ile⁵²⁰ vāḳi‘-i ḥāl bir kaç endāz-ı⁵²¹ iştibāḥ ve ihtimāl olmaḡ-la, ismūñ defter-i pūr-ḥaṭar-ı kezzābında meşūr ve muḥarrer olmaḡ, emr-i muḳarrerdür ⁵²², ferzendūñ ‘Alḳameñün aḥvālını, ve senūñ-ile⁵²³ anūñ miyānında olan keyfiyyetūñ muḥaşşal ve me‘ālını yek-ā-yek beyānı “ḥasbe’l-vāḳi’⁵²⁴” piş-gāhımda ‘ayān eyle, -‘acūz-ı mezbūre meydān cevābda kümeyt-i kelāma şu üslūb üzre tāziyāne zen-i takrīr oldı

⁵⁰³ A’da ve H’de yok.

⁵⁰⁴ ḥayāl İ, A: ḥayāl H.

⁵⁰⁵ ḥāne-i İ, A: ḥāne-i H.

⁵⁰⁶ ḥaṭve-rīz İ: cilve-rīz A, H.

⁵⁰⁷ mukteżā-yı A, H.

⁵⁰⁸ Ḥazret-i A, H.

⁵⁰⁹ A sah “Server-i” 13b/ 7.

⁵¹⁰ ittiḥāz-ı maḳām İ: ittiḥād-i maḳām H: ittiḥāz-ı muḳaddım A.

⁵¹¹ A’da ve H’de yok.

⁵¹² ḥaceste İ, H: ḥaceste A.

⁵¹³ icrā-i İ, A: icrā-yı H.

⁵¹⁴ ḥātır İ, A: ḥātır H.

⁵¹⁵ cevāba İ: cevābına A, H.

⁵¹⁶ H’de yok.

⁵¹⁷ durūḡ-ı bī-furūḡ İ: kızb ü durūḡ-ı bī-furūḡ A: kızb ü durūḡ H.

⁵¹⁸ idersen İ: idesen A: idesin H.

⁵¹⁹ A’da ve H’de yok.

⁵²⁰ vahy-ile İ: vahy ile A, H.

⁵²¹ endāz-ı İ, A: endār-ı H.

⁵²² ki A, H.

⁵²³ senūñ-ile İ: senūñ ile A, H.

⁵²⁴ “Olduḡu üzre.”

ki-⁵²⁵, “*fedāke ebī ve ümmi*”⁵²⁶ benim püseri⁵²⁷ muḥabbet [A 13b]-şemerim⁵²⁸, hem-
vāre şal’āte ve şavme müdāvemmet, ve peyveste⁵²⁹ şadaḳāt ve müberrāte⁵³⁰ raġbet
itdiġi cay-ı iştibāh deġildür, lākin zevcesinüñ rızāsını hemīşe⁵³¹ benim rızāma⁵³²
tercīḥ itmeñ ‘ādeti olmaġ-la, benim tarafımdan āzürdelik, ve ḥātır-māndelik oldıġı
daḫi maḥall-i irtiyāb deġildür, [İ 21b] Cenāb-ı⁵³³ Rasūl-i Ekrem Ḥazretleri⁵³⁴ _bu
cevāba bā-şavāb_⁵³⁵ istimā’ itdikde, “*saḫaṭu*”⁵³⁶ *ümmihi ḥacebe lisāne ‘an ḳavli Lā
İlāhe İlla’llāh*”⁵³⁷ deyüp, Bilāl’e tevcīḥ-i ḥitāb itdi ve didi ki⁵³⁸, Yā Bilāl⁵³⁹ heyzum-ı
bis-yār cem’ ü ihzār⁵⁴⁰ eyle ki⁵⁴¹ ikād-ı nār idüp, māderi -mihr-bānanuñ ḥuḳūḳına
ri’āyet itmeyüp, ‘uḳūḳ u’ isyān iden-⁵⁴² ‘Alḳame’yi ol nār-ı dūzaḫ-şerārde⁵⁴³ sūzān,
ve vālidesinüñ andan nā-ḥoşnūdlıġı muḳābelesinde anı ateş-sūd itsem gerek, pīre-
zen-i mezbūr⁵⁴⁴, bu kelām-ı mezkūr⁵⁴⁵ istimā’ itdikde⁵⁴⁶, hezār zirā’et ve ibtihāl ile
çehr-māl-ı⁵⁴⁷ -ḥāk-pāy-ı kīmyā’ mişāle olup⁵⁴⁸ şöyle ‘arza-dāşt kılındı ki ya
Nebiyya’llāh ‘amme-i ‘āleme merḫamet üzre meftūr olan ṭab’-ı merāḫim
mevfūrınıza -sezā, ve kāffe-i benī ādeme re’fet üzre mecbūl olan ḳalb-i mekārım-i
mes’ūluñuze- revā’ mıdır? ki, mānend-i filizz-i ciġer olan ferzenden, ve ḥāşıl-ı
‘ömr-i dil-bünden, ilkā-i⁵⁴⁹ āteş sūzān itmek-le bu ‘acūzı ‘acz-endūzı [İ 22a] miḥnet-

⁵²⁵ ‘acūz-ı mezbūre meydān cevābda küme-yi kelāma şu üslūb üzre tāziyāne zen-i taḳrīr oldı ki İ: ‘acūz-ı mezbūre didi ki A: ‘acūz-ı mezbūre didi ki H.

⁵²⁶ “Anam, babam sana feda olsun!”

⁵²⁷ püseri İ, A: būsri H.

⁵²⁸ muḥabbet-şemerim İ: muḥabbet-eşerim A, H.

⁵²⁹ A’da ve H’de yok.

⁵³⁰ hemīşe A, H.

⁵³¹ A’da ve H’de yok.

⁵³² rızāma İ, H: rızām üzre A.

⁵³³ A’da ve H’de yok.

⁵³⁴ A’da yok.

⁵³⁵ A’da ve H’yok.

⁵³⁶ saḫaṭu İ, A: saḫā H.

⁵³⁷ “Annesini ona kırgın olduġu için La İlahe İllallāh sözünü söyleyemiyor.”

⁵³⁸ Bilāl’e tevcīḥ-i ḥitāb itdi ve didi ki İ: Bilāl’e didi ki A, H.

⁵³⁹ A’da ve H’de yok.

⁵⁴⁰ A’da ve H’de yok.

⁵⁴¹ eyle ki İ, A: eyleye H.

⁵⁴² mihr-bānanuñ ḥuḳūḳına ri’āyet itmeyüp, ‘uḳūḳ ü’ isyān iden İ: mihr-bānana ‘isyān iden A, H.

⁵⁴³ şerārde İ: serārde A: şerāre H.

⁵⁴⁴ pīre-zen-i mezbūr İ: ‘acūz-ı muḥabbet-endūz A: ‘acūz-ı miḥnet-endūz H.

⁵⁴⁵ mezkūr İ: dil-sūzı A, H.

⁵⁴⁶ itdikde İ: idicek A, H.

⁵⁴⁷ çehr-māl-ı İ: rü-māl-ı A: rüy-māl-ı H.

⁵⁴⁸ İ SAHH: olup 22a/ 8.

⁵⁴⁹ ilkā-i İ, A: ikā-i H.

şî'âr, ve pîre-zen siyeh rûz-ı tebeh-kârî, pâyân-ı 'ömründe giryân idesiz-⁵⁵⁰ [H 12a] Rasûl-i Ekrem didi ki,⁵⁵¹ yâ Ümmü 'Alkame âteş 'azâbı uhrevî-i⁵⁵² ilâhî dünyâ âteşinden aharr, ve nâr-ı dârü'l-bevâr be-gâyet⁵⁵³ süzende-terdir, eğer 'inde'llâh mağfûr olup, ferdâ-yı kıyâmetde müsteħak nâr-ı sa'îr olmadığından minnet-dâr iseñ anuñ 'ukûk-ı⁵⁵⁴ sâbıkîn, ve 'adem-i ri'âyet-i hukuķuñdan⁵⁵⁵ -mugberliğini, ve andan âzürde-dil ve mukadderliğini-⁵⁵⁶ bi'l-küllîye 'afv ü cerîme-i güzestesin şahîfe-i zamîrinden yek-ser⁵⁵⁷ âb-ı keremüñ ile mahv eyle "ve ke'enne lem yekün"⁵⁵⁸ püserüñden râzî [A 14a], ve meţâlîbe-i cezâ⁵⁵⁹ ile ğayrı mütekâzî ol, ve illâ⁵⁶⁰ "fe-ve'llezi neψsî bi-yedihi lā tenfe'uş-şalātü ve lā eş-şadaķate mā-dümti 'aleyhi sāhıţaten"^{561,562} deyüp, bu kelimât-ı kand-âmîz _merħamet-eñġîz_⁵⁶³ ile naşh ü pend eyledikde 'acüz-ı ğam-ı mü'eşşir⁵⁶⁴ bi'z-zarûre müte'eşşir olup⁵⁶⁵, "üşhidü'llâh ve [İ 22b] melâ'ikete fî semâ', ve ente Yâ Rasûla'llâh, ve men ĥazaranî inni rağıytü min 'Alkame"^{566,567} didi, pes Rasûl-i Ekrem Bilâl'e emir itdi ki⁵⁶⁸ ĥuzûr-ı 'Alkame'ye varup ahvâl-i melâmet iştimalinden⁵⁶⁹ ĥaberdâr ola ki, edâ'-ı kelime-i şehâdetde⁵⁷⁰ küşâde-zebân⁵⁷¹, ve ol kelimât-ı⁵⁷² revâ-âsâya⁵⁷³ lisânı revân⁵⁷⁴ olmuş⁵⁷⁵, _ve şehd-i

⁵⁵⁰ ĥâk-pây-ı Rasûl müctebâ' olup didi ki Yâ Nebiyya'llâh benim ciġerim pâresi ferzendim ve ĥâşıl 'ömr-i dil-pesendim reva' mıdır? ki muvâcehemde ilkâ-yı nâr u süzân ve beni âĥir 'ömrümde dil-suĥte ve giryân idesiz A, H.

⁵⁵¹ buyurdılar ki A.

⁵⁵² A'da ve H'de yok.

⁵⁵³ be-ġâyet İ: ziyâde A, H.

⁵⁵⁴ 'ukûk-ı İ, A: ĥukuķ-ı H.

⁵⁵⁵ ĥukuķuñda İ, A: ĥukuķunda H.

⁵⁵⁶ dil-ġirliğini A, H.

⁵⁵⁷ A'da ve H'de yok.

⁵⁵⁸ "Hiç olmamış gibi."

⁵⁵⁹ A'da ve H'de yok.

⁵⁶⁰ A'da ve H'de yok.

⁵⁶¹ sāhıţaten İ, A: sāĥate H.

⁵⁶² "Nefsım elinde tutan Allâh'a yemin olsun ki, Alkame çok namaz kılan ve sadaka veren biridir. Ama ben ona dargınım."

⁵⁶³ A'da ve H'de yok.

⁵⁶⁴ A'da ve H'de yok.

⁵⁶⁵ olup İ: oldu A, H.

⁵⁶⁶ üşhidü'llâh fî's-semâ'i ve ente Yâ Rasûlu'llâh ve men ĥazaranî inni rağıytü 'an 'Alkame A, H.

⁵⁶⁷ "Allâh, semada ki melekler ve sen şahid ol ki yâ Rasûlallâh, ben Alkame'den razı oldum."

⁵⁶⁸ emir itdi ki İ: fermân buyurdılar ki A, H.

⁵⁶⁹ ahvâl-i melâmet iştimalinden İ: hâlınden A, H.

⁵⁷⁰ şehâdetde İ: şehâdete A: şehâde H.

⁵⁷¹ küşâde-zebân İ: lisân-ı küşâde A, H.

⁵⁷² kelimât-ı İ: elfât-ı A: elfâz-ı H.

⁵⁷³ âsâya İ: âsâ ile A, H.

⁵⁷⁴ lisânı revân İ: şükr-ĥâ A, H.

⁵⁷⁵ olmuş İ: olmuş mı A, H.

şahâdetden cân-ı şîrini zevk bulmuş mu?⁵⁷⁶, zîrâ muhtemeldür ki ‘acûzuñ ‘afv u rızası ‘an şamîmi’l-kalb olmayup, nâçâr⁵⁷⁷ huzzâr-ı meclis-i Rasûl’den⁵⁷⁸ - istiḥyâ’dan şûret-i rızâ göstermiş ola⁵⁷⁹, Bilâl emr-i ‘âlîye imtişâl idüp cânib ḥâne-i⁵⁸⁰ ‘Alkame’ye müteveccih⁵⁸¹ ü qarîb olduğda istimâ‘ itdiği ‘Alkame tekellüm-i kelime-i⁵⁸² şehâdetde munṭalikhü’l-lisân, ve bu âvâze⁵⁸³ ile ṭanîn-endâz-ı⁵⁸⁴ ṭâs-ı nigûn-i âsümân olmuş, el-kışsa ‘Alkame ol rûz-ı fîrûzde⁵⁸⁵ vedâ‘-ı vār-ı sipenc-i dünyâ, ve ‘azîmet-i dârü’l-bekā’-i ukbâ itdi⁵⁸⁶, Ḥazret-i Şefî‘ü’l-Ümem⁵⁸⁷, [İ 23a] şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem⁵⁸⁸, cenâzesine ḥâzır, ve şefîr-i kabrinde edâ-i du‘âdan _icâbet-i mü’eşşirden_⁵⁸⁹ soñra gürûh-ı melâ’ike-i⁵⁹⁰ şükûh-ı [H 12b] muḥâcirîn ve enşâra tevcîh-i rû-yi ḥiṭâb idüp didi ki, “yâ ma ‘şera’l-muḥâcirîn ve’l-enşâri men faḍḍale zevcetühe ‘ale ümmi la ‘anet’ullâhü ve lâ yükbelü min şarfen ve lâ ‘adlen”⁵⁹¹ _va’llâhu a‘lem ve aḥkam_⁵⁹² el-ḥadîşü’s-sâbi‘ evlâdünâ ekbâdünâ⁵⁹³ mütercim Kur’ân-ı Mübîn Ḥazret-i İmâm Rûknü’d-dîn *Terceme-i Sûre-i Yusuf* da şöyle [A 14b] cevâhir-pâş-ı şaḥîfe-i tahrîr ve le’âlî-feşân⁵⁹⁴ ṭıbkıce-i takrîr oldu ki, bir gün şemse-i eyvân-ı risâlet, ve dîbâce-i dîvân-ı nübüvvet, mütemekkin mesnedi rahat olup, deryâ-yı ‘âṭifetlerinüñ bir kenârında gevher-gân-ı vefâ “Ḥasan”, ve bir kenârından serv-i cuy-bâr-ı şafâ “Ḥüseyn” radıya’llâhu ‘anhümâ mādâmeti ve’l-arzı ve’s-semâ’⁵⁹⁵, karar-dâde⁵⁹⁶ ve sâkin, _ve ârâm-gîr ve mütemekkin_⁵⁹⁷ olup, gâh ol

⁵⁷⁶ A’da ve H’de yok.

⁵⁷⁷ nâçâr İ: hemân A, H.

⁵⁷⁸ meclis-i Rasûlden İ: meclisinde A: meclisden H.

⁵⁷⁹ istiḥyâdan şûreti rızâ göstermiş ola İ: ḥayâsından neş’et itmiş ola A, H.

⁵⁸⁰ cânib ḥâne-i İ: bâb-ı A, H.

⁵⁸¹ A’da ve H’de yok.

⁵⁸² H’de yok.

⁵⁸³ âvâze İ: velvele A, H.

⁵⁸⁴ endâz İ, H: endâr A.

⁵⁸⁵ ‘Alkame ol rûz-ı fîrûzde İ: ol gün ‘Alkame A, H.

⁵⁸⁶ itdi İ: itdi A: idi H.

⁵⁸⁷ Ḥazret-i Şefî‘-ü’l-Ümem İ: Rasûl-i Ekrem A, H.

⁵⁸⁸ A’da ve H’de yok.

⁵⁸⁹ A’da ve H’de yok.

⁵⁹⁰ melâ’ike-i İ: firişte-i A, H.

⁵⁹¹ “Ey Muhacir ve Ensar! Hanımını annesinden üstün tutana, Allâhu Teâlâ lanet eder. Ve onun yaptığı hiçbir şey kabul edilmez.”

⁵⁹² A’da ve H’de yok.

⁵⁹³ “Evlatlarımız ciğerparelerimizdir.” Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, I, 262 (816)

⁵⁹⁴ le’âlî-feşân İ: le’âlî-rîz H: Leâlî-rîz A.

⁵⁹⁵ A’da ve H’de yok.

⁵⁹⁶ -dâde İ, H: de A.

⁵⁹⁷ A’da ve H’de yok.

gevherüñ nezāresinden [İ 23b] dīde-i ‘arş dīdesine nūr hāşıl⁵⁹⁸, ve gāh ol serviñ temāşāsından sīne-i bī-kīnesine sürür mütevāşıl⁵⁹⁹ iken, nā-gāh nāmūs-ı ekber ya‘nī Cebrā’īl-i vahyi-eşer⁶⁰⁰, Hāzret-i⁶⁰¹ zū’l-celālī ve’l-ikrām⁶⁰², tarafından nāzıl olup selām-ı selāmet-encāmını Hāzret-i Rasūl ‘aleyhi’s-selāma teblīğden soñra, ol iki nev-nihāl-i bostān-ı āmāl ile olan mu‘āmele-i muḥabbet-me’ālīni müşāhede itdikde⁶⁰³, didi ki “yā Muḥammed ütühıbbühümā” ya‘nī bu iki gonce-i nev-şüküfte-i⁶⁰⁴ _gūlistān-ı zehrā’vī, ve bu iki tāze nihāl ḥadīka-i raḍavīyi⁶⁰⁵ sever misin? Rasūl-i Ekrem⁶⁰⁶ cevābında “ne‘am evlādünā ekbādünā” ya‘nī severem, zīrā bizim evlādımız menba‘-ı zülāl-i ḥayātımız, ve kıvām-ı ten⁶⁰⁷ ve ‘imād-ı binā-i bedenimiz⁶⁰⁸ olan ciğerlerimiz meşābesindedür didi, Cebrā’īl yine _şu minvāl üzre tenīde-i kumāş-ı⁶⁰⁹ su’āl itdi ki, Yā Muḥammed⁶¹⁰ bu iki gevher-girān-bahāya olan muḥabbetüñ⁶¹¹ mütesāviye midur? “Rasūl-i Ekrem lā⁶¹² _farğa beynehümā [İ 24a] ke’l-halkatī’l-müfrağatī lā yüdrā eyne ṭarafāhā”⁶¹³, didi⁶¹⁴ ba‘de bu iki dürr-i şādef-i vücūduñ birini zehr-i ḳahr⁶¹⁵ ile [H 13a] helāk, ve birinüñ⁶¹⁶ sīnesini⁶¹⁷ tiğ-i dirīğ-le⁶¹⁸ [A 15a] çāk iderler deyü Cebrā’īl Sem‘-i Pāk-ı Rasūle ilḳā’ idüp, ve⁶¹⁹ Ḥabīb-i Ekrem bu kelām-ı vaḥşet-engīz-i dehşet-i ḥızden be-gāyet muḫtarib ve müte‘accib olup didi ki, kim der ki, bu iki nev-nihāl cuy-bār-i nübüvveti erre-i cevri⁶²⁰ ve tīşe-i

⁵⁹⁸ A’da ve H’de yok.

⁵⁹⁹ mütevāşıl İ: hāşıl olur A, H.

⁶⁰⁰ eşer İ: rehber A, H.

⁶⁰¹ melek A, H.

⁶⁰² A’da ve H’de yok.

⁶⁰³ itdikde İ: idüp A, H.

⁶⁰⁴ şüküfte-i İ: şüküfteleri A, H.

⁶⁰⁵ A’da ve H’de yok.

⁶⁰⁶ A’da yok.

⁶⁰⁷ ten İ: beden A, H.

⁶⁰⁸ bedenimiz İ: cesedimiz A, H.

⁶⁰⁹ A’da ve H’de yok.

⁶¹⁰ A’da ve H’de yok.

⁶¹¹ muḥabbetüñ İ. muḥabbetünüñ A, H.

⁶¹² lā İ, H: innā A.

⁶¹³ farğa beynehümā “ke’l-halkatī’l-müfrağatī lā yüdrā eyne ṭarafāhā” İ: her birine olan muḥabbetim ‘aliyyü’s-seviyedir, aşlen pīş-gāh nazarımda mabeynlerinde fark yokdur.

⁶¹⁴ İ SAHH: didi 24b/1: didi A, H.

⁶¹⁵ A’da ve H’de yok.

⁶¹⁶ birinüñ İ: birin A, H.

⁶¹⁷ sīnesini İ: sīnesin A, H.

⁶¹⁸ dirīğ-le İ: dirīğ ile A, H.

⁶¹⁹ A’da ve H’de yok.

⁶²⁰ cevri İ, H: me’cür A.

ğadr-ile āzürde eyleye, Cebrā'îl didi ki ümmetünden⁶²¹ neçe⁶²² bî-raḥm ü⁶²³ şāhib-i inād ve seng-dil ü⁶²⁴ bed-nihād, ⁶²⁵Rasûl-i Ekrem didi ki⁶²⁶, āyā bu ciğer-pāreler ne cürm-ile müstahak-ı⁶²⁷ eziyyet, ve ne cerîme ile lâyıķ-ı cefā ve zillet⁶²⁸ olalar, Cebrā'îl didi ki cināyetden mu'arra ve ḥıyānetten⁶²⁹ müberrā oldukları ḥalde, pes⁶³⁰ bu kelimāt-ı⁶³¹ ciğer-süz, ve _ğam-endüz⁶³² dil-düzi istimā idicek, bu güne belā'-yı cān-fersā, _ve muşîbet-i rāḥat-züdāy⁶³³ kendüye maḥşûş taşavvur idüp, ziyāde⁶³⁴ mağmûm ve be-ğāyet⁶³⁵ mahmûm⁶³⁶ olduğın, [İ 24b] Cebrā'îl müşāhede itdikde, _izn-i Ḥāzret-i şifā'-baḥş-ı dil-ḥaste, ve devā'-resān ḥātır-şikeste, “‘*amme*’-*l-alā’ihî ve cemme*’-*l-nü’amā’ihî*” ile⁶³⁷ teselli-i ḳalb-i figār, ve derûn-ı ğam-āsār-ı nebiyy-i muḥtār içün⁶³⁸, sûre-i Yusuf’ı _“*min evvelihā ilā āḥirihā*” def a-ı vāḥide de⁶³⁹ inzāl itdiği tā kışsa-ı pür-ḥişse-i Yusuf’ı _ve Ya’ḳûb’ı⁶⁴⁰ istimā sebebi-y-le, _bu maḳûle mûcibāt-ı ğam, ve müstevcibāt-ı elem, kendüye maḥşûş olmadığına vāḳıf, ve ol muşîbet-i cān-gāḥ “*mesbûḳ-ı bi’l-meşel*” olduğunu ‘ārif olmağ-la⁶⁴¹, mir’āt-ı cihān-nümā-yı dil-i bî-ğallenden gerd-i keder _zü-düde ve dil-rû kürbet-resîdesi, “*el-beliyyetü izā ‘ammet ṭābet*”⁶⁴², feḥvāsınca, bu ḥaber-i muşîbet-eşerden, ḥāşıl olan zaḥmetden⁶⁴³ āsûde⁶⁴⁴ ola

Ḳıf a:

مصیبت حس ومحنت حسین شهید

دمی که اولدی غم افزای طبع پاک رسول

⁶²¹ ümmetünden İ, A: ümmetünden H.

⁶²² neçe İ: nece A: niçe H.

⁶²³ bî-raḥm ü İ: bî-raḥm-i A, H.

⁶²⁴ seng-dil ü İ, A: seng dil-i H.

⁶²⁵ pes A, H.

⁶²⁶ didi ki İ, H: buyurdılar ki A.

⁶²⁷ müstahak-ı İ, A: müşahak-ı H.

⁶²⁸ zillet İ, H: eziyyet A.

⁶²⁹ ḥıyānetten İ, A: ḥıyānetden H.

⁶³⁰ A’da ve H’de yok.

⁶³¹ kelimāt-ı İ, A: kelimā H.

⁶³² A’da ve H’de yok.

⁶³³ A’da ve H’de yok.

⁶³⁴ ziyāde İ: ğāyet A, H.

⁶³⁵ be-ğāyet İ: ziyāde A, H.

⁶³⁶ mahmûm İ, A: mahmûm H.

⁶³⁷ A’da ve H’de yok.

⁶³⁸ ḳalb-i figār ve derûn-ı ğam-āsār-ı nebiyy-i muḥtār içün İ: ḳalb-i şerîf içün A: ḳalb-i şerîfi içün H.

⁶³⁹ A’da ve H’de yok.

⁶⁴⁰ A’da ve H’de yok.

⁶⁴¹ A’da ve H’de yok.

⁶⁴² “Bela umumileştikçe güzelleşir.”

⁶⁴³ A’da ve H’de yok.

⁶⁴⁴ āsûde İ: zā’il A, H.

تسلى دل غمناكه اولدى جون مقصود

بيان قصى يعقوب ويوسف اتدى نزول

ve daḥi ma‘lūm ola ki qā‘ide-i⁶⁴⁵ [İ 25a] metīne-i⁶⁴⁶ ḥadīṣ-i şerīf üzre⁶⁴⁷ neçe⁶⁴⁸ aḥkām-ı şer‘iyye-i fer‘iyye⁶⁴⁹ binā olunmuşdur, meşelā kefere-i ḥarbiyye Müslimīnden taleb-i emān şadedinde⁶⁵⁰ “āminūnā ‘ale evlādınā” diseler [A 15b] ‘ulemā-yı a‘zāmdan⁶⁵¹ ekser⁶⁵² evlād-ı benātları daḥi -dāḥil-i dā‘ire-i emān-⁶⁵³ olur didiler⁶⁵⁴, zīrā Rasūl-i Ekrem evlād-ı Fāṭıma-ı Zehrā’ya “evlādınā ekbādınā” deyüp⁶⁵⁵ _anları kendü zāt-ı şerīflerine muzāf⁶⁵⁶ buyurdılar, İmām Şems Alā’imetü’s-Seraḥsī *Şerḥ-i Siyer-i Kebīr*de⁶⁵⁷ İmām Muḥammed’den bu vecih üzre⁶⁵⁸ rivāyet itdi⁶⁵⁹, Raziyyü’d-dīn Seraḥsī *Muḥḥ*da didi ki bir kimesne evlādına _bir nesne⁶⁶⁰ vaqıf eylese şulbi⁶⁶¹ -evlādına şāmil oldığı gibi , evlād-ı ebnā’ ve evlād-ı benāta daḥi şāmil olur, zīrā anlara daḥi ism-i “veled” ıtlākı şaḥīḥdür, ba‘zılar anlara şāmil olmaz, zīrā anlara veled ıtlāk-ı ‘ale tarīki’l-mecāzdur didiler⁶⁶² [H 13b], ve “et-taḥṣīl fī kütübi’l-furū” el-ḥadīṣü’s-şāmin: şeybün ve ‘aybün⁶⁶³ bu ḥadīṣ belāğat-ı şī‘ār, i‘cāz-dişār⁶⁶⁴, bahār-ı şebāb ve [İ 25b] cüvānı, ḥazān-ı⁶⁶⁵ şeb ve nā-tüvānī-y-le⁶⁶⁶ pejmürde⁶⁶⁷ _ve ‘avāşıf-ı pīri ve tüvānı-ile efsürde⁶⁶⁸ olup, tazelik gül-

⁶⁴⁵ qā‘ide-i İ: kavā‘id-i A, H.

⁶⁴⁶ A’da ve H’de yok.

⁶⁴⁷ üzre İ: mezkūr üzerine A, H.

⁶⁴⁸ neçe İ: nece A: niçe H.

⁶⁴⁹ şer‘iyye-i fer‘iyye İ, A: şer‘iyye ve fer‘iyye H.

⁶⁵⁰ şadedinde İ: şadende A, H.

⁶⁵¹ a‘zāmdan İ: fiḥām A: faḥḥām H.

⁶⁵² A’da ve H’de yok.

⁶⁵³ dāḥil-i dā‘ire-i emān İ: āmānde dāḥil A, H.

⁶⁵⁴ ekser İ: yerine cümlelerin başında “didiler ki” A, H.

⁶⁵⁵ deyüp İ: deyü A, H.

⁶⁵⁶ A’da ve H’de yok.

⁶⁵⁷ *Şerḥ-i Siyer-i Kebīr*’de İ: *Siyer-i Kebīr* şerhinde A, H.

⁶⁵⁸ vecih üzre İ: vecih-le A, H.

⁶⁵⁹ itdi İ: itdi ki A, H.

⁶⁶⁰ A’da ve H’de yok.

⁶⁶¹ şulbi İ, H: şabiyy A.

⁶⁶² evlādı ve evlād-ı ibnī dāḥil olur zīrā ism-i veled anlara daḥi şāmindür didiler, dāḥil olmaz diyenler, evlād-ı benāta evlād ıtlākı ‘ale tarīki’l-mecāzdur didiler A: A’dan farklı olarak “‘ale tarīki’l-mecāz”H.

⁶⁶³ “Yaşlı olmasına rağmen utanmazdır.” Aclūnī, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 16-17 (1575); Ali el-Kârî, *el-Esrâr*, s. 231 (252)

⁶⁶⁴ A’da ve H’de yok.

⁶⁶⁵ ḥazān İ, A: ḥazān H.

⁶⁶⁶ nā-tüvānī-y-le İ: nā-tüvānī ile A, H.

⁶⁶⁷ pejmürde İ: ber-bād A, H.

⁶⁶⁸ A’da ve H’de yok.

şeninden hurûc ve pîrlîk gül-ğanına⁶⁶⁹ dâhil⁶⁷⁰ olduḡda⁶⁷¹, “ḡāsibū ḡable en tūḡāsibū⁶⁷² fermān-ı vācibū’l-iz’ānı mūcebi ile⁶⁷³ ‘āmel, ve kendūyi ‘uyūb ve rezā’il-i ḡaşā’ilden⁶⁷⁴ taḡlîş⁶⁷⁵ itmeyin, merd-kāhil⁶⁷⁶ bî-ḡayret ḡaḡḡında vārid olmuşdur, zîrā pîrlîk eyyāmı, ve nā-tüvānlîḡ hengāmı, ḡulûl etdikde “yevmen fe-yevmen”⁶⁷⁷ bünyān-ı bedene tezelzül, ve ḡuvā-yı müdrike⁶⁷⁸ ve eczā-i cesede “sā’aten fe-sā’aten”⁶⁷⁹ tenezzül gelüp, şefîr-i ḡufre-i ḡabirde “ānen fe-ānen” ḡarîb olur,

Beyt:

موى سبيد از كفن ارد بياى

بشت خم از مرکه رساند سلام

fehvası üzre dürd-i⁶⁸⁰ merg be-her-rüz⁶⁸¹ metā’-ı ‘ömr-i ‘azîzinden⁶⁸² bir tuḡfe nehb ü ḡāret idüp ḡvāce-i pür-hevā [A 16a] ve hevā heves-ḡvāb-ı girān-ı⁶⁸³ ḡafletinden ol vaḡt-i bî-dār olur ki, sermāye-i -ḡayāta nefād, ve dād ü sitād-ı ‘amele kesād gelmiş-⁶⁸⁴, pes ḡired-mend-i sa’id [İ 26a] “ḡable ḡulûl⁶⁸⁵ ü’l-yevmü’s-şedid” kendūyi muḡāsebeye çeküp, aḡlāk-ı reddiyeye, ve a’ māl-i seyyi’e, ve rezā’il-i ḡaşā’il⁶⁸⁶, ve sevdā-yı⁶⁸⁷ bāḡıldan ḡalāş⁶⁸⁸ olmaḡa cehd-i cehid⁶⁸⁹ itmek gerek, ‘ale’l-ḡuşuş⁶⁹⁰ pîrlîk zamānında ‘uyūb-ı zünüb-ile⁶⁹¹ mevşûf, ve ‘inde’llāh ve’n-nās-ı ḡasvet-i ḡalb, ve irtikāb-ı ḡabā’ih ile ma’rûf olmaḡ ziyāde ḡayretsizlik, ve aḡlāk-ı ḡasene, ve a’ māl-i

⁶⁶⁹ gül-ğanına İ, A: gül-ğanına H.

⁶⁷⁰ dâhil İ: duḡul A, H.

⁶⁷¹ olduḡda İ: idüp A, H.

⁶⁷² “Hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekiniz.” Hadislerle İslām 7, **Hadislerin Hadislerle Yorumu**, (DİB), s. 620.

⁶⁷³ mūcebi ile İ: mūcebi-y-le A, H.

⁶⁷⁴ ḡaşā’ilden İ, A: ḡışālden H.

⁶⁷⁵ taḡlîş İ, A: taḡlîş H.

⁶⁷⁶ kāhil İ: kāmîl A, H.

⁶⁷⁷ “Günden güne.”

⁶⁷⁸ müdrike İ: müdrikeye A, H.

⁶⁷⁹ A’da ve H’de yok.

⁶⁸⁰ düzd İ, A: derd H.

⁶⁸¹ H’de yok.

⁶⁸² ‘ömr-i ‘azîzinden İ: ‘ömründen A, H.

⁶⁸³ ḡvāb-ı girān İ, A: ḡvāb H.

⁶⁸⁴ ḡayātından ḡabbe ḡalmış A, H.

⁶⁸⁵ ḡulûl İ, A: tûl H.

⁶⁸⁶ ḡaşā’il İ, A: ḡaşā’il H.

⁶⁸⁷ sevdā-yı İ, H: sevād-ı A.

⁶⁸⁸ ḡalāş İ, A: ḡalāş H.

⁶⁸⁹ cehd-i cehid İ, A: cedd ü cehd H.

⁶⁹⁰ ḡuşuş İ, A: ḡuşuş H.

⁶⁹¹ zünüb-ile İ: zünüb ile A: zünüb H.

müstahsene-y-le⁶⁹² ‘adem-i taḥalluḳ, be⁶⁹³-ḡāyet ḥamiyyetsizliktür, ba‘z-ı erbāb-ı kulüb didiler ki, “*men lem yer ‘av ‘inde’ş-şeybi*” “*ve lem yestehyi mine’l-‘aybi*” “*ve lem yeḥşi’llāhi te‘ālā*⁶⁹⁴ *fi’l-ḡaybi*” “*ve leyse li’llāhi fi’hi*⁶⁹⁵ *ḥācete*⁶⁹⁶ *şeybün ve ‘aybün*” [H 14a] ya‘nī bir kimesne pīrlık vaktinde cemī‘-i zūnūb ve ḳābayihden tā‘ib olmaya, ve kendüde olan ‘uyūbı görüp Ḥālīḳ ü Ḥalk’dan ḥayā’ itmeye, zahre’l-ḡaybde Ḥazret-i Allāh’uñ itāb u ‘iḳābindan ḥavf eylemeye, herkez Ḥālīḳ-ı⁶⁹⁷ Kevn ü Mekān ‘indinde anuñ ḳaṭ‘an⁶⁹⁸ i‘tibārı [İ 26b] olmaz, zīrā pīrlık vaktinde irtikāb-ı zūnūb, ziyāde menfūr⁶⁹⁹ ve ma‘yūbdur ve müy-ı sepīd⁷⁰⁰ ve ḳalb-i siyāh şāḥibi, ‘inde’l-‘aḳl mezmūm, ve ‘inde’n-naḳl ma‘lūm oldıḡı bī-iştibāhdır “*va’llāhu muvaffaḳ*”⁷⁰¹ el-ḥadīṣü’t-tāsi‘: efzālū’n-nāsi mü’mīnün müzhidün⁷⁰² lafz-ı⁷⁰³ müzhid “ḳalīlū’l-māl” ma‘nāsına olmaḡ-la bu maḳāmda lāzımı olan “ḳānī” murād olmaḡ ensebdür, ya‘nī nāsuñ ‘inde’llāh efḏāl ü evlā, ve derece cihetinden a‘lāsı, zīver-i [A 16b] īmān-ile ārāste, ve ḥazīne-i ilāhiyyeden rızḳ-ı maḳsūm ile ḳānī, ve zīb-i rızā-yı ḳısmet-i Ḥazret-i Ḥakīm-i Muṭlaḳ⁷⁰⁴ ile pīrāste olandur, zīrā faẓīlet-i⁷⁰⁵ īmān serāmed-i sa‘ādet, ve ḥulḳ-ı ḳanā‘at ‘unvān cerīde-i ḥasenātdur⁷⁰⁶ ki ḳanā‘at⁷⁰⁷ birinüz lā-yefnā, ve bir⁷⁰⁸ defīne-i bī-müntehādır, bu devlet-i ḥā‘iz olan mü’mīn ḳanā‘atḳār, mülket-i ḥuzūr-dilde serdār, ve nā‘il-i ecr-i cezīl-i yevmü’l-ḳarār olur, ma‘lūm ola ki faḳr u ḡinā’nuñ [İ 27a] biri birinden evleviyyet ve rüḥḥānı ḥuṣṣunda hezār-ı ḡüft ü şünūd, ve neḡe redd ü ḳabūli bī-sūd, vāḳi‘ olmuşdur, Ebū ‘Alī Daḳḳāḳ ki *Miyān-ı Meşāyih-i Kibār’da* üstād laḳabı-ile -laḳab-dār, ve pūr-iştihārdur buyurdu

⁶⁹² müstahsene-y-le İ, A: müstahsene ile H.

⁶⁹³ A’da ve H’de yok.

⁶⁹⁴ A’da ve H’de yok.

⁶⁹⁵ A’da ve H’de yok.

⁶⁹⁶ A’da yok.

⁶⁹⁷ Ḥālīḳ-ı İ: Ḥazret-i Ḥālīḳ-ı A, H.

⁶⁹⁸ ḳaṭ‘an İ: zerre ḳadar A, H.

⁶⁹⁹ A’da yok.

⁷⁰⁰ sepīd İ: sefīd A, H.

⁷⁰¹ A’da ve H’de yok.

⁷⁰² “İnsanların en erdemlisi, zühd sahibi olan mü’mindir.” Suyûtî, *ed-Düreru’l-Müntesira*, s. 82 (1297); Hindî, *Kenzü’l-Ummāl*, (6094); İbn Mâce, *Zühd*, 24.

⁷⁰³ A’da ve H’de yok.

⁷⁰⁴ A’da ve H’de yok.

⁷⁰⁵ faẓīlet-i İ, H: efzaliyyet-i A.

⁷⁰⁶ ḥasenātdur İ, A: ḥasāndur H.

⁷⁰⁷ A’da yok.

⁷⁰⁸ A’da ve H’de yok.

ki-⁷⁰⁹ benim ‘indimde efḍal ve muhtār budur ki, keḫāf-ı nefis ve ‘ıyāle kāfī, ve rūz-ı merre anlarıñ ma‘āş⁷¹⁰ ve levāzımına vāfī olacaḫ miḫdārı ile ḫanā‘at idüp “*hel min mezīd*”⁷¹¹ sevdā-yı bī-sūdı-ile⁷¹² mübtelā-yı ‘azāb-ı rūḫānī, _ve taḫşīl-i ziyāde için mürteḫib-i metā‘ib-i ḫasmānı⁷¹³ olmaya, zīrā ḫadr-ı ḫācet ile [H 14b] ḫanā‘at , bā‘ış-ı⁷¹⁴ cem‘iyyet-i derūn olmaḫ-la ‘ibādet-i Ḥālīḫ-i bī-çüne liyāḫat taḫşīl idüp, ḫulūş-ı niyyet, ve şıḏḫ-ı ṭaviyyet-ile edā‘i ḫuḫūk-ı⁷¹⁵ ‘ubūdiyyet itmeñe, her vecih-le ḫudret ḫāşıl olur, “İmām Ḳuşeyrī” ba‘zı ureḫādan naḫil itdi ki: “*inne’l-ibrāra lefī na‘īm*”⁷¹⁶ ve “*inne’l-füccāra lefī ceḫīm*”⁷¹⁷ āyet-i kerīmesinde vāḫi‘ olan [İ 27b] na‘īmden murād⁷¹⁸ ḫanā‘at, ceḫīmden ḫırş ü raḫbetdür⁷¹⁹, ve ḫadīş-i āḫirde var olduḫı sa‘ādet-zihī-sa‘ādet, ol ‘abd-ı şākir için ki [A 17a] şeref-i İslām-ile şeref-yāb olup⁷²⁰ ma‘işeti keḫāf miḫdārı olmaḫ-la anuñ-la⁷²¹ ḫanā‘at eyleye⁷²², ve ba‘z-ı ekābirden mervīdir ki, “*el-kerīmü men yestizi’i bi-zeytihi, ve yelteḫit kisrate beytihi*” ya‘nī⁷²³ kerīm ol kimesnedir ki ḫānesinde⁷²⁴ kendü zeyti ile kesb-i nūr ü istizā‘e⁷²⁵ idüp ḫayrileruñ şem‘-i kāfūrīsinden deryūze-i nūr _ve istid‘ā-i izā‘e⁷²⁶ itmeye, ve kendü ḫānesinde⁷²⁷ vāḫi‘ olan rīze-i nānı -mülteḫit ve cāmi‘ ve anuñla ḫanı⁷²⁸ olup⁷²⁹ aşḫāb-ı cāh u mālik, ḫvān-ı keşirü’l-elvānına medd-i naḫar-ı ḫasret eylemeye⁷³⁰, zīrā⁷³¹ ḫāni‘-i hemīşe sūtūde ve ‘azīz, ve ḫariş peyveste⁷³² nigūḫīde ve muḫaḫḫar⁷³³,

⁷⁰⁹ laḫab-dār ve pūr-iştiḫārdur, buyurdılar ki İ: mülakḫab olduḫı bi’l-ittifāḫdur, buyurmuşlardur ki A, H.

⁷¹⁰ A’da ve H’de yok.

⁷¹¹ “O gün Cehenneme, “Doldun mu?” deriz. O da “Daha var mı?” der. Kāf Suresi 50/30.

⁷¹² sevdā-yı bī-sūdı-ile İ: sevdāsı-ile A, H.

⁷¹³ A’da ve H’de yok.

⁷¹⁴ bā‘ış-ı İ: müceb-i A, H.

⁷¹⁵ ḫuḫūk-ı İ: ḫaḫḫ-ı A, H.

⁷¹⁶ “Şüphesiz ki iyiler Naīm içindedir.” İnfītār 82/13; Mutaffifin 83/22.

⁷¹⁷ “Şüphesiz günahkārlar da cehennemdedirler.” İnfītār 82/14.

⁷¹⁸ İ SAHH: murād 28a/ 1.

⁷¹⁹ raḫbetdür İ: raḫbet murāddur A, H.

⁷²⁰ şeref-yāb olup İ: müşerref ve A, H.

⁷²¹ anuñ-la İ: anuñ ile A, H.

⁷²² eyleye İ, H: eylese A.

⁷²³ A’da ve H’de yok.

⁷²⁴ ḫānesinde İ, A: ḫānesinde H.

⁷²⁵ A’da ve H’de yok.

⁷²⁶ A’da ve H’de yok.

⁷²⁷ ḫānesinde İ, A: ḫānesinde H.

⁷²⁸ İ SAHH: ve anuñla ḫāni‘ 28a/ 8.

⁷²⁹ mülteḫit ve cāmi‘ ve anuñla ḫāni‘ olup İ: cem‘ ve iltikāt idüp A, H.

⁷³⁰ eylemeye İ: eylemeye ki A, H.

⁷³¹ A’da ve H’de yok.

⁷³² peyveste İ: hem-vāre A, H.

⁷³³ muḫaḫḫar İ: mezmūmdur A, H.

-oldığı faķīr ü ğanī, ve zekkī vü ğabī, ‘indinde muķarrerdür-⁷³⁴ ve ĥayāt-ı penc-rūzede cem‘-i māl-ı dūnyā-yı bī-beķā’ içün naķd-i ‘ömr-i nāzenīni⁷³⁵ izā‘at [İ 28a] -lāyık-ı aşķāb-ı kiyāset, ve erbāb-ı dirāyet-⁷³⁶ deĝildür

Beyt: کړنباشد مرکب زرین لکام
 میتوان زد هم بیای خوش کام

Ḥassān-ı ‘acem bu beyt-i ḥüccete raķam ile, şeref-i ķanā‘ate ĩmā idüp bir ķışsa-ı ğarībeye telmīḥ ve nebe’ itmişdir ol beyt budur ki

Beyt: کړ نفس من فزونی عیش ارزو کند
 من قصی خلیفه وسقا بیاورم

ve ol ķışsa-ı pūr-ḥişşe budur ki, bir ğün Ḥulefā-i⁷³⁷ ‘Abbāsiyyeden “Mu‘taşım bi’llāh” kendü nūzhet sarāyında oturup, etrāf ü cihāt-ı cihāna nażar-ı ‘ibret ile nigerān, ve temāşā-yı [H 15a] āyende vü revende-ile ferīḥu’l-cenān⁷³⁸ iken, nā-ĝāh gördi ki etrāf-ı bār-ĝāhında⁷³⁹ bir pīr-i nā-tūvān ki dūşünde meşķ-i pūr-āb, ve destinde bir tās, ve emn-i der-meyān saķķālīķ ider, Ḥazret-i Müsebbibü’l-Esbāb, Ḥalifenūñ [A 17b] ḥātır-ı feyż-i intisābına⁷⁴⁰ şu ma‘nā-yı ilkā’ itdi ki, pīr-i mezbūr-ı sāl-ḥurde-i rūzgār-āzmūde, _tecārib-i bisyār şāḥibi_⁷⁴¹ gerek bārān- dīdedur, [İ 28b] deyü şoḥbet-i ḥāşşına daĝvet⁷⁴² idüp luţf ü inbisāt-ile mūkāleme-i _dil-nüvāz-āne, ve taţayyub-ı ḥātır-ı ğam me’āşiri içün mu‘āmele-i_⁷⁴³ müşfik-āne eyleye deyü⁷⁴⁴, li-hāzā ḥuzūr-ı meķārim-i mevfūr⁷⁴⁵, _ve meclis-i merāḥim-i maķşūrına_⁷⁴⁶ da‘ vet idüp ezḥār-ı ḥātır-nüvāzı ve mülātafetden-⁷⁴⁷ sonra pīr-i rūşen-zamīr-i mezkūrden⁷⁴⁸ su’āl itdi ki, ey şeyḥ-i ferḥūnde-fāl, sinn ü sālīķ ne mertebeye resīde, ve nerd-bān-ı ‘ömründen⁷⁴⁹ kaçıncı ķademeye pā-nihādesin, pīr-i bülend tedbīr, -meydān-ı suḥanda şu vecih üzre irḥā’-i ‘inān kemiyet-i cevāb itdi ki, ey Ḥulefā-i Ḥamīde Ḥalīķa, ḥālā

⁷³⁴ A’da ve H’de yok.

⁷³⁵ nāzenīni İ: ‘azizi A, H.

⁷³⁶ lāyık-ı aşķāb-ı kiyāset ve erbāb-ı dirāyet İ: lāyık-ı merdüm şāḥib-i kiyāset A, H.

⁷³⁷ Ḥulefā-i İ, A: Ḥulefā-i H.

⁷³⁸ ferīḥu’l-cenān İ: mesrūru’l-cenān A: mesrūr ve ḥandān H.

⁷³⁹ bār-ĝāhında İ, A: bār-ĝāhda H.

⁷⁴⁰ intisābına İ: me’ābına A, H.

⁷⁴¹ A’da ve H’de yok.

⁷⁴² daĝvet İ: da‘ vet A, H.

⁷⁴³ A’da ve H’de yok.

⁷⁴⁴ A’da ve H’de yok.

⁷⁴⁵ mevfūr İ: mevfūrına A, H.

⁷⁴⁶ A’da ve H’de yok.

⁷⁴⁷ luţf u dil-nüvāziden A, H.

⁷⁴⁸ zamīr-i mezkūrden İ: zamīrden A, H.

⁷⁴⁹ ‘ömründen İ: ‘ömründen A, H.

sinin-i ‘ömrüm “bi- ‘ināyeti rabbi’l- ‘ālem⁷⁵⁰”, bālig rütbe-i seb‘īn olup-⁷⁵¹ ve vakt-ı temyiz-i nīk ü bedden “ilā hāzā’l-emed”⁷⁵² žank⁷⁵³ ma‘āş, ve tengi inti‘āşa mübtelā olmağ-la⁷⁵⁴, be-her-rūz, taḥṣīl-i rūzī-i maḥṣūm için tek ü pū, ve rızq-ı nefis ü ‘ıyālī cüst ü cu iderim, [İ 29a] Mu‘taşım bu maḳāl-ı ḥikmet-i iştimali⁷⁵⁵, istimā‘ itdikde⁷⁵⁶ - şeyḥ-i mezbūruñ kemāl-ı ‘aqlına istidlāl idüp-⁷⁵⁷ hoş-ḥāl⁷⁵⁸ oldu⁷⁵⁹ didi ki, ey pīr-i⁷⁶⁰ tecrube-semīr⁷⁶¹, ḥikmet nedir ki fakr u fāka ve kūt-ı lā-yümīt ile evkāṭ-güzār, ve suḥte-i leheb⁷⁶² ihtiyāc ve ıztırār⁷⁶³ olan fuḳarā-ı -meşakḳat-medār, ve teḥī-destānı miḥnet-i āşāruñ-⁷⁶⁴ ‘ömürleri dırāz, ve keşret-i māl ü ğinā ile mütereffih ve münşerihü’l-bāl, olan aġniyā-ı -müntazimü’l-aḥvāl, ve maḳziyyü’l-āmaliñ, ekşeriyā ‘ömürleri-⁷⁶⁵ az olur bu nūkte-i ser-bestenüñ sırrı, ve bu⁷⁶⁶ daḳīka-i dil-fersā⁷⁶⁷, _ve ḥayret-fezānuñ beyān ve⁷⁶⁸ tefsiri nedir?, pīr-i zarāfet-semīr, şu uslūb-ı mergūb üzre⁷⁶⁹ cevāb-ı dil-pezīr, ile muḳābele itdi ki, tā’ife-i fuḳarā’, ḥvān-ı ‘amīmü’n-nevāl-ı “naḥnü ḳasemnā”⁷⁷⁰ dan müstaḥaḳ oldukları, rızıklarına tedric-ile nā’il olmağ-la [H 15b] eyyām-ı feyezān-ı rūzīleri medīd⁷⁷¹ olduğı için⁷⁷² eyyām-ı⁷⁷³ ‘ömürleri daḥi mezīd [A 18a] olur, [İ 29b] ammā zümre-i⁷⁷⁴ aġniyā’, süfre-i ‘ālem-şümül-ı kaderden müstaḥaḳ oldukları nafaḳalarına ḥazz-ı vāfir ü vāfi⁷⁷⁵ ile dest-res bulup,

⁷⁵⁰ “Âlemlerin rabbinin yardımıyla.”

⁷⁵¹ ḥālen yetmiş yaşına bālig oldum A, H.

⁷⁵² “Bu uzun zamana değin.”

⁷⁵³ žank İ, H: ḥanek A.

⁷⁵⁴ olmağ-la İ: olup A, H.

⁷⁵⁵ bu maḳāl-ı ḥikmet-i iştimali İ: bu kelām-ı ḥikmet-i insicāmı A, H.

⁷⁵⁶ itdikde İ: ile A, H.

⁷⁵⁷ A’da ve H’de yok.

⁷⁵⁸ hoş-ḥāl İ, A: hoş-ḥāl H.

⁷⁵⁹ oldu İ: olup A, H.

⁷⁶⁰ pīr İ: pīr-i şāhib A, H.

⁷⁶¹ A’da ve H’de yok.

⁷⁶² İ SAHH: leheb 29a/ 4.

⁷⁶³ A’da ve H’de yok.

⁷⁶⁴ miḥnet-i medāruñ A, H.

⁷⁶⁵ zevī’l-iḳtidāruñ müddet-i ḥayātı ‘ādetā A, H.

⁷⁶⁶ H’de yok.

⁷⁶⁷ fursā İ: fursānuñ A, H.

⁷⁶⁸ A’da ve H’de yok.

⁷⁶⁹ uslūb-ı mergūb üzre İ: vecih-le A,H.

⁷⁷⁰ “Biz taksim ettik, paylaştırdık.” Zuhuf 43/32.

⁷⁷¹ medīd İ, A: medīde H.

⁷⁷² olduğı için İ, H: olduğı-çün A.

⁷⁷³ A’da ve H’de yok.

⁷⁷⁴ A’da ve H’de yok.

⁷⁷⁵ A’da ve H’de yok.

vaqt-i qalilde iḥrāz-ı rızq-ı keṣīr itmeleri-y-le müddet-i⁷⁷⁶ ‘ömürleri daḥi kaṣīr olur, Mu‘taşım bu _kelām-ı ḥikmet insicāmdan münşeriḥ, ve ‘uḳde-i şūphe ve işkāli münfetiḥ olup-⁷⁷⁷, siḳā-i _pīr-i sūḥan iḳtidār-ı⁷⁷⁸ mezbūre iki yüz dīnār tāmmü’l⁷⁷⁹- ‘ıyār iḥsān, ve fesīḥu’l⁷⁸⁰-bāl, ve refīḥu’l⁷⁸¹-ḥāl cānib-i ehl ü ‘ıyāline revān itdi ki, varıp birāz zamān -Ḥāzret-i Vācibu’l-Vücūd, ve Müfīzū’l-Ḥayr ve’l-Cūduñ-⁷⁸² ḥizmet-i ‘ubūdiyyetine cem‘iyyet-i derūn-ile muvāzabet, ve vezā’if ṭā‘atine, -bī-teşviṣ ḥātır-ı⁷⁸³ müdāvement eyleye, bir kaç⁷⁸⁴ eyyām-ı ‘adīde⁷⁸⁵ mürürundan soñra Mu‘taşım ‘ādet-i kadīme-i meştūresi⁷⁸⁶ üzre, nüzhet sarāyında temāṣā-yı zīr ü bālā, ve teferrūc-i ‘acā’ib-i ‘arz ü semā, iderken gördi ki, bir ḡulām-ı nev-resīde [İ 30a] maḳām-ı siḳḳā-yı pīr-i mezbūrde⁷⁸⁷ şan‘at-ı siḳāyeti icrā’, ve teşne-gān bār-gāh-ı ḥalīfeye⁷⁸⁸ işkā’ _vū irvā’⁷⁸⁹ ider ḥātır-ı ilhām⁷⁹⁰ me’āşirine siḳḳā-yı pīr-ı mezkūr⁷⁹¹ ḥātır idüp _kemāl-i teveddüdden nāşī⁷⁹² aḥvālını⁷⁹³ tefāḳḳud itdikde, nüdemā-i meclīs pīr-i mezbūruñ⁷⁹⁴ vedā‘-ı ‘acūz-ı⁷⁹⁵ şevher-güş-i⁷⁹⁶ dünyā, ve ‘azīmet-i dārū’l-bekā’ itdiḡin, pāye-i serīr, ma‘delet-maṣīre⁷⁹⁷ ‘arz u inhā itdiklerinden, ta‘accüb ve istircā‘dan soñra didi ki, pīr-i maḡfiret maṣīruñ, bundan aḡdem ‘arz u i‘lan itdiḡi nūkte-i cevher⁷⁹⁸ nişānuñ eşeri, kendüde zāhir _ve nümāyān⁷⁹⁹ oldu ki, iki yüz ‘aded dīnāre def‘a-i vāḥide de⁸⁰⁰ mālīk olmaḡ-la, _a‘mār-ı kaṣīreye mazḥar

⁷⁷⁶ A’da ve H’de yok.

⁷⁷⁷ cevāb-ı ḥikmet-āmizden maḡzūz olup A: cevāb-ı ḥikmet-āmizden maḡtūṭ olup H.

⁷⁷⁸ A’da ve H’de yok.

⁷⁷⁹ tāmmü’l İ: kāmīlū’l A, H.

⁷⁸⁰ fesīḥū’l İ: münşeriḥū’l A: münseriḥū’l H.

⁷⁸¹ refīḥū’l İ: mütereffīḥū’l A, H.

⁷⁸² Ḥüdāvend Fā’izū’l-Cūd Ḥāzretlerinūñ A, H.

⁷⁸³ A’da ve H’de yok.

⁷⁸⁴ kaç İ: kaç A, H.

⁷⁸⁵ eyyām-ı adīde İ: gün A, H.

⁷⁸⁶ kadīme-i meştūresi İ: kadīmesi A, H.

⁷⁸⁷ pīr-i mezbūrde İ: pīrde A, H.

⁷⁸⁸ ḥalīfeye İ, A: ḥalīfeye H.

⁷⁸⁹ A’da ve H’de yok.

⁷⁹⁰ ilhām İ: merḡamet A, H.

⁷⁹¹ A’da ve H’de yok.

⁷⁹² A’da ve H’de yok.

⁷⁹³ aḥvālını İ: aḥvālinden istiḡbār A: aḥvālinden istiḡsār H.

⁷⁹⁴ mezbūruñ İ, H: mezkūruñ A.

⁷⁹⁵ İ SAHH: ‘acūz-ı 31b/5.

⁷⁹⁶ A’da ve H’de yok.

⁷⁹⁷ ma‘delet-maṣīr İ: i‘lāye A, H.

⁷⁹⁸ cevher İ: cevāhir A, H.

⁷⁹⁹ A’da ve H’de yok.

⁸⁰⁰ def‘a-i vāḥide de İ: def‘ate A, H.

olan aḡniyā-i zevi's-serve zümresine mülhak olup⁸⁰¹, müddet-i kalīlede⁸⁰² üftāde-i meḡāk “külli şeyin hālik⁸⁰³, ve serī'an⁸⁰⁴” rişte-i 'ömri hüsām-ı merg _ve şamşām-ı vefāt⁸⁰⁵ ile güsīhte, ve eczā'ı sa'at-ı hayātı pençe-i⁸⁰⁶ nā-gāh- [A 18b]gīr-i [İ 30b] memāt ile güsiste oldu, “fe-sübḡāne men lā yecri fī mülkihi illā mā-yeşā”⁸⁰⁷: el-ḡadīşü'l-āşir: ḡayrüküm ezhedüküm fī'd-dünyā ve ergabüküm fī'l-āḡhireti⁸⁰⁷ [H 16a] bundan aḡdem beyān olunduḡı üzre eḡerçi lafz-ı⁸⁰⁸ zühd 'Allāme-i Zemaḡşerī, Fā'ik⁸⁰⁹ -nām-te'lif Fā'ik'inde⁸¹⁰ taşriḡ itdiḡine muvāfık⁸¹¹, -killet-i māl ma'nāsında isti'māl olunur⁸¹², lākin bu maḡāmda⁸¹³ muḡābili ḡarīnesi ile mecāzen 'adem-i raḡbet -irāde kılınmaḡ, enseb ü evfaḡdur⁸¹⁴, eḡerçi zühdüñ merātib-i müte'addide, ve ittılākāt-ı -mütenevvi'ası vardır⁸¹⁵

Beyt: زهد چه بود از همه برداختن

جمله را در داو اول باختن

maẓmūnı üzre mertebe-i 'ulyāsı⁸¹⁶, terk-i mā-sivā' ve teveccüh-i cānib-i Ḥazret-i 'Aliyyü'l-A'lā⁸¹⁷ itmekdür⁸¹⁸, ve ol ṭālib-i şāḡib tevfiḡ ki, cāh u māl u menzilet, ve 'izzet⁸¹⁹ ü rif'at u devlet, ve _her bābda⁸²⁰ müsā'ade-i baḡt, dil-ḡāḡ üzre kendüye teveccüh ve iḡbāl itmiş iken, [İ 31a] cümlesini⁸²¹ püşt-i pāy-ı istiḡnā'-y-la -def' ü redd⁸²², -ve ḡāḡhinde-i devlet-i ebed-cüyende-i na'im-i mü'ebbed ü muḡalled ola⁸²³, -ol kimesneyi⁸²⁴ daḡi -ḡayru'n-nās 'idādından 'add idüp⁸²⁵ aña -ıtlāk-ı lafz-ı

⁸⁰¹ A'da ve H'de yok.

⁸⁰² kalīlede İ: ḡaşire de A: ḡaşireden H.

⁸⁰³ “O'nun zatından başka herşey yok olacaktır.” Kasas 28/ 88.

⁸⁰⁴ ve serī'an İ: olup, 'ale'l-fevr A, H.

⁸⁰⁵ A'da ve H'de yok.

⁸⁰⁶ pençe-i İ: dest-i A, H.

⁸⁰⁷ “Sizin en hayırlınız, dünyaya en uzak duranız ve ahirete en çok yöneleninizdir.” Suyûtî, **ed-Dürru'l-Müntesira**, s. 250 (4114); Hindî, **Kenzü'l-Ummāl**, (6116).

⁸⁰⁸ A'da ve H'de yok.

⁸⁰⁹ Fā'ik İ: Fā'ik de A, H.

⁸¹⁰ A'da ve H'de yok.

⁸¹¹ itdiḡine muvāfık İ: itmişdür A, H.

⁸¹² Bir üst satırdaki zühd'den sonra “aşlında killet-i māl ma'nāsına olduḡun” A, H.

⁸¹³ İ SAHH: maḡāmda 31b/ 5.

⁸¹⁴ İrāde kılınmaḡ, enseb ü evfaḡdur İ: murād olunmaḡ münāsibdür A: murād olmaḡ münāsibdür H.

⁸¹⁵ mütenevvi'ası vardır İ: ḡayrı ma'düdedür A, H.

⁸¹⁶ 'ulyāsı İ: 'ulyāsı budur ki A, H.

⁸¹⁷ 'aliyyü'l-a'lā İ: 'aliyyü'l-a'lā'ide A, H.

⁸¹⁸ A'da ve H'de yok.

⁸¹⁹ 'izzet İ, A: ḡart H.

⁸²⁰ A'da ve H'de yok.

⁸²¹ cümlesini İ: anları A, H.

⁸²² def' ü redd İ: redd A, H.

⁸²³ A ve H nüshasında “ve ḡāḡhinde-i na'im mü'ebbed ola” şeklindedir.

ezhed-⁸²⁶ şahîh olduğına zâhir-i⁸²⁷ hadîs-i şerîf⁸²⁸ mezkûr delîl-i şarîh, ve burhân-ı vazîhdür, zîrâ Hazret-i⁸²⁹ Rasûl-i Ekrem⁸³⁰ didi ki⁸³¹, iy şeref-i hitâbe şâyeste olan ümmet-i icâbet, sizûn maḥz-i⁸³² hayr olanıñuz, zehârif-i dünyeviyyeden i' râz ü istinkâf idüp beşer-i eşirihî na'îm-i mülkîm ve 'izz-i dâ'im-i⁸³³ âhirete teveccüh, ve – rağbet-i kâmile-ile râğıb ü tâlib olanıñuzdur-⁸³⁴, ḥâşılı dünyâ-yı bî-ḥâşılı⁸³⁵ -ki fi'l-ḥakîka hayâl-i bâtıl, ve zıll-ı zâ'ildür-⁸³⁶, pây-mâl himmet idüp taḥşîl-i derecât _refî'a, ve iḥrâz-ı merâtib menî'a-i⁸³⁷ âhirete [A 19a] şarf-ı maḥdûr⁸³⁸ ideniñuz, enbiyâ-i cinsi miyânında⁸³⁹ hayr olmağ-la mümtâz, -ve na'il-i maḥsûdı olmağ-la-⁸⁴⁰ beyne'l-emşâl ser-firâzdur, “*va'llāhu müstehli külli 'asîr, ve hüve 'ale* [İ 31b] *mā-yeşā'e kadîr*”⁸⁴¹ el-ḥadîsü'l-ḥadî 'aşir: ekmelü'l-mü'minîne imānen aḥsenühüm ḥulḳan⁸⁴² ma' lûm ola ki nev'-i⁸⁴³ insānuñ mecbûl⁸⁴⁴ ve mu'tād olduğu hūy ve ḥaşlet, - “*'inde'l-'aḳıl ve 'ş-şer'*” ḥamîde-⁸⁴⁵, “*'inde'llāhü ve 'n-nās*” maḥbûl ve pesen-dîde⁸⁴⁶ olmasına bâ'is olursa, ol hūya ḥulḳ-i ḥasen, ve mezkûruñ [H 16b] ḥilâfınca olursa ol hūya⁸⁴⁷ ḥulḳ-i seyyi'e ıtlâḳ olunur⁸⁴⁸ ya'nî fazîlet-i imān ile şeref-yâb⁸⁴⁹ olan mü'minlerüñ⁸⁵⁰ imān cihetinden efḍal ve müstaḥseni, hūy⁸⁵¹ ve ḥulḳ cihetinden

⁸²⁴ ol kimesneyi İ: ol A, H.

⁸²⁵ A ve H nüshasında “ḥayr-ı nâş i' dâdından ma' dūd olup” şeklindedir.

⁸²⁶ ıtlâḳ-ı lafz-ı ezhed İ, A: ıtlâḳ-ı zühd H.

⁸²⁷ zâhir-i İ, A: ṭahîr-i H.

⁸²⁸ A'da ve H'de yok.

⁸²⁹ A'da ve H'de yok.

⁸³⁰ H nüshasında der-kenarda: “şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurdu ki” yazılıdır.

⁸³¹ didi ki İ: buyurdu ki A, H.

⁸³² A'da ve H'de yok.

⁸³³ mülkîm ve 'izz-i dâ'im İ: ve elem A: dâ'im H.

⁸³⁴ A ve H nüshasında “ziyâde-i rağbet ideniñuzdur” şeklindedir.

⁸³⁵ bî-ḥâşılı İ, A: ḥâşılı H.

⁸³⁶ A'da ve H'de yok.

⁸³⁷ A'da ve H'de yok.

⁸³⁸ maḥdûr İ: kudret A, H.

⁸³⁹ miyânında İ: mabeyninde A, H.

⁸⁴⁰ ve nâ'il-i maḥsûdı olmağ-la İ: ve iḥrâz-ı maḥsûde vâşıl itmek-le A: ve iḥrâz-ı maḥsûd aşlî itmek-le H.

⁸⁴¹ A'da ve H'de yok.

⁸⁴² “Mü'minlerin iman bakımından en mükemmeli, ahlakı en güzel olanıdır.” Suyûtî, **ed-Düeru'l-Müntesira**, s. 88 (1440); Ebu'd-Derdâ, **Sünen**, 15; Tirmizî, **Redâ**, 11; Darimî, **Rikâk**, 74.

⁸⁴³ A'da ve H'de yok.

⁸⁴⁴ A'da ve H'de yok.

⁸⁴⁵ A ve H nüshasında “şerî'at ve 'aḳıl 'indinde pesen-dîde olup” şeklindedir.

⁸⁴⁶ pesen-dîde İ: sûtüde A, H.

⁸⁴⁷ ol hūya İ: aña A, H.

⁸⁴⁸ ıtlâḳ olunur İ: didiler A, H.

⁸⁴⁹ şeref-yâb İ: müşerref A, H.

⁸⁵⁰ mü'minlerüñ İ: mü'minîñüñ A: mü'minüñ H.

⁸⁵¹ hūy İ, H: ḥūd A.

hasen olanıdır, ve⁸⁵² her mü'min ki⁸⁵³ -hüy-yı sütüde, ve hulk-ı pesen-dîde şâhibi ola-
⁸⁵⁴ anuñ imānı -bālig-i derece-i kemāl-⁸⁵⁵ -oldığı iştibāh ve ihtimālden 'ārīdir-⁸⁵⁶,
Mevlānā Hüseyn Kāşifî “‘aleyhi'l-gufrāni'l-vefî”⁸⁵⁷ didi ki, ferdā-yı kıyāmetde -
emti'a-i a' māl-i insān, sencide olunmak için vaz'-ı mizān-⁸⁵⁸ olunup ya'nî⁸⁵⁹
kārbān-serāy-ı dünyāda [İ 32a] taḥṣīl itdiği sūd ve⁸⁶⁰ ziyān, nihāde-i keffe-i mizān,
oldukda 'āmme-i aḥvāl⁸⁶¹, ve kāffe-i a' māl ü ef'āl⁸⁶², miyānında cümleden saḳīl ve
girān olan hulk-i hasen, ve andan⁸⁶³ soñra 'amel-i şālih ve müstaḥsendir, münbasit ve
güşāde-rū olan mü'min hoş-hū, “kā'imü'l-leyl ve şā'imü'n-nehār”⁸⁶⁴ olan zümre-i⁸⁶⁵
ebrār ile maḥşūr, ve _saḳfe-i cinānda anlar ile_⁸⁶⁶ hem-zānū olur, ve Qurb-ı Hāzret-i
Hudā-yı bî-enbāz⁸⁶⁷ kerāmetini iḥrāz -ile sa'irlerden mümtāz olur-⁸⁶⁸, ve daḥi
'ulemā-i ḥikmet-şī'ār, ve ḥükemā-i leṭāfet⁸⁶⁹-dişār, teḥzīb-i aḥlāk _seyyi'e-i
redīyye_⁸⁷⁰ ve tebdīl-i hü-yı nā-marziyye⁸⁷¹ 'ale'l-ittlāk mümkün midür? [A 19b], yā
ḥayyiz-i⁸⁷² imtinā' da müteḥayyiz⁸⁷³ ve mütemekkin midür?, deyü -ihtilāfāt-ı keşīre
ile⁸⁷⁴, ittāḳ evrāk-ı defāteri mā-lā-māl, ve her farka kendü müdde'āsını işbāt için
neçe ḥücec ü berāhīn ile istidlāl itmişdir, ve⁸⁷⁵, eşaḥḥ-ı aḳvāl budur ki, cedd-i
mevfūr, ve ceḥd-i nā-maḥşūr ile tebdīl-i aḥlāk-ı ğayr-ı marziyye, derece-i vus'-ı
beşerde olmasa⁸⁷⁶ [İ 32b] “ḥassinū aḥlākūm” ḥiṭābı-y-la⁸⁷⁷ Rasūl-i Ekrem

⁸⁵² A'da ve H'de yok.

⁸⁵³ anuñ A, H.

⁸⁵⁴ A ve H nüshasında “hüy-yı pesen-dîde ve memdūh ola” şeklindedir.

⁸⁵⁵ bālig-i derece-i kemāl İ: derece-i kemāle bālig A, H.

⁸⁵⁶ A ve H nüshasında “olmuşdur” şeklindedir.

⁸⁵⁷ A'da ve H'de yok.

⁸⁵⁸ mizān-ı şaḥīḥü'l-mi' yār vaz' A: mizān-ı şaḥīḥü'l-'ıyār vaz' H.

⁸⁵⁹ herkesüñ A, H.

⁸⁶⁰ A'da yok.

⁸⁶¹ aḥvāl İ: iḥmāl A: a' māl H.

⁸⁶² a' māl ü ef'āl İ: ef'āl A, H.

⁸⁶³ A'da ve H'de yok.

⁸⁶⁴ “Geceleri ibadetle, gündüzleri oruçla geçiren.”

⁸⁶⁵ A'da ve H'de yok.

⁸⁶⁶ A'da ve H'de yok.

⁸⁶⁷ bî-enbāz İ, A: enbāz H.

⁸⁶⁸ A ve H nüshasında “ider” şeklindedir.

⁸⁶⁹ leṭāfet İ: ma' firet A, H.

⁸⁷⁰ A'da ve H'de yok.

⁸⁷¹ nā-marziyye İ: bed A, H.

⁸⁷² ḥayyiz-i İ: dā'ire-i A, H.

⁸⁷³ A'da ve H'de yok.

⁸⁷⁴ İ SAHH: ile 32b/ 9.

⁸⁷⁵ A ve H nüshasında “ihtilāf itdiler” şeklindedir.

⁸⁷⁶ olmasa İ, A: olmasına H.

⁸⁷⁷ ḥiṭābı-y-la İ: ḥiṭābı ile A, H.

Hzretlerinün⁸⁷⁸ “*fermānū vācibe’l-ḳabūl ve’l-iz‘ānlari*⁸⁷⁹ *teklīf-i mālā yuṭāk*” ḳābilinden olur idi, ve⁸⁸⁰ bu ma‘nāya ṣāhid-i ‘adldur⁸⁸¹ ki -cevv-i hevāda pervāz, ve ḳulle-i cebel-firāzde āṣiyāne-sāz olan mürğ-bāz, belki eḥass-ı hayevānātdan ma‘dūd olan⁸⁸² ḥırs⁸⁸³ ve kelb-i ‘aḳūr⁸⁸⁴ maṣhar-ı terbiyet-beṣer⁸⁸⁵ olduklarında ṭabī‘at-ı ḡalīzalarında⁸⁸⁶ merkūz⁸⁸⁷ olan, vaḥṣet ve ḥaṣlet-i zemīme⁸⁸⁸ mün‘adim, ve benī ādeme taḳarrüb ü istinās sebebi ile būnyān-ı⁸⁸⁹ muḳteżā-yı cibiliyyetleri⁸⁹⁰ olan ḥūy-ı bed mūnhedim olur, ve bu ḥuṣūṣ-ı⁸⁹¹ maḥsūs, ber-vecih-le -maḥall-i iṣtibāh, ve cāy-ı iltibās ü irtibāb-⁸⁹² deḡil iken “*ḥāṣā ṣümme ḥāṣā*”, _“*ve leḳad kerremanā benī ādem*” teṣrīfine sezā ve⁸⁹³, aḥsen-i [H 17a] taḳvīmde āferīde ve ‘amme-i maḥlūḳāt üzerine -mufaẓẓal ve ber-güzīde-⁸⁹⁴ olan nev‘-i beṣer⁸⁹⁵, ḳābil-i ıṣlāḥ, ve müsta‘idd-i felāḥ olmak neḫe⁸⁹⁶ mutaṣavverdür, imdī⁸⁹⁷ Kütüb-i Aḥlāk’da [İ 33a] -mebsūt ve muḳarrer, ve meṣtūr ve muḥarrer, olan müdāvāt ve mu‘ālecāt-ile, mübtelā-ı emrāz-ı aḥlāk-ı rediyye, tedāwī idüp, def‘ ü izālesi ḥuṣūṣunda-⁸⁹⁸ sa‘y ü mücāhede eylese, derd-i cān-güdāz-ı⁸⁹⁹ ḥūy-ı bedden -ṣifā’-pezīr olacaḡı aṣḥāb-ḡīze, ve erbāb-ı tecribe ‘indinde “*ke-ṭulū‘u’ṣ-ṣems, ve muẓiyyū’l-emess*” zāhir ü beyyin ve muḳarrer ü mütebeyyindür, ve ṭibā‘-ı selīme, ve izhān-ı müstaḳīme aṣḡābı-⁹⁰⁰, “*bū‘ṣitū*⁹⁰¹ *liütemmim meḳātime’l-aḥlāk*” ḡadīṣi -ma‘nā-yı mezkūr-ı mü‘eyyid oldıḡında re’sen tereddüd itmez-⁹⁰²,

⁸⁷⁸ Rasūl-i Ekrem Hzretlerinün İ: Rasūl-i Ekremün A: Rasūl-i Ekrem, der-kenarda :“ṣalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellemün” H.

⁸⁷⁹ vācibū’l-ḳabūl ve’l-iz‘ānlari İ: ‘āliyeri A, H.

⁸⁸⁰ A’da ve H’de yok.

⁸⁸¹ ṣāhid-i ‘adldur İ: ṣāhiddür A, H.

⁸⁸² A ve H nüshasında “ṣāh-bāz” şeklindedir.

⁸⁸³ ḥırs İ, H: ḥurūs A.

⁸⁸⁴ kelb-i ‘aḳūr İ: kelb-i ‘aḳūr ḥasbe’l-maḳdūr A, H.

⁸⁸⁵ terbiyet-beṣer İ: terbiyet A, H..

⁸⁸⁶ ṭabī‘at-ı ḡalīzalarında İ: ṭabī‘atlerinde A, H.

⁸⁸⁷ A’da ve H’de yok.

⁸⁸⁸ zemīme İ: mezmūmuma A: mezmūma H.

⁸⁸⁹ būnyān-ı İ: binā-i A, H.

⁸⁹⁰ cibiliyyetleri İ: ṭabī‘atleri A, H.

⁸⁹¹ ḥuṣūṣ-ı İ: ma‘nā-yı A, H.

⁸⁹² A ve H nüshasında “ḳābil-i inkār” şeklindedir.

⁸⁹³ A’da ve H’de yok.

⁸⁹⁴ mufaẓẓal ve ber-güzīde İ: güzīde A, H.

⁸⁹⁵ beṣer İ: insān A, H.

⁸⁹⁶ neḫe İ: nece A, H.

⁸⁹⁷ ḥulḳ-ı seyyi’e ṣāḡibi A, H.

⁸⁹⁸ A ve H nüshasında “beyān olundıḡı vech üzre” şeklindedir.

⁸⁹⁹ derd-i cān-güdāzı İ: ol A, H.

⁹⁰⁰ A ve H nüshasında “ḡalāṣ ve ḥulḳ-ı nīkū ile muttaṣıf olacaḡı emr-i muḳarrerdür” şeklindedir.

⁹⁰¹ bū‘ṣitū İ, A: ba‘ṣ H.

⁹⁰² A ve H nüshasında “bu ma‘nā-yı üslüb-ı laṭīfe ile te’yīd ider” şeklindedir.

“*va'llāhu a'lem*”⁹⁰³ el-ḥadīṣü's-şāni aşer: er-rıfku rā'sü'l-ḥikmeti⁹⁰⁴ “rıfķ” ḥalka ḥulķ-ı ḥasen⁹⁰⁵ ile mu'amele, _ve herkes ile ḥüsn-i mu'aşeret ve mücāmele_⁹⁰⁶ den 'ibāretdür ve _ma'lūm ola ki_⁹⁰⁷ -rıfķ bir ḥaşlet-i ḥamīde, ve bir ḥūy-ı sūtüdedür⁹⁰⁸ ki gül-zār-ı ḥazān⁹⁰⁹ resīde-i ḳulüb-ı⁹¹⁰ eḥibbāya bā'ış-ı⁹¹¹ ṭarāvet, ve ḳulüb-ı pür-kīne-i a' dānuñ 'adāvetine mūriş-ı⁹¹² ḳilletdür

Beyt: [İ 33b] ور عدو باشد هم این احسان نکوست

[A 20a] که باحسان بس عدو کشتست دوست

ور نکر دد دوستکینش کم شود

زانکه احسان کینه را مرهم شود

ve rıfķ ü re'fetüñ şeref ve faẓīletine “*feḃimā raḥmetin mine'llāhi linte lehüm velev künte fazẓan ḡalīẓa'l-ḳalbi lenfeḏḏū min ḥavlike*”⁹¹³ naşş-ı kerīminde mektüm olan nikāt-ı laṭīfe⁹¹⁴, ve “*el-mü'minūn heyyinūn leyyinūn*”⁹¹⁵, ḥadīṣ-i şerīfnde meknūn olan leṭāyif-i münīfe, iki şāhid 'adl-i bī-'adīldür⁹¹⁶, -ḥuşūşan Şeyḫān, “*'aleyhimā er-raḥmeti ve'l-ḡufrān*”, 'A'ışe raḏıya'llāhu 'anhümādan taḥrīc itdiler ki “*inne'llāhe yühıbbü'r-rıfķa*”⁹¹⁷, ve Müslim Edeb'de “*men yühıramü'r-rıfķa yühıramü'l-ḥayra*”⁹¹⁸, 'ibāreti ile rivāyet itdi⁹¹⁹, ve⁹²⁰ 'Allāme-i Zemaḥşerī *Fā'ıķ*'de “*el-mü'minūn heyyinūn leyyinūn*”⁹²¹ *ke'l-cemeli'l-'anifi, in ḳīde inḳād*⁹²² ve in ünīḫa 'ale şaḫrate⁹²³ *istināḫa*” lafzı ile⁹²⁴ rivāyet itdi⁹²⁵ ya'nī kemāl-i imān şāḫibi olan kimesneler⁹²⁶ şıfat-ı

⁹⁰³ A'da ve H'de yok.

⁹⁰⁴ “Hikmetin başı yumuşak huyluluktur.”

⁹⁰⁵ ḥalka ḥulķ-ı ḥasen İ: ḥulķ-ı ḥasen A: ḥalka ḥasen-i ḥulķ H.

⁹⁰⁶ A'da ve H'de yok.

⁹⁰⁷ A'da ve H'de yok.

⁹⁰⁸ A ve H nüshasında “rıfķ bir ḥūy-ı pesen-dīdedür” şeklindedir.

⁹⁰⁹ ḥazān İ, A: ḥazān H.

⁹¹⁰ ḳulüb-ı İ: derūn-ı A, H.

⁹¹¹ bā'ış-ı İ: müceb-i A, H.

⁹¹² Mūris-i İ: bā'ış-ı A, H

⁹¹³ “Allāh'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi.” Al-i İmran 3/159.

⁹¹⁴ laṭīfe İ: şerīfe A, H.

⁹¹⁵ “Mü'minler alçak gönüllü ve yumuşak huyludurlar.”

⁹¹⁶ 'adl-i bī-'adīldür İ: 'adldür A, H.

⁹¹⁷ “Şüphesizki Allāh yumuşak huyluluğu sever.” Müslim, **Birr ve Sıla**, 77.

⁹¹⁸ “Bir kimse yumuşak davranmaktan mahrum ise hayrın tamamından mahrumdur.” Müslim, **Birr**, 75.

⁹¹⁹ A'da ve H'de yok.

⁹²⁰ H'de yok.

⁹²¹ A'da ve H'de yok.

⁹²² inḳād İ, A: infād H.

⁹²³ şaḫratin İ, A: şaḫrate H.

⁹²⁴ lafzı ile İ: 'ibāreti-y-le A, H.

sühûlet ve ânânı⁹²⁷ [İ 34a] ve menkıbet-i rıfk⁹²⁸ ü leyyin ile mevşûf olup serkeşlikden ‘ārī, ve huşûnetinden berī olurlar, ol şütr-i muṭī⁹²⁹ ü münkād gibi ki her ne semte cer itseler⁹³⁰ itā‘ at ü inkıyād⁹³¹ ider, ve -her ne cānibe çıksalar gider, ve eğer senūñ şulb u saht⁹³² üzerine ināhā ve ıḳ‘ād itseler ibā itmeyüp hemān [H 17b] ol mevzu‘a⁹³³ ḳu‘ūd ve çok ider, pes _şıfat-ı rıfk u⁹³⁴ ḥilm, kitāb-ı ḥikmetūñ dibāce⁹³⁵ ve _‘üvnānı, ve sâ‘ir⁹³⁶ ahlāk-ı ḥamīdenūñ menşe‘ ve menba‘ ı olmağa sezā, bir ḥulḳ-i -mergūb ve ḥūy-ı⁹³⁷ zībādur, ve⁹³⁸ ḥükemā-i mūte‘ellihīñ ḥilm ü rıfkūñ ḥaşlet-i _ḥasene ve şıfat-ı⁹³⁹ müstaḥsene olduğuna icmā‘, ve ahlāk-ı sâ‘ire⁹⁴⁰ üzerine olan⁹⁴¹ meziyyet ü fażileti⁹⁴² bābında⁹⁴³ işbā‘ itmişlerdür, ve⁹⁴⁴ ḥalīm ü ‘anīf, ve şedīd ü za‘īf, miyānında fark-ı celī, ve temeyyüz-i külli -oldığı be-ğāyet zāhirdür⁹⁴⁵ ki, tārik-i ḥilm⁹⁴⁶ ü leyyin olan şāḥib-i kīn ü şiddet, ekşeriyyā⁹⁴⁷ hedef-i tīr-i şemātet olup⁹⁴⁸, ve ‘arza-i tiğ intikām, ve tu‘me-i ḥüsām-ı [İ 34b] nekbet olur⁹⁴⁹, ammā aşḥāb-ı rıfk ü -leyyin, ve ḥoş-ṭab‘ān-ı ḥilm-i āyīn, şademāt-ı⁹⁵⁰ fiten-i rüzgārdan emīn ve şimşīr-i ta‘n-ı a‘dādan sālīm olup⁹⁵¹ şuffe-i ḥuzūr-ı [A 20b] deründe murabba‘-nişīn olduğundan⁹⁵² _mā-‘adā, elsine-i ḥaş ve ‘āmmda, zıkr-i cemīl ile

⁹²⁵ itdi İ: eyledi A, H.

⁹²⁶ şāḥibi olan kimesneler İ: aşḥābı A, H.

⁹²⁷ ânānı İ: ‘ilm A: ḥilm H.

⁹²⁸ rıfk İ: re‘fet A, H.

⁹²⁹ A’da ve H’de yok.

⁹³⁰ cer itseler İ: çıksalar A, H.

⁹³¹ itā‘ at ü inkıyād İ: inkıyād ü itā‘ at A, H.

⁹³² A ve H nüshasında “ḥacer-i saht ü şulb” şeklindedir.

⁹³³ mevzu‘a İ: maḳāma A, H.

⁹³⁴ A’da ve H’de yok.

⁹³⁵ dibāce İ: ra’s ü dibācesi A, H.

⁹³⁶ A’da ve H’de yok.

⁹³⁷ A’da ve H’de yok.

⁹³⁸ A’da ve H’de yok.

⁹³⁹ A’da ve H’de yok.

⁹⁴⁰ ahlāk-ı sâ‘ire İ: sâ‘ir ahlāk A, H.

⁹⁴¹ A’da ve H’de yok.

⁹⁴² meziyyet ü fażileti İ: fażl u meziyyeti A, H.

⁹⁴³ bābında İ: resā‘il ve mütünde A, H.

⁹⁴⁴ A’da ve H’de yok.

⁹⁴⁵ Oldığı be-ğāyet zāhirdür İ: vardır A, H.

⁹⁴⁶ ḥilm İ, H: ḥalīm A.

⁹⁴⁷ ekşeriyyā İ, H: ekşer A.

⁹⁴⁸ A’da ve H’de yok.

⁹⁴⁹ olur İ: olurlar A, H.

⁹⁵⁰ A ve H nüshasında “mülāyemet” şeklindedir.

⁹⁵¹ A’da ve H’de yok.

⁹⁵² olduğundan İ: olurlar H: A’da yok.

mez_kür, “ve ba‘de in_kızā ‘i‘l-ecel”, ol hulk-ı hamīde, ve hūy-ı pesen-dīde ile ittişāfi müdded-i medīde şafaḥāt-ı evrāk-ı leyl ü nehārda meş_tūr olur⁹⁵³

Beyt: زخاك افریدت خداوند پاك

بس ای بنده افتاد كه كن جو خاك

fer ü ten būd hoş-mendi gūzīn, nehed şāḥ-ı pür-meyve serīr-i zemīn, _ve leḳad aḥsene min kāl, “men lāzeme‘l-ḥilme, lem yū‘dimi‘s-silmi”⁹⁵⁴ el-ḥadīşü‘ş-sāliş ‘aşer: lā yekūnū‘l-mū‘minū ṭa‘ānen ve lā le‘ānen⁹⁵⁵ Zemahşerī Esās‘da⁹⁵⁶ “ve mine‘l-mecāz ṭa‘ane fīhe ve ‘aleyhe fe⁹⁵⁷-hüve ṭa‘ānūn” -‘ibāreti ile lafz-ı ṭa‘nuñ⁹⁵⁸ keyfiyyet-i isti‘mālını beyān itdi⁹⁵⁹, [İ 35a] ve bu maḳāmda eğerçi⁹⁶⁰ ṭa‘ānen lafzınıñ şılası mez_kür olmadı⁹⁶¹ lākin murād -ṭa‘n-ı a‘rāz-ı müslimīn, ve cerḥ ve ḳadḥ ve teşnī‘ ehl-i dīndür⁹⁶², zīrā⁹⁶³ “ırzu‘l-mū‘mini kedemihi” feḥvāsı üzre ḳıvām-ı beden, _ve ‘imād-ı ten⁹⁶⁴ olan demūñ muḥāfazası _vācib ve⁹⁶⁵ ehemm ve ḥırāseti⁹⁶⁶ elzem oldığı gibi a‘rāz-ı mü‘minīne⁹⁶⁷ _muḥāfaza ehemm-i mühimmiṭdan, ve elzem-i lāzımātdandur, ki aña ṭa‘n ü⁹⁶⁸ ta‘arruż-ı mu‘riż-i ḥaṭar, ve mażanne-i żararda⁹⁶⁹ oldığı emr-i muḳarrerdür, _belki bir mü‘min şādıḳu‘l-i‘tikād ki hetk-i perde-i ‘ırzı irāḳa-ı demi ile berāber, ve cerḥ ve ḳatli ile hem-sārdur, ve⁹⁷⁰, Şāḥib-i Kifāye didi ki la‘n iki nev‘a⁹⁷¹ _mütenevvi‘, ve her nev‘ine hezār-ı aḥvāl müteferri‘dür⁹⁷², nev‘-i evvel⁹⁷³ Ḥāzret-i erḥamū‘r-rāḥimīnūñ⁹⁷⁴ raḥmet-i⁹⁷⁵

⁹⁵³ A‘da ve H‘de yok.

⁹⁵⁴ A‘da ve H‘de yok.

⁹⁵⁵ “Mü‘min çekiştiren ve lanet eden kişi olamaz.” Tirmizî, **Birr**, 72.

⁹⁵⁶ Esās‘da İ: Esās‘ında A, H.

⁹⁵⁷ fe İ, A: ve H.

⁹⁵⁸ ‘ibāreti ile lafz-ı ṭa‘nuñ İ: deyüp A, H.

⁹⁵⁹ itdi İ: itdiği A, H.

⁹⁶⁰ eğerçi “ṭa‘ānen” lafzınıñ İ: “ṭa‘ānen” lafzınıñ eğerçi A, H.

⁹⁶¹ mez_kür olmadı İ: zikr olunmadı A, H.

⁹⁶² A‘da ve H‘de yok.

⁹⁶³ zīrā İ: budur ki A, H.

⁹⁶⁴ A‘da ve H‘de yok.

⁹⁶⁵ A‘da ve H‘de yok.

⁹⁶⁶ ḥırāseti İ: muḥāresesi A, H.

⁹⁶⁷ mü‘minīne İ: müslimīne A, H.

⁹⁶⁸ A‘da ve H‘de yok.

⁹⁶⁹ żararda İ: żarar A: żarar H.

⁹⁷⁰ A‘da ve H‘de yok.

⁹⁷¹ nev‘a İ: nev‘i vardır A, H.

⁹⁷² A‘da ve H‘de yok.

⁹⁷³ nev‘i evvel İ: bir nev‘i A, H.

⁹⁷⁴ erḥamū‘r-rāḥimīnūñ İ: Allāh‘uñ A, H.

⁹⁷⁵ Raḥmet-i İ: raḥmetinden A, H.

_şamile, ve re'fet-i kāmilesinden⁹⁷⁶ teb'îd, ve nev'-i şānî⁹⁷⁷ derecât-ı⁹⁷⁸ ebrâr ve ma'kâmât-ı⁹⁷⁹ şulehâ vü⁹⁸⁰ ahyârdan teb'îddür nev'-i evvel küffâr-ı hâk-sâr⁹⁸¹ hakkında câ'iz ve cârî⁹⁸², [İ 35b] “*el-muhtekir melgûn*”^{983,984} hadîs-i şihhât-ı medârında⁹⁸⁵ vâki' olan la'ndan -nev'-i şānî murād olduğu şevb-i şebheden 'ārîdür, zîrâ mezheb-i mühezzeb-i⁹⁸⁶ ehl-i sünnet [H 18a] ve cemā'atde⁹⁸⁷ aşhâb-ı kebā'ir irtikâb-ı kebîre⁹⁸⁸ sebebi-y-le dā'ire-i imāndan hüruc itmezler, _ve hûb-gülistân küfr ü irtidâda gitmezler, ki rahmet-i 'ālem-şümûl Hâzret-i Mu'ı'l-Mes'ûl'den teb'îde lâyıq, ve ma'nâ-yı evvel-ile la'ne müstaḥikḳ olalar⁹⁸⁹, *Fetāvâ-yı Gerderî* de şu vecih-le beyân _ve taḥrîr⁹⁹⁰ olundu ki fâsık olan kimesneye bi-şahşı la'ne ruḥşat yokdur⁹⁹¹ lākin “*lā 'ale't-ta'yîmü's-şahşı*”⁹⁹² cins-i fâsıka la'n _itmekde be'is olmamak üzere⁹⁹³ ittifāk olundu⁹⁹⁴, kâle'llāhu sübhāne⁹⁹⁵ “*elā la'netu'llāhi 'ale'z-zālimîn*”⁹⁹⁶ Mevlānâ Şemseddîn bin Kemāl “*'aleyhi rahmeti'l-meleki'l-müte'āl*”⁹⁹⁷ cevāhir-i kelāmı şu vecih üzere keşîde-i rişte-i taḥrîr ve taştîr itdi ki⁹⁹⁸, fâsık-ı _mu'ayyen ve⁹⁹⁹ müşahḥaşa câ'iz olmayan [İ 36a] la'ndan murād, nev'-i evvel kabîlinden¹⁰⁰⁰ olan la'ndur, “püşîde”¹⁰⁰¹ [A 21a] olmaya ki kerdernîk cins-i fâsıka la'n itmek mücevvezdür¹⁰⁰² didi ki ma'nâ-yı şānî-ile olan la'n ise şahş-ı fâsıka, ve

⁹⁷⁶ A'da ve H'de yok.

⁹⁷⁷ nev'-i şānî İ: bir nev' i A, H.

⁹⁷⁸ Şerecât-ı İ: derece-i A, H.

⁹⁷⁹ ma'kâmât-ı İ: ma'kâm-ı A, H.

⁹⁸⁰ şulehâ vü İ: şulehâ-i A, H.

⁹⁸¹ A'da ve H'de yok.

⁹⁸² cârî İ: câridür ki A, H.

⁹⁸³ mel'ûn İ, A: melgûn H.

⁹⁸⁴ “Vurguncu lanetlenmiştir.” İbn Mâce, **Ticaret**, 6.

⁹⁸⁵ şihhât-ı medârında İ: şahihinde A, H.

⁹⁸⁶ nev'-i şānî murād olduğu şevb-i şebheden 'ārîdür, zîrâ mezheb-i mühezzeb-i İ: murād nev'-i şānîdür zîrâ A: murād nev'-i şānîdür H.

⁹⁸⁷ cemā'atde İ: 'inde A, H.

⁹⁸⁸ irtikâb-ı kebîre İ: kebîre A: kebîr H.

⁹⁸⁹ A'da ve H'de yok.

⁹⁹⁰ A'da ve H'de yok.

⁹⁹¹ ruḥşat yokdur İ: câ'iz değıldür A, H.

⁹⁹² A'da ve H'de yok.

⁹⁹³ A'da ve H'de yok.

⁹⁹⁴ ittifāk olundu İ: tecvîz olunmuşdur A, H.

⁹⁹⁵ sübhāne İ: te'ālā A, H.

⁹⁹⁶ “Allah'ın laneti zalimlerin üzerine olsun!” A'râf 7/44.

⁹⁹⁷ A'da ve H'de yok.

⁹⁹⁸ A ve H nüshasında “hadîs-i erba'inde didi ki” şeklindedir.

⁹⁹⁹ A'da ve H'de yok.

¹⁰⁰⁰ evvel kabîlinden İ: evvelde A: evvelde H.

¹⁰⁰¹ püşîde İ: maḥfî A: maḥfî H.

¹⁰⁰² itmek mücevvezdür İ: tecvîz olunmuşdur A, H.

cins-i fāsika bu ma' nāya¹⁰⁰³ olan la' nuñ cevāzı maḥall-i kelām değildir, pes beyān itdiği fark ve tafşil-i çendān müstaḥsen olmaz, ve eğer ma' nā-yı evvel ile la' n-ise cins-i mü' min¹⁰⁰⁴ fāsika cevāzına¹⁰⁰⁵ naşş-ı Qur'ānī ile istiḥādı maḥall-i kelāmdur¹⁰⁰⁶, zīrā nazm-ı mübinde¹⁰⁰⁷ vāki' olan “zālim”den murād “inne' ş-şirke le-zūlmün ‘azīm”¹⁰⁰⁸, feḥvāsı üzre müşrik olmak ihtimāl-i karībdür, _ve ehl-i tefsīr “ve mā kāne rabbūke li yūhlike 'l-kurā bi-zulmin ve ehlühā müşliḥūn”¹⁰⁰⁹, āyet-i kerīmesinde vāki' olan “zulm”den murād şirkdür didikleri ihtimāl-i mezkūrı mü' eyyeddür, ve_¹⁰¹⁰ mü' min fāsık murād olduğu takdīrce¹⁰¹¹ cā' izdür ki mü' min¹⁰¹² fāsika la' n itmek¹⁰¹³ Ḥaşā' işü'l-İlāhiyyeden ola “fe-lite 'emmül”¹⁰¹⁴ ya' nī mü' min-i kāmīl ol kimesnedür¹⁰¹⁵ ki [İ 36b] eḡ-ı mü' minüñ ' ırzına müte' arrız olmayup -perde-i ' işmetini hetk, ve efrād-ı āferīdeden bir ferde-¹⁰¹⁶ Ḥāzret-i Settārü'l-' Uyüb' uñ¹⁰¹⁷ rahmet-i şāmilesinden¹⁰¹⁸ ba' id olsun deyü istid' ā' itmeye¹⁰¹⁹ el-ḥadişü'r-rābi' ' aşer: innemā' t-tā' atü fi'l-ma' rūfi¹⁰²⁰ ma' lūm ola ki selāḥin-i ' izām ve ḥukkām-ı ze' vi'l- iḥtirāmdan¹⁰²¹ gāyet-i maḥsūd, ve nihāyet-i merām, nizām-ı umūr-ı ' ālem, ve intizām-ı aḥvāl-i¹⁰²² benī Ādem, ve icrā' -ı¹⁰²³ aḥkām-ı şer' iyye _ve tervīc-i ḳavānīn-i nebeviyye_¹⁰²⁴ ile ta' mīr-i bilād, ve ' adl ve dād-ile terfī-i ' ibād, _ve ref' -i zulm ve def' -i şer ü fesād, ve ḳal' ü ḳam' ehl-i cev' r ü ' inād_¹⁰²⁵dur, ve ulū'l-emr olan¹⁰²⁶ -

¹⁰⁰³ bu ma' nāya İ: bu ma' nā ile A: ve bu ma' nā ile H.

¹⁰⁰⁴ A'da ve H'de yok.

¹⁰⁰⁵ cevāzına İ: la' nuñ cevāzına A, H.

¹⁰⁰⁶ maḥall-i kelāmdur İ: münāsib değildir A, H.

¹⁰⁰⁷ mübinde İ: kerīimde A, H.

¹⁰⁰⁸ “Çünkü ortak koşmak elbette büyük bir zulümdür.” Lokman 31/13.

¹⁰⁰⁹ “Yoksa senin Rabb'in, o memleketleri, halkı düzelticiler oldukları halde, haksızlıkla yok edecek değildir!” Hud 11/117.

¹⁰¹⁰ A'da ve H'de yok.

¹⁰¹¹ takdīrce İ: takdīrde A, H.

¹⁰¹² mü' min İ: cins-i A, H.

¹⁰¹³ A'da ve H'de yok.

¹⁰¹⁴ fe-lite 'emmül İ: fe-te 'emmül A, H.

¹⁰¹⁵ ol kimesnedür İ: oldur A, H.

¹⁰¹⁶ perde-i ' işmetini hetk, ve efrād-ı āferīdeden bir ferde İ: hetk-i perde-i ' işmet itmeye ve hic bir ferde A, H.

¹⁰¹⁷ Ḥāzret-i Settārü'l-' Uyüb' uñ İ: Ḥāzret-i Allāh' uñ A, H.

¹⁰¹⁸ rahmet-i şāmilesinden İ: rahmetinden A, H.

¹⁰¹⁹ istid' ā' itmeye İ: bed-du' ā eylemeye A, H.

¹⁰²⁰ “İtaat, ancak iyi işlerdedir.” Suyûtî, **ed-Dürerü'l-Müntesira**, s. 236 (3877); Deylemî, **el-Firdevs**, II, 194 (2967); Hindî, **Kenzü'l-Ummâl**, (31129-33278-33279).

¹⁰²¹ ze' vi'l-iḥtirāmdan İ: pür-iḥtirāmdan A, H.

¹⁰²² A'da ve H'de yok.

¹⁰²³ İcrā-i İ: icrā-yı A, H.

¹⁰²⁴ A'da ve H'de yok.

¹⁰²⁵ A'da ve H'de yok.

pād-şāh-ı şāhib cāhuñ, kalem-rev-¹⁰²⁷ hükümetinde olanlar -“*bi-eşerihim*” aña-¹⁰²⁸ taraf-ı şāri‘ den itā‘ at ve inkiyād-ile¹⁰²⁹ me’murlardur, lākin her şādır olan fermānına itā‘ at ü¹⁰³⁰ ittibā‘ vācib olmadığına [H 18b] hadīş-i mezkūr [İ 37a] delīl-i -vāzih ve burhān-ı müttezihdür-¹⁰³¹, ya‘nī mülūk ve ümerānuñ emirlerine itā‘ at, ve fermānlarına mütāba‘ at, vācib ve lāzım¹⁰³² olduğu şādır olan fermānları ma‘rūf, -ya‘nī şerī‘ at-ı ġarrā-yı nebevīye muṭābık, ve tarīkat-ı zehrā-yı muṣṭafāya muvāfık olduğu-¹⁰³³ [A 21b] şürettedür, -pes “*‘ale tarīķi ‘l-mefhūm*”, vech-i meşrūh üzre olmayup-¹⁰³⁴ -sudūr iden emirleri¹⁰³⁵ müceb-ı ‘işyāna Hāzret-i Hālīk-ı Kevn ü Mekān, ve bā‘ iş-i saḥt-ı melik-i deyyān olduğu şüretde¹⁰³⁶⁻¹⁰³⁷, “*lā tātate li ‘l-maḥlūk fī ma‘şiyeti ‘l-hālīk*”¹⁰³⁸ hadīş-i şıdk-ı inmā’sı mışdāķınca¹⁰³⁹, -‘adem-i itā‘ atleri vācib olduğu münfehim ve ma‘lūm olur-¹⁰⁴⁰ “İmām Suyūti” *Sünen-i Ebī Dāvud* şerhinde şu tarzı¹⁰⁴¹ sevk-i maḳāl, ve taşvīr-i ḥaķīķate ḥāl itdi ki, İmām-ı Vakıtūñ emr ve fermānı emr-i vācib ise itā‘ atı daḥi vācib, _ve eğer¹⁰⁴² emr-i mendūb ise itā‘ atı daḥi mendūb, _ve eğer¹⁰⁴³ emr-i mübāḥ ise itā‘ atı¹⁰⁴⁴ müsteḥab, emr-i mekrūh ise itā‘ atı daḥi mekrūh, -ve eğer¹⁰⁴⁵ emr-i ḥarām ise [İ 37b] itā‘ atı daḥi ḥarām olur, imdī itā‘ atı vācib -yāḥūd münāsib-¹⁰⁴⁶ olmayan fermānlarına¹⁰⁴⁷ ‘adem-i itā‘ at müceb-i¹⁰⁴⁸ ism ü ukūbet _ve müstevcib-i saḥt u maḳt-ı Hāzret-i Eḥadiyyet, celle şānuh, ve be-her burhānuh¹⁰⁴⁹ olmaz el-ḥadīşü’l-ḥāmis ‘aşer: men delle ‘ale ḥayrin felehü mişlü ecir

¹⁰²⁶ olan İ: olup A, H.

¹⁰²⁷ pād-şāh-ı şāhib cāhuñ, kalem-rev İ: cemī‘ -i taḥt A, H.

¹⁰²⁸ olanlar “*bi-eşerihim*” aña İ: olanlar anuñ A, H.

¹⁰²⁹ taraf-ı şāri‘ den itā‘ at ve inkiyād-ile İ: itā‘ atı ile taraf-ı şāri‘ den A, H.

¹⁰³⁰ A’da ve H’de yok.

¹⁰³¹ vāzih ve burhān-ı müttezihdür İ: ḳavīdūr A, H.

¹⁰³² lāzım İ: mühimm A, H.

¹⁰³³ olup muḥālif ḥük-m-i şerī‘ at olmadığı A: olup muḥālif ḥük-m-i şerī‘ at olmadığı H.

¹⁰³⁴ A’da ve H’de yok.

¹⁰³⁵ emirleri İ: fermānları A, H.

¹⁰³⁶ olduğu şüretde İ: olursa A, H.

¹⁰³⁷ A ve H nüshasında “ḥadīs şıdkı inmā’sı mışdāķınca”dan sonra geçmektedir.

¹⁰³⁸ “Kim yaratılana itaat etmezse yaratana asilik etmiş olur.”

¹⁰³⁹ ḥadīs şıdkı inmā’sı mışdāķınca İ: ḥadīs-i vefķince A, H.

¹⁰⁴⁰ A ve H nüshasında “itāatleri münāsib deġil belki ‘adem-i mütāba‘ at vācibdür” şeklindedir.

¹⁰⁴¹ tarzı İ: vecih-le A, H.

¹⁰⁴² A’da ve H’de yok.

¹⁰⁴³ A’da ve H’de yok.

¹⁰⁴⁴ itā‘ atı İ: itā‘ atı daḥi A, H.

¹⁰⁴⁵ A’da ve H’de yok.

¹⁰⁴⁶ A’da ve H’de yok.

¹⁰⁴⁷ fermānlarına İ: fermānlarında A, H.

¹⁰⁴⁸ müceb-i İ, A: mū H.

¹⁰⁴⁹ A’da ve H’de yok.

fā' ilih¹⁰⁵⁰ *Şahîh-i Müslim* de bu 'ibâret-ile mezkûr ve *Sünen-i Tirmidî*¹⁰⁵¹ ki¹⁰⁵² “ed-dâllü ‘ale’l-hayri ke-fâ’ili, va’llâhü yühibbû i’ânete¹⁰⁵³’l-lehfân”¹⁰⁵⁴, ‘ibâreti ile meşûrdur, _rivâyet olundu ki_¹⁰⁵⁵ “Rasûl” Huceste Zât-ı Sütûde¹⁰⁵⁶ -Şifât Hazretleri, bir gün -şahâbe-i kirâm “‘aleyhimü’t-tahiyyati ve’s-selâm Hazreti-ile-¹⁰⁵⁷ ‘ağd-ı meclis-i şoşbet idüp¹⁰⁵⁸, _ve hüd-ı kerrübî nümûdî şem’-i encümen-i ünsiyyet olmuş idi, nâ-gâh_¹⁰⁵⁹ bir A’ rābî, _melhûf ve_¹⁰⁶⁰ maḥzûn meclis-i ma’kûd-ı mezbûre¹⁰⁶¹ dāḥil, ve huzûr-ı fā’izü’n-nûr-ı Rasûle¹⁰⁶² vāşıl olduğda, _giryân giryân_¹⁰⁶³ meşâ’ib-i devr-i düne¹⁰⁶⁴, ve nüvvâ’ib-i sipihr-i bûkalemünden mürekkeb¹⁰⁶⁵ rah-vârı [İ 38a] _sâkıt-ı hufre-i ‘aṭab ve_¹⁰⁶⁶ üftâde-i mağak-ı helāk ü bevâr olduğın, _hezâr-ı ‘acz ü iftikâr ve_¹⁰⁶⁷ zarâ’et ü inkisâr¹⁰⁶⁸ ile ‘arza-dâşt _ḥāk-pây-ı kîmyâ’-âşâr-ı, Hazret-i Nebiyy-i Muḥtâr_¹⁰⁶⁹ kılup istid’â-i¹⁰⁷⁰ ‘aṭiyye-i behiyye-i¹⁰⁷¹ maṭiyye ile çehre-i recâ-yı ve sûde-i zemîn-i¹⁰⁷² ilticâ’ itdikde¹⁰⁷³, Hazret-i Şefî’ü’l-Ümem¹⁰⁷⁴ [H 19a] _şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem_¹⁰⁷⁵ ¹⁰⁷⁶“lâ tecûdü yedün illâ bimâ yecidü¹⁰⁷⁷” feḥvâsı üzre¹⁰⁷⁸ A’ rābî mezbûruñ rekûbına şâlih merkûb-ı mevcûd olmadığın lisân-ı [A 22a] i’ tizâr ile ifâde, ve¹⁰⁷⁹ “kul lâ ecidü mâ¹⁰⁸⁰ eḥmilüküm ‘aleyhi” maẓmûnı

¹⁰⁵⁰ “Kim hayra vesile olursa, hayrı yapan gibi olur.” Tirmizî, *İlim*, 14.

¹⁰⁵¹ Bütün nüshalarda “Sünen-i Tirmidî” olarak geçmektedir.

¹⁰⁵² ki İ: de A, H.

¹⁰⁵³ i’ânete İ, A: iğâsete H.

¹⁰⁵⁴ “Hayra vesile olan, hayrı yapan gibidir. Allâh yardımlaşmayı özleyeni sever.”

¹⁰⁵⁵ A’da ve H’de yok.

¹⁰⁵⁶ sütûde İ: Ḥamîde A, H.

¹⁰⁵⁷ A ve H nüshasında “şahâbe-i kirâm-la” şeklindedir.

¹⁰⁵⁸ idüp İ: ider iken A: iderken H.

¹⁰⁵⁹ A’da ve H’de yok.

¹⁰⁶⁰ A’da ve H’de yok.

¹⁰⁶¹ mezbûre İ: meymüne A, H.

¹⁰⁶² fā’izü’n-nûr-ı Rasûle İ: fā’izü’n-nûra A, H.

¹⁰⁶³ A’da ve H’de yok.

¹⁰⁶⁴ Devr-i düne İ, H: derüne A.

¹⁰⁶⁵ mürekkeb İ, H: merak A.

¹⁰⁶⁶ A’da ve H’de yok.

¹⁰⁶⁷ A’da ve H’de yok.

¹⁰⁶⁸ inkisâr İ: niyâz A, H.

¹⁰⁶⁹ A’da ve H’de yok.

¹⁰⁷⁰ istid’â-i İ, A: istid’â-yı H.

¹⁰⁷¹ A’da ve H’de yok.

¹⁰⁷² zemîn-i İ: ḥāk A, H.

¹⁰⁷³ itdikde İ: itdi A, H.

¹⁰⁷⁴ Hazret-i Şefî’ü’l-Ümem İ: Şefî’ü’l-Ümem Hazretleri A, H.

¹⁰⁷⁵ A’da ve H’de yok.

¹⁰⁷⁶ daḥi A, H.

¹⁰⁷⁷ yecidü İ: tecidü A, H.

¹⁰⁷⁸ feḥvâsı üzre İ: feḥvâsınca A, H.

¹⁰⁷⁹ A’da ve H’de yok.

meymūnını¹⁰⁸¹ i‘āde¹⁰⁸² itdi¹⁰⁸³, ḥuẓẓār-ı meclis-i ‘ālīde¹⁰⁸⁴ “*inne lillāhi ‘ibāden ḥalaḳahim li-ḥavāyici ‘n-nās*” maşdüḳına¹⁰⁸⁵ mā-şadaḳ, bir merd¹⁰⁸⁶-nīk maḥẓar, ḥāk-pāy-ı¹⁰⁸⁷ iksīr eşerlerine şu vecih-le ‘arza-dāşt¹⁰⁸⁸ kıldı¹⁰⁸⁹ ki, ey Rasūl _Ḥazret-i Mennān, ve Nebiyy-i Muḥtar_¹⁰⁹⁰ Āḥirü’z-Zamān¹⁰⁹¹, fermān-ı ḳazā-ciriyyānınız olursa¹⁰⁹² bu sâ’il-i nā-murādı, ber cevād-ı māder-zād¹⁰⁹³, [İ 38b] _ḥātem-nihāde_¹⁰⁹⁴, delālet-vār şād ideyim, ki mezbūrı ḥvān-ı iḥsānından _ḥişşe-yāb idüp , muḳteẓā-yı ṭab‘-ı saḥā’-perveri üzre_¹⁰⁹⁵ ‘ındimde maḥrūm itmeyeceği¹⁰⁹⁶ mecẓūm, belki bir merkūbe irkāb ideceği i‘tikādında _maḳtū‘ ve_¹⁰⁹⁷ bī-irtiyābdur, Rasūl-i Güzīn, _merḥamet-āyīn, bu kelām-ı mürüvvat-i fercāmı_¹⁰⁹⁸ istimā‘ itdikde¹⁰⁹⁹ ḥuẓẓār-ı meclis-i sa‘ādet-ḳarīne “*men delle ‘ale ḥayr*” ḥaber-i müjde eşerin taḳrīr ve¹¹⁰⁰ şaḥīfe-i ḥayāllerine taşvīr itdi¹¹⁰¹, ya‘nī¹¹⁰² bir kimesne ḥayrātdan¹¹⁰³ bir ḥayra _bedriḳa ve_¹¹⁰⁴ delīl olsa şāḥibü’l-ḥayruñ müstaḥaḳḳ olduğu -ecr-i cezīle ‘adīl, ve şevāb-ı ḥafīle meşīl-¹¹⁰⁵, ecr ve şevāba nā’il olur, imdī ümīd-vār-ı ecr-i mev‘ūd-ı nā-ma‘dūd¹¹⁰⁶ olan aḣḥāb-ı tevḥīḳa¹¹⁰⁷ sezā olan budur ki, ¹¹⁰⁸bir der-mend¹¹⁰⁹ muḥtāc-ı

¹⁰⁸⁰ mā İ, H: fīmā A.

¹⁰⁸¹ maẓmūnı meymūnını İ: maẓmūnını A, H.

¹⁰⁸² i‘āde İ, H: ifāde A.

¹⁰⁸³ itdi İ: buyurdukda A, H.

¹⁰⁸⁴ ‘ālīde İ: ‘ālīden A, H.

¹⁰⁸⁵ maşdüḳına İ, A: maşdüḳınca H.

¹⁰⁸⁶ merd İ: recül A, H.

¹⁰⁸⁷ ḥāk-pāy-ı İ, A: ḥāk-pāy-ı H.

¹⁰⁸⁸ ‘arza dāşt İ: ḳehre-sā A, H.

¹⁰⁸⁹ kıldı İ: oldı A, H.

¹⁰⁹⁰ A’da ve H’de yok.

¹⁰⁹¹ Āḥirü’z-Zamān İ: Zemīn ü Zemān A, H.

¹⁰⁹² olursa İ, A: olur ise H.

¹⁰⁹³ zād İ: zāde A, H.

¹⁰⁹⁴ A’da ve H’de yok.

¹⁰⁹⁵ A’da ve H’de yok.

¹⁰⁹⁶ ‘ındimde maḥrūm itmeyeceği İ: maḥrūm itmeyeceği ‘ındimde A, H.

¹⁰⁹⁷ A’da ve H’de yok.

¹⁰⁹⁸ A’da ve H’de yok.

¹⁰⁹⁹ istimā‘ itdikde İ: evvel ḥinde A, H.

¹¹⁰⁰ ḥaber-i müjde eşerin taḳrīr ve İ: ḥadīşini taḳrīr ve bu ḥaber-i şıḥḥat eşeri A, H.

¹¹⁰¹ itdi İ: buyurdılar ki A, H.

¹¹⁰² A’da ve H’de yok.

¹¹⁰³ A’da ve H’de yok.

¹¹⁰⁴ A’da ve H’de yok.

¹¹⁰⁵ ecr-i cezīle ‘adīl, ve şevāb-ı ḥafīle meşīl İ: şevāb ve ecre ‘adīl A, H.

¹¹⁰⁶ A’da ve H’de yok.

¹¹⁰⁷ aḣḥāb-ı tevḥīḳa İ: kimesnelere A, H.

¹¹⁰⁸ kendü A, H:

¹¹⁰⁹ A’da ve H’de yok.

meslūbu'l-ibtihācuñ¹¹¹⁰ hācetini¹¹¹¹ kendü¹¹¹² revā itmeği _dest-res ü kudret, ve maṭlūbını edāya_¹¹¹³ mikneti¹¹¹⁴ olmadığı şüretde, [İ 39a] bu ḥuşūşuñ¹¹¹⁵ ‘uhdesinden gelmeğe kâdir, bir şāhib-i _kerem-i merziyyetü'l-leşīm, ve bir cevād-ı seḥā'-mu' tād, cūd-ı neḡād_¹¹¹⁶, cānibine¹¹¹⁷ delālet, ve ol bī-çāre _müstemend, ve ‘āciz-i derd-mendüñ_¹¹¹⁸ maḡziyyü'l-merām olması bābında¹¹¹⁹ bezl-i naḡd-ı¹¹²⁰ himmet eyleye, ḥuşūşan¹¹²¹ _aşḡāb-ı miknet ü temkīn olan_¹¹²² mülük ü selāṭīn¹¹²³, ve sā'ir mütene'imāne –devlet-i ḡarīn, devlet-mendān-ı kerem-āyīn, ḡazarātından rāyicü'l-kelām, ve ‘azīmü'l-i' tibār olup-¹¹²⁴ ḡüsn-i ḡabūli olan nüdemā ü muḡarribīn _nīk-kirdāre münāsib belki mühimm ü_¹¹²⁵ vācibdür ki, aşḡāb-ı istiḡḡāk_ ü istiḡḡāl¹¹²⁶, ve -erbāb-ı isti'dād ü kemāl, ma'ārif ile ārāste, ve kemālāt ile¹¹²⁷ pīrāste-¹¹²⁸, sezā-vār-ı nevāziş, ve şāyeste-i perveriş, vācibü'l-ikrām [A 22b] ve -lāzīmü'l-iḡtirām olan, hācet-mendān-ı bī-serv-i sāmānı, zīkr-i ḡayr ile yād-¹¹²⁹, ve ḡüsn-i terbiye itmek-le kām-revā -ve ber-murād olmaları ḡuşūşunda-¹¹³⁰ [İ 39b] ihtimām-ı belīḡ¹¹³¹, ve kelime-i ṡayyibe-i [H 19b] şādīḡānesin¹¹³² bī-dirīḡ eyleyeler, ve¹¹³³ ḡadīş-i şerīf-i¹¹³⁴ mezkūrden “bi-ḡasbi'l-mefḡūm”¹¹³⁵ şerre _ve fesāda_¹¹³⁶

¹¹¹⁰ meslūbü'l-ibtihācuñ İ: iḡnā' ve A, H.

¹¹¹¹ hācetini İ: hācetin A, H.

¹¹¹² A'da ve H'de cümlelerin başında geçmektedir.

¹¹¹³ A'da ve H'de yok.

¹¹¹⁴ mikneti İ: kâdir A, H.

¹¹¹⁵ ḡuşūşuñ İ, A: ḡuşūşuñ H.

¹¹¹⁶ A'da ve H'de yok.

¹¹¹⁷ cānibine İ: ḡayra A, H.

¹¹¹⁸ A'da ve H'de yok.

¹¹¹⁹ bābında İ: içün A, H.

¹¹²⁰ naḡd-ı İ: sa'y ü A, H.

¹¹²¹ ḡuşūşan İ, A: ḡuşūşan H.

¹¹²² A'da ve H'de yok.

¹¹²³ mülük ü selāṭīn İ: mülük ü selāṭīn şāhib-ü'l-temkīn A, H.

¹¹²⁴ rüzḡār ḡuzūrunda ‘azīmü'l-i' tibār, ve revāc kelime A, H.

¹¹²⁵ A'da ve H'de yok.

¹¹²⁶ A'da ve H'de yok.

¹¹²⁷ kemālāt ile İ, A: kemālāt-la H.

¹¹²⁸ A ve H nüshasında “erbāb-ı istiḡḡāl ve isti'dād ve kemālāt ile ma' ruf, ve ma' ārif ile mevşuf olan” şeklindedir.

¹¹²⁹ A ve H nüshasında “müstaḡḡü'l-iḡtirāmları hemişe zīkr-i ḡayr ile mezkūr” şeklindedir.

¹¹³⁰ ve ber-murād olmaları ḡuşūşunda İ: olmalarına A, H.

¹¹³¹ belīḡ İ, A: belī' H.

¹¹³² şādīḡ-ānesin İ: ḡaḡḡa-sīn A: eḡaḡḡa-sīn H.

¹¹³³ A'da ve H'de yok.

¹¹³⁴ A'da ve H'de yok.

¹¹³⁵ bi-ḡasbi'l-mefḡūm İ: bi-ṡarīḡi'l-mefḡūm A, H.

¹¹³⁶ A'da ve H'de yok.

delâlet iden _ğammâz-ı şirrîr, ve hemmâz-ı sa‘îr-i maşîr ve¹¹³⁷ bed-ıynet, ve şirrete sevķ eyleyen¹¹³⁸ ħabîşü’t-ṭabî‘at¹¹³⁹, _lâyık-ı nekbet ve nekâlün¹¹⁴⁰ aĥvâl-ı nigūhîde¹¹⁴¹-me’âli münfehim olur, ve bu maķûle ķavs-ı bî-veter, ve seĥâb-ı bilâ-maṭar ķabîlinden olan muzırrân-ı bî-sûd, ve şirrîrân-ı ħubṣ¹¹⁴²-âlūd, eġerçi muktezâ-yı ṭab‘-ı pelîd¹¹⁴³, ve mübteġâ-yı ķalb-i ‘anîdleri olan -sevķ-i şerr ve îşâl-i żarardan-¹¹⁴⁴ fâriġ¹¹⁴⁵ _olmak mânend-i tebyîz-zengi, ķîr-gûni, ġurâb-nümünü, muĥâlâtıdan ma‘dûd, ve müteĥayyiz-i ĥayyiz¹¹⁴⁶ mûmteni‘ âtdur¹¹⁴⁷, lâkin “*ķuli’l-ĥayra ve illâ fe-seket*” mażmûnı ile¹¹⁴⁸ ‘amel itmeġi bezl-i meĥûd itseler, ve “*el-müslimü men selime’l-müslimüne ‘an yedihi ve lisânihi*”¹¹⁴⁹ şeceresinden iķtiţâf-ı meyve-i sa‘âdet itmeġi fâ’iz, ve zıkrî sebķat iden zümre-i¹¹⁵⁰ ehl-i kemâli [İ 40a] ĥuzûr-ı Ĥazarât-ı¹¹⁵¹ Veliyyü’n-Ni‘ metân-ı¹¹⁵² _mekârim-i iķtirânda¹¹⁵³, zıkr-i cemîl-ile -‘azbü’l-beyân, ve kelime-i ṭayyibe ile leb-cünbân olmazlar ise-¹¹⁵⁴ bâri zıkr-i sū’-ile -ķadh, ve kelimât-ı dürûġ-âmîz ve fitne-engîzleri ile cerĥ¹¹⁵⁵ itmek şerefine¹¹⁵⁶ ĥâ’iz olalar¹¹⁵⁷ el-ĥadıṣü’s-sâdis ‘aşer: men ezâ cārehü verreşehü’llāhü dārehü¹¹⁵⁸ “*leķad*¹¹⁵⁹ *şdk min nuķ*” nebiyy-i i‘câz-ıtırâz, ve¹¹⁶⁰ Rasûl-i ümmet-nüvâz _Ĥazretleri muĥaddere-i maķâl dil-peżîre, şü vecih-le ziver-baĥş taķrîr¹¹⁶¹

¹¹³⁷ A’da ve H’de yok.

¹¹³⁸ şirrete sevķ eyleyen A, H.

¹¹³⁹ ṭabî‘at İ: ṭabî‘atlerün A, H.

¹¹⁴⁰ A’da ve H’de yok.

¹¹⁴¹ nigūhîde İ: bed A, H.

¹¹⁴² ħubṣ İ: ĥabâset A, H.

¹¹⁴³ pelîd İ, A: bülend H.

¹¹⁴⁴ sevķ-i şerr, ve îşâl-i żarardan İ: îşâl-i żarar, ve sevķ-i şerrden A, H.

¹¹⁴⁵ fâriġ İ: ferâġat A, H.

¹¹⁴⁶ A’da ve H’de yok.

¹¹⁴⁷ mûmteni‘ âtdur İ: mûmteni‘ ât ķabîlindendür A, H.

¹¹⁴⁸ mażmûnı ile İ: mażmûnı-y-la A, H.

¹¹⁴⁹ “Müslüman, elinden ve dilinden insanların salim kaldıġı kimsedir.” Ahmed İbni Hanbel, **Müsned**, II, 224; İbni Hacer el-Ĥeysemî, **Mecmaü’z-zevâid**, III, 268.

¹¹⁵⁰ A’da ve H’de yok.

¹¹⁵¹ Ĥazarât-ı İ, H: Ĥazret-i A.

¹¹⁵² Veliyyü’n-Ni‘ metânı İ: Evliyâ-i Ni‘ amda A, H.

¹¹⁵³ A’da ve H’de yok.

¹¹⁵⁴ yâd itmez iseler A: yâd itmezseleler H.

¹¹⁵⁵ A ve H nüshasında “mezkûr” şeklindedir.

¹¹⁵⁶ şerefine İ: sa‘âdetine A, H.

¹¹⁵⁷ olalar İ, A: ola H.

¹¹⁵⁸ “Kim komşusuna eziyet ederse, Allâh da onun (eziyet edenin) evine, komşusunu vâris kılar.” Aclûnî, **Keşfü’l-Hafâ**, II, 219, (2342).

¹¹⁵⁹ A’da ve H’de yok.

¹¹⁶⁰ H’de yok.

¹¹⁶¹ A’da ve H’de yok.

oldılar¹¹⁶² ki, ḥaḳḳ-ı cāre ri‘āyet, ve ḥāṭır-ı hem-sāyeyi¹¹⁶³ ḥimāyet, şî‘ār-ı kuvvet-i
 îṣṣān ve nişān-ı kemāl-ı îḳānidur, her kim bu ḳā‘ide-i -ḥasene-i seniyye, ve ṭarîḳ-ı
 müstaḥsene-i behiyyeye-¹¹⁶⁴ ri‘āyet itmeyüp –cāre cevri ü izrār, ve zulm ü ezā-¹¹⁶⁵ ile
 anı dil-figār eyleye, Ḥazret-i Ḥüdāvend-Ġayūr –“*ellezî ḥüve ‘alîmün bi-zzātî’s-
 şudūr*”¹¹⁶⁶, –¹¹⁶⁷ āḥirü’l-emr ol¹¹⁶⁸ merd-i müezzün ḥānesîn¹¹⁶⁹, cār-ı mücevvere [İ
 40b] temlîk –ve ol ḥayṣ-ı hem-sāye āzāruñ mesken ve dāreyne bu derd-mend-i
 maḳḥūrî mālîk¹¹⁷⁰ ider, –pūşide olmaya ki-¹¹⁷¹ lafz-ı¹¹⁷² “tevrîş” lafz-ı “temlîk”den
 ḥāşşdur, zîrā “temlîk” “bā-yı ḥālin¹¹⁷³ –kān” –bir kimesneyi memlûk olan nes’e ve-
¹¹⁷⁴ vāz‘-ı yed-i taşarruf itdirmekten ‘ibāretdür¹¹⁷⁵, ḥ‘āḥ “*‘ale’l-vechi’z-zarūrî*”¹¹⁷⁶
 [A 23a] ¹¹⁷⁷ ḥ‘āḥ “*‘ale’l-ṭarîḳî’l-iḥtiyārî*”¹¹⁷⁸, ve¹¹⁷⁹ “tevrîş ‘ale’l-vechi’z-zarūrî”
 temlîkden ‘ibāret olup¹¹⁸⁰, ve temlîk¹¹⁸¹ –mezḳūr şaḥs-ı mürîşün-¹¹⁸² mevti¹¹⁸³ ile
 mesbûḳ olmağ-la¹¹⁸⁴, bu ta‘bîr-i dil-peziir-ile –zār-ı cār-ı cevri-kār olan küstāḥ ve bî-
 edebî gūş-māl ve ta‘rîk-¹¹⁸⁵, menba‘-ı zülāl “*inne efşahū’l-‘arab*” Ḥazretlerinin
 deryā-yı bî-kerān –feşāḥatlerinde [H 20a], perveriş-yāb, bir dürr-i girān behā-yı ḥoş-
 ābdur-¹¹⁸⁶ Sa‘īd bin¹¹⁸⁷ Müsebbib “*raḍya’llāhu ‘anh*”¹¹⁸⁸ Rasûl-i Ekremden rivāyet
 itdi ki, “*ḥürmetü’l-cārî ‘ale’l-cārî ke-ḥürmeti ümmihi*” ‘Ömer bin¹¹⁸⁹ ‘Āş’[41]_dan

¹¹⁶² oldılar İ: buyurdılar A, H.

¹¹⁶³ ḥāṭır-ı hem-sāye-yi İ: hem-sāyenün ḥāṭırını A: hem-sāyenün ḥāṭırını H.

¹¹⁶⁴ A ve H nüshasında “ḥasene ve sünnet-i müstaḥseneye” şeklindedir.

¹¹⁶⁵ A ve H nüshasında “izrār-ı cār ve ezā” şeklindedir.

¹¹⁶⁶ “O gönüllerde ki ilmin sahibidir.” Hadid 57/6.

¹¹⁶⁷ A’da ve H’de yok.

¹¹⁶⁸ A’da ve H’de yok.

¹¹⁶⁹ ḥānesîn İ, A: ḥānesîn H.

¹¹⁷⁰ A’da ve H’de yok.

¹¹⁷¹ pūşide olmaya ki İ: bu maḳāmda A, H.

¹¹⁷² A’da ve H’de yok.

¹¹⁷³ ḥālin İ: ṭarîḳ A, H.

¹¹⁷⁴ A ve H nüshasında “memlûke” şeklindedir.

¹¹⁷⁵ itdirmekten ‘ibāretdür İ: itdirmektir A, H.

¹¹⁷⁶ “*‘ale’l-vechi’z-zarūrî*” İ: zarūrî A, H.

¹¹⁷⁷ ve A, H.

¹¹⁷⁸ “*‘ale’l-ṭarîḳî’l-iḥtiyārî*” İ: iḥtiyārî A: iḥtiyārî H.

¹¹⁷⁹ ve İ: ammā A, H.

¹¹⁸⁰ olup İ: olmağ-la A, H.

¹¹⁸¹ temlîk İ: tevrîş A, H.

¹¹⁸² A ve H nüshasında “mürîş olan kimesnenün” şeklindedir.

¹¹⁸³ mevti İ: fevti A, H.

¹¹⁸⁴ olmağ-la İ: oldığı-çün A, H.

¹¹⁸⁵ A ve H nüshasında “gūş-māl-ı cār bî-edeb buyurdıkları” şeklindedir.

¹¹⁸⁶ A ve H nüshasında “feşāḥatlerinden mütereşşihdür” şeklindedir.

¹¹⁸⁷ bin İ, A: ibnü’l H.

¹¹⁸⁸ A’da ve H’de yok.

¹¹⁸⁹ bin İ, A: ibnü’l H.

mervî¹¹⁹⁰ der¹¹⁹¹ ki, Rasûl-i Ekrem hem-sāyeye [İ 41a] ri'āyet -ve hūkūḳ-ı civārı muḥāfazat¹¹⁹² ḥuṣūṣunda¹¹⁹³ -ihtimām-şedīd, ve bizlere bir mertebe tenbiye-ekīd buyururlar idi ki, bizlerün ḥayāline gelür idi ki¹¹⁹⁴ ‘an-ḳarīb cāri cāre vāriṣ _ve ‘illet-i civārı biri birinden tevriṣe bā' is¹¹⁹⁵ eyleye –Cāru'llāhü'z-Zemaḥşerî¹¹⁹⁶ –“*tecāwüzü'llāhe ‘an seyyi ‘atihi*”¹¹⁹⁷ *Keşşāf* da –cevāhir-i maḳāl-ı şaḥīfe-i taḥrīre, şu vecih üzre nişār¹¹⁹⁸ itdi ki -ḥadīṣ-i mezkūr mu'cize āsāruñ¹¹⁹⁹, eşerini –“*bi-‘ayni'r-ra ṣi*”¹²⁰⁰ mu'āyene¹²⁰¹ _ve bilā şebhetin ve lā iltibās¹²⁰² müşāhede itdim ki¹²⁰³, “*evvelü arzın messe celdi türābihā*” ya' nī maskıṭ-ı re'sim olan -ḳariyye-i¹²⁰⁴ pür-zīb ü bahā'da sākin, ve aḡrāz-ı fāsīde-i nefsiyyeden sālīm¹²⁰⁵ bir ḥālīm var idi ki, ketḥudā-yı ḳariyye anı¹²⁰⁶ hemīşe _bī-vech-i cevri ve¹²⁰⁷ aña ezādan ḥālī¹²⁰⁸ - olmayup, mezbūruñ seniyye-i bī-kīnesi āteş-i cevri ile¹²⁰⁹ mālī idi, ketḥudā-yı – merḳūm pür-ezā¹²¹⁰, nā-gāḥ zehr-āb merg-ile _cān-ı ḥabāşet-‘üñvānı¹²¹¹ telḥ-kām, ve maşīr-i sa'īre şarf-ı ligām [İ 41b] idüp, -ḳārye-i mezbūrede vāḳı' a zay' a¹²¹², ve sā'ir emlakını ḥālīm¹²¹³ iştirā' ve temellük -ve “*bi-esrihā*”¹²¹⁴ vāz' -ı dest-i taşarruf itmiş idi, “*yevmen mine'l-eyyām*”¹²¹⁵ mu'āyene itdim ki¹²¹⁶ ebnā-i ḥālīm emlak-ı -

¹¹⁹⁰ A'da ve H'de yok.

¹¹⁹¹ der İ: didi A, H.

¹¹⁹² A'da ve H'de yok.

¹¹⁹³ ḥuṣūṣunda İ, A: ḥuṣūṣunda H.

¹¹⁹⁴ A ve H nüshasında “ bir mertebe ihtimām, ve ḥimāyete ḥātırı için bizlere vech-i ekīd üzre tevciye ider idi ki bizler zann ider idük ki” şeklindedir.

¹¹⁹⁵ A'da ve H'de yok.

¹¹⁹⁶ Cāru'llāhü'z-Zemaḥşerî İ: ‘Allāme-i Cāru'llāh Zemaḥşerî A, H.

¹¹⁹⁷ A'da ve H'de yok.

¹¹⁹⁸ A ve H nüshasında “rivāyet” şeklindedir.

¹¹⁹⁹ A ve H nüshasında “ḥadīṣ-i şerīf mezkūruñ” şeklindedir.

¹²⁰⁰ A'da ve H'de yok.

¹²⁰¹ mu'āyene İ: mu'āyene A, H.

¹²⁰² A'da ve H'de yok.

¹²⁰³ A'da ve H'de yok.

¹²⁰⁴ İ SAHH: ḳariyye-i 42b/ 7.

¹²⁰⁵ A ve H nüshasında “ḳariyyede mütevaṭṭın” şeklindedir.

¹²⁰⁶ A'da yok.

¹²⁰⁷ A'da ve H'de yok.

¹²⁰⁸ ḥālī İ, A: ḥālī H.

¹²⁰⁹ A ve H nüshasında “olmağ-la derūnī āteş-cevri ile sūḥte ve” şeklindedir.

¹²¹⁰ merḳūm pür-ezā İ: şāḥib-i ezā A, H.

¹²¹¹ A'da ve H'de yok.

¹²¹² A ve H nüshasında “cümle zay' a” şeklindedir.

¹²¹³ ḥālīm İ, A: ḥālīm H.

¹²¹⁴ “Vasıtasıyla.”

¹²¹⁵ “Günlerden bir gün.”

¹²¹⁶ A ve H nüshasında “temellük eyledi bir gün gördüm ki” şeklindedir.

mūzī dūzaḥ- me'āba¹²¹⁷, zehāb ü iyāb-ile hoş-ḥāl¹²¹⁸, ve ḥānesine¹²¹⁹ duḥūl ve ḥurūc-ile _ferḥān ve_¹²²⁰ mesrūru'l-bāl olurlar, bu ḥālet-i -'ibret-ḥīzi¹²²¹ çeşm-i zāhir ile müşāhid¹²²² itdikde, Rasūl-i -mu' cize intimā-i¹²²³ “ve mā yenṭıku 'ani'-hevā¹²²⁴ [A 23b] Ḥazretlerinin “men ezā cāre mülke'llāhu¹²²⁵ dāre” kelām-ı şıdk-ı ihtivāsı -ḥātır-ı ta' accüb-me'āşirime-¹²²⁶ ḥuṭūr, _ve bu ma'nā-yı ġarābet-nümā-yı ebnā-i ḥālīme¹²²⁷ bī-kuşūr -naql ü ebnā'-¹²²⁸ idüp, “şākirān li-en'ümihi” secdāt-ı şükr-i mütevāliye-ile muḳābele itdik -ekābir-i meşāyih-i ḥālīye-¹²²⁹, _“iskenehümü'llāhü fī ġurufātihi'-'āliye”, silk-i maḳāle-keşide itdikleri cevāhir-i leṭā'ifden¹²³⁰ der ki “men ecāre cārehü, e'āne'llāhü ve ecārehü” ya'nī [İ 42a] bir kimesne _cārından cā'irün cevriñi def¹²³¹, ve¹²³¹ hem-sāyesinden zālīmün -zūlm ü ġadrini-¹²³² ref¹²³³ eylese Ḥazret-i Feyyāz-ı zī'l-ikrām¹²³⁴ anuñ _itdiği 'amel-i ḥudā-pesend¹²³⁵ muḳābelesinde, _her umūrunda¹²³⁶ mu'āvenet ve 'azāb-ı dūzaḥı andan ref¹²³⁷ ider, Ḥafız Gerderi *Fetāvā*'sında didi ki bir kimesne -taḥt-ı mülk-i şarfında olan-¹²³⁷ arz üzerine esās-endāz-ı binā' olup, terfī'-i erkān [H 20b], ve tesmiñ-i ḥiṭān¹²³⁸ murād itdikde¹²³⁹ hem-sāyesi mümāss-ı muḳa'ar¹²⁴⁰ felek-i kamer olan binā-i şeddād-nümā, benim ḥāneme¹²⁴¹ hūbūb-ı riyāḥ, ve şu'ā'-ı¹²⁴² āf-ı tābe māni' olur deyü terfī' ine mümāna' at itmeğe ḳādir olmaz, lākin muḳtezā-yı ḳā'ide-i mürüvvat

¹²¹⁷ mūzī dūzaḥ-me'āb İ: mezbūreye A: mezbūretün H.

¹²¹⁸ hoş-ḥāl İ, A: ḥōş-ḥāl H.

¹²¹⁹ ḥānesine İA, : ḥānesine H.

¹²²⁰ A'da ve H'de yok.

¹²²¹ A ve H nüshasında “‘aynū'r-re's ile mu'āyene ve” şeklindedir.

¹²²² müşāhid İ: müşāhide A, H.

¹²²³ mu' cize intimā-i İ: i' cāz işāre A, H.

¹²²⁴ “O, nefis arzusu ile konuşmaz” Necm 53/3.

¹²²⁵ mülke'llāhu İ: verreşe'llāhu A, H.

¹²²⁶ ḥātırına A: ḥātırına H.

¹²²⁷ ḥālīme İ, A: ḥālīme H.

¹²²⁸ ve ebnā-i ḥālīme bu ma'nā-yı bī-kuşūr naql ü rivāyet ve ebnā' A, H.

¹²²⁹ ekābir-i meşāyih-i ḥālīye İ: kelām-ı ekābirden A: kelām-ı ekābir der ki H.

¹²³⁰ A'da ve H'de yok.

¹²³¹ A'da ve H'de yok.

¹²³² zūlm ü ġadrini İ: zūlmunı A, H.

¹²³³ ref¹²³³ İ: def¹²³³ A, H.

¹²³⁴ Ḥazret-i Feyyāz-ı zī'l-ikrām İ: Ḥazret-i zū'l-celāl-i ve'l-ikrām A, H.

¹²³⁵ A'da ve H'de yok.

¹²³⁶ A'da ve H'de yok.

¹²³⁷ A ve H nüshasında “mālik oldığı” şeklindedir.

¹²³⁸ ḥiṭān İ, A: ḥiṭān H.

¹²³⁹ itdikde İ: eyledikde A, H.

¹²⁴⁰ muḳa'ar İ, H: mu'aḳḳar A.

¹²⁴¹ ḥāneme İ, A: ḥāneme H.

¹²⁴² şu'ā'-ı İ, A: şu'ā-i H.

budur ki, ri‘āyet-i hāṭır-ı cārdan gāfil, ve ḥadīsi “*men ezā cāre verreşe’llāhu dāre*” mazmūnundan zāhil olmayup hem-sāyenūñ ḥāṭırına¹²⁴³ ri‘āyeten¹²⁴⁴, müsā‘ade-i merāmına mübāderet eyleyeler¹²⁴⁵ –“*va’llāhu a‘lem*”¹²⁴⁶ el-ḥadīṣü’s-sābi‘: ‘aşer el-birrū ḥüsnü’l-civāri, ‘imāretü’d-diyār ve ziyādetü’l-i‘mār¹²⁴⁷ [İ 42b] “lafz-ı¹²⁴⁸ birr” kesr-i bā ile¹²⁴⁹ sa‘at-ı hayrdan ‘ibāretdür ki, Türkide -çok hayr-¹²⁵⁰ eylemek, ve Fāriside “nīkū-yı bisyār¹²⁵¹ gerden” ‘ibāretleri-ile¹²⁵² ta‘bīr olunur, fetḥ-i bā ile olan “lafz-ı¹²⁵³ berr” ki fezā-yı¹²⁵⁴ ferāḥ-ı¹²⁵⁵ vāsi‘ ma‘nāsınadır, ma‘nā-yı mezkūrdan me‘hūzdur ve “lafz-ı birr” eğerçi¹²⁵⁶ ‘āme-i¹²⁵⁷ a‘māl-i ḥasene¹²⁵⁸ -ve kāffe-i ef‘āl-i müstaḥseneye-¹²⁵⁹ şāmildür, ve¹²⁶⁰ ḥüsn-i civār anuñ [A 24a] -efrādından bir ferd iken-¹²⁶¹ “*taḥṣiṣü ba‘de’t-ta‘mīm*” tarīķı ile¹²⁶² ḥāṣṣate zıkr, ve “birr” üzerine¹²⁶³ ‘atıf olunduğı, hem-sāye-ile ḥüsn-i mu‘āmele emr-i –vācib ve ehem-¹²⁶⁴, –ve her şeref-i imān ile müstes‘id olanlara elzem¹²⁶⁵ olduğı¹²⁶⁶ iş‘ār, ve ri‘āyet-i ḥaḳḳ-cār, şānına ihtimām olunup, ziyāde¹²⁶⁷ i‘tinā olunmağa şālīḥ-i ‘amel-i zī¹²⁶⁸ -i‘tibār eydiğini¹²⁶⁹ i‘lān ve¹²⁷⁰ izhār içündür, ya‘nī -herkese hayr vāsi‘ i‘şālī, ve her ferd-ile¹²⁷¹ mücamele¹²⁷² ‘ale’l-ḥuṣūṣ¹²⁷³ hem-sāye-ile ḥüsn-i mu‘āmele, -‘imāret-i diyār,

¹²⁴³ ḥāṭırına İ, A: ḥāṭırına H.

¹²⁴⁴ ri‘āyeten İ: ri‘āyet ile A, H.

¹²⁴⁵ eyleyeler İ: eyleye A, H.

¹²⁴⁶ A’da ve H’de yok.

¹²⁴⁷ “İyilik ve güzel komşuluk, evlerin (memleketlerin) imar edilmesi ve ömürlerin artmasına sebeptir.” Heysemî, **Mecmeu’z-Zevâid**, III, 110; VIII, 22, 137; Münzirî, **et-Terğib ve’t-Terhib**, II, 21.

¹²⁴⁸ A’da ve H’de yok.

¹²⁴⁹ ve A, H.

¹²⁵⁰ çok hayr İ: iyilik A, H.

¹²⁵¹ A’da ve H’de yok.

¹²⁵² ‘ibāreleri-ile İ: lafızları-y-la A, H.

¹²⁵³ A’da ve H’de yok.

¹²⁵⁴ fezā-yı İ: fezā-i A, H.

¹²⁵⁵ ferāḥ-ı İ: ferāḥ ü A, H.

¹²⁵⁶ “lafz-ı birr” eğerçi İ: eğerçi lafz-ı birr A: birr H.

¹²⁵⁷ ‘āme-i İ: cemī‘-i A, H.

¹²⁵⁸ ḥasene İ: ḥaseneye A, H.

¹²⁵⁹ A’da ve H’de yok.

¹²⁶⁰ lākin A, H.

¹²⁶¹ A ve H nüshasında “üzerine” şeklindedir.

¹²⁶² tarīķı ile İ: tarīķı-y-la A, H.

¹²⁶³ A’da ve H’de yok.

¹²⁶⁴ A ve H nüshasında “mühimm” şeklindedir.

¹²⁶⁵ A’da ve H’de yok.

¹²⁶⁶ olduğı İ, A: olduğı H.

¹²⁶⁷ A’da ve H’de yok.

¹²⁶⁸ zī İ, H: ‘amelden A.

¹²⁶⁹ eydiğini İ: eydüğüni A, H.

¹²⁷⁰ A’da ve H’de yok.

¹²⁷¹ A ve H nüshasında “her ferde iyilik, ve her aḥd ile” şeklindedir.

ve ābādānī-yi memleket-i bā' iş, ve efzūnī-yi ḥayāt ve i' mār-ı [İ 43a] mürişdür-¹²⁷⁴, zīrā mu' āmele-i ḥasene-i¹²⁷⁵ mezkûre “*kemā hüve 'l-vācib*”¹²⁷⁶ icrā' olunduḡda - mu' āvenete cār, ve müzāheret-i hem-dār-¹²⁷⁷, sebebi ile¹²⁷⁸ ḥāneleri¹²⁷⁹ ma' mūr _ve ābādān_¹²⁸⁰ olup _bu ḡā' ide-i metīnū'l-esās_¹²⁸¹ her hem-sāye¹²⁸² miyānında - mer' iyye olmaḡ-la-¹²⁸³, her -cār cārī ile-¹²⁸⁴ _anı icrā' itdikde mābeynlerinde_¹²⁸⁵ ḥüsn-i zend-kānī -ve ittiḥād vukū' unda nāṣī, “*ale 'l- 'umūm*” büyü-tı ḡurā vü buldān daḡı ābādān olur, meṣelā dervāze-i ṣehrde vāḡī' olan beyt-i evvel ṣāḡibi, ḡarībinde olan beyt-i ṣānī ṣāḡibi ile ḡüsn-i mu' āmele sebebi ile bu iki beyt ma' mūr olup, “*ve 'ale ḡaze 'n-nesaḡ*”, beyt-i ṣānī beyt-i ṣālīṣe, ve beyt-i ṣālīṣ beyt-i rābi' a nisbet, bu ḡālet-i cārīye olup, 'āmme-i büyü-tı ṣehr bu vecih üzre ma' mūr olur-¹²⁸⁶ ve mu' āmele-i mezkûre _icrā' olunmaḡ_¹²⁸⁷ muḡābelesinde Ḥazret-i Feyyāz-ı bī-miṣīl¹²⁸⁸, _ol memleket ahālīsinüñ_¹²⁸⁹ riṣte-i 'ömürlerin¹²⁹⁰ taṭvīl idüp¹²⁹¹, [İ 43b] ve libās-ı¹²⁹² [H 21a] müste'ār-ı ḡayātlarını¹²⁹³ kirbās-pāre-i imtidād-ile _vaṣıl ve_¹²⁹⁴ tezyīl ider _“*ve mā ṣālīke 'ale 'llāhi bi- 'azīz*”_¹²⁹⁵ ḡikāyet olundu ki İmām 'ālī Tebār¹²⁹⁶, ḡümām-ı -bülend-i' tibār-¹²⁹⁷, -ya' nī Cenāb-ı Ebī Ḥanīfe “*iskene 'llāhu*

¹²⁷² mücāmele İ, H: mücāhede A.

¹²⁷³ 'ale'l-ḡuṣūṣ İ: ḡuṣūṣan A: ḡuṣūṣan H.

¹²⁷⁴ A ve H nüshasında “bā' iş-i imāret-i diyār ve müriş-i ziyāde-i i' mār-dür” şeklindedir.

¹²⁷⁵ A'da ve H'de yok.

¹²⁷⁶ A'da ve H'de yok.

¹²⁷⁷ A ve H nüshasında “müzāheret-i cār” şeklindedir.

¹²⁷⁸ sebebi ile İ: sebebi-y-le A, H.

¹²⁷⁹ ḡāneleri İ, A: ḡāneleri H.

¹²⁸⁰ A'da ve H'de yok.

¹²⁸¹ A'da ve H'de yok.

¹²⁸² hem-sāye İ: cār A, H.

¹²⁸³ A ve H nüshasında “bu mu' āmele cārī olduḡda” şeklindedir.

¹²⁸⁴ cār cārī ile İ: hem-sāye hem-sāyesi ile H: hem-sāye hem-sāyesi sebebi-y-le A.

¹²⁸⁵ A'da ve H'de yok.

¹²⁸⁶ A ve H nüshasında “idüp 'umūm üzre ehl-i ṣehr ve ḡariyyenüñ ābādān olmasına sebep olur ve miyān nā-sedde 'ale'l- 'umūm bu ḡā' ide-i ḡaseneye mürā'āt olunmaḡ mücib-i 'imāret ve bā' iş ābādānī memleket olur” şeklindedir.

¹²⁸⁷ A'da ve H'de yok.

¹²⁸⁸ bī-miṣīl İ: bī-miṣīl A, H.

¹²⁸⁹ A'da ve H'de yok.

¹²⁹⁰ 'ömürlerin İ: 'ömri A, H.

¹²⁹¹ A'da ve H'de yok.

¹²⁹² libās-ı İ: ḡabā-yı A, H.

¹²⁹³ ḡayātlarını İ: ḡayātı A, H.

¹²⁹⁴ A'da ve H'de yok.

¹²⁹⁵ A'da ve H'de yok.

¹²⁹⁶ Tebār İ: Nejād A: Nezād H.

¹²⁹⁷ bülend-i i' tibār İ: pākize-i i' tiḡād A, H.

te ‘ālā fī-ğurufāt-ı cināni ‘l-münîfe”-¹²⁹⁸ Hâzretlerinün¹²⁹⁹ bir¹³⁰⁰ haffâf¹³⁰¹ ya‘ nî haf-
düz u iskâf hem-sâyesi var idi ki “tûlu’n-nehâr” hîrfet-i¹³⁰² mezbûreye¹³⁰³ müştağil,
ve bu bahâne ile bir iki qurâza-i¹³⁰⁴ sîme nâ’il olup, hen-gâm-ı şamm-ı hûlûl¹³⁰⁵
itdikde¹³⁰⁶, dükkânını takfîl¹³⁰⁷ idüp iştirâ-i lahm¹³⁰⁸ yâsemeñ-ile -şarf-ı mâ-melek-
¹³⁰⁹ ider¹³¹⁰ cânib-i¹³¹¹ hânesine¹³¹² -ferih ü fahûr gider idi, ve ‘âdet-i kabîha, ve
kâ‘ ide-i müstemirre-i müstağbihası bu idi ki menziline vâşıl olduğda ibtiyâ‘ itdiği
eşyâ-yı-¹³¹³ kebâb ve anları¹³¹⁴ nuql-ı bâde-i nâb _idüp¹³¹⁵ bi-hâzı¹³¹⁶ şarâb ile kelle-
girâm¹³¹⁷ olduğda_¹³¹⁸ ¹³¹⁹terane-senciye âğâz¹³²⁰ [A 24b], ve¹³²¹ talî‘ a-i -hâb-ı
memleket havvâsını harâb-¹³²², idince¹³²³ [İ 44a] _ekl-i kebâb, ve_¹³²⁴ şîrb-i¹³²⁵
_şarâb, ve bu beyt ile_¹³²⁶ -zemzeme pür-dâzlık ider idi-¹³²⁷,

Beyt: اضاعونى و اى فتى اضاعوا

ليوم كريهت و سداد ثغر

¹³²⁸Hâzret-i İmâm, _‘ālî maqām_¹³²⁹ “tûlu ‘l-leyl” şalât ü ezkâr ile _be-her şeb_¹³³⁰
bîdâr olmağ-la, mezbûrñ¹³³¹ etvâr ve -evzâ‘ ve terânesini-¹³³² istimâ‘ ider idi, lâkin

¹²⁹⁸ A ve H nüshasında “Ebû Hanîfe rahmetu’llâhi rahmete vâsi‘ ate” şeklindedir.

¹²⁹⁹ H’de yok.

¹³⁰⁰ A’da ve H’de yok.

¹³⁰¹ haffâf İ, A: haffâf H.

¹³⁰² hîrfet-i İ: şan‘at-i A, H.

¹³⁰³ mezbûreye İ: merkûmeye A, H.

¹³⁰⁴ A’da ve H’de yok.

¹³⁰⁵ hûlûl İ: hûlûlünde A: duhûl H.

¹³⁰⁶ A’da ve H’de yok.

¹³⁰⁷ takfîl İ: tafzîl ve şarf-ı mâ-melek A, H.

¹³⁰⁸ ve A, H.

¹³⁰⁹ A ve H nüshasında bir üst satırda geçmektedir.

¹³¹⁰ ider İ: ider idi A, H.

¹³¹¹ A’da ve H’de yok.

¹³¹² hânesine İ, A: hânesine H.

¹³¹³ ric‘at itdikde anı A: ric‘at itdikde anları H.

¹³¹⁴ A’da ve H’de yok.

¹³¹⁵ idüp İ: ider de H.

¹³¹⁶ bi-hâzı İ: keyfiyyet H.

¹³¹⁷ kelle-girâm İ: neşve-yâb H.

¹³¹⁸ A’da yok.

¹³¹⁹ bu beyt-i leţâfet me’bele H.

¹³²⁰ terâne senciye âğâz İ: terâne senc ve engele ferâmûş-kâr elem ü renc olur idi A, H.

¹³²¹ ve İ: tâ A, H.

¹³²² hâb-ı memleket havvâsını harâb İ: hâb-ı memleket havvâsına şebîhün idüp nâçar üftâde-i pister
hâb A: hâb H.

¹³²³ idince İ: olunca A, H.

¹³²⁴ A’da ve H’de yok.

¹³²⁵ şîrb-i İ: şîrb ü A, H.

¹³²⁶ A’da ve H’de yok.

¹³²⁷ zemzeme pür-dâzlık ider idi İ: zemzmeden ferâğât itmez idi A, H.

¹³²⁸ çün A, H.

–iskāf-ı mezbūruñ¹³³³ üç¹³³⁴ gice¹³³⁵ miḳdārı -āvāze ve āġāzesi¹³³⁶ münḳaṭı^c olup
 Ḥazret-i İmām, -mezbūruñ aḥvāl-ı melāmet me’ailinden istikṣāf, ve müddet-i
 mezkūre sebep-i inḳıṭā^c-ı şadāsından istifsār ve istinbā’¹³³⁷ itdik de sā’ir hem-
 sāyeler çehre-i¹³³⁸ rāzdan şu vecih-le perde¹³³⁹-endāz oldılar ki derd-mend-i -mezbūr-
 ı maḥmūr-ı bī-kes-¹³⁴⁰, miḳdārsa şebēhdūr¹³⁴¹ ki üftāde-i pençe-i ‘ases ,ve ḥālā pā-yı
 bend-i ḳafes-i maḥbesdür didiler, çün bu kelām-ı vaḥşet-encāmı¹³⁴² gūş, ve deryā-yı
 merḥamet bī-kerānı¹³⁴³ cūş itdi¹³⁴⁴ ḥuḳūḳ-ı cārī icrā’ içün [İ 44b] ‘ale’s-seḥer -ester
 rah-vārına¹³⁴⁵ süvār ve cānib-i ḥalīfe-i nām-dāre, teveccüh ve¹³⁴⁶ bāb-ı bār-
 kārede¹³⁴⁷ ḳarārdan şonra, istizān duḡul _itdiği şadāsı, gūş-ı ḥalīfe-i nīkū ḥalīḳaya
 ḥulūl¹³⁴⁸ itdikde, ¹³⁴⁹şöyle fermān-ı ḳazā ceryān¹³⁵⁰ itdi ki Ḥuddām-ı Bār-Gāh
 _“bir müttehim¹³⁵¹”¹³⁵² İmām Bülend-i dest-gāhe istikbāl, ve derūn-ı bār-gāhe –
 hezār-ı tevḳīr u ihtirām ile şu vecih üzre¹³⁵³ idḡāl ideler ki [H 21b], bağlesinden¹³⁵⁴
 inzāl¹³⁵⁵ itmeyüp, ester-i¹³⁵⁶ devlet-rehberi, fūrūş-ı mebsūṭa-ı¹³⁵⁷ mülūkāneyi pāy-māl
 iderek, şadr-ı meclis-i ḥalīfeyi¹³⁵⁸ [A 25a] cilve-gāh eyleye, ḥuddām-ı zevi’l¹³⁵⁹ -

¹³²⁹ A’da ve H’de yok.

¹³³⁰ A’da ve H’de yok.

¹³³¹ bu A, H.

¹³³² evzā’ ve terānesini İ: evzā’ ını A, H.

¹³³³ İskāf-ı mezbūruñ İ: iskāfuñ A, H.

¹³³⁴ üç İ: üç A, H.

¹³³⁵ gice İ, A: giçe H.

¹³³⁶ āvāze ve āġāzesi İ: āġāze ve āvāzesi A, H.

¹³³⁷ A ve H nüshasında “istikṣāf aḥvāl-i melālet idüp müddet-i mezbūrede sebep-i inḳıṭā^c şadādan istihbār” şeklindedir.

¹³³⁸ şāhid A, H.

¹³³⁹ perde İ: bürḳa^c A, H.

¹³⁴⁰ mezbūr-ı maḥmūr-ı bī-kes İ: mezbūr ve bī-kes ve maḥmūr A: mezbūr ve bī-kes maḥmūr H.

¹³⁴¹ şebēhdūr İ, H: şenbihdūr A.

¹³⁴² encāmı İ: inzimāmı A, H.

¹³⁴³ bī-kerānı İ: bī-kenārı A, H.

¹³⁴⁴ itdi İ: idüp A, H.

¹³⁴⁵ ester rah-vārına İ: esterine A, H.

¹³⁴⁶ A’da ve H’de yok.

¹³⁴⁷ bār-kārede İ: bār-gāh ḥalīfeye revān ve anda A: bār-gāh ḥalīfeye revān ve anda H.

¹³⁴⁸ A’da ve H’de yok.

¹³⁴⁹ emīr-i kām-kār A, H.

¹³⁵⁰ A’da ve H’de yok.

¹³⁵¹ “Birisine zan ile kabahat isnad eden.”

¹³⁵² A’da ve H’de yok.

¹³⁵³ Hezār-ı tevḳīr ü ihtirām ile şu vecih üzre İ: şu vecih-le hezār-ı tevḳīr ü ihtirām ile A: şu vecih-le hezār-ı tevḳīr ü ihtirām-la H.

¹³⁵⁴ bağlesinden İ: bağleden A, H.

¹³⁵⁵ inzāl İ: nüzūl A, H.

¹³⁵⁶ ve H.

¹³⁵⁷ mebsūṭa-ı İ, A: mesbūṭa-ı H.

¹³⁵⁸ ḥalīfeyi İ, A: ḥalīfeyi H.

ihtirām emr-i -emīre t̄a‘aten-¹³⁶⁰ şerā‘it-i ta‘zīmi taq̄dīm itdiler, İmām-ı şāhib-i k̄ariyyenūñ kudūm-ı bī-hengāmından emīr-i saādet-semīr istiḥbār, ve is‘āf-ı merāmına müsāra‘a¹³⁶¹ mülāḥazası-y-la ḥaḳīkat-i ḥālden istikṣāf itdikde, -meydān-ı kelāmda raḥş-ı cevāba-¹³⁶² şu uslūb üzre¹³⁶³ mihmāz¹³⁶⁴-nümā oldu ki, “yā emīrū‘l-mū‘minīn [İ 45a] -veffeḳike‘llāhu ilā igāseti‘l-mazlūmīn-¹³⁶⁵” bir keş-düz hem-sāyemi¹³⁶⁶ ases-aḥz, ve teng-nā-yı maḥbesde ḥabs itmiş, niyāz-mendim ki evvel derd-mend-i bī-kese feryād-res olup, ıtlāk ve¹³⁶⁷ taḥliye-i¹³⁶⁸ sebīl-ile nā‘il-i ecr-i cezīl olduḡıñuzdan ḡayrı bu şenā-kārıñuzı¹³⁶⁹ fevḳa‘l-melḥūz -maḥzūz ve minnet-dār-¹³⁷⁰ idesüz¹³⁷¹, pes Ḥalīfe ḥademe-i bār-gāha¹³⁷² emr itdi ki ḥaffāf-ı¹³⁷³ mezbūrı, ve anūñ aḥz olunduḡı -vaḳitden İmām-ı pūr-ihtirāmuñ bār-gāhı teşrīf-i kudūmı ile şeref-yāb itdiḡı vaḳte gelince me‘ḥūz ve maḥbūs olan üserā-yı “kā‘inen men kāne¹³⁷⁴”¹³⁷⁵ şükrāne-i kudūmları¹³⁷⁶ içün muṭlaḳā ıtlāk ve taḥliye-i¹³⁷⁷ sebīl ideler Ḥazret-i İmām-ı Maḳziyyū‘l-Merām, bağlesine rükūb¹³⁷⁸, ve sa‘ādet-ḥānesi¹³⁷⁹ cānibine -irḥā-i‘inān-¹³⁸⁰, ve iskāfı kendüye¹³⁸¹ hem-rāh ve maṣḥūb¹³⁸² idüp -ḥāne-i keş-düze-¹³⁸³ ḳarīb olduḡda -tevcīḥ-i ḥiṭāb ile muṭāyyebe şüretinde-¹³⁸⁴ didi ki, “üşerānā iza‘nāke” [İ 45b] ya‘nī ey cār-ı bī-çāre¹³⁸⁵, ve hem-sāye-i āvāre,

¹³⁵⁹ zevi‘l İ: bā A, H.

¹³⁶⁰ emīre t̄a‘aten İ: emīr üzre A, H.

¹³⁶¹ müsāra‘a İ: mübāderet A, H.

¹³⁶² meydān-ı kelāmda raḥş-ı cevāba İ: meydān-ı cevābda raḥş-ı kelāma A, H.

¹³⁶³ üzre İ: ile A, H.

¹³⁶⁴ mihmāz İ: tāziyāne A, H.

¹³⁶⁵ A‘da ve H‘de yok.

¹³⁶⁶ üç gündür ki A, H.

¹³⁶⁷ A‘da ve H‘de yok.

¹³⁶⁸ taḥliye-i İ, A: taḥliye-i H.

¹³⁶⁹ daḡı A, H.

¹³⁷⁰ maḥzūz ve minnet-dār İ: minnet-dār ve maḥzūz A, H.

¹³⁷¹ idesiz İ: olur A, H.

¹³⁷² A‘da ve H‘de yok.

¹³⁷³ ḥaffāf-ı İ, A: ḥaffāf-ı H.

¹³⁷⁴ A ve H nüshasında “günden bu vaḳte gelince “kā‘inen men kāne” me‘ḥūz ve maḥbūs olan üserā-yı” şeklindedir.

¹³⁷⁵ İmām-ı Celīlūñ A, H.

¹³⁷⁶ kudūmları İ: kudūmı A, H.

¹³⁷⁷ taḥliye-i İ, A: taḥliye-i H.

¹³⁷⁸ rükūb İ: süvār A, H.

¹³⁷⁹ ḥānesi İ, A: ḥānesi H.

¹³⁸⁰ irḥā-i‘inān İ: ḥarām A: ḥarām H.

¹³⁸¹ kendüye İ: daḡı A, H.

¹³⁸² A‘da ve H‘de yok.

¹³⁸³ ḥāne-i keş-düze İ: ḥān-i‘avdetde keş-düzün ḥānesine A, H.

¹³⁸⁴ A ve H nüshasında “Ḥazret-i İmām muṭāyyebe idüp” şeklindedir.

¹³⁸⁵ bī-çāre İ: bī-ḥāne A: bi-çāre H.

bizi¹³⁸⁶ görür misin ki -seni bir iki gündür ki-¹³⁸⁷ zāyi‘ itdik, ve bu –kelām-ı leṭāfet-i insicām ile-¹³⁸⁸ beyt-i -ma‘ hūd de-¹³⁸⁹ vāḳi‘ “izā‘ūnī ve eyye ¹³⁹⁰izā‘ū” mısra‘ına telmīḥ itdi, keşş-düz didi ki “lā bel ḥafiztū ve ra‘ayte cezā‘ke’llāhu [A 25b] ḥayran ‘an ṣoḥbeti’l-civārī ve ri‘āyeti’l-ḥaḳḳ”, ya‘nī yok yok beni zāyi‘ itmediñuz belki beni ḥıfz u -ḥimāye idüp-¹³⁹¹, ¹³⁹²ḥaḳḳ-ı civārī¹³⁹³ _gereği gibi sıyānet ve-¹³⁹⁴ ri‘āyet itdiñuz, Ḥazret-i Ḥudā-yı bī-enbāzdan, -şıdḳ-ı derūn ile niyāz iderim ki-¹³⁹⁵, ṣoḥbet-i civar ü ri‘āyet-i ḥuḳḳ-ı cār¹³⁹⁶ -sebebi ile saña-¹³⁹⁷ ḥayr-ı ‘azīm [H 22a] -ü vefīr-¹³⁹⁸, ve ecr-i cezīl-i keşīr¹³⁹⁹ iḥsān eylesün, ve¹⁴⁰⁰ hemān ol sâ‘at¹⁴⁰¹ şırb-i şarābdan ¹⁴⁰²tā‘ib olup¹⁴⁰³ “ilā ḥulūlī’l¹⁴⁰⁴eceli’l-mev‘ūd¹⁴⁰⁵” -ṣoḥbet-i ümmü’l-ḥabāyişi-¹⁴⁰⁶ kendüye ḥarām¹⁴⁰⁷, - ve ba‘de zīver-i-¹⁴⁰⁸ şalāḥ ile¹⁴⁰⁹ ārāste, _ve ḥallī felāḥ ile pīrāste-¹⁴¹⁰ oldu, _“va’llāhu yehdī men yeşā¹⁴¹¹” _¹⁴¹² [İ 46a] el-ḥadişü’s-şāmin¹⁴¹³ ‘aşer: el-cāru şümme’d-dāru, ve er-refīḳu şümme’t-tarīḳu¹⁴¹⁴ İmām ‘Askerī _“‘aleyhi’r-raḥmeti” _¹⁴¹⁵ Ḥazret-i ‘Alī _kerreme’llāhu veche-¹⁴¹⁶den lafz-ı mezkūr

¹³⁸⁶ A’ da ve H’de yok.

¹³⁸⁷ seni bir iki gündür ki İ: bir iki gündür ki seni A, H.

¹³⁸⁸ kelām-ı leṭāfet-i insicām ile İ: kelām-la A, H.

¹³⁸⁹ ma‘ hūd de İ, A: ma‘ hūde de H.

¹³⁹⁰ feten A, H.

¹³⁹¹ ḥimāye idüp İ: ḥimāyet A, H.

¹³⁹² ve A, H.

¹³⁹³ civarī İ: civāre A, H.

¹³⁹⁴ A’ da ve H’de yok.

¹³⁹⁵ A ve H nüshasında “niyaz-mendim ki” şeklindedir.

¹³⁹⁶ A’ da yok.

¹³⁹⁷ A ve H nüshasında “itdiğizden nāşī” şeklindedir.

¹³⁹⁸ A’ da ve H’de yok.

¹³⁹⁹ A’ da ve H’de yok.

¹⁴⁰⁰ H’de yok.

¹⁴⁰¹ sâ‘at İ: vakte A, H.

¹⁴⁰² rāci‘ ve A, H.

¹⁴⁰³ A’ da ve H’de yok.

¹⁴⁰⁴ ḥulūlī’l İ, H: ṭulī’l A.

¹⁴⁰⁵ eceli’l-mev‘ūd İ: ecel A, H.

¹⁴⁰⁶ ṣoḥbet-i ümmü’l-ḥabāyişi İ: ümm-i ḥabāyiş ile ṣoḥbeti A: ümm-i ḥabāyiş ile ṣoḥbeti H.

¹⁴⁰⁷ ḥarām İ: ḥarām idüp A, H.

¹⁴⁰⁸ ve ba‘de zīver İ: ba‘de’l-yevm A, H.

¹⁴⁰⁹ şalāḥ ile İ, A: şalāḥ-la H.

¹⁴¹⁰ A’ da ve H’de yok.

¹⁴¹¹ “Allāh dileğine (doğru yola) iletir.” Bakara 2/ 213; Nur 24/ 46.

¹⁴¹² A’ da ve H’de yok.

¹⁴¹³ şānī İ: şāmin A, H.

¹⁴¹⁴ “Önce komşu bul, sonra ev al; önce arkadaş bul sonra yolculuk yap.” Hatīb el-Bağdadi, **el-Cāmiu li-ahlāki’r-Rāvi**, II, 350, 351 (1772); Aclûnî, **Keşfü’l-Hafâ**, I, 327 (1051); Suyûtî, **ed-Düreru’l-Müntesira**, s. 105 (175).

¹⁴¹⁵ A’ da ve H’de yok.

¹⁴¹⁶ A’ da ve H’de yok.

ile _taḥrīc ve_¹⁴¹⁷ rivāyet itdi¹⁴¹⁸, -Rasūl-i rabbū'l-‘ālemīn, maḥzar-ı nevāziş-i ḥiṭāb “ve mā erselnāke illā raḥmeten li'l-‘ālemīn”¹⁴¹⁹⁻¹⁴²⁰ Ḥaẓretleri, bir gün minber-i ‘arş-ı berāberlerine şu‘ūd, _ve ol maḥām-ı berekete’l-yetāmā, reşk-endāz-ı derūn-ı dārū’l-ḥalūd idüp_¹⁴²¹ ve va‘z ü pend-i¹⁴²² ümmet-i -sa‘ādet-mendi ḥāviye-¹⁴²³ bir ḥuṭbe-i ṭavīle-i belīga¹⁴²⁴ kıra‘at itdikde¹⁴²⁵, ḥātime-i¹⁴²⁶ ḥuṭbeyi ḥadīş-i şerīf-i¹⁴²⁷ mezkūr ile itmām, ve ol naşāyiḥ-i _cevāhir āyīn-i_¹⁴²⁸ dil-nişīne bu mev‘ize-i ‘aẓīme-ile ḥüsn-i ḥiṭām viridi, ya‘nī bir kimesne “evvel mā yüşterī ve aḥiru mā yebā” -ta‘rīfi ile mu‘arref olan-¹⁴²⁹ meskeni¹⁴³⁰ -iştirā’ ve ibtiyā‘-¹⁴³¹ murād itdikde, “evvelen” ol ḥānenūn¹⁴³² civārında olan cīrānuñ¹⁴³³ kendüye muvāfaqatlerin¹⁴³⁴ teftiş _ve tefakḥud_¹⁴³⁵, ¹⁴³⁶şalāḥ ve murāfaqatlerin¹⁴³⁷ [İ 46b] _gereği gibi_¹⁴³⁸ tefahḥuş _ve ta‘ahhüd_¹⁴³⁹ idüp, ḥaḳḳ-ı cārī rā‘ī, ve levāzım-ı civārı¹⁴⁴⁰ murā‘ī, ve ef‘āl-i¹⁴⁴¹ sūtūde ile mevşūf, ve aḥvāl-i¹⁴⁴² pesen-dīde ile ma‘rūf, olduklarına¹⁴⁴³ “kemā ḥüve’l-lāyık”_¹⁴⁴⁴ ıtlā‘-ı taḥşīlinden sonra _ḥarīd ve_¹⁴⁴⁵ ¹⁴⁴⁶ibtiyā‘ itsun,ve bir kimesne daḥi bir semte ‘aẓīmet ü ḥareket, ve bir cānibe [A 26a] sefer ü riḥlet¹⁴⁴⁷

¹⁴¹⁷ A’da ve H’de yok.

¹⁴¹⁸ itdi İ: eyledi A, H.

¹⁴¹⁹ “(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” Enbiyâ 21/107.

¹⁴²⁰ A ve H nüshasında “Rasūl-i Ḥudā, ‘aleyhi mine’s-şalavāt ezkiḥā” şeklindedir.

¹⁴²¹ A’da ve H’de yok.

¹⁴²² va‘z ü pend-i İ, H: va‘z-ı pend-i A.

¹⁴²³ sa‘ādet-mendi ḥāviye İ: müştemile A, H.

¹⁴²⁴ ḥuṭbe-i ṭavīle-i belīga İ: ḥuṭbe-i belīga-i ṭavīle A, H.

¹⁴²⁵ itdikde İ: idüp A, H.

¹⁴²⁶ ḥātime-i İ, A: ḥātime-i H.

¹⁴²⁷ A’da ve H’de yok.

¹⁴²⁸ A’da ve H’de yok.

¹⁴²⁹ A ve H nüshasında “mā-şadaḳı olan” şeklindedir.

¹⁴³⁰ meskeni İ A: süknā H.

¹⁴³¹ iştirā’ ve ibtiyā‘ İ: iştirā’ itmek A, H.

¹⁴³² ḥānenūn İ, A: ḥānenūn H.

¹⁴³³ cīrānuñ İ: cāruñ A, H.

¹⁴³⁴ muvāfaqatlerin İ: muvāfaqatın A, H.

¹⁴³⁵ A’da ve H’de yok.

¹⁴³⁶ ve hem-sāyenūn A, H.

¹⁴³⁷ murāfaqatlerin İ: murāfaqatın A, H.

¹⁴³⁸ A’da ve H’de yok.

¹⁴³⁹ A’da ve H’de yok.

¹⁴⁴⁰ civārı İ: mücāvereti A, H.

¹⁴⁴¹ ef‘āl-i İ: aḥvāl-i A, H.

¹⁴⁴² aḥvāl-i İ, A: ef‘āl-i H.

¹⁴⁴³ olduklarına İ: olduğına A, H.

¹⁴⁴⁴ A’da ve H’de yok.

¹⁴⁴⁵ A’da ve H’de yok.

¹⁴⁴⁶ mesken-i merķūma A, H.

¹⁴⁴⁷ riḥlet İ: nehẓat A, H.

murād itdikde, evvelen –bir refīk-i murāfīk, ve hem-rāh-ı muvāfīk ve muṭābīk-ı taḥṣīl-¹⁴⁴⁸ idüp, ba‘ de ol refīk-ı pür-¹⁴⁴⁹tevfiķa _murāfaķat itdiķi ģalde seferinde aña-¹⁴⁵⁰ hem-rāh ve -maķṣūdı olan cānibe “*fī-emāni’llāh*”-¹⁴⁵¹ _müteveccih ve-¹⁴⁵² rūbe-rāh olsun, -ve ten tenhā-¹⁴⁵³ ‘azīmet-i seferden iḥtirāz ve refāķat-i refīk-i -rīfķ-ṣi‘ār, ve muṣāḥabet-i yār muvāfaķate eṭvār, iḥtiyār itmek sebebi ile-¹⁴⁵⁴ ṣeref-i imtiṣāl mażmūna ḥadiṣ-i ṣerīfi iḥtiyāz¹⁴⁵⁵ itsun, ve -cāmi‘-i nām kitāb-ı ṣıḥḥate intisābda-¹⁴⁵⁶ “*el-cāru ķable’d-dār ve er-refīķu ķable’t-ṭarīķ ve ez-zādü ķable’r-raḥīl*”¹⁴⁵⁷ ‘ibāreti ile¹⁴⁵⁸ vāķi‘ oldı¹⁴⁵⁹ [İ 47a], ya‘ nı¹⁴⁶⁰ _iḥtiyār-ı hem-sāye ve-¹⁴⁶¹ iḥtiyār-ı cār, _ibtiyā‘-i mesken ve-¹⁴⁶² iṣtirā-i dārdan, ve ittiḥāz-ı¹⁴⁶³ refīk, sülūk-ı ṭarīķden, ve tedārik-i nevāle, ve iddiḥār-ı zād ü zaḥīre, -bir cānibine-¹⁴⁶⁴ sefer içün [H 22b] -ḥareket, ve murādı olan semte kecāve-bendi irtihāl ve nehzatdan-¹⁴⁶⁵ muķaddim gerekdür el-ḥadiṣü’t-tāsi‘ ‘aṣer: el-ḥaylü ṣelāṣetün ecrün ve sitrun ve vizrun¹⁴⁶⁶ -Ḥazret-i Ḥabīb-i Ekrem “ṣalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem” nev‘-i feresi üç-¹⁴⁶⁷ kisma taķṣīm ve her kışmını bir isim ile¹⁴⁶⁸ tevsīm itdi¹⁴⁶⁹, bir kimesne “*fī-sebāli’llāh*”¹⁴⁷⁰ bir feresi _sebk-i ‘inān-¹⁴⁷¹ ḥıfz u terbiye idüp¹⁴⁷² ve¹⁴⁷³ ol esb-i ṣabā-reftārı

¹⁴⁴⁸ A ve H nüshasında “ol hem-rāh, muvāfīk ve refīk-i muṭābīk peydā” şeklindedir.

¹⁴⁴⁹ pür İ: ṣāḥib-i A, H.

¹⁴⁵⁰ A’da ve H’de yok.

¹⁴⁵¹ maķṣūdı olan cānibe “*fī-emāni’llāh*” İ: “*fī-emāni’llāh*” maķṣūdı olan cānibe A, H.

¹⁴⁵² A’da ve H’de yok.

¹⁴⁵³ ve ten tenhā İ, A: tek ü tenhā H.

¹⁴⁵⁴ A ve H nüshasında “murāfīk ve muķāranet-i yār muvāfīk sebebi-y-le” şeklindedir.

¹⁴⁵⁵ iḥtiyāz İ: iḥtiyār A, H.

¹⁴⁵⁶ A ve H nüshasında “ḥaṭīb cāmi‘ inde” şeklindedir.

¹⁴⁵⁷ “Ev almadan önce komşu, yola çıkmadan önce arkadaş arayın, yolculuktan önce de azık temin et.” Taberānî, **el-Mu‘cemü’l-Kebir**, IV, 268.

¹⁴⁵⁸ ‘ibāreti ile İ: ‘ibāreti-y-le A, H.

¹⁴⁵⁹ vāķi‘ oldı İ: rivāyet eyledi A, H.

¹⁴⁶⁰ A’da yok.

¹⁴⁶¹ A’da ve H’de yok.

¹⁴⁶² A’da ve H’de yok.

¹⁴⁶³ A’da ve H’de yok.

¹⁴⁶⁴ bir cānibe İ: menzilinden A, H.

¹⁴⁶⁵ A ve H nüshasında “ḥareketden” şeklindedir.

¹⁴⁶⁶ “At üç çeşittir. Sevap olan, siper olan ve yük (günah) olan.” Buhārî, **İtisam**, 24; **Cihad**, 48; **Menakip** 28; **Müsakat**, 18; Müslim, **Zekat**, 24; İbn Mâce, **Cihad** 14 (2788); Muvatta, **Cihad**, 3; Nesāî, **Hayl**, 1(3560, 3561)

¹⁴⁶⁷ A ve H nüshasında “Ḥazret-i Ḥabīb “ālihi ṣallī ‘aleyh ve iṣṭifāh” feres nev‘ ini üç” şeklindedir.

¹⁴⁶⁸ isim ile İ, A: isim-le H.

¹⁴⁶⁹ itdi İ: buyurdılar ki A, H.

¹⁴⁷⁰ “Allāh yolunda.” Bakara 2/190; Nisa 4/95; Tevbe 9/111; Enfal 8/60.

¹⁴⁷¹ A’da ve H’de yok.

¹⁴⁷² idüp İ: eylese ki A, H.

¹⁴⁷³ A’da ve H’de yok.

_düşmene şikârı, “i *lā-i kelimetu’llāh*”¹⁴⁷⁴ niyyeti ile¹⁴⁷⁵ ¹⁴⁷⁶a¹⁴⁷⁶ dā-i dīn _düşmenān-ı küfr-i āyīn¹⁴⁷⁷ üzerine ‘adüvv ü isrā’ eyleye, ol -hıṣ-ı sa‘ādet-baḥş, şāhibine cālib-i ecr, ve mūcib-i şevāb-¹⁴⁷⁸ olur, ve bir kimesne daḥi –kesb-i ma‘āş, ve taḥşīl-i kefāf için bir esb-i bār-keş, ḥıfz ü terbiye-¹⁴⁷⁹ idüp, ¹⁴⁸⁰anuñ-la māl-ı¹⁴⁸¹ ḥarāmdan [İ 47b] isti‘fāf, ve gāhī _ba‘ż-ı ḥavāyīcini taḥşīl için¹⁴⁸² rükūb itse¹⁴⁸³, ol şart-la ki āb ü ‘alefinde taḥşīr, ve taḥammülünden ziyāde -aḥmāl-i şakīle-i taḥmīl-¹⁴⁸⁴ _isrā’-i meşy için ḍarb-ı çüb u tāziyāne¹⁴⁸⁵ itmeye, -ol feresi bār-ber-dār, ikāf-dār, şāhibine zūll-i ihtiyācdan perde ve sitr olur¹⁴⁸⁶, ve bir kimesne daḥi bir esb-i¹⁴⁸⁷ bād-pāyı şahrā’-peymā, ḥıfz u terbiye idüp murādı mücerred [A 26b]-miyān-ı nāsda tefāhūr, ve ebnā-i cinsine tefevvuk u tekebbir olsa, ol _feres-i semīn-i zīn, ve zerīn-i ligām-ı muraşsa‘ düvāl¹⁴⁸⁸, şāhibine¹⁴⁸⁹ mūcib –vizr ü vebāl-¹⁴⁹⁰ olur, ve cihād-ı küffār-ı ḥāk-sār için iddiḥār olunan esb-i şabā-reftār, ‘adüvv-i şikāre, ḥüsn-i mu‘āmele _āb u ‘alef ve sār¹⁴⁹¹ ḥizmetinde¹⁴⁹² bi-nefsihi sa‘y ü mūcāmele mūcib-i¹⁴⁹³ ücūr-ı keşīre¹⁴⁹⁴, ve “*el-ḥaylū ma ‘kūde benū eṣṣḥā’l-ḥayr*” feḥvā-yı şerīfesi¹⁴⁹⁵ üzre müstevcib-i ḥayrāt-ı vefīredür, Faḳīḥ¹⁴⁹⁶ Semerḳandī didi ki [İ 48a], tālib-i sa‘ādet-i -kübrā-yı ebediyye-¹⁴⁹⁷, ve rāḡıb-ı meşūbāt-ı¹⁴⁹⁸ -‘uzmā-yı sermediyye-¹⁴⁹⁹ -olan, aşḥāb-ı tevḥīḳ devlet-i

¹⁴⁷⁴ “Allāh’ın kelāmı.”

¹⁴⁷⁵ A’da ve H’de yok.

¹⁴⁷⁶ cānib A, H.

¹⁴⁷⁷ A’da ve H’de yok.

¹⁴⁷⁸ A ve H nüshasında “ol feres ol kimesneye mūcib-i ecr” şeklindedir.

¹⁴⁷⁹ A ve H nüshasında “kār ü kesb ve taḥşīl-i kefāf için feres-i terbiye” şeklindedir.

¹⁴⁸⁰ ve A, H.

¹⁴⁸¹ A’da ve H’de yok.

¹⁴⁸² A’da ve H’de yok.

¹⁴⁸³ itse İ: eylese A, H.

¹⁴⁸⁴ aḥmāl-i şakīle-i taḥmīl İ: taḥmīl-i eşḳāl A: taḥmīl-i şakīl H.

¹⁴⁸⁵ A’da ve H’de yok.

¹⁴⁸⁶ A ve H nüshasında “ol kimesneye sitr olur” şeklindedir.

¹⁴⁸⁷ esb-i İ: feres-i A, H.

¹⁴⁸⁸ A’da ve H’de yok.

¹⁴⁸⁹ şāhibine İ: kimesneye A, H.

¹⁴⁹⁰ vizr ü vebāl İ: vizr A, H.

¹⁴⁹¹ A’da ve H’de yok.

¹⁴⁹² ḥizmetinde İ: ḥizmetinde A, H.

¹⁴⁹³ mūcib-i İ: cālib-i A, H.

¹⁴⁹⁴ keşīre İ, A: keşīr H.

¹⁴⁹⁵ A’da ve H’de yok.

¹⁴⁹⁶ A’da ve H’de yok.

¹⁴⁹⁷ kübrā-yı ebediyye İ: kübrā A, H.

¹⁴⁹⁸ meşūbāt-ı İ, H: meşūbet-i A.

¹⁴⁹⁹ ‘uzmā-yı sermediyye İ: ‘uzmā A, H.

refîka lâıık ve sezā, belki vācib ü revā olan-¹⁵⁰⁰ budur ki, pād-şāh-ı cihān-penāh _ve māl-ik-i ḥadem ü ḥaṣem ü māl ü cāh_¹⁵⁰¹ daḥi¹⁵⁰² olursa dört nesneyi kendüye vācib mülāḥazası-y-la¹⁵⁰³, _her birini taḥşıl ü icrā’ ḥuşuşunda teşmīr-i bāzū-yı ihtimām idüp, bi-nefsihi sa’y-yı tām, ve kūşış-i bī-taḥşīr mā-lā-kelām eyleye_¹⁵⁰⁴ “evvelen” _bundan aḳdem tafşıl ü beyān, ve taḥrīr ü i’lān olundığı üzre_¹⁵⁰⁵ vālid ve vālidesine _“ve vaṣṣmān el-ān bi-vālidıyī ḥasenen” feḥvā-yı vüçüb ihtivāsı üzre, “ḥasbe’l-merām”¹⁵⁰⁶ _¹⁵⁰⁷ tevķīr ü ihtirām, -ve anları yevm-i vāḥidde “elfe merretin” ya’ nī bir günde bin kerre, daḥi görürse “‘ale vechi’t-ta’zīm” şart-ı kıyāmı taḳdīm eyleye-¹⁵⁰⁸, “şāniyen” _ḥānesine nüzül iden_¹⁵⁰⁹ zayfa¹⁵¹⁰ maḳdūrı mürettebe bi’z-zāt¹⁵¹¹ ḥidmet _ve ri’āyeti_¹⁵¹² ihmāl itmeyüp, “ekrimū edyāfeküm”¹⁵¹³ fermān-ı [İ 48b] vācibü’l-iz’ānına imtişāl eyleye, “şālīşan” a’ dā-i dīn-i -‘adāvet-kārīn-¹⁵¹⁴ ile muḥārebe, ve “i’lā-i kelimetu’llāh”¹⁵¹⁵ ḳaşdı ile musāyefe¹⁵¹⁶ ve muzārebe içün -terbiye ve iddiḥār-¹⁵¹⁷ itdiği -esb-i şahrā-neverd-i şarşar-refṭāre, bi-nefsihi ḥidmet idüp, ri’āyeti bābında bi’z-zāt [H 23a] kendü sālī ola-¹⁵¹⁸ “rābian” -ta’allüm-i ‘ilm-i şerīf-¹⁵¹⁹ itdiği üstāduñ ḥidmetini¹⁵²⁰ cānına minnet bilüb, tevķīr ü ta’zīmde daḳıka-fevt itmeye, ve¹⁵²¹ “men ‘allemenī ḥarfen feḳad şayyeranī ‘abden”¹⁵²² mażmūnı siyāḳınca¹⁵²³ bende-i direm-i ḥarīde gibi _ḥidmet ve_¹⁵²⁴ isticlāb-ı rızāsına “min

¹⁵⁰⁰ A ve H nüshasında “olanlara lâıık olan” şeklindedir.

¹⁵⁰¹ A’da ve H’de yok.

¹⁵⁰² daḥi İ, A: daḥi H.

¹⁵⁰³ mülāḥazası-y-la İ: mülāḥaza eyleye A, H.

¹⁵⁰⁴ A’da ve H’de yok.

¹⁵⁰⁵ A’da ve H’de yok.

¹⁵⁰⁶ “Maksatdan dolayı.”

¹⁵⁰⁷ A’da ve H’de yok.

¹⁵⁰⁸ anları her gördükçe ta’zīm vechi üzre kıyām eyleye A: ve her gördükçe ta’zīm vechi-le anlara kıyām eyleye H.

¹⁵⁰⁹ A’da ve H’de yok.

¹⁵¹⁰ zayfa İ: zayfına A, H.

¹⁵¹¹ A’da ve H’de yok.

¹⁵¹² A’da ve H’de yok.

¹⁵¹³ “Misafirinize saygılı olun!”

¹⁵¹⁴ ‘adāvet-i ḳarīn İ: küffār-ı bed-āyīn A, H.

¹⁵¹⁵ “Allāh’ın kelamı.”

¹⁵¹⁶ musāyefe İ: muḳāra’a A, H.

¹⁵¹⁷ terbiye ve iddiḥār İ: iddiḥār ve terbiye A, H.

¹⁵¹⁸ A ve H nüshasında “raḥş-ı sa’ādet baḥşe bi’z-zāt kendü ḥidmet eyleye” şeklindedir.

¹⁵¹⁹ ta’allüm-i ‘ilm-i şerīf İ: ‘ilm-i şerīf-i ta’allüm A, H.

¹⁵²⁰ ḥidmetini İ: ḥidmetin hemīşe A, H.

¹⁵²¹ A’da ve H’de yok.

¹⁵²² “Bana bir harf öğretenin kölesi olurum.” Hz. Ali (r.a).

¹⁵²³ siyāḳınca İ: üzre A, H.

¹⁵²⁴ A’da ve H’de yok.

*küllî 'l-vücûh*¹⁵²⁵ mübâderet¹⁵²⁶ eyleye, Hâzret-i Ebû'd-Derdâ''dan rivâyet olundu ki
 'âlim ve müte'allim -ecr ve şevâba-¹⁵²⁷ -istiḥkāk cihetinden mütesâvîlerdür-¹⁵²⁸ ve
 insân ismi ile¹⁵²⁹ müsemma olmağa [A 27a], _“*kün 'âlimen ev müte'allimen ev
 müstemi'an, ve lâ tekinü'r-râbi'a*”¹⁵³⁰ mü'eddâsı üzre-¹⁵³¹ sezâ üç¹⁵³² kimesnedür,
 'âlim, ve müte'allim, ve müstemi', -anlardan mâ-'adâsı [İ 49a] ḥayvânât-ı 'ucm, ve
 behâyim-i hâ'ime-i 'idâdından ma'dûd olsa revâdur-¹⁵³³ ḥikâyet¹⁵³⁴ ahâli-i Başra
 miyânında ihtilâf, ve şu -ma'nānuḥ taḥkîkinde-¹⁵³⁵ ḥilâf vâki' oldu ki, ilm-i mey
 efḍaldur, māl-ı mey¹⁵³⁶, ¹⁵³⁷İbn-i 'Abbās -raḍıya'llāhu 'anh-¹⁵³⁸ ḥuzûrına -bu
 ma'nâyı istikşâf ve su'âl için bir kimesne küsîl ü irsâl itdiler-¹⁵³⁹, şimşîr-i¹⁵⁴⁰ ser-tîz-
 i cevâb ile rişte-i nizâ'ların şu vecih-le berîde¹⁵⁴¹ _ve libâs-ı iştibâh ü iltibâsların şu
 minvâl üzre derîde-¹⁵⁴² kıldı¹⁵⁴³ ki, 'ilm-i şerîf vücûh-ı keşîre ile mâldan evlâ olduğu,
 “*kell-şems fî râbi'ati'n-nehâr*”, _“*'inde üli'l-beşâ'ir ve'l-ebşâr*”¹⁵⁴⁴ zâhir ve
 pedîdârdur¹⁵⁴⁵, zîrâ cevâhir-i¹⁵⁴⁶ 'ilm-i mîrâs-ı “enbiyâ-i 'aleyhimü's-selâm” ve
 zeḥârif-i¹⁵⁴⁷ māl-ı mîrâs Ferâ'ine-i nigûhîde¹⁵⁴⁸ -fercâmdur, ve¹⁵⁴⁹ Hâzret-i Feyyâz-ı
 _bî-'illet, ve Vehhâb-ı bî-buḥl ü zinnet¹⁵⁵⁰, 'ilmî¹⁵⁵¹ muḥabbet itdiği aḥbâbına¹⁵⁵²

¹⁵²⁵ “Her yönden, her cihetle.”

¹⁵²⁶ mübâderet İ: ragbet A, H.

¹⁵²⁷ ecr ve şevâba İ: ecr ve şevâb A: ücür ve şavâb H.

¹⁵²⁸ istiḥkāk cihetinden mütesâvîlerdür İ: ḥuşûşunda musâvîlerdür A: ḥuşûşunda musâvîlerdür H.

¹⁵²⁹ ismi ile İ: ismi-y-le A, H.

¹⁵³⁰ “Ya âlim ol, veya talim edici ol, veya dinleyici ol, sakın dördüncü olma helak olursun!”

¹⁵³¹ A'da ve H'de yok.

¹⁵³² üç İ: olan fakat üç A, H.

¹⁵³³ A ve H nüshasında “bunlardan gayrı beşer 'idâdından ma'dûd olmayup behâ'im ve ḥayvânât
 'ucm maḳûlesindendir” şeklindedir.

¹⁵³⁴ olundu ki A, H.

¹⁵³⁵ ma'nānuḥ taḥkîkinde İ: ma'nāda A, H.

¹⁵³⁶ efḍaldur A, H.

¹⁵³⁷ Hâzret-i A, H.

¹⁵³⁸ A'da ve H'de yok.

¹⁵³⁹ A ve H nüshasında “bir 'adem irsâl ve ḥaḳîḳat ḥalî andan istikşâf ve su'âl itdiler” şeklindedir.

¹⁵⁴⁰ şimşîr-i İ: tîğ-i A, H.

¹⁵⁴¹ berîde İ: kaṭ' A, H.

¹⁵⁴² A'da ve H'de yok.

¹⁵⁴³ kıldı İ: itdi A, H.

¹⁵⁴⁴ A'da ve H'de yok.

¹⁵⁴⁵ pedîdârdur İ, A: bedîdârdur H.

¹⁵⁴⁶ A'da ve H'de yok.

¹⁵⁴⁷ A'da ve H'de yok.

¹⁵⁴⁸ nigûhîde İ: bed A, H.

¹⁵⁴⁹ H'de yok.

¹⁵⁵⁰ A'da ve H'de yok.

¹⁵⁵¹ 'ilmî İ: 'ilm-i şerîfî A, H.

¹⁵⁵² aḥbâbına İ: nûbdelerine A, H.

feyz ü ihsân ider, ve¹⁵⁵³ mālî dostına ve düşmanına i‘tā belki düşmanına dostundan ziyāde itā¹⁵⁵⁴ ider [İ 49b], ve māye-i¹⁵⁵⁵ ‘ilm-i şerîf her ne kadar bezl ü infāk olursa, ¹⁵⁵⁶herkez _nefāz gelmez, belki miqdār-ı zerre_¹⁵⁵⁷ noqşān-ţārî olmaz, lâkin māl-ı keşret-i -bezl ü isrāf-la noqşān-peżîr, belki hayyız-i nefād ve in‘idāmda mütehayyiz ve cay-gîr olur-¹⁵⁵⁸, ve¹⁵⁵⁹ şāhib-i ‘ilm-i şerîf _vedā‘-i dārü’l-fenā idüp_¹⁵⁶⁰ ‘āzim-i dārü’l-bekā -oldukda bi’l-küllîye-¹⁵⁶¹ eşeri munkaṭı‘ olmayup “zıkrü’l-mer ü nişfü ‘ömrihi” ma‘nāsı üzre elsine-i nāsda “ilā yevme -yünfeḥü’s-şüver-¹⁵⁶²”, zıkr-i cemîl ile mezkûr olur, _‘ale’l-ḥuşuş te’lîfât-ı kütüb-i laṭîfe, ve nazîfât-ı zübür-i şerîfe aşḥâb-ı olan ‘ulemâ-yı a‘lām, “şekkera’llāhu sa‘yehüm ilā kıyāmi’s-sā‘ati ve sâ‘ati’l-kıyām”, ḥazarâtının nām-ı nāmı, ve ism-i kirāmîleri, şafaḥât-ı leyl ü nehārda, “ilā yevmi’l-karār”, sâbit ve meşûr olduğu bedîhiyyâtdan, belki qabîl-i miḳvele-i evveliyyâtdan ma‘dûd olsa aşḥâb-ı isti‘dād, istib‘ād itmezler, ve leḳad aḥsene men kâl

Nazm: العلم انفس شئ انت ذاخره [İ 50a]

من يدرس العلم لم تدرس مفاخره

فاجهد بنفسكه فيما انت تحبّه

_ فالول العلم اقبال واخره¹⁵⁶³

āmmā şāhib-i mālūñ -vereşesi mevtine-¹⁵⁶⁴ rāğıb, belki kendü evlādı müteraḳkıb olup, vefâtından şoñra müddet-i ḳaşîre-i¹⁵⁶⁵ ḳalîlde, -anı bir ferd zıkr-i ḥayr ile yād, ve cān-ı nā-şādını bir fātiḥa-ile şād itmezler, ve bi’l-küllîye ol derd-mend-i meflûkuñ nāmı, şaḥā’if-i ḥavātırdan maḥḳûḳ olur

Nazm: المرو بعد الموت احدوته

تيقى و يبنى منه اثاره

فاحسن الجالاست حال امرئ

¹⁵⁵³ ve İ: ammā A, H.

¹⁵⁵⁴ itā İ, A: i‘tā H.

¹⁵⁵⁵ A’da ve H’de yok.

¹⁵⁵⁶ aña A, H.

¹⁵⁵⁷ A’da ve H’de yok.

¹⁵⁵⁸ A ve H nüshasında “bezl ü isrāf sebebi-y-le nāḳış belki ma‘dûm olur” şeklindedir.

¹⁵⁵⁹ H’de yok.

¹⁵⁶⁰ A’da ve H’de yok.

¹⁵⁶¹ oldukda bi’l-küllîye İ: oldukdan şoñra A, H.

¹⁵⁶² yünfeḥü’s-şüver İ: nefḥü’s-şüver A: nefḥü’s-şüver H.

¹⁵⁶³ A’da ve H’de yok.

¹⁵⁶⁴ vereşesi mevtine İ: mevtine vereşesi A, H.

¹⁵⁶⁵ A’da ve H’de yok.

ve şāhib-i ‘ilm-i şerīf, “yevme lā yenfe‘u mālun ve lā benūn (benūne)”¹⁵⁶⁶, ‘ālim olduğu¹⁵⁶⁷ her¹⁵⁶⁸ meş‘ele muḳābelesinde [A 27b] derecāt-ı behiştten bir -derecet-i ‘āliyye-¹⁵⁶⁹ nā‘il olur [H 23b], lākin şāhib-i māl her ḥabbesinden su‘āl olunup “yevmü’l-ḥisāb”da muḥtemeldür ki, müstaḥaḳḳ-ı ‘iḳāb, ve her ḳirāṭ için ‘aḳabāt-ı¹⁵⁷⁰ şirāṭda müddet-i medīde iḳāfdan¹⁵⁷¹ sonra lāyık ‘azāb _ve derekāt-ı dūzaḥdan bir dereke-i sāfileye nāzil¹⁵⁷² ola [İ 50b], -pes zikri sebḳat iden faẓl ü meziyyeti cāmī‘ olan¹⁵⁷³ ‘ilm-i şerīf, bir -‘aṭiyye-i behiyye-i¹⁵⁷⁴ ilāhiyyedür ki anı ta‘allüm, ve bu sır-ı ser-besteyi tefehhüm¹⁵⁷⁵ iden _tilmīz-i bā-müteveffīḳ¹⁵⁷⁶, ve¹⁵⁷⁷ şākird-i sa‘ādet-refīḳ¹⁵⁷⁸, üstādına tevḳīr¹⁵⁷⁹ ü ihtirām _ve ḥidmetinde şedd-i niṭāḳ-ı ihtimām¹⁵⁸⁰ itmemek mūcib-i ḥüsrān _yevmü’l-mīzān¹⁵⁸¹, ve sebep-i¹⁵⁸² ḥirmān-ı menāfi‘-i ‘ilm-i şerīf-‘üvnān¹⁵⁸³ olduğu -ḡaniyy-i ‘ani’l-beyāndur-¹⁵⁸⁴ _i‘āzanā’llāh min ḥāzā bi-muḥammed ‘aleyhi’s-selām¹⁵⁸⁵ el-ḥadiṣü’l-‘iṣrūn: işteri izen edheme ev kümeyten aḳraḥa erşeme¹⁵⁸⁶ rivayet olundu ki Rasūl-i Ekrem Ḥazretlerinūn¹⁵⁸⁷ -ḥuẓūr-ı cālībū’s-sürūrlarına¹⁵⁸⁸ -bir kimesne ḡehre-māl olup, şu vecih üzre izḥār-ı “mā-fi’l-bāl” itdi ki-¹⁵⁸⁹, Yā Rasūlu’llāh _fedāke ebī ve ümmī¹⁵⁹⁰ derūn ṣecā‘at

¹⁵⁶⁶ “O gün ki ne mal fayda verir ne oğullar!” Şu‘arâ 26/88.

¹⁵⁶⁷ A ve H nüshasında “nesyen ve mensiyyen ferāmuş olunur ve şāhib-i ‘ilm rüz-ı cezā’da” şeklindedir.

¹⁵⁶⁸ H’de yok.

¹⁵⁶⁹ derecet-i ‘āliyye İ: derece-i refī‘aya A, H.

¹⁵⁷⁰ ‘aḳabāt-ı İ: mevāḳıf-ı A, H.

¹⁵⁷¹ iḳāfdan İ: tevaḳḳufdan A, H.

¹⁵⁷² A’da ve H’de yok.

¹⁵⁷³ A ve H nüshasında “pes bu şerefleri cāmī‘ olan” şeklindedir.

¹⁵⁷⁴ ‘aṭiyye-i behiyye-i İ: mevhibe-i A, H.

¹⁵⁷⁵ tefehhüm İ, H: tefhīm A.

¹⁵⁷⁶ A’da ve H’de yok.

¹⁵⁷⁷ A’da ve H’de yok.

¹⁵⁷⁸ sa‘ādet-refīḳ İ: pür-iz‘ān A, H.

¹⁵⁷⁹ tevḳīr İ: ta‘zīm A, H.

¹⁵⁸⁰ A’da ve H’de yok.

¹⁵⁸¹ A’da ve H’de yok.

¹⁵⁸² sebep-i İ: bā‘iṣ-i A, H.

¹⁵⁸³ A’da ve H’de yok.

¹⁵⁸⁴ ḡaniyy-i ‘ani’l-beyāndur İ: nümāyāndur A, H.

¹⁵⁸⁵ A’da ve H’de yok.

¹⁵⁸⁶ “Siyah sakar, üst dudağı beyaz at al.”

¹⁵⁸⁷ A’da ve H’de yok.

¹⁵⁸⁸ ḥuẓūr-ı cālībū’s-sürūrlarına İ: ḥuẓūrlarına A: ḥuẓūrına H.

¹⁵⁸⁹ A ve H nüshasında “bir kimesne gelüp şöyle ‘arza-dāşt itdi ki” şeklindedir.

¹⁵⁹⁰ A’da ve H’de yok.

meşhūnumda, _mużmer ve_¹⁵⁹¹ meknūndur¹⁵⁹² ki, küffār-ı hāk-sār-ı¹⁵⁹³ bed-nihād ile cihād kaşdı ile, bir esb-i ‘adüvv-i¹⁵⁹⁴ şikār, iştirā’ vü iddiḥār eyleyem, Rasūl-i Ekrem buyurdılar ki “*fe-şteri izen edheme ev kümeyten* [İ 51a] *aḳraḥa erşeme fe-innehā meyāminü’l-ḥayli şümme e‘azzü, tesellüm ve taḡannüm inşā’allāhu te‘ālā*”,¹⁵⁹⁵ “edhem” döhmetden me’ḥūzdur siyāhlık ma‘nāsına feres-i edhem didiler, renginūñ siyāhı beyāzına ḡālib olsa¹⁵⁹⁶, “Sibeveyh” didi ki Ḥalil’dan¹⁵⁹⁷ su‘āl itdim ki¹⁵⁹⁸, kümeyt ne güne feresdür deyü, cevāb virdi ki, taşḡir şīḡası-y-la isti‘māl olundığı sürḥ ü siyāh mā-beyninde¹⁵⁹⁹ mütevassıṭ olup, -levneyn-i mezkūrınuñ-¹⁶⁰⁰ her¹⁶⁰¹ birine ḳarīb oldığı içündür, ve kümeyt ve aşḳar miyānında fark-ı [A 28a] ‘örf ü zeneb, ya‘nî yālî ve ḳuyruḳ i‘tibārî¹⁶⁰² iledür ki¹⁶⁰³ eḡer yālî ve ḳuyruḡı kırmızı olursa¹⁶⁰⁴ aşḳar, ve siyāh olursa¹⁶⁰⁵ kümeyt ıtlak olunur, ve¹⁶⁰⁶ aḳraḥ ḳarḫadan me’ḥūzdur¹⁶⁰⁷, cebhesinde ḡurre ta‘bīr olunan beyāzdan küçük beyāz, ve erşem-i re’şmeden me’ḥūzdur feresūñ¹⁶⁰⁸ şefe-i ‘ulyāsında olan -beyāz ma‘nāsına-¹⁶⁰⁹ ya‘nî Rasūl-i Ekrem ol kimesnenūñ cevābında didi¹⁶¹⁰ ki, _ey merd-i şecā‘at-nihād, cihād-mu‘tād_¹⁶¹¹ çün ki [İ 51b] bu niyyet-i –zamīriñde cāy-ḡir, ve bu ‘azīmet-i derūnuñda muşammem [H 24a], ve ārzü-yı cihād, ḥāṭırıñda mültezimdür-¹⁶¹², feres-i “edhem” ve¹⁶¹³ yāḥūd¹⁶¹⁴ “kümeyt” iştirā’ ile ki, -cebhe ve şefe-i ‘ulyāsında beyāz olmuş ola,

¹⁵⁹¹ A’da ve H’de yok.

¹⁵⁹² meknūndur İ: meknūndur A: mektūmdur H.

¹⁵⁹³ A’da ve H’de yok.

¹⁵⁹⁴ ‘adüvv-i İ: düşman-ı A, H.

¹⁵⁹⁵ “O halde, siyah sakar, üst dudağı beyaz at al. Çünkü o, atın iyisidir. Sonra çalış, teslim al ve ganimet elde et inşallâh.”

¹⁵⁹⁶ olsa İ: olursa A, H.

¹⁵⁹⁷ Ḥalil’dan İ, H: ḥaylden A.

¹⁵⁹⁸ A’da ve H’de yok.

¹⁵⁹⁹ mā-beyninde İ, A: mā-beynde H.

¹⁶⁰⁰ levneyn-i mezkūrınuñ İ: mezkūr iki rengüñ A, H.

¹⁶⁰¹ her İ, A: bir H.

¹⁶⁰² A’da ve H’de yok.

¹⁶⁰³ A’da ve H’de yok.

¹⁶⁰⁴ olursa İ: olur ise A, H.

¹⁶⁰⁵ olursa İ: olur ise A, H.

¹⁶⁰⁶ A’da ve H’de yok.

¹⁶⁰⁷ ki ḳarḫa A, H.

¹⁶⁰⁸ İ SAHH: 51b “ cebhesinde ḡurre ta‘bīr olunan beyāzdan küçük beyāz, ve erşem-i re’şmeden me’ḥūzdur feresūñ”.

¹⁶⁰⁹ beyāz ma‘nāsına İ: beyāzdur A, H.

¹⁶¹⁰ didi İ: buyurdılar A, H.

¹⁶¹¹ A’da ve H’de yok.

¹⁶¹² derūnuñda sākin ve bu ‘azīmet ḥāṭırıñda mütemekkindür A: derūnunda sākin ve ḥāṭırıñda mütemekkindür H.

¹⁶¹³ H’de yok.

ve zıkr olunan-¹⁶¹⁵ iki nev'-i feres be-gāyet¹⁶¹⁶ meymūn ve -mübārek, ve ziyāde merğūb ve müteberrikdür, ki anlar-la cihād-ı küffār-ı 'inād-nihāde, 'azīm-i cāzim olduğında manşūr ve muẓaffer¹⁶¹⁷ 'avdet, ve sālīm ü gānim-i ehl ü 'ıyālīne ric'at idersin-¹⁶¹⁸, “*inṣā'llāhu te'ālā*” ve daḥi -a'dā-i dīn, ile cihād niyyeti ile feres-i düşman-res, iddiḥār iden mücāhidīne-¹⁶¹⁹ lāyık olan budur ki, “Rasūl-i Ekrem” 'indinde _maḥbūb ü-¹⁶²⁰ maḥbūl ü merğūb¹⁶²¹ olan feres ¹⁶²²şınıfından¹⁶²³ _olan feresi-¹⁶²⁴ iḥtiyār eyleyeler¹⁶²⁵, *Siyer-i Kebīr*'de şu vecih-le -taḥrīr, ve şu minvāl üzre rivāyet ve taḥrīr olundu ki-¹⁶²⁶, “*ḳable'l-ba'sete*” ya'nī -eyyām-ı cāhiliyyet ve ezmān-ı fetretde-¹⁶²⁷ olan ricāl, feres-i “ercel” ile [İ 52a] teşe'üm, ve feres-i “muḥaccel”¹⁶²⁸ ile teberrük ve teyemmün iderler idi, “Rasūl-i Ekrem” meb'ūs olup āyīn-i cāhiliyyetūn ba'zını nesh ü ibtāl, ve ba'zını _ḥālī üzre-¹⁶²⁹ ibḳā' ve ihmāl itdikde, beyne'r-ricāl müte'ārif olan feres ḥuṣūşını -müsāmaḥa ve ibḳā'-¹⁶³⁰ buyurup, _ibtālīne ihtimām itmedi-¹⁶³¹ _ḥattā ke'l-evvel-¹⁶³² feres-i “muḥaccel”¹⁶³³ mübārek ve efdāldür deyü buyurdu¹⁶³⁴, feres-i¹⁶³⁵ “ercel” ol feresden 'ibāretdür ki, eḥad-ı ricleyni¹⁶³⁶ beyāz olup, ḳavā'im-i şeşe-i bāḳiyesi¹⁶³⁷ beyāz olmaya, -“Cevherī” didi ki bu maḳūle feres 'Arab 'indinde maḥbūl deḡildür, meḡer mevzi'-i āḡirinde beyāz

¹⁶¹⁴ yāḥūd İ, A: yāḥūd H.

¹⁶¹⁵ A ve H nüshasında “ol kümeýtün çebhe ve şefesinde beyāz ola, bu” şeklindedir.

¹⁶¹⁶ be-gāyet İ: gāyet A, H.

¹⁶¹⁷ A'da yoktur.

¹⁶¹⁸ A ve H nüshasında “ziyāde mübārekdür, bu güne feres ile ḡazā ve cihāda 'azīmet itdikde manşūran ve (muẓafferan: A'da yok.) ve sālīmen va gānīmen 'avdet ideçeḡün emr-i muḳarrerdür” şeklindedir.

¹⁶¹⁹ A ve H nüshasında “feres-i iddiḥār ve terbiye iden ehl-i cihāda” şeklindedir.

¹⁶²⁰ A'da ve H'de yok.

¹⁶²¹ merğūb İ: pesen-dīde A, H.

¹⁶²² nev' inde iddiḥār ve anlarūn raḡbet buyurdıkları A, H.

¹⁶²³ şınıfından İ, A: şun'adan H.

¹⁶²⁴ A'da ve H'de yok.

¹⁶²⁵ eyleyeler İ: eyleye A, H.

¹⁶²⁶ A ve H nüshasında “beyān olunmuşdur ki” şeklindedir.

¹⁶²⁷ A ve H nüshasında “zamān-ı cāhiliyyetde” şeklindedir.

¹⁶²⁸ muḥaccel İ: eḡcel A: eḡcel H.

¹⁶²⁹ A'da ve H'de yok.

¹⁶³⁰ müsāmaḥa ve ibḳā' İ: ibḳā' ve ḥālī üzre müsāmaḥa A, H.

¹⁶³¹ A'da ve H'de yok.

¹⁶³² A'da ve H'de yok.

¹⁶³³ muḥaccel İ: eḡcel A: eḡcel H.

¹⁶³⁴ buyurdu İ: buyurdılar A, H.

¹⁶³⁵ A'da ve H'de yok.

¹⁶³⁶ eḡad-ı ricleyni İ: şaḡ ayāḡınınuñ biri A: şaḡ ayā'ınınuñ biri H.

¹⁶³⁷ şeşe-i bāḳiyesi İ: şeşesi A: şeleşesi H.

ola, meşelā ercel olan feres akraḥ, yā erşem olsa, nev‘i-mā, rağbet iderler, li-hāzā
“Eşā‘ir” feres-i erceleyni recel ile medḥ ve ta‘rif itdi akraḥ olduğundan nāşī, ve didi ki
Nazm: اسيل نبيل ليس فيه معابة¹⁶³⁸

كميت كلون الصرف ارجل واقرح¹⁶³⁹

ve “muḥaccel” ol feresdür ki [İ 52b] ḳavā‘im-i erba‘a, ya şelāşe, ya ricleyni, beyāz
ola, ḳalīl ü keşir, ol şart ile ki rusḡlarını tecāvüz idüp, rükbe ve ‘urḳūblarına bālīg
olmaya-¹⁶⁴⁰ [A 28b], “Abdu’llāh bin Necīḥü’l-ḳaysī taḥdīs itdi ki, “Rasūl-i Ekrem”
‘indinde maḳbūl¹⁶⁴¹ ve merḡūbe olan feres, zikri mürür iden -edhem-i akraḥ-ı erşem-
¹⁶⁴² idi ki ḳavā‘im-i şelāşesi beyāz ola, bu şıfat-ile mevşūf edhem olmadıḡı¹⁶⁴³
şuretdе, feres-i¹⁶⁴⁴ “kümeḡt” merḡūb idi¹⁶⁴⁵, ve daḡı¹⁶⁴⁶ ḡazā ve cihād içün –feres-i
iddihār itdikde esb-i ayḡūr iddihār idüp, feres-i maḡzı ya‘nī ḡāye ber-kende inḡiş
ihṡiyār itmeyeler-¹⁶⁴⁷, tā ki velvele-endāz-ı kūh ü deşt [H 24b] olan şüheylī ile a‘dā-i
dīni irhāb, ve bāng-ı¹⁶⁴⁸ ra‘d-āşarı ile, düşmanān¹⁶⁴⁹ bed-āyini ihrāb eyleye, ve daḡı
müsābaḳa, ya‘nī feresе -rükūb idüp-¹⁶⁵⁰, _feres-i āḡire nisbet¹⁶⁵¹ seri‘u’l-cerī ve
kerīmu’t-ṡab‘ olduğını¹⁶⁵² _āzmāyiş ve¹⁶⁵³ imtiḡān¹⁶⁵⁴ içün tekāverlik [İ 53a] -
sünnet-i seniyye-i nebeviyyedür-¹⁶⁵⁵, Rasūl-i Ekrem _“aleyhi’s-selam”¹⁶⁵⁶ -Ebū
Bekr ve ‘Ömer “aleyhime’r-rıdvān” Ḥazretleri-y-le-¹⁶⁵⁷ -müsābaḳa ve müsāra‘a
itdiler ki, ol cānib-i nübüvvet nişābuñ-¹⁶⁵⁸ esb-i burāḳ-sīmā-yı berḡ-nümāsi¹⁶⁵⁹

¹⁶³⁸ İ nüshası derkanarda “cār ta‘yīb gerden” 52b.

¹⁶³⁹ İ nüshası derkenarda “şarāb-ı sürḡ” 52b.

¹⁶⁴⁰ A ve H nüshasında “ ve eḡcel(eḡcel: H) ol feres meymenet-resdür ki ḳavā‘im-i (şelāşesi: H) beyāz olup faḳat şaḡ ayāḡınuñ biri beyāz olmaya” şeklindedir.

¹⁶⁴¹ maḳbūl İ: ziyāde meymüne A, H.

¹⁶⁴² edhem-i akraḥ-ı erşem İ, A: edhem ü akraḡ u erşem H.

¹⁶⁴³ olmadıḡı İ: bulunmadıḡı A, H.

¹⁶⁴⁴ A’da ve H’de yok.

¹⁶⁴⁵ ve maḳbūl idi A, H.

¹⁶⁴⁶ daḡı İ: lāyık olan A, H.

¹⁶⁴⁷ A ve H nüshasında “esb-ner ihzār idüp ya‘nī ihzā inḡiş itmeyeler” şeklindedir.

¹⁶⁴⁸ bāng-ı İ: şada-yı A, H.

¹⁶⁴⁹ düşmanān İ: bed-ḡāḡ ve A, H.

¹⁶⁵⁰ rükūb idüp İ: süvār olup A, H

¹⁶⁵¹ A’da ve H’de yok.

¹⁶⁵² olduğını İ: olduğunu A, H.

¹⁶⁵³ A’da ve H’de yok.

¹⁶⁵⁴ imtiḡān İ, A: imtiḡān H.

¹⁶⁵⁵ sünnet-i seniyye-i nebeviyyedür İ: sünnetdür A, H.

¹⁶⁵⁶ A’da ve H’de yok.

¹⁶⁵⁷ A ve H nüshasında “Ḥazret-i Ebū Bekr ve ‘Ömer ile” şeklindedir.

¹⁶⁵⁸ A ve H nüshasında “müsābaḳa idüp anları sebḡat itdiki anları” şeklindedir.

¹⁶⁵⁹ berḡ-nümāsi İ: berḡ-nümāları A, H.

“mücellî”, ve Ebû Bekr’ün -esb-i şabâ-ı hırâmı-¹⁶⁶⁰ “muşallî”¹⁶⁶¹, ve ‘Ömer’ün -esb-i sebk-i pâyı-¹⁶⁶² “müsellî” olmuş idi, -ışılâh-ı mezkûr-¹⁶⁶³ efrâs-ı halbe¹⁶⁶⁴ esâmîndendür¹⁶⁶⁵ ki, zemân-ı cāhiliyyetde efrâs-ı rehân -ismi ile müsemmi-¹⁶⁶⁶ on ‘aded feres-i -cevād-ı şarşar-şitâbı-¹⁶⁶⁷, bir -meydân-ı dūr ü dırâzda-¹⁶⁶⁸ hadd-ı¹⁶⁶⁹ vāhiddin berāber ıtlāk-ı inān ü isrā^c idüp, cümleye sebkāt iden -esb-i sebk-i rikābe-¹⁶⁷⁰ “mücellî”, ve anuñ ‘aķabinde olan -esb-i hāmūn-neverde-¹⁶⁷¹ “muşallî”, ve¹⁶⁷² anuñ ‘aķabinde olan -esb-i şahrā-peymāya-¹⁶⁷³ “müsellî”, ve¹⁶⁷⁴ “ilā intihā i’l-efrās” her birine bir ism-i münāsib ile nām-zed¹⁶⁷⁵ itdikleri maķallinde tafşıl olunmuşdur [A 29a], sonra _efrāsde gāne-i mezbûre “ķāşūr” ve “fiskil” ismi ile müsemma¹⁶⁷⁶ iki feres daķı _hamm ve¹⁶⁷⁷ ziyāde [İ 53b] idüp hālā efrâs-ı rehân, _ve esbān-ı halbe¹⁶⁷⁸, on iki ‘aded¹⁶⁷⁹ i’ tibār olunur _“va’llāhu a’lem”¹⁶⁸⁰ el-ķadīşü’l-ķadī ve’l-işrūn: tūđrabü’d-dābbetü ‘ale’n-nifār ve lā tūđrabü ‘ale’l-‘aşār¹⁶⁸¹ ya’ nī dābbe, şāķibine muṭī^c _ve münķād¹⁶⁸² olmayup nifār ü firāra¹⁶⁸³ mu’ tād, ve gürizende-pā oldıķı içün -te’ dīb, ve, ķarb-ı ķūb ü tāziyāne ile ta’ zīb¹⁶⁸⁴ olunur, zīrā dābbe¹⁶⁸⁵ her gördüğünden ķavf u hirās _idüp bi’l-iķtiyār¹⁶⁸⁶ -remende ve gürizende-¹⁶⁸⁷

¹⁶⁶⁰ esb-i şaba-ı hırāmı İ: rahşı A, H.

¹⁶⁶¹ muşallî İ, H: muzillî A.

¹⁶⁶² esb-i sebk-i pâyı İ: gül-gūni A, H.

¹⁶⁶³ ıştılāh-ı mezkur İ: bu ıştılāh A, H.

¹⁶⁶⁴ halbe İ: hilyenüñ A, H.

¹⁶⁶⁵ esâmîndendür İ, A: esâmîndür H.

¹⁶⁶⁶ ismi ile müsemmi İ: didiler A, H.

¹⁶⁶⁷ cevād-ı şarşar-şitābı İ: imtiḥān içün A, H.

¹⁶⁶⁸ meydān-ı dūr ü dırāzda İ: meydanda A, H.

¹⁶⁶⁹ hadd-ı İ: mevzi’ -i A, H.

¹⁶⁷⁰ esb-i sebk-i rikābe İ: esb-i şahrā-neverde A, H.

¹⁶⁷¹ esb-i hāmūn-neverde İ: ferese A, H.

¹⁶⁷² A’da ve H’de yok.

¹⁶⁷³ esb-i şahrā-peymāya İ: ferese A, H.

¹⁶⁷⁴ A’da ve H’de yok.

¹⁶⁷⁵ nām-zed İ, A: nām-rū H.

¹⁶⁷⁶ A’da ve H’de yok.

¹⁶⁷⁷ A’da ve H’de yok.

¹⁶⁷⁸ A’da ve H’de yok.

¹⁶⁷⁹ A’da ve H’de yok.

¹⁶⁸⁰ A’da ve H’de yok.

¹⁶⁸¹ “Huysuzluk yapıp kaçmaya teşebbüs ettiklerinde hayvanları dövün. Tökezleyip düştüklerinde ise kaldırmak için onları dövmeyin.”

¹⁶⁸² A’da ve H’de yok.

¹⁶⁸³ firāra İ, H: ķarāra A.

¹⁶⁸⁴ A ve H nüshasında “ķarb ve te’ dīb” şeklindedir.

¹⁶⁸⁵ dābbe İ: feres A, H.

¹⁶⁸⁶ A’da ve H’de yok.

¹⁶⁸⁷ remende ve gürizende İ: remīde ve ürkeklik A, H.

oldığı¹⁶⁸⁸, bed-nihād, ve seyyi'ü'l-hulḳ olduğundan nāṣīdūr, pes¹⁶⁸⁹ _anı ahlāk-ı reddiyyeden taḥlīs ve ahlāk-ı ḥamīdeye taḥzīz ü taḥṣīṣ içün ḍarb ü te'dībde be'is yokdur, ve ol dābbe ki_¹⁶⁹⁰ aḥyānā _'āṣir ü_¹⁶⁹¹ lağzında-pā ya'ni¹⁶⁹² ayāğı sürcdiği¹⁶⁹³ içün -ḍarb u ta'zīb-¹⁶⁹⁴ -ber-vecih-le lāyık-ı lebīb-i erīb değıldür-¹⁶⁹⁵, zīrā lağziṣ-i ḳadem ḥuṣūnet ve bed-ḥūy¹⁶⁹⁶ olmaḳdan -iḥtiyārı ṣudūr iden ḳabīḥden değıldür-¹⁶⁹⁷, belki zīr-i rākibde, 'āṣir ve nākib [İ 54a] -olan dābbeden ṣudūr iden 'uṣūr, fūrṣān-ı daḳıḳa-ṣinās 'ındinde aḥz-ı licām, ve imsāk-ı 'inānda rākibūñ 'adem-i ihtimāmdan nāṣī oldığı-¹⁶⁹⁸ [H 25a] derece-i yaḳīne bālīg olmuṣdur, pes -dābbe-i 'aṣūrdan ṣudūr iden zelle-i 'uṣūr, aṣḥāb-ı vuḳūf u 'uṣūr 'ındinde, idād-ı 'ayb ü ḳuṣūrdan ma'dūd olmaz-¹⁶⁹⁹, ve *Mecme'ü'l-Fetāwā'da*, “*izā kānet ed-dābbetü te'ṣir keṣīran fe-hüve 'aybün*” -'ibāreti ile vāḳi' olan-¹⁷⁰⁰ -mes'ele-i ittifāḳiyye-¹⁷⁰¹ maẓmūn-ı ḥadīṣ-i mezkūre _muḥālif ve_¹⁷⁰² münāfī -olmadığı lede'l-fuḳahā-yı bī-reybdür-¹⁷⁰³, zīrā ḥadīṣ-i meṣtūre¹⁷⁰⁴ vāḳi' olan 'iṣārdan murād¹⁷⁰⁵ “*taḥte'r-rākib*”,¹⁷⁰⁶ aḥyānā vāḳi' olan 'iṣārdur, ve kitāb-ı mezbūrde vāḳi'¹⁷⁰⁷ olan 'iṣārdan maḳṣūd¹⁷⁰⁸ “*'alā vechi'l-i'tiyād*” muṭlaḳā -vāḳi' olan-¹⁷⁰⁹ 'iṣārdur, _ki cümle-i 'uyūbdan ṣūmār olunmaḳ maḥall-i inkār değıldür_¹⁷¹⁰ zīrā bu maḳūle olan 'isāre dābbenūñ ḳavā'imi -

¹⁶⁸⁸ oldığı İ: itdiği A, H.

¹⁶⁸⁹ pes İ: lākin A, H.

¹⁶⁹⁰ A'da ve H'de yok.

¹⁶⁹¹ A'da ve H'de yok.

¹⁶⁹² ya'ni İ: ve A, H.

¹⁶⁹³ sürcdiği İ: sücdiği A, H.

¹⁶⁹⁴ ḍarb u ta'zīb İ, A: ḍarr ü te'dīb H.

¹⁶⁹⁵ A ve H nüshasında “cā'iz değıldür” şeklindedir.

¹⁶⁹⁶ bed-ḥūy İ: bed-dil A, H.

¹⁶⁹⁷ A ve H nüshasında “nāṣī değıldür” şeklindedir.

¹⁶⁹⁸ A ve H nüshasında “dābbenūñ lağzında-pā oldığı fārisler mābeyninde mütē'ārif olan vecih üzre aḥz-ı licām, ve imsāk-ı 'inān ḥuṣūşunda 'adem-i ihtimāmdan(ihmāmdan H) nāṣīdūr bu ma'nā fūrṣān-ı daḳıḳa-ṣinās 'ındinde('inde H)” şeklindedir.

¹⁶⁹⁹ A ve H nüshasında “dābbede aḥyānā 'iṣār-ı ta'yīb olunmaz tā ki muḥtāc-ı ḍarb u te'dīb ola, imdi vech-i meṣrūḥ üzre” şeklindedir.

¹⁷⁰⁰ 'ibāreti ile vāḳi' olan İ: deyü taḥrīr olunan A, H.

¹⁷⁰¹ mes'ele-i ittifāḳiyye İ: mes'ele A, H.

¹⁷⁰² A'da ve H'de yok.

¹⁷⁰³ A ve H nüshasında “olmaz” şeklindedir.

¹⁷⁰⁴ meṣtūre İ: ṣerīfde A, H.

¹⁷⁰⁵ A'da ve H'de yok.

¹⁷⁰⁶ taḥte'r-rākib İ: zīr-i rākibde A, H.

¹⁷⁰⁷ A'da ve H'de yok.

¹⁷⁰⁸ A'da ve H'de yok.

¹⁷⁰⁹ A'da ve H'de yok.

¹⁷¹⁰ A'da ve H'de yok.

mev'üf [A 29b] olmakdan-¹⁷¹¹ neş'et -itdiği erbāb-ı ittılā' vü vukūf 'indinde meşhūr ve ma'rūfdur, [İ 54b] ve fesād-ı kavā'im-i dābbe, ayb-ı şarīh ü beyyin, ve kūsūr-ı zāhir ü mütebeyyindür-¹⁷¹², “va'llāhu a'lem” el-ḥadīṣü's-ṣānī ve'l-'iṣrūn: mā enzele'llāhu dā'en, illā ve enzele lehü şifā'en¹⁷¹³ *Şaḥīḥ-i Buḥārī* de “innellezi enzele'd-dā'e enzele me'ahü'd-devā'e”¹⁷¹⁴ 'ibāreti ile¹⁷¹⁵ _vāḳi' oldı¹⁷¹⁶, rivāyet olundı ki -A' rāb-ı bādiye-niṣn-i İslām-¹⁷¹⁷ intisābdan bir gürūh bā-ebnūh ḥuzūr-ı pūr-şūkūh-ı Ḥazret-i risālet-niṣāba¹⁷¹⁸ gelüb 'arza-dāşt itdiler ki yā Rasūlu'llāh bu beḳā-cūy¹⁷¹⁹ bendeleriñuz, _'āmmē-i evḳātde¹⁷²⁰ bādiye-peymā, ve şahrā-niṣn, ve müdün ve emsārdan ba'id olup, ve gāhī 'iyāl ü evlādımız, ve gāhī -silk-i mülkümüzde-¹⁷²¹ medār-ı ma'āşımız olan devābb ü mevāşīmize, -'ilel-i mütenevvi'a ṭārī ve emrāz-ı müteşannife 'arīz ve sārī olur-¹⁷²² 'urūz-ı emrāz ü¹⁷²³ eškām, bizi ḡaraż-ı siḥām-ı ālām ider, mu'ālece-y-le¹⁷²⁴ def'ine mübāderet ve tedāvi¹⁷²⁵ ile ref'ine şurū'a¹⁷²⁶ müsāra'at, -muḳteżā-yı şer'-¹⁷²⁷ ilāhiyyeye¹⁷²⁸ muṭābık, ve mübteḡā-yı¹⁷²⁹ ḳanūn-ı nebeviyyeye¹⁷³⁰ muvāfiḳ mıdur deyü¹⁷³¹ [İ 55a] Rasūl-i merḥamet-istizhār¹⁷³² ḥoḳḳa-i dehānından şu -vecih üzre-¹⁷³³ cevāhir-i¹⁷³⁴ cevāb-ı _iṣār ü niṣār¹⁷³⁵ itdi¹⁷³⁶ ki “ne'am inne'llāhe lem yünzil dā'en illā ve enzele lehü

¹⁷¹¹ mev'üf olmakdan İ: āfet-reside olduğundan A: āfet-reside olduğundan H.

¹⁷¹² A ve H nüshasında “itmek-le dābbenüñ ma'yüb olmasın iḳtizā ider” şeklindedir.

¹⁷¹³ “Allāh, indirdiği her hastalığın şifasını da indirmiştir.” Buhārī, **Tıb** 1; İbn Māce, **Tıb**, 1 (3438-3439); Tirmizî, **Tıb**, 2, (2038)

¹⁷¹⁴ “Şüphesiz ki Allāh hastalığı, devasıyla birlikte indirmiştir.”

¹⁷¹⁵ 'ibāreti ile İ: 'ibāreti-y-le A, H.

¹⁷¹⁶ A'da ve H'de yok.

¹⁷¹⁷ A' rāb-ı bādiye-niṣn-i İslām İ: bādiye-niṣn A' rāb A: bādiye-niṣn A' rāb-ı imān H.

¹⁷¹⁸ risālet-niṣāba İ: risālet-me'āba A, H.

¹⁷¹⁹ A'da ve H'de yok.

¹⁷²⁰ A'da ve H'de yok.

¹⁷²¹ silk-i mülkümüzde İ: taht-ı emlakımızda A, H.

¹⁷²² A ve H nüshasında “illet-i ṭārī ve marāz-ı sārī olmağ-la” şeklindedir.

¹⁷²³ İ SAHH: emrāz u 55a/9.

¹⁷²⁴ mu'ālece-y-le İ: mu'ālece ile A, H.

¹⁷²⁵ tedāvi İ: müdāvāt A, H.

¹⁷²⁶ A'da ve H'de yok.

¹⁷²⁷ muḳteżā-yı şer' İ: ṭarīḳ-ı şer' a A, H.

¹⁷²⁸ A'da ve H'de yok.

¹⁷²⁹ A'da ve H'de yok.

¹⁷³⁰ nebeviyyeye İ: ilāhiyyeye A, H.

¹⁷³¹ A'da ve H'de yok.

¹⁷³² istizhār İ: ābāb A, H.

¹⁷³³ vecih üzre İ: vecih-le A, H.

¹⁷³⁴ cevāhir-i İ: cevāhir-pāş A, H.

¹⁷³⁵ A'da ve H'de yok.

¹⁷³⁶ itdi İ: oldılar A,H.

şifā'en ille'l-mevte ve'l-harame" ya'nī müdāvāt-ı marīz dā'ire-i şer'adan hāric, ve¹⁷³⁷ me'āric-i bid'ate 'āric deǧildür zīrā

Beyt: خدای عز وجل رابضن هرجه [H 25b]

لطيفه ايست کس را ازو خبر نبود

fehvasınca Ḥazret-i Rabbü'l-Ālemīn menba'-ı zūlal "izā meriztū fe-hüve yeşfm"¹⁷³⁸ zirve-i lāhūtdan ḥazīz-i nāsūte, bir maraž-ı inzāl _ve bir derd-i irsāl¹⁷³⁹ itmedi, illā ol maraža devā' kerāmet, ve ol derde bir şifā' inzāl _ve īşāl¹⁷⁴⁰ itdi, ille'l-mevt ü pīri¹⁷⁴¹ [A 30a] ki anlar¹⁷⁴² emr-i zarūrī nā-giriz olmağ-la -şifā'-pezir olan emrāz kabīlinden-¹⁷⁴³ deǧildür, li-hāzā anlar içün şifā' inzāl itmedi

Şi'r:¹⁷⁴⁴ درد يوقدر كمسه ده يوقسه طبيب فبض حق

[İ 55b] کيمده کوردی دردکيم اول درده درمان اتمدی

صبر يوقدر مردم عالمده يوقسه روزکار

¹⁷⁴⁵قنقى مشکل درکه تدرجيله اسان اتمدی

ve ḥadiş-i āhirde vārid oldı ki, bir kimesnenün kāse-i ta'āmına meks vāki' olup, cenāḥının biri ālūde-i ta'ām olsa, cenāḥ-ı āhirin daḥi ta'āma ğams u idḥāl eylesün¹⁷⁴⁶, zīrā Ḥazret-i Ḥakīm-i Fettāḥ meksün bir cenāḥında dā', bir cenāḥında _devā' ve¹⁷⁴⁷ şifā' ḥalq itdi¹⁷⁴⁸, ve¹⁷⁴⁹ bu ḥadiş de¹⁷⁵⁰ dā' ve şifā' miyānında ¹⁷⁵¹te'ākub, ve mā-beynlerinde olan tenāsüb, ve teḳārube imā'-i laṭif _oldığı, şav'-ı kelāma vākıf olan aşḥāb-ı leṭā'ife¹⁷⁵² zāhirdür¹⁷⁵³ el-ḥadiş-ü sāliş ve'l-'ışrūn: ra'sü'd-dā'i el-imtilā' ve ra'sü'd-devā'i el-iḥtimā'ü¹⁷⁵⁴ şifā'-baḥş-ı derūn-ı efkār, "şalla'llāhu 'aleyhi -mā-te'ākebe'l-leyli ve'n-nehār-¹⁷⁵⁵" Ḥazretleri buyurdılar ki,

¹⁷³⁷ H'de yok.

¹⁷³⁸ "Hastalandığımda da O bana şifa veir." Şu'arā 26/80.

¹⁷³⁹ A'da ve H'de yok.

¹⁷⁴⁰ A'da ve H'de yok.

¹⁷⁴¹ pīri İ: pīrlık A, H.

¹⁷⁴² anlar İ: bunlar A, H.

¹⁷⁴³ A ve H nüshasında "bu iki maraž cān-güdāz şifā'-pezir" şeklindedir.

¹⁷⁴⁴ şī'r İ: beyt A, H.

¹⁷⁴⁵ ḳanḳı İ, A: ḳanḳı H.

¹⁷⁴⁶ eylesün İ, A: itsün H.

¹⁷⁴⁷ A'da ve H'de yok.

¹⁷⁴⁸ itdi İ: eyledi A, H.

¹⁷⁴⁹ A'da ve H'de yok.

¹⁷⁵⁰ ḥadişde İ: ḥadiş-i şerīfde A, H.

¹⁷⁵¹ olan A, H.

¹⁷⁵² A'da ve H'de yok.

¹⁷⁵³ zāhirdür İ: vardur A, H.

¹⁷⁵⁴ "Hastalığın baş sebebi çok yemektir, en iyi deva ise perhizdir."

¹⁷⁵⁵ A ve H nüshasında "yevmi'l-ḳarār" şeklindedir.

her maražuñ -mebde'i ve menşe'i imtilā'-¹⁷⁵⁶, ve her devā'nuñ¹⁷⁵⁷ aşı-ı ve menba'ı¹⁷⁵⁸ perhiz ü ihtimā'dur,¹⁷⁵⁹ ve elsine-i hāşş¹⁷⁶⁰ ve 'āmda [İ 56a] mezkūr olan -kelām-ı cevāhir-i nizām-¹⁷⁶¹, “*men ġarase't-ṭa'āme ṣemmerehü's-saḳāme*” şaḥife-i zebercedin-i¹⁷⁶² āsmāne -ṭılā-yı mehr, ve nuḳre-i mäh-¹⁷⁶³ ile taḥrīr olunmağ-la¹⁷⁶⁴ eḥaḳḳ¹⁷⁶⁵, ve maẓmūna ḥikmet -maḳrūnı ile-¹⁷⁶⁶ 'amel her 'āḳıl 'āḳıbet [A 30b]-endişe elyaḳdur¹⁷⁶⁷, ya'nī bir kimesne [H 26a] zemīn-i mi'desine¹⁷⁶⁸ nihāl-i¹⁷⁶⁹ ṭa'ām-ı ġars eylese¹⁷⁷⁰, andan -zuhūr idecek-¹⁷⁷¹ meyve -emrāz u eṣḳāmdur-¹⁷⁷², -ve bu süḥān-ı ḥikmet-nümün-¹⁷⁷³, ikṣār-ı ekl-i¹⁷⁷⁴ ṭa'āmdan men' de mübālağaya mebnī, ve bā' iş-i kıvām-ı bedene, mūrış-i ḳudret-i 'ibādet-i Ḥaẓret-i Ma'būd-ı¹⁷⁷⁵ Zū'l-minen olacaḳ miḳdardan ziyāde ekl-i¹⁷⁷⁶ ṭa'ām “*inde ūli'n-nühā*”¹⁷⁷⁷ menhī olduğına mübtenīdür, “Ḥakīmān” şāḥib-i ḥibre, mālīkān-ı melik “*fesīḥü'l-aḳṭār*”¹⁷⁷⁸ tecrube üç¹⁷⁷⁹ kelime-i -müttefiḳatü'l-maẓmūnda ittifāḳ, ve ma'ānī ḥikmet-nümūnda-¹⁷⁸⁰ vifāḳ itdikleri nevādir-i devrān, ve leṭā'if-i zemin ü zemāna dimeğ-e -sezā ve revā'dur-¹⁷⁸¹ [İ 56'b], evvelen¹⁷⁸² Ṭabīb-i Rūm didi ki, “*kül ḳalīlen*

¹⁷⁵⁶ mebde'i ve menşe'i imtilā' İ: ve mebde'i ve menşe'i imtilā'dur A: başı ve mebde'i menşe'i imtilā' H.

¹⁷⁵⁷ devā'nuñ İ: 'ilācuñ A, H.

¹⁷⁵⁸ menba'ı İ: rükni A, H.

¹⁷⁵⁹ ḥadīş-i āḥirde vārid olduğu mi'de bir ḥānedür(ḥānedir H) ki anda marāz sākin olur, ve perhiz ve ḥimye bir sermāyedür ki anuñ devā'sı(nemāsı H) devādur A, H.

¹⁷⁶⁰ hāşş İ, A: hāşş H.

¹⁷⁶¹ kelām-ı cevāhir-i nizām İ: süḥān-ı ḥikmet-i inzimām A, H.

¹⁷⁶² A'da ve H'de yok.

¹⁷⁶³ ṭılā-yı mehr, ve nuḳre-i mäh İ: ṭılā-yı āf-tāb A, H.

¹⁷⁶⁴ olunmağ-la İ: olunmağa A H.

¹⁷⁶⁵ eḥaḳḳ İ: elyaḳ A, H.

¹⁷⁶⁶ maḳrūn ile İ, A: maḳrūnı-y-la H.

¹⁷⁶⁷ elyaḳdur İ: eḥaḳkdur A, H.

¹⁷⁶⁸ mi'desine İ: mi'dede A, H.

¹⁷⁶⁹ nihāl-i İ: ṣecere-i A, H.

¹⁷⁷⁰ eylese İ, A: eyleye H.

¹⁷⁷¹ zuhūr idecek İ: hāşıl olacaḳ A, H.

¹⁷⁷² emrāz u eṣḳāmdur İ: marāz u saḳāmdur A, H.

¹⁷⁷³ ve bu süḥān-ı ḥikmet-nümün İ: bu kelām-ı cevāhir-nizām A, H.

¹⁷⁷⁴ A'da ve H'de yok.

¹⁷⁷⁵ A'da ve H'de yok.

¹⁷⁷⁶ A'da ve H'de yok.

¹⁷⁷⁷ “Akıl sahipleri içinde.”

¹⁷⁷⁸ A'da ve H'de yok.

¹⁷⁷⁹ üç İ: üç A, H.

¹⁷⁸⁰ A ve H nüshasında “müttefiḳa'l-ma'nāda ittifāḳ, ve maẓāmin ḥikmet zımnında(şımnında H)” şeklindedir.

¹⁷⁸¹ sezā ve revā'dur İ: sezādur A, H.

¹⁷⁸² A'da ve H'de yok.

lā tekün ‘*alīlen*’ s̄aniyen¹⁷⁸³ Ṭabīb-i Fāris didi ki, “*kül қаşден lā tebgī faşden*” s̄ālisen¹⁷⁸⁴ Ṭabīb-i Hind didi ki, “*kül қадран lā тақайуқū bih şадран*”, -pūşīde olmaya ki-¹⁷⁸⁵ keşret-i ekl mūcib-i¹⁷⁸⁶ emrāz-ı mütenevvi‘a, ve müstevcib-i¹⁷⁸⁷ eşkām-ı mütelevvine olup, ‘illet-i inhidām-ı _būnyāna beden, ve sebeb-i tezelzül_¹⁷⁸⁸ erkān-ı ten¹⁷⁸⁹ olduğu gibi, būnyād-ı¹⁷⁹⁰ dil-nişini¹⁷⁹¹ kiyāseti -ve hāne-i hātır-rubā-yı feṭāneti daḥi ḥarāb ve yebāb itdiği meşhūd-ı zamīr-i beyzā ziyā-yı “*ūli’l-elbābdur*”-¹⁷⁹², li-hāzā ekābir-i ḥükemā-i¹⁷⁹³ sūtūde¹⁷⁹⁴-eṭvār, şu vecih-le lū’lū-rīz ṭıbkıçe-i¹⁷⁹⁵ rūzgār oldılar ki, “*el-biṭnete te fenū’l-fiṭnete*”, ya‘nī ‘abdū’l-baṭın olan ḥūtiyyi’l-iltikām¹⁷⁹⁶, _ekl-i ṭa‘ām ḥuṣūşunda_¹⁷⁹⁷

Beyt: هر که شکم پر نکند تا کلو¹⁷⁹⁸

نیست کذارنده حکم کلو

maẓmūnını pīşvā¹⁷⁹⁹, -ve sebū-yı şikesteniyi mi‘desini [İ 57a] leb-rīz ü ser-şār olunca, ya‘nī ḥulḳūm-ı ḥafe-gerdenīsine gelince, imlā idüp-¹⁸⁰⁰

Beyt¹⁸⁰¹: کرجه خدا گفت کلو واشربوا

در عقبش گفت ولا تسرفوا¹⁸⁰²

ma‘nāsını gūş-ı hūşına ilkā itmese, ¹⁸⁰³ol kimesne ra’sū’l-māl-ı kemāl olan kiyāseti¹⁸⁰⁴, ve sermāye-i [A 31a] istihāl olan feṭānet ü zekāvetini¹⁸⁰⁵ -hevā ve hebā’-

¹⁷⁸³ A’da ve H’de yok.

¹⁷⁸⁴ A’da ve H’de yok.

¹⁷⁸⁵ pūşīde olmaya ki İ: ve daḥi A, H.

¹⁷⁸⁶ mūcib-i İ: bā‘ iş-i A, H.

¹⁷⁸⁷ müstevcib-i İ: mūrış-i A, H.

¹⁷⁸⁸ A’da ve H’de yok.

¹⁷⁸⁹ ten İ: vūcūd A, H.

¹⁷⁹⁰ būnyād-ı İ: būnyān-ı A: benān-ı H.

¹⁷⁹¹ A’da ve H’de yok.

¹⁷⁹² ḥarāb ve hāne-i feṭāneti perākende ve yebāb ider A, H.

¹⁷⁹³ ḥükemā-i İ: ḥikmet-i A, H.

¹⁷⁹⁴ A’da ve H’de yok.

¹⁷⁹⁵ ṭıbkıçe-i İ, H: ṭıbkıçe-i A.

¹⁷⁹⁶ ḥūtiyyi’l-iltikām İ: kimesne A, H.

¹⁷⁹⁷ A’da ve H’de yok.

¹⁷⁹⁸ pūr-ne-kūned tānelü İ: pūr-ne-kūned bānelü A: pūr-kūned tānelü H.

¹⁷⁹⁹ maẓmūnını pīşvā İ: maẓmūnını pīşvā idüp A: H’de yok.

¹⁸⁰⁰ Bu kısım ilk **beyt** kelimesinden önce A ve H nüshasında “sebū-yı mi‘desin ser-şār olunca ve ber-ā-ber ḥulḳūmına gelince imlā **beyt** her ki” şeklindedir.

¹⁸⁰¹ H’de yok.

¹⁸⁰² “Yiyin, için fakat israf etmeyin.” Araf 7/31.

¹⁸⁰³ elbette A, H.

¹⁸⁰⁴ kiyāseti İ: kiyāsetin A, H.

¹⁸⁰⁵ zekāvetini İ: zekāvetin A, H.

¹⁸⁰⁶ itdiği -bī-iştibāh u mirādur-¹⁸⁰⁷, hikāyet olundu ki bir civān-murād¹⁸⁰⁸-ı sūtūde-kār, pīş-gāh-ı¹⁸⁰⁹ mihmānına ta‘ām-ı mā-ḥazarī taqrīb ü ihzār idüp, ekl ü tenāvüline ḥaṣṣ ü terğīb itdikde, mihmān-ı hikmet-dān _didi ki_¹⁸¹⁰ “‘aleyke taqrībü’t-ta‘ām” ve “‘aleynā te’dībü’l-ecsām” ya‘nī ey mihmān-dār-ı -bī-‘ özr ü ḥayf [H 26b], ve fermān ber-dār-ı hikem “ekrimü’d-dayf”, mihmān-nüvāzī ḥuṣūşunda daḳıka-fevt itmeye himmet-i kerīmāne-i ḍayf perverī mükteżası olan ihzār-ı elvān-ı eṭ‘ime-i nefīsenüñ-¹⁸¹¹ ‘uhdesinden geldik, ve bize lāzım olan bedenlerimize [İ 57b] terbiyet -ve te’dīb-le-¹⁸¹² mu‘āmele, ve cesedlerimize mücāmeledür, biz daḥi anuñ ‘uhdesinden ḥurūc idüp¹⁸¹³, _izrār-ı ecsāmımıza mü‘eddī olmayacak miḳdārı ekl-i ta‘ām ḥuṣūşunu icrā’ ideriz, ve Hükemā-i Ḥurde-dān “ekberü’d-devā-i taḳlīlū’l-ḡdāi”, didiler ki kelām-ı hikmet-i insicāmuñ meslek-i mażmūnına gideriz,

Nazm: وكم من اكلة منعت اخاها
 بلذة ساعة اكالات دهر
 وكم من طالب يسعى لامر
 و فيه هلاكه لو كان يدري

ve_¹⁸¹⁴ mecrā-yı emsālde cārī kelimāt-ı hikmet ḡāyātdandır ¹⁸¹⁵ki, , “kūl ḳalīlen ‘ıṣṭavīlen”¹⁸¹⁶ ya‘nī ta‘āmıñ ḳalīli ile iktifā’¹⁸¹⁷ eyle _tā ḥayāt-ı memdūde, ve_¹⁸¹⁸ ‘ömr-i ṭavīli ihtivā’¹⁸¹⁹ idesün, “ve eḳlil ta‘āmen tōḥmed menāmen” ya‘nī ta‘āmı -az ekl idüp az ¹⁸²⁰eyleme¹⁸²¹, tā ḥvāb-şirīn cihetinden -maḥmūd olmaḳ rütbesin iḥrāz idesün-¹⁸²², “va’llāhu a‘lem” bi’s-şavāb ve ileyhi’l-merci’ ve’l-me’āb” el-ḥadişü’r-rābi’ ve’l-‘işrūn: terkü’l-ḡdā’i mesḳametü [İ 58a] ve terkü’l-‘aşā’i mührimete¹⁸²³

¹⁸⁰⁶ hevā ve hebā’ İ: hebā’ ve hevā A, H.

¹⁸⁰⁷ bī-iştibāh u mirādur İ: bī-iştibāhdur A, H.

¹⁸⁰⁸ civān-murād İ: civān-merd A, H.

¹⁸⁰⁹ pīş-gāh-ı İ: pīş-i A, H.

¹⁸¹⁰ A’da ve H’de yok.

¹⁸¹¹ A ve H nüshasında “pesen-dīde eṭvār, saña lāzım olan ta‘āmı ihzār itdiği anuñ” şeklindedir.

¹⁸¹² ve te’dīb-le İ: ile A, H.

¹⁸¹³ ḥurūc idüp İ: gelürüz A, H.

¹⁸¹⁴ A’da ve H’de yok.

¹⁸¹⁵ A ve H nüshasında “ekābirden mānend şifā’ şudūr vurūd (ve şudūr H) itmişdür” eklenmiştir.

¹⁸¹⁶ “Az ye ki çok yaşayasın.”

¹⁸¹⁷ iktifā’ İ: ḳanā’ at A, H.

¹⁸¹⁸ A’da ve H’de yok.

¹⁸¹⁹ ihtivā’ İ: iḥrāz A, H.

¹⁸²⁰ İ NOT: hırş 58a/ 9.

¹⁸²¹ A ve H nüshasında “taḳlīl ile ki” şeklindedir.

¹⁸²² A ve H nüshasında “mendūḥ olasun” şeklindedir.

¹⁸²³ “Sabah yemeğini terk etmek hastalık sebebidir. Akşam yemeğini terk etmek ise ihtiyarlık sebebidir.” Tirmizî, **Etime**, 46 (1856)

Şāhib-i Muğrib ¹⁸²⁴ didi ki, “ğadā” -feth-i ‘ ayn-ı mu‘ ceme-ile-¹⁸²⁵ vaqt-i şabāhda tenāvül -olunan nevāleden-¹⁸²⁶, ‘aşā’ -feth-i ‘ ayn-ı mühmele-y-le-¹⁸²⁷ hengām-ı şāmda ekl olunan ta‘ āmdan ‘ibāretdür, ya‘ nī vaqt-i bāmdādda¹⁸²⁸ tenāvüli mu‘ tād olan ta‘ āmı -terk ü ihmāl-¹⁸²⁹ mūriş-i -emraş helāk-ı mālđur-¹⁸³⁰, zīrā mi‘ de ta‘ āmdan hālī olduķda merre-i şafrā ki bedene nisbeti-ile¹⁸³¹ [A 31b] semm-i helāhil, belki edhā vü emerr zehr-i zū‘ āf-ı¹⁸³² kātildür, heyecān _ve müktezā-yı tab‘ ı üzre tuğyān_ ¹⁸³³ idüp _kanavāt-ı ‘urūķdan etrāf-ı bedene_ ¹⁸³⁴ cārī, ve -“mine’l-farķ ile’l-ķadem” cevānib-i tene-¹⁸³⁵ sārī olmağ-la sebep-i ‘urūz-ı maraş, ve ‘illet-i ĥudūş-ı saķam olur, ĥuşūşan¹⁸³⁶ eyyām-ı tāb-istānda ki ĥılt-ı şafrānuñ zamān-ı¹⁸³⁷ ġaleyānı, ve -hengām-ı ġulüvv ü tuğyānidur-¹⁸³⁸, ĥıttā-ı mi‘ deyi mu‘ ārıżdan teħi¹⁸³⁹ bulmağ-la “dārü’l-ĥükümeti” bedene tasalluť ü istilā’ idüp [İ 58b], fitne-engiz ma‘ müre-i bedene, ve ĥarāb-sāz ķalmaz ve ten olur, pes münāsib belki vācibdür ki, eyyām-ı şayf¹⁸⁴⁰ belki -hengām-ı fuşül-ı ĉār-gānede-¹⁸⁴¹, _“‘ale’ş-şabāħ”_ ¹⁸⁴² nān-pāre-i şafrā-keş tenāvüli ile merre-i¹⁸⁴³ şafrānuñ sevret¹⁸⁴⁴ ü mażarratın def‘ ¹⁸⁴⁵ ve -merz ü büm-¹⁸⁴⁶ bedenden -şe‘āmet-i ĥükümetin ref‘ idüp-¹⁸⁴⁷, _istikāmete mizāc-ı cesedi ĥalelden muĥāfaza, ve nizām-ı vācibü’l-iĥtimā-i bedeni ĥimaye itmeñ-le mülket ü vücūduñ fitne ve iĥtilālinden emīn, ve ĥarābī ve iĥlālinden sālīm olalar, ‘ale’l-ĥuşūş bu ķā’ ide-i ĥamīdeye müdded-i medīde i‘ tiyād ĥāşıl olmuş ise, “min külli’l-vücūh”

¹⁸²⁴ uşülde ķarār-dāde olduğı üzre A, H.

¹⁸²⁵ feth-i ‘ ayn-ı mu‘ ceme-y-le İ: fethi-y-le A, H.

¹⁸²⁶ İ SAHH: “olunan nevāleden” 58b/ 2.

¹⁸²⁷ feth-i ‘ ayn-ı mühmele-y-le İ: fethi-le A, H.

¹⁸²⁸ bāmdādda İ: şabāhda A, H.

¹⁸²⁹ terk ü ihmāl İ: terk itmek A, H.

¹⁸³⁰ emraş helāk-ı mālđur İ: maraş ve saķāmdur A, H.

¹⁸³¹ nisbeti-y-le İ: nisbet A: nisbet ile H.

¹⁸³² A’da ve H’de yok.

¹⁸³³ A’da ve H’de yok.

¹⁸³⁴ kanavāt-ı ‘urūķdan etrāf-ı bedene İ: etrāf-ı bedene ķāriz-i ‘urūķdan A, H.

¹⁸³⁵ mine’l-ķur’ān ile’l ķadem cevānib-i tene İ: cevānib-i ten mine’l-ķam ile’l-ķadem H.

¹⁸³⁶ ĥuşūşan İ, A: ĥuşūşan H.

¹⁸³⁷ A’da ve H’de yok.

¹⁸³⁸ hengām-ı ġulüvv ü tuğyānidur İ: tuğyānı zamānidur A: ġalebe ve tuğyānı rümmānidur H.

¹⁸³⁹ teħi İ: tenhā A, H.

¹⁸⁴⁰ şayf İ: şayfda A, H.

¹⁸⁴¹ hengām-ı fuşül-ı ĉār-gānede İ: eyyām-ı fuşül-ı erba‘ ada A, H.

¹⁸⁴² A’da ve H’de yok.

¹⁸⁴³ A SAHH: “merre-i” 32a/ 8.

¹⁸⁴⁴ A’da ve H’de yok.

¹⁸⁴⁵ A’da ve H’de yok.

¹⁸⁴⁶ merz ü büm İ, A: düz ü büm H.

¹⁸⁴⁷ şe‘āmet-i ĥükümetin ref‘ idüp İ: şe‘āmetin def‘ ve men‘ ideler A, H.

terki eşkām-ı cism, ve efsād-ı kalbūd ideceği zarūriyyāt-ı kazāyādan ma‘ dūddur¹⁸⁴⁸ ve daḡi hengām-ı¹⁸⁴⁹ şāmda ekli müte‘ ārif olan [H 27a] ta‘āmı terk, bî-vaḡt şeyb ve - pīri īrāş ideceği emr-i zarūrī, ve eyyām-ı şebāb ü cūvānīde za‘f ü nā-tūvāniye bā‘ iş olacağı [İ 59a] mücerribān-ı rūzgār ‘ inde bedīhī, ve ṭabībān-ı pesen-dīde āşār beyān itdikleri üzre ma‘ nā-yı celīdūr¹⁸⁵⁰, zīrā Zübūr-i¹⁸⁵¹ Ṭīb ‘da muḡarrer¹⁸⁵² ve Kütüb-i¹⁸⁵³ Ḥikmet ‘de muḡarrerdür¹⁸⁵⁴ ki, vaḡt-i ḡvābda ḡarāret-i ḡarīziyye zāhir-i bedenden cānib-i bāṭına _ḡavr ve¹⁸⁵⁵ teveccūh itmek-le, ḡuvve-i¹⁸⁵⁶ hāzımeye ḡuvvet-i ‘azīme¹⁸⁵⁷ ḡāşıl -ve derūn-ı mi‘deye iblāḡ olunan ta‘āmı taḡşıl “bedeli mā-yeteḡallel”¹⁸⁵⁸ içün hażm ü izābe emrinde ḡavī ve kāhil olmaḡ-la, mevcūd olan māyeyi “serī‘an” taḡlīl, ve ḡarāret-i mezkūre sebebi ile muḡill ve zāyi‘ olan icrā-yı tekmīl ider, pes mi‘de vaḡt-i yaḡazada ta‘ām ile mālī iken zamān-ı ḡvābda sā‘āt-i ‘adīde “‘ale’l-fevr” hażm-ı hāzime-i ḡaviyyeden nāşī bi’l-küllīye ḡālī ḡalur, pes mi‘dede dest-i taşarrufi dīrāz idecek nesne bulamadığından, mecbūl olduḡı ‘amelden mu‘aṡṡal, ve me’mūr olduḡı fi‘l-i mühmel olmasun içün¹⁸⁵⁹ ruṡbāt-ı aşliyye-i bedene [İ 59b] dest-dīrāzlıḡ idüp¹⁸⁶⁰, ¹⁸⁶¹anda taşarruf-ı ḡavī¹⁸⁶² sebebi-y-le _ruṡbāt-ı mezkūreyi¹⁸⁶³ taḡlīl ü maḡv ider, ve mecārī-i¹⁸⁶⁴ ‘urūḡda olan¹⁸⁶⁵ ruṡbāt-ı lāzimeyi¹⁸⁶⁶ -eczā-i bedene icrā’-¹⁸⁶⁷ itmek-le, _sepīd-gūn olan ruṡbāt-ı fāzıla mū-be-mū cārī ve sārī olup¹⁸⁶⁸ mūylar siyāh iken beyāz¹⁸⁶⁹, ve a‘ şāb ve¹⁸⁷⁰ mufāşıla

¹⁸⁴⁸ A’da ve H’de yok.

¹⁸⁴⁹ hengām-ı İ: vaḡt-i A, H.

¹⁸⁵⁰ A ve H nüshasında “pīrlīḡi bā‘ iş, ve hengām-ı şebābda za‘f-destlik īrāş ider” şeklindedir. 28- a 33.

¹⁸⁵¹ zübūr-i İ: kütüb-i A, H.

¹⁸⁵² muḡarrer İ: muḡarrer A, H.

¹⁸⁵³ kütüb-i İ: zübūr-ı A, H.

¹⁸⁵⁴ muḡarrerdür İ: muḡarrerdür A, H.

¹⁸⁵⁵ A’da ve H’de yok.

¹⁸⁵⁶ ḡuvve-i İ, A: ḡuvvet-i H.

¹⁸⁵⁷ A’da ve H’de yok.

¹⁸⁵⁸ “Vücudun sarfiyatını tamamlayan yiyecekler.”

¹⁸⁵⁹ A ve H nüshasında “ olup taşarruf idecek miḡdārı ta‘āmdan mi‘deye teḡī bulup, mu‘aṡṡal ḡalmamaḡ içün” şeklindedir.

¹⁸⁶⁰ A’da ve H’de yok.

¹⁸⁶¹ ve A, H.

¹⁸⁶² taşarruf-ı ḡavī İ: taşarruf A, H.

¹⁸⁶³ A’da ve H’de yok.

¹⁸⁶⁴ mecārī-i İ: mecārā-yı A, H.

¹⁸⁶⁵ A’da ve H’de yok.

¹⁸⁶⁶ lāzimeyi İ: lāzimesi A, H.

¹⁸⁶⁷ eczā-i bedene icrā’ İ, H: eczā-i bedene icrā’-i bedene icrā’ A.

¹⁸⁶⁸ A’da ve H’de yok.

¹⁸⁶⁹ beyāz İ: siyāh A: sepīd H.

¹⁸⁷⁰ H’de yok.

galebe-i yübüsetden nāṣī istirḥā' ve za' f-ı küllī¹⁸⁷¹ ṭārī olur [A 32a], pes evlā ve -
kavānīn-i ṭibbiyyeye muvāfiḳ¹⁸⁷² ü aḥrā budur¹⁸⁷³ ki, ṣāḥib-i mizāc-ı¹⁸⁷⁴ müstaḳīm,
ḡadā ü¹⁸⁷⁵ 'aṣā-yı terk _ü ihmāl¹⁸⁷⁶ sebebi ile¹⁸⁷⁷ aḥsen-i taḳvīmde maḥlūḳ olan
bedene ḳoymanuñ niḫāmını ḥalel-peḫīr¹⁸⁷⁸, ve -bünḡān-ı ḳaviyyū'l-esās olan cismini-
¹⁸⁷⁹ raḥne-gīr¹⁸⁸⁰ itmeye¹⁸⁸¹, _“va'llāhu yef'alü mā-yürīd”¹⁸⁸² _¹⁸⁸³ el-ḥadīṣü'l-ḥāmis
ve'l-ıṣrūn: izā ḥāzara'l-ı'aṣā' ve ḥāzerati'l-ı'ıṣā' fe'bde'e bi'l-ı'aṣā'¹⁸⁸⁴ “aṣā-i”¹⁸⁸⁵
evvel ve¹⁸⁸⁶ ṣāliṣ-i fetḥ-i 'ayn ile -ma'nāsı bi-'ayn-ı ḥadīṣ-i sābıḳda mürūr itdi¹⁸⁸⁷,
ve “ıṣā-i” ṣānī [İ 60a] kesr-i 'ayn ile ṣalāt-ı -ı'ıṣā'dan 'ibāret olmaḡ-la, aña isnād
olunan fi'lde ṣiḡa-i te'nīṣ iḥtiyār olındı¹⁸⁸⁸, ya'nī ey mütemeskān-ı ḥablū'l-metīn-i
aḥkām, hengām-ı ṣalāt-ı 'ıṣā'¹⁸⁸⁹ ḥulūl, ve evvel-i vaḳitde tenāvül-i¹⁸⁹⁰ me'lūf, _ekl-i
müte'arīf¹⁸⁹¹ olan ṭa'ām -ḥāzır olup, pīṣ-gāḥuñıza duḡul itse¹⁸⁹² ekl-i ṭa'āmı, edā-
ı¹⁸⁹³ ṣalāt-ı ṣām üzerine taḳdīm, ve evvelen ālet-i ibādet-i Ḥayy-ı ḳadīm olan
bedenlerinize bā'ıṣ-ı ḳuvvet, ve mūrīṣ-ı taḳviyet olan nevāleyi tenāvül ile taḳdīm
idüp, ba'de _cem'ıyyet-i ḥāṭır ve¹⁸⁹⁴ ḥuḫūr-ı bāl-la¹⁸⁹⁵ 'ibādet-i Ḥayy-ı zū'l-celāli
edā eylen, “fe-enne ḥayrū'l-ı'ıṣā' sevāfirūh”, zīrā vaḳt-i ṣāmda ekl [H 27b] olunan

¹⁸⁷¹ küllī İ: ṣedīd A, H.

¹⁸⁷² kavānīn-i ṭibbiyyeye muvāfiḳ İ: ḳanūn-ı ṭibba evfaḳ A, H.

¹⁸⁷³ budur İ: evveldür A, H.

¹⁸⁷⁴ mizāc-ı İ, A: mirāc-ı H.

¹⁸⁷⁵ ḡadā ü İ, A: ḡadāt H.

¹⁸⁷⁶ A'da ve H'de yok.

¹⁸⁷⁷ sebebi ile İ: sebebi-y-le A, H.

¹⁸⁷⁸ ḥalel-peḫīr İ, A: ḥalel-peḫīr H.

¹⁸⁷⁹ A ve H nüshasında “saḳam ve her 'arūzı ile” şeklindedir.

¹⁸⁸⁰ raḥne-gīr İ, A: raḥne-gīr H.

¹⁸⁸¹ itmeye İ: eylemeye A, H.

¹⁸⁸² “Şüphesiz Allāh dilediḡi herşeyi yapar.”

¹⁸⁸³ A'da ve H'de yok.

¹⁸⁸⁴ “Yemek hazır olduḡunda ve namaz vakti girdiḡinde önce yemeḡe başlayın.” Buhārī, **Ezan**, 42; **Etime**, 58; Müslim, **Mesacid**, 64-66; Darimī, **Salat**, 58(1284-1285); Ebû Dâvûd, **Etime**, 10; Tirmizî, **Mevâkıf**, 140.

¹⁸⁸⁵ H'de yok.

¹⁸⁸⁶ H'de yok.

¹⁸⁸⁷ A ve H nüshasında “vaḳt-i ṣāmda ekl olunan ṭa'ām” şeklindedir.

¹⁸⁸⁸ 'ıṣā' murād olmaḡ-la evvelen isnād olunan fi'l-i mü'ennes ṣiḡası-y-la zıkr olındı A: 'ıṣā' murād olunmaḡ-la, evvelen isnād olunan fi'l-i müzekker ṣiḡası-y-la, ve sāniye isnād olunan fi'l-i mü'ennes ṣiḡasıyla zıkr olındı H.

¹⁸⁸⁹ 'ıṣā' İ: ṣām A, H.

¹⁸⁹⁰ tenāvül-i İ: ekl-i A, H.

¹⁸⁹¹ A'da ve H'de yok.

¹⁸⁹² A ve H nüshasında “ḥāzır ve āmāde olsa” şeklindedir.

¹⁸⁹³ A'da ve H'de yok.

¹⁸⁹⁴ A'da ve H'de yok.

¹⁸⁹⁵ ḥuḫūr-ı bāl-la İ: ḥuḫūr-ı bāl ile A, H.

ta‘āmuñ hayırlısı, zav-ı nehārdan eşer bâkî iken ekl¹⁸⁹⁶ olınanıdır¹⁸⁹⁷, li-hāzā bu meşel elsine-i nāsda dā’ir¹⁸⁹⁸, ve eṭrāf-ı ‘ālemde sâ’irdür ki, “*ḥayrū’l-ğadā te bevākirühü*” ve “*ḥayrū’l-aşā i bevāşirühü*” ya’nî bāmdādda ekli mu‘tād olan ta‘āmuñ [İ 60b] hayırlısı, -hücüm-ı zalām-ı leylden¹⁸⁹⁹ evvel, ¹⁹⁰⁰dide ta‘āmı iḥsās idecek miḳdārı revşnelik [A 32b] bâkî iken ekl¹⁹⁰¹ olunan ta‘āmdur, ¹⁹⁰²el-ḥadīşü’s-sādis ve’l-‘ısrūn: ‘aleyküm bi’l-‘adesi fe’ennehü mübārekün muḳaddesun¹⁹⁰³ bu ḥadīş-i menfa‘at-maşıri, “İmām” Ḳurtubî, “ve *fūmihā* ve ‘*adesihā*”¹⁹⁰⁴ kavlı-i şerīfinūñ¹⁹⁰⁵ -tefsiri ḥilālinde¹⁹⁰⁶ rivāyet ve taḥrīr itdi, ya’nî ey ümmet-i icābet siz mercemeğe mülāzemet idūñ¹⁹⁰⁷, zīrā ḥubūbāt miyānında mercemek pāk ve mübārekdür, “Ṭaberānî” rivāyetinde “*ḳuddise’l-‘adesü ‘alā lisāni seb‘m nebiyyen āḫirühüm ‘Isā bin Meryem*” _‘ibāreti-y-le vāḳi‘ oldı¹⁹⁰⁸, ve rāvi-yi ‘ādilden¹⁹⁰⁹ ziyāde ehl-i¹⁹¹⁰ ḥadīş ‘indinde maḳbūle olmağ-la “Ebū Nuaym” rivāyetinde “ve *enne yerfeḳu’l-ḳalbe ve yesri’u’d-deme*”^{1911,1912} ‘ibāreti bu maḳāma şebt olundı ya’nî ‘adesūñ ḥavāşşındandur ki, ekli¹⁹¹³ ḳalbe muvāfiḳ, ve ḳa‘r-ı bedende olan demi [İ 61a] mecārî-i ‘urūḳa sür‘at ile icrā’ _ve cevānib-i a‘zāya isāle¹⁹¹⁴ ider, “*va’llāhu ḥüve ḥāluku’l-ḳuvā ve’l-ḳudre*”¹⁹¹⁵ el-ḥadīşü’s-sābi‘ vel-‘ısrūn: ‘aleyküm bi’l-bānî’l-baḳari, fe’inneḥā tev’emmü min külli’ş-şeceri¹⁹¹⁶ “tev’emmü” “ümm”den me’ḥūz

¹⁸⁹⁶ ekl İ: me’kūl A, H.

¹⁸⁹⁷ olınanıdır İ: olanıdır A, H.

¹⁸⁹⁸ dā’ir İ, A: dā’ire H.

¹⁸⁹⁹ hücüm-ı zalām-ı leylden İ: hücüm-ı zalāmdan A, H.

¹⁹⁰⁰ ve H.

¹⁹⁰¹ ekl İ: tenāvül A, H.

¹⁹⁰² va’llāhu a‘lem A, H.

¹⁹⁰³ “Mercimek yemenizi tavsiye ederim. Çünkü o, mübarek bir yemektir.” Nesâî, **İman**, 45; İbnü’l-Cevzî, **Mezûât**, III, 113 (1325); Suyûtî, **Leâli**, II, 212.

¹⁹⁰⁴ “Ve sarımsağından, ve mercimeğinden.” Bakara 2/61.

¹⁹⁰⁵ şerīfinūñ İ: kerīminūñ A, H.

¹⁹⁰⁶ tefsiri ḥilālinde İ: tefsirinde A, H.

¹⁹⁰⁷ idūñ İ: eyleñ A, H.

¹⁹⁰⁸ A’da ve H’de yok.

¹⁹⁰⁹ ‘ādilden İ, A: ‘ālden H.

¹⁹¹⁰ ehl-i İ: erbāb-ı A, H.

¹⁹¹¹ yesri’u’d-deme İ, H: yesdiḡu’d-deme A.

¹⁹¹² “Şüphesiz ki kalbe dosttur, kanı hızlandırır.”

¹⁹¹³ ekli İ: tenāvüli A, H.

¹⁹¹⁴ A’da ve H’de yok.

¹⁹¹⁵ A ve H nüshasında “*va’llāhu sübhānehü a’lem*” şeklindedir.

¹⁹¹⁶ “Siz inek sütünü içmelisiniz. Çünkü o süt, her türlü (şifayı) bünyesinde taşıyan otlardan meydana gelir. İnek her ağaçtan beslenir.” Hâkim, **Müstedrek**, IV, 403; Heysemî, **Mecmeu’z-Zevaid**, V, 85; Elbânî, **es-Sahîha**, IV, 582-585 (1943).

fi‘l-i¹⁹¹⁷ muzāri‘ -ma‘lūm şīğasıdır-¹⁹¹⁸, “ümm” aşlında kaçd ma‘nāsına idi¹⁹¹⁹ bu ma‘kāmda cem‘ ma‘nāsı¹⁹²⁰ murāddur, Zemaḥşerī *Fā’ik*’de ¹⁹²¹“terimmü” ‘ibāreti daḥī¹⁹²² bu ma‘nāya qarībdir, zīrā “rūmm” ¹⁹²³ekl ma‘nāsınadır, _ve *Esās*da didi ki, “e’ş-şātū terimmü’l-ḥaşıṣe min vechi’l-arz”¹⁹²⁴ ve “baḳar” lafzının müfredi “baḳaratūn”dür dişi şıgır ma‘nāsına ki Fārisīde “mādegāv”, ve Türkīde “inek” ta‘bīr olunur, Cevherī didi ki “baḳar” ism-i cinsdür, ve “baḳaratūn” “te” ile müzekker ve mü’enneşe itlāk olunur, ve “te” ilḥāk olundığı cinsden vāḥid olduğunu ifāde içündür, “Müberred” *Kāmil*’de didi ki müzekkeri mü’enneşden temyīz murād itseler, müzekkerde, “hāzā baḳaratūn” [İ 61b] ve mü’enneşde “hāzihi baḳaratūn” dirler, “hāzā battatūn” ve “hāzihi battatūn” didikleri gibi¹⁹²⁵, -ya‘nī leben-i baḳara mülāzemet idūn-¹⁹²⁶, zīrā baḳar¹⁹²⁷ her şecerden¹⁹²⁸ ekl ider, ve Ḥazret-i Ḥakīm-i Muṭlaḳ her nebātda bir ḥāşsa-i¹⁹²⁹ ğarbiye¹⁹³⁰, ve her şecerde bir keyfiyyet-i ‘acībe idā‘ vü ibdā‘¹⁹³¹ itdiği cārī¹⁹³² irtiyāb olmağ-la¹⁹³³, tenāvül [H 28a] itdiği -her şecerden-¹⁹³⁴, ḥāşıl olan [A 33a] şīr-i şeker-i nazīrde, -ḥāşşiyet-i ‘azmi ve keyfiyyet-i kübrā-¹⁹³⁵ ḥuşūli maḥall-i istiğrāb olmaz¹⁹³⁶, -*Müstedrek*’de İbn-i Mes‘ūd’dan “*ḳāle’n-nebiyyū şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem, ‘aleykūm bi’l-bāni’l-baḳari ve esmānehā, ve iyyākūm ve lūḥūmihā fe-inne el-bānehā ve esmānehā devā’ün, lūḥūmihā dā’ün*”¹⁹³⁷ ‘ibāreti ile rivāyet olundı, ya‘nī baḳaruñ südine ve yağına mülāzemet idüp, lākin etinden be-ğāye ihtirāz idūn, zīrā anuñ südi ve yağı devā’ ve eti marāz ve

¹⁹¹⁷ A’da ve H’de yok.

¹⁹¹⁸ ma‘lūm şīğasıdır İ: ma‘lūmdur A, H.

¹⁹¹⁹ idi İ: ki A, H.

¹⁹²⁰ A’da ve H’de yok.

¹⁹²¹ rivāyet itdi ki A, H.

¹⁹²² A’da ve H’de yok.

¹⁹²³ fem gibi A, H.

¹⁹²⁴ “Koyun yeryüzündeki kuru ottan beslenir.”

¹⁹²⁵ A ve H’de yok.

¹⁹²⁶ A ve H nüshasında “ya‘ni mādde-i kād ya‘ni inek südine mülāzemet idūn” şeklindedir.

¹⁹²⁷ baḳar İ: inek A, H.

¹⁹²⁸ şecerden İ: ağācdan A, H.

¹⁹²⁹ ḥāşsa-i İ, A: ḥāşsa-i H.

¹⁹³⁰ ğarbiye İ: ‘azīme idā‘ A, H.

¹⁹³¹ idā‘ vü ibdā‘ İ: ibdā‘ vü ihtirā‘ A, H.

¹⁹³² cārī İ. maḥalli A, H.

¹⁹³³ olmağ-la İ, A: değıldür H.

¹⁹³⁴ her şecerden İ: şecerlerden A, H.

¹⁹³⁵ ḥāşşiyet-i ‘azmi ve keyfiyyet-i kübrā İ: ḥāşsa-i kübrā ve keyfiyyet-i ‘azmi A, H.

¹⁹³⁶ olmaz İ, A: değıldür H.

¹⁹³⁷ “Nebi (s.a.v) dedi: İneğin sütü ve yağı sizin içindir ve eti de sizin içindir. Şüphesiz ki sütü ve yağı devadır, eti hastalıktır.”

dā'-i irāş ider, Ḥakīm ve İbn-i Ḥıbbān İbn-i Mes'ūd'dan [İ 62a] “*kāle ‘aleyhi’s-selām, mā-enzele’llāhu dā’ en illā ve enzele lehü devā’ en, cehilehü men cehilehü ve ‘alimehü men ‘alimehü, ve fī el-bāni’l-baḳar şifā’ün min külli dā’in, fe-‘aleyküm bi’l-bāni’l-baḳar, fe-innehā terimmü min külli şecer*”¹⁹³⁸ ‘ibāreti ile rivāyet itdiler, ma’lūm ola ki-¹⁹³⁹ Faḳīh Semerḳandī didi ki beden-i insāna mevrīd-i derd ü ma’raḳ-ı -‘araḳ-ı maraḳdur-¹⁹⁴⁰, -‘arūḫ-ı saḳamdan muḳaddem, şıḥḥat-ı bedeni ṭareyān-ı inḥirāf-ı mizācdan muḥāfaḳa, ve ‘urūḫundan şoḡra def’ ü ref’inde sa’y ü ihtimām, her ‘āḳile ehemmi-mühimmātından oldığı zāhirdür-¹⁹⁴¹ pes herkese -münāsib olan-¹⁹⁴² bedenine -nāfi’ olan ḡıdāyı ve muḫırr olan eşyāyı-¹⁹⁴³ temyīz idecek miḳḍārı, -‘ilm-i ṭabibden-¹⁹⁴⁴ ḥışsedār ola¹⁹⁴⁵, Rasūl-i Ekrem Ḥazretleri “*el-‘ilmü’l-‘ilmān, ‘ilmü’l-ebdān, şümme ‘ilmü’l-edyān*”¹⁹⁴⁶ buyurup -‘ilm-i ebdānı ‘ilm-i edyān¹⁹⁴⁷- üzerine taḳḍīm, ve ‘ilm-i edyān -‘ilm-i ebdāna-¹⁹⁴⁸ edāt-ı terāḫi ile ¹⁹⁴⁹atıf eyledi, zīrā mā-dām ki beden¹⁹⁵⁰ lābis-i libās-ı şıḥḥat, ve ten [İ 62b] perniyāna pūş-i ‘āfiyet olmaya, “*‘ale’l-veḫi’l-lāyık*” ‘ibādet-i Ḥazret-i Ḥayy-ı Ḳadīr vüḫūd-ı peḫīr olmaz, -mübtelā-yı evcā’ ve eşḳām olan kimesneden “*‘alā mā-ḫüve’l-vācib*” ‘ubūdiyyet-i cenāb-ı “*zū’l-celāl-i ve’l-ikrām*” zuḫūre gelmez, imḍī muḥāfaḳa-ı şıḥḥat-¹⁹⁵¹, ve¹⁹⁵² taşḫīḫ-i mizāc için mübāşeret-i ilāc emri ḥasen, ve fi’l-i¹⁹⁵³ müstaḥsen oldığı ḥadīş-i meḫkūr ile mübeyyen ü müberhendür¹⁹⁵⁴, ve ba’zı nās merzāya ‘ilāc, -dāric-i medāric-i¹⁹⁵⁵ kerāhetdür deyüp “İbn-i ‘Ömer’den¹⁹⁵⁶” rivāyet olunan ḥadīş-i şerīf¹⁹⁵⁷ ile iḫtiḳāc

¹⁹³⁸ “(Aleyhi’s-selām) dedi: Allāh indirdiği her hastalığın şifasını da indirmiştir. Onu kim bilmezse cahildir ve onu kim bilirse âlimdir. Sizin için inek sütü her derde devadır. Şüphesizki o her ağaçtan beslenir.”

¹⁹³⁹ A ve H nüshasında “leyse’llāhu’l-ḡālib ‘Alī bin Ebī Ṭālib kerrema’llāhu veche buyurdılar ki, lūḫūm-ı baḳar aḡleḫ-i lūḫūm olmaḡ-la, eḡḡerḫi müriş-i dāder lākin lebeni şifā’ ve revḡani(rāḡani H) devā’dur” şeklindedir.

¹⁹⁴⁰ -‘araḳ-ı maraḳdur İ: maraḳ oldığı nümāyāndur A, H.

¹⁹⁴¹ A’da ve H’de yok.

¹⁹⁴² münāsib olan İ: müsteḥabdur ki A, H.

¹⁹⁴³ nāfi’ olan ḡıdāyı ve muḫırr olan eşyāyı İ: muḫırr olan eşyāyı ve nāfi’ olan ḡıdāyı A, H.

¹⁹⁴⁴ A’da ve H’de yok.

¹⁹⁴⁵ ola İ: olalar A, H.

¹⁹⁴⁶ “İlim ikidir; yani vücut ve bedenle ilgili ilimler, ve sonra dinle ilgili ilimler.”

¹⁹⁴⁷ -‘ilm-i ebdānı -‘ilm-i edyān İ: -‘ilm-i bedeni -‘ilm-i dīn A, H.

¹⁹⁴⁸ A’da ve H’de yok.

¹⁹⁴⁹ taşḫīḫ ve A, H.

¹⁹⁵⁰ A’da ve H’de yok.

¹⁹⁵¹ A’da ve H’de yok.

¹⁹⁵² pes A, H.

¹⁹⁵³ fi’l-i İ: ‘amel-i A, H.

¹⁹⁵⁴ müberhendür İ: müberhen olur A, H.

¹⁹⁵⁵ dāric-i medāric-i İ: ‘āric-i me’āric-i A, H.

¹⁹⁵⁶ İbn-i ‘Ömer’den İ: İbn-i ‘Ömer Ḥazretlerinden A, H.

itdiler ki¹⁹⁵⁸, “Rasûl-i Ekrem” buyurdılar ki, marîzi müşteḥâ-yı derûnı olan şeyden ḥımye ve perhîz-ile taẓcîr¹⁹⁵⁹ ü ta‘cîz eylemek _ber-vecih-le revâ’ değıldür_¹⁹⁶⁰ me’mûldur¹⁹⁶¹ ki Ḥazret-i “müsebbibü’l-esbâb, celle zâü -‘ani’l-şevâ’ibi’l-irtiyâb-¹⁹⁶², ol marîzün ‘ilâcını ba‘zı müşteheyâtında¹⁹⁶³ ḥalk itmiş ola, ve muḥtemeldür¹⁹⁶⁴ ki marîzi, ḥatırı¹⁹⁶⁵ iḳbâl itdiğı ta‘âmı isti‘mâl -sebebi ile-¹⁹⁶⁶ şifâ’ [A 33b] bula [İ 63a], ve cumhûr-ı¹⁹⁶⁷ ‘ulemâ’, “keşşerühümü’llāhu ile yevmi’l-cezâ” tedāvînün cevâzına _zâhib olup_¹⁹⁶⁸ Üsâmet bin Şurayk’dan rivâyet olunan¹⁹⁶⁹ ḥadîs-i şaḥîḥ¹⁹⁷⁰ ile istidlâl itdiler ki, ben meclis-i şerîf-i _sa‘âdet elîf-i_¹⁹⁷¹ -nebevî ile şeref-yâb-¹⁹⁷² [H 28b] idim A‘râb-ı bâdiye-nişîn-i İslâm âyinden, cemm-i ğafîr ve cem‘-i keşîr, ḥâk-pây-ı Rasûle çehr-mâl¹⁹⁷³ olup, şu -vecih ile-¹⁹⁷⁴ _arż-ı maḳâl ile_¹⁹⁷⁵ su‘âl itdiler ki, _“Yâ Nebiyya’llāh, fedāke âbâ’ünā ve ümmühātünā”_¹⁹⁷⁶, “hel cenāḥun ‘aleynā enne-tedāvî”, ya‘nî muḥtâc-ı tedāvî¹⁹⁷⁷ _ve muḫtarr-ı ‘ilâc olan_¹⁹⁷⁸ merzâmıza tedāvî¹⁹⁷⁹ itmek¹⁹⁸⁰ _merzî midir? ya‘nî_¹⁹⁸¹ bize andan zarar ve âyine-i sa‘âdet nemâ-yı şer‘a andan¹⁹⁸² keder gelur mi? Ḥazret-i¹⁹⁸³ Rasûl-i Ekrem didi¹⁹⁸⁴ ki, “tedāvev ibāde’llāh fe-inne’llāhe te‘ālā¹⁹⁸⁵ lem yeḫluḳ dā‘en, illā vaẓa‘a lehü

¹⁹⁵⁷ ḥadîs-i şerîf İ: ḥadîs A, H.

¹⁹⁵⁸ A’da ve H’de yok.

¹⁹⁵⁹ taẓcîr İ: men‘ A, H.

¹⁹⁶⁰ A’da ve H’de yok.

¹⁹⁶¹ me’mûldur İ: mercûdur A, H.

¹⁹⁶² ‘ani’l-şevâ’ibi’l-irtiyâb İ: ‘ani’l-irtiyâb A, H.

¹⁹⁶³ müşteheyâtında İ: müşteḥâtında A: müşteheyâtından H.

¹⁹⁶⁴ muḥtemeldür İ: cā’iz A, H.

¹⁹⁶⁵ A’da ve H’de yok.

¹⁹⁶⁶ sebebi ile İ: sebebi-y-le A, H.

¹⁹⁶⁷ ve cumhûr-ı İ: lâkin ‘âmme-i A, H.

¹⁹⁶⁸ A’da ve H’de yok.

¹⁹⁶⁹ olunan İ: itdiğı A, H.

¹⁹⁷⁰ şaḥîḥ İ: şerîf A, H.

¹⁹⁷¹ A’da yok.

¹⁹⁷² nebevî ile şeref-yâb İ: nebevide ḥâzır A, H.

¹⁹⁷³ çehr-mâl İ: rû-mâl A, H.

¹⁹⁷⁴ vecih ile İ: vecih-le A, H.

¹⁹⁷⁵ A’da ve H’de yok.

¹⁹⁷⁶ A’da ve H’de yok.

¹⁹⁷⁷ tedāvî İ: devâ’ A, H.

¹⁹⁷⁸ A’da ve H’de yok.

¹⁹⁷⁹ tedāvî İ: ‘ilâc A, H.

¹⁹⁸⁰ itmek İ: eylesek A, H.

¹⁹⁸¹ A’da ve H’de yok.

¹⁹⁸² A’da ve H’de yok.

¹⁹⁸³ A’da ve H’de yok.

¹⁹⁸⁴ didi İ: buyurdılar A, H.

¹⁹⁸⁵ A’da ve H’de yok.

şifā'en"¹⁹⁸⁶, ya' nī ey bende-gān ḥudā muḥtāc _'ilāc ve_¹⁹⁸⁷ devā' olan merzānuza
 'ilāc eyleñ, zīrā¹⁹⁸⁸ taḥkīk [İ 63b] Ḥazret-i Ḥakīm-i Şāfī, _ve Cenāb-ı Raḥīm-i
 Mūn'āfī¹⁹⁸⁹, bir derd, ḥulḳ itmedi ille'd-devā' ḥāne-i ḡaybından¹⁹⁹⁰ ḥaḳḳa-i īcādda
 dārū-yı şifā', _ve aḳākir devā'¹⁹⁹¹ vaż' eyledi, ve _meşhūd-rāy-ı cihān ārā-yı aṣḥāb-
 ı 'ulūm der ki¹⁹⁹² Rasūl-i Ekremūñ¹⁹⁹³ -eḳvāl-i sūtūdesi ma'nā-yı mezkūruñ
 cevāzına delīl-i ḳavī olduğu gibi, ef'āl-i pesen-dīdesi daḡi burhān-ı celīdūr-¹⁹⁹⁴ ki¹⁹⁹⁵,
 yevm-i uḥudda küffār-ı sengīn-dil¹⁹⁹⁶ ḥoḳḳa-i la'līn-i dehānında¹⁹⁹⁷ meknūn olan
 dürr-i sirāb-ı dendānın, ve lūbb-i yāḳūt nişānın, seng-i cev̄ ile -ḡirāşīde, ve dest-i
 ḡadr ile āzürde-¹⁹⁹⁸ itdiklerinde sūhte¹⁹⁹⁹ olmuş ḥaşıriñ ḡākisteri²⁰⁰⁰ ve ba'z-ı²⁰⁰¹
 rivāyetde üstūḡ'ān-ı pūsīde ile, ol cerāḡat-ı dil-ḡirāşe, tedāwī buyurduḡları derece-i
 tevātüre bālīḡ olmuşdur, ḡaşılı ümmīd-i şifā' ile, mu'ālece-i marazı cā'iz -ve fi'l-
 ḡaḳīḳa Şifā'-Resān, Cenāb-ı Deyyān ü Mennāndır i'tiḳād-ı [İ 64a] zamīr-i²⁰⁰²
 müdāwī de²⁰⁰³ _cāy-gīr iken, tedāwī olunan ḡasta²⁰⁰⁴, cevāhir-güm küşte-i 'āfiyeti²⁰⁰⁵
 ḡa'iz, olduğu -maḡall-i seg, ve cāy-ı nūkkār deḡildür-²⁰⁰⁶ [A 34a], _"va'llāhu
 a'lem"²⁰⁰⁷ el-ḡadīşü's-şāmin ve'l-işrūn: ez-zūkkām emā'ne mine'l-cūzzām²⁰⁰⁸
 _"cūzzām" cezmden me'ḡūzdür, ḡaḡ' ma'nāsına, ḡadīş-i şerīfde vārid oldu ki, "men

¹⁹⁸⁶ "Ey Allāh'ın kulları tedavi olunuz! Allāh şifası olmayan hastalık yaratmamıştır."

¹⁹⁸⁷ A'da ve H'de yok.

¹⁹⁸⁸ A'da ve H'de yok.

¹⁹⁸⁹ A'da ve H'de yok.

¹⁹⁹⁰ ḡāne-i ḡaybından İ, A: ḡāne-i ḡaybden H.

¹⁹⁹¹ A'da ve H'de yok.

¹⁹⁹² A'da ve H'de yok.

¹⁹⁹³ Rasūl-i Ekremūñ İ: Ḥazret-i Rasūlūñ A, H.

¹⁹⁹⁴ A ve H nüshasında "ḡavl-i pesen-dīdesi bu ma'nāya delīl olduğu gibi, fi'l-i sūtūdesi daḡi burhān-ı ḡavīdūr" şeklindedir.

¹⁹⁹⁵ H'de yok.

¹⁹⁹⁶ sengīn-dil İ: seng-dil A, H.

¹⁹⁹⁷ dehānında İ: dehānlarında A, H.

¹⁹⁹⁸ ḡirāşīde ve dest-i ḡadr ile āzürde İ: āzürde ve dest-i ḡadr ile ḡirāşīde A, H.

¹⁹⁹⁹ sūhte İ, A: sūhte H.

²⁰⁰⁰ ḡākisteri İ: ḡākister-le A: ḡākister-le H.

²⁰⁰¹ ba'z-ı İ: bir A, H.

²⁰⁰² A'da ve H'de yok.

²⁰⁰³ müdāwī de İ: müdāwī ve mu'ālic A, H,

²⁰⁰⁴ A'da ve H'de yok.

²⁰⁰⁵ 'āfiyeti İ: şıḡḡati A, H.

²⁰⁰⁶ maḡall-i seg ve cāy-ı nūkkār deḡildür İ: resīde-i ḡaber sübūt olduğu zāhirdür A, H.

²⁰⁰⁷ A'da ve H'de yok.

²⁰⁰⁸ "Nezle olmak, cūzzamdan bir emandır." Kurtubî, *el-Cāmiu li-Aḡkāmī'l-Kur'ān*, II, 372; Buhārî, *Tıb*, 19; İbn Mace, *Tıb*, 44.

ḥafıza'l-Kur 'āne sümme nesiyeḥü leḳıya'llāhu fe-hüve eczemü,"²⁰⁰⁹ *ey maḳtū'u'l-yed* ve maraž-ı ma' hūde "cüzẓām" tesmiye olunduğı eczā-i bedene 'ārız olduḡda gūyā "irben irben" ḳaṭ' ü teftīt ider, ve²⁰¹⁰ cüzẓām bir maraž-ı maḥūfdur ki -ḡalebe-i ḥılt-ı sevdādan-²⁰¹¹ ḥāşıl olup, beden anuñ sebebi ile ziyāde mev'üf²⁰¹² olur, ve - A' rab bed-du' ā maḳāmında-²⁰¹³, "*ramahu'llāhü bi's-şudām, ve'l-evlaḳı ve'l-cüzẓām*" didiler, "şudām" şaduñ zāmmı-y-la re's-i ḥayevānātda²⁰¹⁴ ḥāşıl²⁰¹⁵ olur bir -maraž-ı hā'ildür-²⁰¹⁶, ve -emrāz-ı 'ārızaya-²⁰¹⁷ delālet iden elfāz -ekşeriyyā fū'āl vezninde [İ 64b] geldiğini bu 'abd-i faḳīr *Kütüb-ü Edeb* 'de müṭāla'a itdiğı üzre, *Aḳşa'l-İreb fī Tercemeti Muḳaddimeti'l-Edeb* nām-te'lifinde ḡustāḥāne tafşıl itdi-²⁰¹⁸, ve²⁰¹⁹ "evlaḳ" cünün ma'nāsınadır, pūşide olmaya ki 'ibāret-i mezkūre²⁰²⁰ -meşel-i sā'irden ma'düddur-²⁰²¹ Mevridī, *Riyāşī* den²⁰²² [H 29a] şu -vecih üzre-²⁰²³ menḳüldur ki²⁰²⁴, "Hişām" -Medīnetü'r-Rasūl 'aleyhi's-şalāti ve's-selāmda naşb itdiğı vālī ṭarafına şu münāvel üzre mektüb-ı ḥabāşet maşḥūb-ı şirret-i me'āl-irsāl, ve şu üslüb-ı nā-merḡūb üzre fermān-ı maḥtūmü'l-imtişāl itdi ki-²⁰²⁵ ahālī-i medīne vü ḳurāya tenbīh-i ekīd, ve tehdīd-i şedīd eyleye ki, ^{2026c} Alī bin²⁰²⁷ Ebī Ṭālibūñ kendüye, ve veledeyn emcedini, ya'ni Ḥasan ve Ḥüseyne²⁰²⁸ -sebb ü ṭa'n, ve ma'āza'llāh şetm ü la'n itmeḡe-²⁰²⁹ āḡāz, ve bu fermān-ı nekbet²⁰³⁰-' ünvāna 'adem-i imtişālden be-ḡāyet ihtirāz eyleyeler deyü, Hişām daḡı fermān-ı ḡayr-ı 'ālīnūñ

²⁰⁰⁹ "Kur'ân-ı Kerim'i ezberleyip sonra unutan kimse, Allāh'a cüzẓamlı olarak kavuşur" Ebu Davud, *Vitr*, 21.

²⁰¹⁰ A'da ve H'de yok.

²⁰¹¹ ḡalebe-i ḥılt-ı sevdādan İ: sevdānuñ ḡalebesinden A, H.

²⁰¹² A'da ve H'de yok.

²⁰¹³ A' rab bed-du' ā maḳāmında İ: maḳām-ı bed-du' āda A, H.

²⁰¹⁴ ḥayevānātda İ, A: ḥayevānānda H.

²⁰¹⁵ A'da ve H'de yok.

²⁰¹⁶ maraž-ı hā'ildür İ: maraždur A, H.

²⁰¹⁷ emrāz-ı 'ārızaya İ: ekşer emrāza A, H.

²⁰¹⁸ A ve H nüshasında "bu vezin üzre isti' māl olunduğı Meydān-ı Müctemi'u'l(mecma'u'l H)-Emşālde taşriḥ itmişdür" şeklindedir.

²⁰¹⁹ A'da ve H'de yok.

²⁰²⁰ A'da ve H'de yok.

²⁰²¹ meşel-i sā'irden ma'düddur İ: meşel-i sā'ir mezkūruñ A, H.

²⁰²² *Riyāşī* den İ, A: *Riyāşī* den H.

²⁰²³ vecih üzre İ: vecih-le A, H.

²⁰²⁴ H'de yok.

²⁰²⁵ A ve H nüshasında "vālī Medīnetü'r-Rasūl cānibine mektüb-ı ḥabāşet üslüb-ı irsāl, ve şu münāvel üzre ısdār-ı fermān vācibü'l-imtişāl itdiğı" şeklindedir.

²⁰²⁶ ḥāşā sümme ḥāşā A, H.

²⁰²⁷ bin İ, A: ibn-i H.

²⁰²⁸ İ SAHH: "kendüye ve veledeyn emcedini, ya'ni Ḥasan ve Ḥüseyne" 65a/8.

²⁰²⁹ A ve H nüshasında "sebbine" şeklindedir.

²⁰³⁰ nekbet İ: ḳabāḥat A, H.

maẓmūnı cesāret-maẓhūrını, miyān-ı nāsda işā‘a, ve münhiyān-ı bī-tevfīk-ile [İ 65a] ahālī-i medīne vü qurā mā-beyninde izā‘a, itdikde²⁰³¹ sükkān-ı medīne-i berekete maşīrden²⁰³² şöhret-gīr-i miyān-ı şağīr ü kebīr olan Küseyri²⁰³³, nūñ endīşe-i sa‘ādet-pīşe, meydān-ı²⁰³⁴ muḥālefetde _maẓmūn-ı fermānda_²⁰³⁵ ‘ilm-efrāz ve bu kelimāt-ı cevāhir-simāt ile terāne²⁰³⁶ -nevāz oldu ki²⁰³⁷

Nazm لعن الله من يسب حسينا
واخاه من سوقة وامام
ورمى الله من يسب عليا²⁰³⁸
بصدام واولق وجذام

-tıbte beyten ve-²⁰³⁹ ṭābe ehlūke ehlen, ehl-i beyti’n-nebiyyi –ve’l-İslām, raḥmetü’llāhi ve’s-selāmü ‘aleyküm, küllemā ḳāme ḳā’imūn bi-selām-²⁰⁴⁰, ye’menü’t-ṭayrū ve’t-ṭibā’ü ve lā, ye’menü raḥtū’n-nebiyyi ‘inde’l-maḳām, çün²⁰⁴¹ vālī-i mezbūr²⁰⁴² bu kelām-ı cevāhir-nizāmı istimā‘_itdi, Küseyri aḥz ü ḥabs_²⁰⁴³ ve vāḳı‘-i ḥālī Hişāma i‘lām ve ismā‘ itdikde, cevābında [A 34b] Küseyri²⁰⁴⁴ -taḥliye-i sebīl-²⁰⁴⁵ ve i‘ṭā-yı ‘aṭiyye _ve iḥsān-ı cezīl_²⁰⁴⁶ ile fermān eyledi, ma‘lūm ola ki ḥazīne-i²⁰⁴⁷ dimāğda [İ 65b] maḥzūn²⁰⁴⁸, ḥāne-i²⁰⁴⁹ serde meknūn olan ruṭūbāt-ı faẓliyye, zūkām -sebebi ile-²⁰⁵⁰ seyelān idüp, madde-i sevdādan ḳubbe-i dimāğa şu‘ūd iden ebḥire-i fāsīde müteḥallil ve rīzān olmağ-la, ‘illet-i cüzẓām olan māye-i sevdāya noḳşān-ı ṭārī olup, mezkūm olan kimesne meczūm -olmağdan sālīm olacağı, ve mülktezā-yı maẓmun-ı ḥadīş-i mezkūr, mübteğā-yı ‘aql ü tecrībe üzre marāz-ı

²⁰³¹ A’da ve H’de yok.

²⁰³² “Küseyr” nāmı-y-la A: “Küseyr” nāmı ile H.

²⁰³³ Küseyri İ: merdi A, H.

²⁰³⁴ meydān-ı İ, A: miyān-ı H.

²⁰³⁵ A’da ve H’de yok.

²⁰³⁶ terāne İ: nağme A, H.

²⁰³⁷ A’da ve H’de yok.

²⁰³⁸ ve rama’llāhu İ, H: la‘n A.

²⁰³⁹ ıbte beyten ve İ: ṭebbet tebyen fe A, H.

²⁰⁴⁰ A ve H nüshasında “‘aleyhi’s-selām” şeklindedir.

²⁰⁴¹ çün İ: pes A, H.

²⁰⁴² mezbūr İ: medīne A, H.

²⁰⁴³ A’da ve H’de yok.

²⁰⁴⁴ A’da ve H’de yok.

²⁰⁴⁵ taḥliye-i sebīl İ: itlāḳ A, H.

²⁰⁴⁶ A’da ve H’de yok.

²⁰⁴⁷ ḥazīne-i İ, A: ḥazīne-i H.

²⁰⁴⁸ İ SAHH: maḥzūn 66a/ 1: maḥzūn A: maḥzūn H.

²⁰⁴⁹ ḥāne-i İ, A: ḥavz-ı A, H.

²⁰⁵⁰ sebebi ile İ: sebebi-y-le A, H.

cüzzāmdan ḥalāṣ bulacağı meczūmdur-²⁰⁵¹, şıdk-ı Rasūlu'llāh ve şıdk-ı Ḥabībū'l-ilāh el-ḥadīşü't-tāsi' ve'l-ı'şrūn: ve lidū li'l-mevti ve'bnū li'l-ḥarāb²⁰⁵² -"lidū" lafzı-²⁰⁵³ iştikāk ve taşarruf cihetinden -"ıdū" lafzı-²⁰⁵⁴ gibi emr [H 29b] ü cemi' dūr, "ve li'l-mevt", "ve li'l-ḥarāb" lafızlarında olan ḥarf-i lāma -ıştılāḥ-ı naḥviyyinde gāhī-²⁰⁵⁵ lām-ı şayrūret, -ve gāhī lām-ı me'āl ve lām-ı 'ākıbet, tesmiye olunduğı lā-kelāmdur-²⁰⁵⁶, eğerçi -emr-i 'imāret ihtiyārīdür-²⁰⁵⁷, lākin ḥuşuş-ı velādet ihtiyārī olmayup emr-i zarūri-²⁰⁵⁸ [İ 66a] ve²⁰⁵⁹ umūr-ı ğayr-ı²⁰⁶⁰ ihtiyāriyyenün²⁰⁶¹ _ışdārına emr ü ḥiṭāb, ğayr-ı ma'kūl olmağ-la ḥuşuş-ı velādet emr-i ihtiyārī-²⁰⁶² menzilesine tenzıl - olunmuştur, ki maḳşūd-ı velādet-i²⁰⁶³ ²⁰⁶⁴mevt-ile muğayyā, -ve binā-i 'imāret-i iḥrāb ü yebāb olmağa muntehī oldığını ifādedür-²⁰⁶⁵, ²⁰⁶⁶zīrā miḥnet-ḥāne-i²⁰⁶⁷

²⁰⁵¹ A ve H nüshasında "olmaya ḥafī(ḥafī H) 'inde'l-ı' aqıl ve't-tecrübe daḥi meczūmdur, pes ḥadīs-i mezkūr-ı nāṭık oldığı üzre zükām marāz-ı cüzzāmdan bā' iş-i emān olur" şeklindedir.

²⁰⁵² "Öleceğinizi bilerek doğurun, yıkılacağını bilerek bina yapın." Beyhakî, **Şü'abü'l-İmān**, Beyrut, 1990, VII, 396 (10730-10731); Aclūnî, **Keşfü'l-Hafā**, II, 183 (2041).

²⁰⁵³ "lidū" lafzı İ: lafz-ı "lidū" A, H.

²⁰⁵⁴ "ıdū" lafzı İ: lafz-ı "ıdū" A, H.

²⁰⁵⁵ ıştılāḥ-ı naḥviyyinde gāhī İ: 'ulemā-yı naḥv 'inde A, H.

²⁰⁵⁶ A ve H nüshasında "tesmiye olunduğı mā-lā-kelāmdur, ve ba'zılar lām-ı me'āl ve lām-ı 'ākıbet nāmı-y-la nāmzed kıldılar" şeklindedir.

²⁰⁵⁷ emr-i imāret ihtiyārīdür İ, binā-i 'ibāreti gibi emr-i ihtiyārī değildir A: velādet binā-i 'imāret gibi emr-i ihtiyārī değildir H.

²⁰⁵⁸ A'da ve H'de yok.

²⁰⁵⁹ A'da ve H'de yok.

²⁰⁶⁰ A'da ve H'de yok.

²⁰⁶¹ ihtiyāriyyenün İ: ihtiyāriyye A, H.

²⁰⁶² A'da ve H'de yok.

²⁰⁶³ A'da ve H'de yok.

²⁰⁶⁴ ve A, H.

²⁰⁶⁵ A ve H nüshasında "ta' līl kılınmışdır" şeklindedir.

²⁰⁶⁶ İ nüshası der-kenarda: " ve leḳad aḥsene şaḥib-i ferā'idü'l-ḳalā'id fī zemmi'd-dünyā iḥsānen belīḡan ḥayşü kāl, el-hevā maṭiyyete'l-fitnete, ve'd-dünyā dāru'l-miḥnet, fe-enzele 'ani'l-hevā' tesellüm, ve a'raza 'ani'd-dünyā taḡannüm, velā yaḡranke hevāke bi-ṭayyibi'l-melāhī, velā teftinenneke ed-dünyā, bi-ḥüsni'l-ı'avārī, fe-müddetü'l-lehv-i tenḳatī'u, ve 'ariyete ilāhe her tertec'i, ve yebki 'aleyke mā-tertekebehe mine'l-meḥārim, ve tektesebehü mine'l-me'āşim, ed-dünyā zille'l-ḡamām, ve ḥulmü'n-niyām, 'aselühü meşübe bi's-semm, ve fūrḥa mevşül-i t bi'l-ḡamm, felā teḡranke bi-zehratihā, velā tüftinenneke bi-zinetihā, fe-innehā sellābeti'n-na'im, ekkāleti'l-ümem, te'tedṭi vü terteci' vü tenḳād vü temteni' vü tüḥişe vü tünise vü teṭmi'a vü tüyise, fe-yü'raḳa 'anhe's-sü'edā', ve yergabe fīhe'l-eşfiyā', lā-tüḥaddi 'alleke'd-dünyā bi-ḥudā'ihā, velā teşḡalenneke budā'ihā, velā tevḳi'anneke fī-şebeketihā, velā tedḥılenneke fī-mülketihā, fe-ḥayruhā yeşir, ve şerrihā keşir, ve lezzetühā ḳalileteḥ, ve ḥasratühā ṭavileteḥ, teḳşiru'l-ḡadra, ve tezmiru'l-mekr, ve teşḥinü'l-ı'uyün, ve tehlike'l-ḳurün, felā temillü bi-ḳalbıke ileyhā, velā taḳbilu bi-vechike 'aleyhā, fe-innehā ḥallābete saḥḥarate, ḡaddaratün mekkāratün, tüşvibe na'imihā yübus, ve tükriḥe su'üdühā bi-ḥüs, ve tüḥallitu ḥulühā bi-mürr, ve tüzillü nef'ahā bi-şerri ve żurru, izā ṭalebetü'l-ı'izzeer-reşid didi ki eğer kendüyi taşvır idüp dünyā kendü ḳubḥını beyān itmek murād itse Ebü Nüvās'ın beyān itdiği mertebede idemez idi ḥayşü kāl Ebü Nüvās izā ... ed-dünyā lebībün..., le 'an 'adüvvün fī şiyābin şadık, Şa'ālebī ... nām-ı kitabında didi ki el-mer'ü min dünyā eyne emānī memdūdetin, ... merdūdetin, ve iḳbālü'd-dünyā... żayf, ... şayf, ...

²⁰⁶⁶ ve fī'l-eṭvāḳ fī'l-maḳālete's-şālişete ves-sittün, ed-dünyā Ḥuda', ve'n-nās bida', ve'l-mevt lā ...el-e'şamü's-şada', şı'te ve in şı'te feda',.....

dünyāya kadem²⁰⁶⁸-nihāde olan “āhirü’l-emr” çāh-ı bī-ğavr-ı fenāya üftāde²⁰⁶⁹ olur, ve²⁰⁷⁰ bu kārṽan-serāy-ı köhnede ālūde-i ḥvāb-ı nūṣīn-i ğaflet iken, nā-ğāh _dest-i kaza kūs-i kūçe turre darb idüp_²⁰⁷¹ şādā-yı er-raḥīl er-raḥīl²⁰⁷² gūş-ı hūşına -dāḥil olduḡda-²⁰⁷³, -bi’z-zarūre cānib-i ‘adem-sitāne mürteḥil, ve diyār-ı bī-bār, ve bī-refīk ve yār semtine nā-çār maḥmil-bend-i sefer olacağı cārī şeb-tāh ve maḥall-i inkār değıldür-²⁰⁷⁴, ²⁰⁷⁵ve bu sefer-i _vaḥşet-rehber_²⁰⁷⁶ dūr ü dırāz²⁰⁷⁷ zād-ı bī-nefād-ı a‘māl-i şāliḥa ve “*ḥūzi’z-zāde keşīran fe-inne’s-sefera ba’īd*” ḥadīşi vefkince, mühimmāt-ı vāfire-i _ḥasenāt, ve levāzım_²⁰⁷⁸ -vāfiye-i berā’et-²⁰⁷⁹ ile [A 35a] tayy olunur [İ 66b], ve²⁰⁸⁰ ticāret-ğāh-ı dünyāda ra’sü’l-māl-ı ‘ömrini²⁰⁸¹ vesīle-i sūd ve māye-i zaḥīre-i yevm-i mev‘ūd itmeyen ğāfil, ve sermāye-i ḥayātını²⁰⁸² metā‘-ı _bī-sūd, ve kālā-yı pūr-ziyān_²⁰⁸³ nābūd-ı hevā’ vü hevese şarf iden -cāhil-i baḥt, ve kāhil-i şırf-²⁰⁸⁴, ve “*kefā ve iğtan mevtü’l-cār*” każiyyesinden²⁰⁸⁵ zāhil olan ḥāne²⁰⁸⁶-

²⁰⁶⁷ ḥāne-i İ, A: ḥāne-i H.

²⁰⁶⁸ kadem İ, H: kudüm A.

²⁰⁶⁹ üftāde İ: fütāde A, H.

²⁰⁷⁰ A’da ve H’de yok.

²⁰⁷¹ A’da ve H’de yok.

²⁰⁷² A’da ve H’de yok.

²⁰⁷³ dāḥil olduḡda İ: vāşıl A, H.

²⁰⁷⁴ A ve H nüshasında “ve bi’z-zarūre diyār bī-bār ‘ademe mürteḥil olsa gerek” şeklindedir.

²⁰⁷⁵ İ nüshası der-kenarda: “Ulemā-i Zemaḥşerī etvāk-ı zeheb nām-ı maḳālātında dünyānuḥ zemm-i ḥaḳḳında toḳşān üçünci maḳālede didi ki hezeḥi’d-dār, sākinühā ğaddār, fā-herēb minhā ve a‘lem, inne’l-herēbe minhā eslem, lā tūniḥa bi-hāzihi’l-‘uḳūd, in kunte teḥāfū’ş-şuḳūt, velā tetme‘a fī ḥayriḥā, inne’l-ḥayra fī ḡayriḥā, ve yetmiş toḳuzuncu maḳālede didi ki, el-eccād ebletiḥimü’l-eccādş, ve’l-ābā’i ekletiḥimü’l-ābād(cem‘i ebed ve hüve ez-zamān eṭ-ṭavīl), ve’l-ebnā’i ‘ammā ḳalīlin ebnā’i, fe-fīmü’l-ḥırs ‘ale zallı ḳālīş, ve maḳīlin ente ḡaden ‘an şāḥış.

Ve fī’l-eṭvāk fī’l-maḳālete’ş-şālişete ves-sittin, ed-dünyā Ḥuda‘, ve’n-nās bida‘, ve’l-mevt lā ...el-e’şamü’ş-şada‘, şı’ta ve in şı’ta feda‘,.....

ḳāl ‘ale kerīma’llāhu veche tezevved mine’d-dünyā fe-inneke rāḥil ve yesārī‘ ilā ... fimen yesārī‘ ve mā el-māl ve ... illā emāneten ve lābūdde yevmen inne yeruddü el-vedā‘.

Nazm: el-mevtü ātin fe-te’ehheb lehü ühübbete ṭabbin feṭın ḥābir,
emsi e naḳzi ve ḡaden lem ...,
ve’l-yevmü yemzi lemḥate’n-nāzir,
fe-zelike’l-‘ömri kezā yenkażi, ma-işbehü’l-bāḳi bi’l-‘ābir.

²⁰⁷⁶ A’da ve H’de yok.

²⁰⁷⁷ dūr ü dırāz İ, A: dūr-dırāz H.

²⁰⁷⁸ A’da ve H’de yok.

²⁰⁷⁹ vāfiye-i berā’et İ: vāfiye A, H.

²⁰⁸⁰ A’da ve H’de yok.

²⁰⁸¹ ‘ömrini İ: ‘ömri A, H.

²⁰⁸² ḥayātını İ: ḥayātın A, H.

²⁰⁸³ A’da ve H’de yok.

²⁰⁸⁴ cāhil-i baḥt ve kāhil-i şırf İ: cāhil-i kāhil A, H.

²⁰⁸⁵ każiyyesinden İ: fażiyyesinden A, H.

²⁰⁸⁶ ḥāne İ, A: ḥāne H.

harāb, ve²⁰⁸⁷ “*lev lem tetrüki’s-sevābık, lem temliki’l-levāhık*” ma‘nāsını mülāhaza
itmeyin ālūde-i h̄‘āb, “*el-yevmü’t-teczī küllü nefsin bimā ‘amilet lā zülmi’l-yevm*”
‘arza-i²⁰⁸⁸ kâhinde herkes ‘arz-ı kālā-yı -a‘māl-i ḥasene-²⁰⁸⁹ için kâ‘im ve ḥāzır
olduklarında, şıfrü’l-yed-i nādīm ü ḥāsir²⁰⁹⁰, ve²⁰⁹¹ beyne’l-aḳrān rüsvā ve şermende,
ve miyān-ı āşinā vü bī-gānede ser-efgende olması muḥaḳḳaḳdur²⁰⁹², ²⁰⁹³ve dünyā-yı
denni²⁰⁹⁴ bī-vefā²⁰⁹⁵ ve²⁰⁹⁶ bī-bünyād bir ‘acüz-ı ciger-süz²⁰⁹⁷ mekr-endüz hezār
dāmāddur ki, her gün bir şevher ile ittiḥād, _ve her sâ‘at tehyīc-i şerr ü fesād_²⁰⁹⁸
idüp, iḳbālī ‘ayn-i²⁰⁹⁹ idbār, ve luṭfı maḥż-ı²¹⁰⁰ ızrārdur

Beyt: [İ 67a] باقبال جرخم اذان کار نیست

که اقبال او غیر ادبار نیست

ni‘meti niḳmet²¹⁰¹ ve miḥneti miḥnet oldığı iclā-yı bedīhiyyāt ve evvel-i
evveliyyātdandır, ²¹⁰²şāḥib-i²¹⁰³ zihn-i selīm-i zī-tevfīk²¹⁰⁴ ve mālīk-i²¹⁰⁵ ṭab‘-ı

²⁰⁸⁷ A’da ve H’de yok.

²⁰⁸⁸ ‘arza-i İ: ‘arşa-i A, H.

²⁰⁸⁹ a‘māl-i ḥasene İ: ‘amel A, H.

²⁰⁹⁰ ḥāsir İ: ḥāsir olup A: ḥāsir olup H.

²⁰⁹¹ A’da ve H’de yok.

²⁰⁹² muḥaḳḳaḳdur İ: muḳarrerdür A, H.

²⁰⁹³ İ nüshası der-kenarda: Ve leḳad ebda‘ Cāru’llāhu’l-‘allāmete fī’l-maḳālete’l-ḥāmisete min eṭvāḳı’z-zeheb ḥayşü kāl, yā ibn-i ebī ve ümmihāt, ḥadīs-i ābā’i ve’l-ümmühāt, ve ḥadīs-i ‘an ricālī’l-‘aşirat,....., yesteyḳıṭ.

²⁰⁹⁴ A’da ve H’de yok.

²⁰⁹⁵ bī-vefā İ: bī-vefā-yı A, H.

²⁰⁹⁶ A’da ve H’de yok.

²⁰⁹⁷ A’da ve H’de yok.

²⁰⁹⁸ A’da ve H’de yok.

²⁰⁹⁹ ‘ayn-ı İ: maḥż-ı A, H.

²¹⁰⁰ maḥż-ı İ: ‘ayn-ı A, H.

²¹⁰¹ niḳmet İ, A: ni‘met H(noktaları silinmiş).

²¹⁰² İ nüshası der-kenarda: Rivāyet olundu ki Muṭarīf bin ‘Abdullāh bir gün Yezid bin Muhallebī faḥr ü ḥüyelā ile meşy ider iken görüb didi ki “mā hezihi’l-meşiyeti” elleti ye-ba‘zühā Allāhu Te‘ālā Yezīd mezbūr bu kelāmı istimā‘ itdikde didi ki “e mā te‘rifeni” ya‘ni Muṭarīf benim bu vecih üzre meşy itdiğimden ne için .. idersin, sen benim kim olduğunu bilmez misin, Muṭarīf didi ki, “belā” ben seniñ ne olduğunu bilurum, evvelün nuṭfetü mezirat, ve āḫiriñ cıfetü ḳazirat, ve ente beyne zelik ḥāmīle’l-‘azirat, ba‘zı şā‘iran bu ma‘nāyı şu vecih üzre Naẓm itdi ki,

Naẓm: ‘ucibtü min mu‘cibin bi-şurate,
ve kâne fī’l-aşl nūṭfeten meẓirah,
ve fī ḡadin ba‘d ḥüsn-i şüret,
yeşir fī’l-arz cıfeten ḳazirah,

ve hüve ‘ala ‘ucibe ve ..., ma beyne cenbiye yeḥmilü’l-‘azirah, ve ḳāl el-ḥuşrī fīne

Naẓm: erā evlāde ādemü ebṭarihim,
...mine’d-dünyā ed-deniyet,
fīlem beṭara ve ev evvelühüm meniyy,
ezā ... ve āḫirhüm meniyyete,

ve ba‘z-ı hükemā didiler ki neşr keyfe yestekarru’l-kibr fi-men hulika min türab,....., ve cera mecridi..., ve Ebu Müslim didi ki māṭāhe illā vaẓī‘, velā faḥir illā saḳīṭ, ve lā ta‘aşşabe illā daḡīl.

²¹⁰³ A’da ve H’de yok.

müstaḫīm-i sa‘ ādet-refīk²¹⁰⁶, ‘arūs-ı hezār-ı şüy-dīdeyi²¹⁰⁷ ḳabūl, ve her şebb²¹⁰⁸ bir ‘āşık [H 30a] ile hem-āgūş olan mūmise-i²¹⁰⁹ her cāyiden ḥayr me‘mūl itmez,²¹¹⁰ çün encām-ı kār²¹¹¹ zarūrī terk-i dār ü diyārdur, serāy-ı zer-endūd-i devlet-mendān, külbe-i dervīşān-ı²¹¹² müstemende berāber, ve eyvān-ı metīnū’l-esās-ı²¹¹³ āsmān-ı mūmāss-ı selāṭīn, ḥāne-i teng ve tār-ı faḳīrān²¹¹⁴ derd-mende hem-ser olur,

Beyt: جو خواهد شدن عاقبت جان باک
جه بر تخت مردن جه بر روی خاک²¹¹⁵

pes ḥired-mend-i -şāḥib-i yaḳīn-²¹¹⁶ ‘āḳıbet-i bīne²¹¹⁷, vācibdür ki bu şāhid-i hezār āşinānuñ -reng-i sebz ü ālīne-²¹¹⁸, ve -bu şevher-küşīñ-²¹¹⁹ fūsūn ve nīreng [İ 67b] [A 36b] ve²¹²⁰ ālīne²¹²¹ _ferīfete ve_²¹²² maḡrūr, _ve iḳbāl-i idbār encām-ı deh-rūzesi-y-le mesrūr_²¹²³ olmayup, şehdīni semm ve sürürını ḡamm, _ve rāḥatını elem, ve luṭfunı sitem_²¹²⁴ ile tev’em, -ve nūmāyişini zıll-ı zā’il, ve vūcūdını ḥayāl-i²¹²⁵ bāṭıl, ve ‘āḳıbetini bī-ḥāşıl mülāḥaza eyleye-²¹²⁶, “Ḥaydar” Ḥayber fekūn, bābū’l-‘ilm Ebū’l-Ḥasen -kerrema’llāhü veche-²¹²⁷ buyurdılar ki

Nazm.²¹²⁸ ومن صحب الدنيا يكن مثل قابض
على الماء خائنه فروج الاصابع

²¹⁰⁴ A’da ve H’de yok.

²¹⁰⁵ A’da ve H’de yok.

²¹⁰⁶ A’da ve H’de yok.

²¹⁰⁷ şüy-dīdeyi İ: şevher-dīdeyi A, H.

²¹⁰⁸ A’da yok.

²¹⁰⁹ A’da ve H’de yok.

²¹¹⁰ ve A, H.

²¹¹¹ A’da yok.

²¹¹² dervīşān İ: dervīş A, H.

²¹¹³ metīnū’l-esās İ: ḳaviyyū’l-esās A, H.

²¹¹⁴ faḳīrān İ: faḳīr A, H.

²¹¹⁵ A’da ve H’de yok.

²¹¹⁶ A’da ve H’de yok.

²¹¹⁷ ‘āḳıbet-bīne İ: ‘āḳıbet-endīşe A, H.

²¹¹⁸ reng-i sebz ü ālīne İ: ālete A: āline H.

²¹¹⁹ A’da ve H’de yok.

²¹²⁰ A’da ve H’de yok.

²¹²¹ ālīne İ: ālete A: āline H.

²¹²² A’da ve H’de yok.

²¹²³ A’da ve H’de yok.

²¹²⁴ A’da ve H’de yok.

²¹²⁵ ḥayāl-i İ, A: ḥayāl-i H.

²¹²⁶ A ve H nüshasında “ve bī-ḥāşıl, ve zıll-ı ḥayāl-i(ḥayāl-i) bāṭıl mülāḥaza eyleye” şeklinde geçmektedir.

²¹²⁷ A’da ve H’de yok.

²¹²⁸ nazm İ: şî‘r A: beyt H.

²¹²⁹ şāḥibe’d-dünyā İ, H: şöḥbetü’d-dünyā A.

ve daḥi²¹³⁰ dīde-i²¹³¹ baṣīretin keḥli'l-cilā-i²¹³² 'ibret ile rūṣen idüp, 'āḳıbet-i kārī
tedebbür, ve libās-ı müste'ār-ı ḥayāt āḫirü'l-emr çāk²¹³³_zede-i dest-i nā-geh-gīr-
i_²¹³⁴ ecel olacağın tefekkür eyleye

-li-münşi-i: Kīṣ u sammūr u қақum u sincāb
Kibr u 'ucbe olur 'aceb-i esbāb

Olmaz ol pīṣ-bīn-i merd-i ḡayūr
Cāme-i müste'ār-ile maḡrūr

Yek-be-yek ḥālını tedebbür ide
Evvelin āḫirin tezekkür ide

Evveli ḥabs-gāh-ı kundāḳdur,
Āḫiri teng-nā-yı topraḳdur [İ 68a]

Pūṣıṣı evvelinde oldı pelās
Āḫirinde kefendür aña libās

Bir iki gün giyüp ḥaz u ḥārā
Ḥāk-i ber-ser giyerse de dībā

Eyle taḳvā libāsını der-ber
Budur ancak maṣāff-ı ḥaṣre siper

Oldı dünyā çū ḥayme-i ṣeb-bāz
Āmed ü ṣūd deḡildür anda dırāz

Cünbüṣ ü güft ü gūyı cümle ḥayāl
Yek-ser uḏḥūke bī-ṣebāt ve me'āl

²¹³⁰ A'da ve H'de yok.

²¹³¹ dīde-i İ: çeşm-i A, H.

²¹³² keḥli'l-cilā-i İ: sürme-i A, H.

²¹³³ çāk İ, A: ḥāk H.

²¹³⁴ A'da ve H'de yok.

Çünkü hengāme çün ola nā-gāh
Dest-i kudret olur aña kūtāh

Olma naķş ü nükkārına meftūn
Zehr-i ef‘ ā ider seni mağbūn

Ger hayātuñ olursa şāh-ı nebāt
Kaṭ‘ ider anı kātı‘ u’l-lezzāt

Oldı sūdı ziyān ile hem-zād
Hırmınen-i ‘ömri merg ider ber-bād

Gerçe mātem çekerler ihvānuñ
Çāk iderler senüñ girībānuñ

Furşatı bil ġanīmet itme telef
Hayr-la zikri eyle hayr-ı halef-²¹³⁵ [İ 68b]

Beyt: دنیا جو شاهد دیست کناری کزین ازو
کز شاهدان خلاصه بغیر²¹³⁶ از کنار نیست

ve süknā²¹³⁷ huşuşunda daħi def‘-i harr ü berd, ve bārān ü berf ü bered²¹³⁸ idecek miqdārı ile iktifā idüp, terfī‘-i hıṭān²¹³⁹, ve teşdīd-i bünyān²¹⁴⁰ ve tezhīb-i suķūf itmeñ-le “ilā eyne yā mel‘ūn” -tehdīd ü ‘itābına²¹⁴¹ sezā olmaya, zīrā hayāt-ı penc-rūzede qadr-ı kifāye²¹⁴² ile kanā‘at, nişāne-i sa‘ādetdür, ārzū-yı dūr-ā-dūr ile -temhīd olunan²¹⁴³ -‘urūş-ı refī‘a, ve dūr ve kuşūr-ı menī‘anuñ²¹⁴⁴ müdded-i²¹⁴⁵ medīde,

²¹³⁵ Bu kısım A’da ve H’de yoktur.

²¹³⁶ be-ğayr İ, H: ta‘bır A.

²¹³⁷ süknā İ, H: mesken A.

²¹³⁸ bārān ü berf ü bered İ: bārān-ı bered A, H.

²¹³⁹ hıṭān İ, A: hıṭān H.

²¹⁴⁰ bünyān İ: kavā‘id A, H.

²¹⁴¹ tehdīdi ü ‘itābına İ: teşnī‘ine A, H.

²¹⁴² kifāye İ: kifāyet A, H.

²¹⁴³ temhīd olunan İ: binā itdiği A, H.

²¹⁴⁴ A ve H nüshasında “‘urūş-ı kuşūruñ” şeklindedir.

²¹⁴⁵ müdded-i İ: müddet-i A, H.

menāzil-i āhireden menzil-i evvel olan ārām-gāh-ı kubūra nisbetin mülāhaza, “vūlidū ĩ-mevt ve ’bnū’l-ḥarāb” ḥadīṣ-i -leṭā’if-i intisābında meknūn olan mevā’ ız ve mezāyāyı-²¹⁴⁶ muṭāla’a eyleye

Қыт’а:²¹⁴⁷ هرکس که ره ورسم جهان نیک شناخت
از بهر اقامت اندر و خانه نساخت
این کهنه رباط راعمارت جه کنی
[İ 69a] اخر جو بد یکریش بایدبر داخت

²¹⁴⁸el-ḥadīṣü’l-ṣāliṣūn: ekṣirū zikra²¹⁴⁹ hādimi’l-lezzātī²¹⁵⁰ *Sünen-i Nesā’i*’de lafz-ı “hādim” [H 30b] dāl-ı mühmele ile [A 37a] mezkūr, ve *Sünen-i Tirmidī*’de “ekṣerū zikra hāzimü’l-lezzāt el-mevt”²¹⁵¹ ‘ibāretī²¹⁵², ve²¹⁵³ zāl-ı mu’ceme -ile meṣṭūr, ve *Şerḥ-i Tirmidī*’de “el-mevt” lafzı “hāzim”den bedel olmak üzere muḥarrer ve mezbūrdur-²¹⁵⁴ ve²¹⁵⁵ “hādim” mühmele ile “hedm”den me’ḥūzdur -ki Türkide yıkmak, ve Fariside virān-gerden ‘ibāretleri ile, hezm-i mu’ceme ile kesmek ve büriden ‘ibāretleri ile ta’bīr olunur “min-ḥayṣi’l-ma’nā müteḳārib”, “min ciheti’l-mağzā” mütenāsibdür-²¹⁵⁶, ma’lūm aşḥāb-ı kulüb-i²¹⁵⁷ şāfiye, ve meṣḥūd-ı erbāb-ı ‘uḳūl-ı vāfiyedür ki, dünyā-yı dennī bī-i’ tibār²¹⁵⁸, bir kārbān-serāyı -bā²¹⁵⁹ i’ tibār²¹⁶⁰ dır ki, sükkānı ma’raz-ı irtihāl, ve kuṭṭānı mevḳif-i revāl²¹⁶¹ ü intikālde olup, āḥirü’l-emr -dībā-yı zībā-yı ḥayāt-²¹⁶² düş-ı vüçüddan²¹⁶³ münselih, _ve dāmen ü

²¹⁴⁶ A ve H nüshasında “mev’izet maḳrūnunun mezāyāsın (merāyāsın: aynalarA)” şeklinde geçmektedir.

²¹⁴⁷ kıt’a İ: beyt A, H.

²¹⁴⁸ “va’llāhu te’ālā a’lem” A, H.

²¹⁴⁹ A’da yok.

²¹⁵⁰ “Lezzetleri gideren (ölümü) çok sık hatırlayın.” Suyûtî, *ed-Düreru’l-Müntesira*, s. 86 (1396); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 293; Tirmizî, *Sünen*, IV, 553 (2307); İbn Mâce, *Sünen*, II, 1422 (4258); Nesāî, *Sünen*, IV, 4, (1822).

²¹⁵¹ “Lezzetleri gideren ölümü çok sık hatırlayın.”

²¹⁵² A’da ve H’de yok.

²¹⁵³ A’da ve H’de yok.

²¹⁵⁴ A ve H nüshasında “ve “hādimden” bedel olmak üzere, el-mevt lafzı ziyāde kılındığı *Şerḥ-i Tirmidī*’de meṣṭūrdur” şeklinde geçmektedir.

²¹⁵⁵ A’da yok.

²¹⁵⁶ A ve H nüshasında ““berkende” ve “ḥarāb-gerden” ma’nāsına “hāzim” mu’ceme ile hezm-den me’ḥūzdur “ḳaṭ’-ı büriden” mağzāsına “min ḥayṣi’l-ma’nā” ma’naları müteḳārib, ve bi-ḥasbi’l-maḳṣūd, mağzāları mütenāsibdür” şeklinde geçmektedir.

²¹⁵⁷ A’da ve H’de yok.

²¹⁵⁸ i’ tibār İ, A: i’ tibāre H.

²¹⁵⁹ bā İ: pür A, H.

²¹⁶⁰ İ nüshası der-kenarda: ““ibret ma’nāsınadır” 69b/9.

²¹⁶¹ revāl İ: zevāl A, H.

²¹⁶² dībā-yı zībā-yı ḥayāt İ: cāme-i vesīḥ ḥayāt A: cāme-i vesāḥ ḥayāt H.

²¹⁶³ vüçüddan İ: vüçüdan A, H.

girişbani çirk-âb-ı ‘adem-ile mütteliğ²¹⁶⁴, ve²¹⁶⁵ eczâ-i beden²¹⁶⁶ biri birinden [İ 69b]
-münfekk ü cüdâ, ve her cüzî-mânend cevher-i ferd hebâ’ olacağı zâhir ü bâhirdür-
²¹⁶⁷ bu hâleti tefekkür ve bu gâyeti²¹⁶⁸ tedebbür iden merd-i²¹⁶⁹ ‘âkıbet-endiş, dünyâ-
yı serî‘ü’z-zevâlün -ıkbâl-i çend-rüzesinden-²¹⁷⁰ memnün, ve cevri-i devr-i
dünden²¹⁷¹ mahzûn olmaz

Beyt: اکر صد سال مانی وریکی روز
بیاید²¹⁷² رفت ازین قصر دل افروز²¹⁷³

pes ‘âkil-i -ğayûr, şâhib-i ‘uşûre-²¹⁷⁴ vâcibdür ki, bu dâr-ı “keşîrû’l-ikdârûn” devlet-i
bî-ķarârına mağrûr, ve -‘izzet ü rif‘at-ı müste‘ârî-y-le-²¹⁷⁵ mesrûr olmayup, _ve
ıkbâl-i dünyâ zayf-ı nâzil, ve sehâb-ı şayf gibi serî‘an zâ’il oldığın mülâhaza
siyâķında²¹⁷⁶, çerâğ-ı hayât şarşar-ı memât ile küşte, ve rişte-i ‘ömri mıķrâz-ı²¹⁷⁷
vefât ile güste olmadan, furşatı ğanîmet, ve hayâtı ni‘met bilüb, kişt-zâr-ı dünyâda
zahîre-i âhîret tedâriğine mübâderet, ve dârü’l-beķâda mücib-i necât, ve müstevcib-i
[A 37b] ref‘-i²¹⁷⁸ derecât olan a‘mâl-i -şâliḫâ-i ḫâliṣa-²¹⁷⁹ taḫṣîline müsâra‘at eyleye
[İ 70a], _ki “ed-dünyâ mezra‘atü’l-âḫîreti”²¹⁸⁰, kelâmı lede’l-‘uķûl-ı maķbûl²¹⁸¹
“izâ‘ate’l-furşatı ḫayf” ve “el-vaķt-ı seyf” -ma‘nâsı müstaḫıķķ-i telaķķi bi’l-
ķabûldür, ve Rasûl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muḫterem Ḥazretleri buyurdıkları vecih
üzre ḫarâb-sâz-²¹⁸² bünyân-ı lezzât-i fâniye olan mi‘vel-i²¹⁸³ mevti²¹⁸⁴ hemîşe²¹⁸⁵ yâd

²¹⁶⁴ A’da ve H’de yok.

²¹⁶⁵ A’da ve H’de yok.

²¹⁶⁶ bi’l-âḫîre A, H.

²¹⁶⁷ A ve H nüshasında “cüdâ ve münfesiğ(münseliğ A) olur” şeklinde geçmektedir.

²¹⁶⁸ gâyeti İ, A: ğavġâyı H.

²¹⁶⁹ merd İ, A. merdüm H.

²¹⁷⁰ ıkbâl-i çend-rüzesinden İ: bir iki günlük ıkbâlinden A, H.

²¹⁷¹ dünden İ, H: dününden A.

²¹⁷²

²¹⁷³ dil-efrûz İ: dil-firûz A, H.

²¹⁷⁴ ğayûr, şâhib-i ‘uşûre İ: ğayûre A, H.

²¹⁷⁵ ‘izzet-i rif‘at-ı müste‘ârî-y-la İ: ‘izzet-i penc-rüzesi ile A, H.

²¹⁷⁶ A’da ve H’de yok.

²¹⁷⁷ mıķrâz-ı İ: şimşîr-i A, H.

²¹⁷⁸ A’da ve H’de yok.

²¹⁷⁹ şâliḫâ-i ḫâliṣa İ: şâliḫa A, H.

²¹⁸⁰ “Dünya ahiretin tarlasıdır.”

²¹⁸¹ A’da ve H’de yok.

²¹⁸² A ve H nüshasında “mażmûnı üzre dāmânı sa‘i ve ictihâdı der-miyân, ve hem-vâre ḫâdim” şeklinde geçmektedir.

²¹⁸³ mi‘vel İ, A: mi‘v H.

²¹⁸⁴ mevti İ: mergi A, H.

²¹⁸⁵ A’da ve H’de yok.

itmekten²¹⁸⁶ ğāfil, ve ‘ākıbet-i ābā vü ecdāduñ ‘ubūr u mürūr [H 31a] itdikleri cısır-i pür-ḥüsr-i -vefātı zikirden ḥālī²¹⁸⁷ ve zāhil olmaya, Ḥazret-i ‘Alī kerrema’llāhu vecche didi ki²¹⁸⁸, “*nisyān ’ül-mevt şudā’el-ḳalb*”, _ya‘ nī nisyān ü raṭāt-ı mevt, āyīne-i ḳalbe jeng ‘urūzına sebebdır²¹⁸⁹, ve ḥıred-mend-i āgāhe lāzımdır ki²¹⁹⁰, ²¹⁹¹-sekerāt-ı memāt, şademāt-ı vefātı²¹⁹² ferā-müş, ve -lezzāt-ı nefsanıyye, ve “*dünyā ḥamre men şeribe minhā sekr*”, maẓmūnı üzre ḥamūr-ı müşteheyāt-ı dünyāviyye²¹⁹³ ile kendüyi bī-hüş itmeye, “*va’llāhu ’l-müste’ān, ve ’aleyhi ’t-tüklān*”²¹⁹⁴ el-ḥadīşü’l-ḥadī ve’s-şelaşūn itṭali‘ fi’l-ḳubūr fe‘tebir fi’n-nüşūr²¹⁹⁵ eğerçi madde-i “itṭilā’”da ma‘rūf, ve isti‘mālinde me’lūf olan [İ 70b] edāt-ı²¹⁹⁶ isti‘lā, ya‘nī²¹⁹⁷ ḥarf-i²¹⁹⁸ ‘alā ile şıllanmaḳdır, lākin bu maḳāmda “naẓar ü te’emmül” -ma‘nāsını tazmīn ṭarīḳı ile²¹⁹⁹ ḥarf-i zarf ile şıllanmışdır, pes²²⁰⁰ “itṭilā’-ı nāẓiran²²⁰¹ ve²²⁰² müte’emmilen fi’l-ḳubūr” taḳdīrinde²²⁰³ olur²²⁰⁴, “ḳabr”²²⁰⁵ aşlında “defn” ma‘nāsınadır, lākin mevzī-²²⁰⁶ defnde ki andan²²⁰⁷ Fāriside “gūr” ile²²⁰⁸ ta‘bīr olunur, isti‘mālī şāyi‘dür²²⁰⁹, -“neşr” ü “nüşūr”²²¹⁰ aşlında “ṭayy” muḳābili olan baş ma‘nāsınadır, lākin ferdā-yı kıyāmetde mevtānuñ ḥayāt-ı cedīde ile zinde, ve ḳabirlerinden mebüş ve perākende -olmaḳda isti‘mālī zāyi‘dür²²¹¹, ve²²¹² i‘tibār-ı ‘ibret-ile²²¹³ -naẓardan ‘ibāretdür²²¹⁴,

²¹⁸⁶ yād itmekten İ: tefekkürden A, H.

²¹⁸⁷ vefātı zikirden ḥālī ve İ: mevti mülāḥazadan A, H.

²¹⁸⁸ didi ki İ: buyurdılar ki A, H.

²¹⁸⁹ A’da ve H’de yok.

²¹⁹⁰ lāzımdır ki İ: lāyık olan budur ki A, H.

²¹⁹¹ peyveste A, H.

²¹⁹² sekerāt-ı memāt, şademāt-ı vefātı İ: sekerāt-ı mevti A, H.

²¹⁹³ A ve H nüshasında “lezzāt-ı fāniye” şeklinde geçmektedir.

²¹⁹⁴ A’da ve H’de yok.

²¹⁹⁵ “Kabirdekilere bak, tekrar dirilmek için ibret al.” Ali el-Müttakî, **Kenzü’l-Ummâl**, XV, 646 (42553); XV, 761, 762 (42999); Deylemî, **el-Firdevs**, I, 434 (1767); Zehebi, **Mizânü’l-İtidal**, V, 201 (8353); İbn Hacer, **Lisânü’l-Mizân**, VI, 88 (314); Aclûnî, **Keşfü’l-Hafâ**, I, 139 (400).

²¹⁹⁶ Edāt-ı İ: ḥarf-i A, H.

²¹⁹⁷ ya‘nī İ: ve A, H.

²¹⁹⁸ ḥarf-i İ: kelām-ı A, H.

²¹⁹⁹ ma‘nāsını tazmīn ṭarīḳı ile İ: ma‘nāsı mülāḥazası-y-la A, H.

²²⁰⁰ A’da ve H’de yok.

²²⁰¹ A’da ve H’de yok.

²²⁰² A’da ve H’de yok.

²²⁰³ taḳdīrinde İ, A: taḳdīr H.

²²⁰⁴ A’da ve H’de yok.

²²⁰⁵ “ḳabr” İ: ḳubūr ḳabrūñ cem‘ idür ki A, H.

²²⁰⁶ mevzī-i İ: maḳām-ı A, H.

²²⁰⁷ A’da ve H’de yok.

²²⁰⁸ ile İ: lafzı-y-la A, H.

²²⁰⁹ şāyi‘dür İ: şāyi‘ ve meşhūd oldı A, H.

²²¹⁰ “neşr” ve “nüşūr” İ: “nüşūr” neşr A, H.

²²¹¹ olmaḳda isti‘mālī zāyi‘dür İ: olması ma‘nāsında isti‘māl olındı A, H.

Muṭarrızı Maḳāmāt-ı Ḥarīrī şerhinde şu -vecih üzre-²²¹⁵ baş-ı bisāt-ı rivāyet itdi ki, Faḥr-i Zemīn ü Zemān, ve Mefḥar-ı Kevn ü Mekān şalla'llāhu 'aleyhi mā[A 37a]-teceddüde'l-melevān²²¹⁶ Ḥazretleri aşḥāb-ı sa'ādet-i iktisāb²²¹⁷ ile ins ü mücālese²²¹⁸, ve baş-ı ḳālīce-i muşāḥabet ve²²¹⁹ mukāleme²²²⁰ iderler iken, bir kimesne ḥaşūr-ı mekremet maḥşūrlarına [İ 71a] dāḥil²²²¹, ve -ber-pāy ol maḳām-ı pür-iḥtirāmda māşil olup-²²²², üsve-i ḥuşāl, vā-ḥabş-i a' māl olan ḳasvet-i ḳalbenden²²²³ şikāyet, ve derūn-ı zulmet-meşḥūnı²²²⁴ mānend-i şahre-i şammā şalb²²²⁵ ü²²²⁶ saḥt olduğunu²²²⁷ ḥikāyet -itdi, ki-²²²⁸ bu -semm-i zü'āfuñ-²²²⁹ tiryāk-i²²³⁰ devāsı, ve bu -dā-i ' uzāluñ-²²³¹ ' ilāc ü müdāvāsı nedür? deyü²²³² Rasūl-i Ekrem ḥoḳḳa-i dehānından bu tiryāk “Bur'us-sā'a”-yı -mibla'-ı ḥüsn-i edā' ile-²²³³ dehān-şimāḥ²²³⁴ şāḥib-i ḳalb-i ḳāsiye ilḳā' [H 32b] ve bu²²³⁵ ma'cūn-ı cevāhir-nümūn ile ilāc-ı renc-i ḳasvet-i ḳalb -ḥuşul-peḫir olduğına-²²³⁶ imā' buyurdılar ki, ey mübtelā-yı renc-i ḳasvet-i dil, jeng-i ḳasvet -mirāt-ı zamīründen-²²³⁷ şu vecih-le zā'il, ve bu gerd-i kederden şu tedbīr-ile²²³⁸ ibḥalen ḥaşıl olur ki, ribāṭ-ı köhne-i dünyāda sevdā-yı sūd-ile -müdded-i ' adīde-²²³⁹, vaḳt-i güzār olup²²⁴⁰, āḥirü'l-emr “külli nefsin zā'ikatü'l-mevt”²²⁴¹ fehvāsı

²²¹² A'da ve H'de yok.

²²¹³ ' ibret-le İ: ' ibret ile A, H.

²²¹⁴ nazardan ' ibāretdür İ: naẓar ma' nāsinadur A, H.

²²¹⁵ vecih üzre İ: vecih-le A, H.

²²¹⁶ mā-teceddüde'l-melevān İ: mā-te'ākabe'l-cedīdān A, H.

²²¹⁷ iktisāb İ: intisāb A, H.

²²¹⁸ mücālese İ: mücāleset A, H.

²²¹⁹ A'da ve H'de yok.

²²²⁰ A'da ve H'de yok.

²²²¹ dāḥil İ: ḥāẓır A, H.

²²²² A'da ve H'de yok.

²²²³ ḳalbenden İ, A: ḳalbden H.

²²²⁴ meşḥūnı İ: meşḥūnı A, H.

²²²⁵ A'da ve H'de yok.

²²²⁶ A'da ve H'de yok.

²²²⁷ olduğunu İ: oldığını A, H.

²²²⁸ itdi, ki İ: eylediki A: eyledi, ki H.

²²²⁹ semm-i zü'āfuñ İ: zehr-i ḳitāluñ A, H.

²²³⁰ ve A, H.

²²³¹ dā-i ' uzāluñ İ: derd-i küşendenün A, H.

²²³² A'da ve H'de yok.

²²³³ A'da ve H'de yok.

²²³⁴ dehān-şimāḥ İ: dehān-güş A, H.

²²³⁵ H'de yok.

²²³⁶ A'da ve H'de yok.

²²³⁷ merrāt-ı zamīründen İ: āyine-i derūnuñdan A, H.

²²³⁸ tedbīr-le İ: minvāl üzre A, H.

²²³⁹ müdded-i ' adīde İ: bir āz zamān A, H.

²²⁴⁰ olup İ, A: ol H.

²²⁴¹ “Her nefis ölümü tadacaktır.” Al-i İmran 3/185; Ankebût 29/57; Enbiya 21/35.

tıbbkınca²²⁴² zehrābe-i ecel, gāmm-ı hayātların telh itmek-le [İ 71b] –vahşet-hāne-i-
²²⁴³ kubbürda maqbūr, -ve ‘adem-ābād-ı gürde medfün ve mestür-²²⁴⁴ olan mevtānuñ
ahvāl-i pür-ahvāllerine -‘ayn-ı ‘ibret, ve dīde-i başīret ile nazar idüp-²²⁴⁵ ferdā-yı
kıyāmetde şağīr ü kebīr, ve ğaniyy ü faķīr, “*ḥufāten*²²⁴⁶ *‘urāten*²²⁴⁷ *ke-cerādin*
münteşirin”²²⁴⁸, -menşūr, ve merķadlarından meb‘ūs ü maḥşūr-²²⁴⁹ olacaķların, -
şahīfe-i ḥātırunda taşvīr-²²⁵⁰, ḥātır-ı²²⁵¹ ḳasvet -me’seriñde bu şüret-i ḥayret-fezā-yı
taķrīr, sıyāķında cüll-i himmetüñ ol keyfiyyeti dehşet-ḥizūñ te’emmüline maşrūf
eyle-²²⁵², ki derd-i dil-güdāz²²⁵³ -ḳasvet-i ḳalbūñ devāsı-²²⁵⁴ budur, zīrā bu -dā-i
‘uzāl-ı şa‘bu’d-devānuñ menşe’i, bu dār-ı sipenc-i pür-‘anā’ vü rencde devleti penc-
rūzenüñ iķbāline firīfte, ve dünyā-yı mekkārenüñ naķş ü nigār-ı ḥātır-firībine dil-
beste ve ālüfte olup, şedā’id-i sekerāt-ı mevti, ve ‘aķabāt-ı pür-‘uķūbāt-ı rüz-ı
kıyāmeti tefekkür, ve meşāķķ-ı berāziḥ-i²²⁵⁵ āḥireti te’emmül ve tedebbür
itmekdür-²²⁵⁶ [A 37b] “*kün fi’d-dünyā ke’enneke ğarībün* [İ 72a], *ev ‘ābiru*
sebālin, ve *‘udde nefseke min aṣḥābi’l-ḳubūr*”²²⁵⁷ mażmūnı ile²²⁵⁸ ‘āmil olan merd-i
‘āķıl, cısr-i ḥüsrān²²⁵⁹-nümā-yı dünyādan, -cānib-i cem‘iyyet-hāne-i ‘ademe-²²⁶⁰
‘ubūr ideceğini hem-vāre²²⁶¹ pīş-ġāḥ nazarından dūr, -ve bu ḥarāb-ı ābādda ārzū-yı
dūr-a-dūr ile meyl-i dūr ü ḳuşūr-²²⁶² eylemez, vezīr-i ḥākda maqbūr²²⁶³ olan ehl-i

²²⁴² tıbbkınca İ: üzre A, H.

²²⁴³ A’da ve H’de yok.

²²⁴⁴ A’da ve H’de yok.

²²⁴⁵ ‘ayn-ı ‘ibret, ve dīde-i başīret ile nazar idüp İ: çeşm-i nazar, ‘ayn-ı ‘ibret ile āġāḥ A: çeşm-i nazar, ‘ayn-ı ‘ibret ile āġāḥ olup H.

²²⁴⁶ ḥufāten İ, H: ḥufāten A.

²²⁴⁷ ‘urāten İ, A: ğuraten H.

²²⁴⁸ “Sizler (kıyamet günü) ayakkabısız, çıplak ve sünnetsiz olarak haşır meydanında toplanacaksınız.”

H. Muhammed (s.a.v.)

²²⁴⁹ menşūr, merķadlarından meb‘ūs ve maḥşūr İ: maḥşūr ve menşūrur A: maḥşūr ve menşūr H.

²²⁵⁰ A’da ve H’de yok.

²²⁵¹ ḥātır İ, A: ḥātır H.

²²⁵² A ve H nüshasında “me’seriñden iḥrāc eyleme ki” şeklinde geçmektedir.

²²⁵³ dil-güdāz İ: dil-güzār A, H.

²²⁵⁴ ḳasvet-i ḳalbūñ devāsı İ: ḳasvetüñ ilācı A: ḳasvetin ilācı H.

²²⁵⁵ berāziḥ-i İ, A: berāziḥ H.

²²⁵⁶ A ve H nüshasında “renc şa‘bu’l-mu‘ālece dünyā-yı mekkāreniñ penç-rüz iķbāline firīfte, ve ārzū-yı dūr-u-dırāz ile ālüfte olup, şedā’id-i ‘aķabāt-ı kıyāmeti tedebbür ve meşāķķ-ı berāziḥ āḥireti tefekkür itmekten nāşīdır” şeklinde geçmektedir.

²²⁵⁷ “Dünyada bir garip gibi veya bir yolcu gibi ol ve kendini kabirdekilerden say!” H. Muhammed (s.a.v.).

²²⁵⁸ mażmūnı ile İ: mażmūnı-y-la A, H.

²²⁵⁹ ḥüsr İ: ḥüsrān A, H.

²²⁶⁰ A ve H nüshasında “bi’z-zarūre” şeklindedir.

²²⁶¹ hem-vāre İ: hemīşe A, H.

²²⁶² A’da ve H’de yok.

ḳubūr, lisān-ı ḥāl ile ²²⁶⁴aşḥāb-ı ḡurūre, -ser-zeniş ve tevbīḥden ḥālī, ve erbāb-ı ‘ucb ü kibre ḥande ve istihzādan tehī olmadıkların, dīde-i bāṭın ile müşāhede, belki çeşm-i zāhir-ile mu‘āyene ider-²²⁶⁵

Beyt: کلی دندان نما بینی بکور ستان دراست
خنده دارد برکسی کورا غروری در سراس

mevt²²⁶⁶ ki ber emr-i żarūrī nā-girīz, ve ber derd-i -dermān nā-peżīrdür-²²⁶⁷ -ki “eynemā tekūnū yūdrikkūmū ‘l-mevtū”²²⁶⁸, feḥvāsı, ve “ḳul inne ‘l-mevt ‘ellezi tefirrūne minhu fe inneḥü mülākīkūm”²²⁶⁹, ma‘ nāsı muḳteżāsınca, ber-vecih-le andan ḥalāş, ve girīz ve istiḥlāş [İ 72b], ḥayyiz-i mekān, ma‘ raż-ı ḳudret ve tūvānda olmayup, ḳarīb ü ba‘īd, ve ḳaşīr ü medīd, pence-i nā-gāḥ-gīr-i ecel, “bi-emri ‘llāḥ ‘azze ve celle”, libās-ı sipenc-i ḥayātı dūş u vüçüddan selb ü ḥark, ve dāmen ü girībānun şukḳa şukḳa şakḳ ideceğini-²²⁷⁰ ²²⁷¹ḥāṭırdan²²⁷² iḥrāc, lāyık-ı şāḥib-i zihn-i naḳḳād²²⁷³ ü²²⁷⁴ vehhāc değıldür “ma‘āzā ‘llāḥ”²²⁷⁵ firīfte-i cereb ü şirīn dünyā, ve dil-beste-i sürḥ ü sepīd²²⁷⁶ ‘arūs-ı bī-beḳā’-yı ‘adīmū’l-vefā’ olmağ-la, -aḥvāl-i pūr-ehvāl-i mezkūre-²²⁷⁷ ferā-muş -olunmak sebebi-y-le ḳalbe ḳasvet-ṭārī, ve zamīre küdür-et-sārī olsa-²²⁷⁸, -emvāt-ı maḳbūrenuñ aḥvāl-i ‘ibret-iştimāllerine, teyaḳḳuz ü itḳān vechi üzre te’emmül ve endīşe, ve ferdā-yı bāz-ḥ’āstede ḥufte-gān-ı ḥ’āb-gāḥ ḳubūruñ, ḥ’āb-girān-ı ‘ademden bī-dār ve saḥrā-yı pehnā-yı ‘araşātda menşūr ve münteşir olacaḳların mülāḥaza-yı pīşe eylemek, bā’ iş-i incilā-yı merāyā-yı şudūr, ve mūriş-i rüşenā-yı çeşm-i [H 32b] zamā’ir-i ḡūr [İ 73a] oldığı ber muḳteżā-yı ḥadīş-i şerīf-i mezkūr, cilve-ger-i encūmen-bürüz ü zuhūrdur-²²⁷⁹

²²⁶³ maḳbūr İ: medfūn A, H.

²²⁶⁴ hem-vāre A, H.

²²⁶⁵ A ve H nüshasında “naşḥ ü pendden ḥālī, ve ser-zeniş ve tevbīḥden tehī değıldir” şeklinde geçmektedir.

²²⁶⁶ mevt İ: merg A, H.

²²⁶⁷ dermān nā-peżīrdür İ: nā-dermān peżīrdür A, H.

²²⁶⁸ “Nerede olursanız olun, ölüm gelir sizi bulur.” Nisa 4/78.

²²⁶⁹ “De ki: Kendisinden kaçtığınız ölüm, kesinlikle karşınıza çıkacaktır.” Cuma 62/8.

²²⁷⁰ Bu kısım A’da ve H’de yoktur.

²²⁷¹ anı A, H.

²²⁷² ḥāṭırdan İ, A: ḥāṭırdan H.

²²⁷³ A’da ve H’de yok.

²²⁷⁴ A’da ve H’de yok.

²²⁷⁵ “Allāḥ korusun.”

²²⁷⁶ sepīd İ: sefīd A, H.

²²⁷⁷ A’da ve H’de yok.

²²⁷⁸ A ve H nüshasında “evveline” şeklinde geçmektedir.

²²⁷⁹ A ve H nüshasında “emvāt-ı ḳubūruñ ḥāl-i keşīrū’l-hevllerine dīde-i teyaḳḳuz ve çeşm-i i‘tibār ile nazar eylemek bā’ iş-i ḥuṭūr, ve mücib-i bünyā-yı çeşm-i ḡūr olur” şeklinde geçmektedir.

Rubā'î: ای دیده کورنی کوربین²²⁸⁰
 وین عالم بر فتنی وبرشوربین²²⁸¹
 شاهان جهان وسروران عالم
 در زیر زمین در دهن موربین

“*va'llāhu hüve'l-hayyü'l-'azîzü'r-raḥîm, ve muḥyi'l-'izām ve hiye ramîm*”²²⁸² el-
 ḥadîsü's-sānî ve's-selâsün: izā teḥayyertüm fi'l-umûr fe'ste'înü min ehli'l-kubûr²²⁸³
 bu ḥadîs-i şerîf-i mev'ıza²²⁸⁴ redîfi, ²²⁸⁵Şemse'd-dîn bin Kemāl ²²⁸⁶*Ḥadîs-i*
*Erba'î*nde²²⁸⁷ taḥrîr, ve ma'nā-yı münîfîn şu vecih üzre taḥrîr ve tefsîr etdi ki,
 lisân-ı şer' de lafz-ı²²⁸⁸ “*rûḥ-ı insânî*”²²⁸⁹ ile ta'bir, ve ıstılâḥ-ı²²⁹⁰ ḥükemâda [A 38a]
 nefis-i nâṭıka nāmı-y-la²²⁹¹ taşvîr olunup, -sebeb-i ḥayât-cesed ve 'illet-i beḳâ-yı
 kalbûd olan cevher-i kem-yâb-ı 'adîmü'n-naẓîriñ, bedeni insāna ta'alluḳı, eğerçi min
 ciheti't-taşarrufu't-tedbîrdür-²²⁹², lâkin beden-i beşere irtibât ü muḥabbeti, _ve en-
 cezzâb ü meveddeti_²²⁹³, mānend-i muḥabbet-i 'āşık-ı şādıḳü'l-vidād²²⁹⁴ [İ 73b],
 muşammem ve²²⁹⁵ ekîd²²⁹⁶, ve mişâl-i meveddet -muḥibb-i ḥālişü'l-fu'ād-²²⁹⁷
 mübrem ü şedîddür²²⁹⁸, li-hāzā maṭiyye-i beden seng-lāḥ-ı²²⁹⁹ fenâda -lağziş-pā
 sebebi ile-²³⁰⁰ fütâde-i ḥāk-ı 'adem²³⁰¹ olup, ser-â-pā²³⁰² eczâsı²³⁰³ güsiste, ve cām-ı -

²²⁸⁰ eğer A, H.

²²⁸¹ 'ālem İ, H: 'ilm-i lem A.

²²⁸² A'da ve H'de yok.

²²⁸³ “İşlerde acze düşüp kararsız kaldığınızda kabir ehlinde yardım isteyin.” Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, I, 85 (213).

²²⁸⁴ mev'ıza İ: mev'izet A, H.

²²⁸⁵ Mevlânâ A, H.

²²⁸⁶ Pâşâ şāḥiḥ olmak üzere A, H.

²²⁸⁷ *Erba'î*nde İ, H: *Erba'î*nde A.

²²⁸⁸ A'da ve H'de yok.

²²⁸⁹ rûḥ-ı insânî İ: ruḥ A, H.

²²⁹⁰ ıstılâḥ-ı İ: zebân-ı A, H.

²²⁹¹ nāmı-y-la İ: ile A, H.

²²⁹² A ve H nüshasında “selb-i ḥayâtıdan ve bā' iş-i beḳâ-yı ten olan nesnenüñ, beden-i insāna ta'alluḳı eğerçi tedbîr ve taşarruf cihetindendir” şeklinde geçmektedir.

²²⁹³ A'da ve H'de yok.

²²⁹⁴ vidād İ: muḥibbe A, H.

²²⁹⁵ A'da ve H'de yok.

²²⁹⁶ A'da ve H'de yok.

²²⁹⁷ muḥibb-i ḥālişü'l-fu'ād İ: 'āşık-ı şedîdü'l-meveddet A, H.

²²⁹⁸ şedîddür İ: mülzemdür A, H.

²²⁹⁹ seng-lāḥ İ, A: seng-lāḥ H.

²³⁰⁰ A'da ve H'de yok.

²³⁰¹ ḥāk-ı 'adem İ: ḥāk A, H.

²³⁰² A'da ve H'de yok.

²³⁰³ eczâsı İ, A: ecrâsı H(noktası silinmiş olabilir).

kec-dār ve merīz-i-²³⁰⁴ ḥayāt, -seng-i ḥürde-i dest-i merg olmağ-la-²³⁰⁵ şikeste
 olduğda, ta'alluḡ-ı²³⁰⁶ mezkūr, ve ta'aşşuḡ-ı²³⁰⁷ mezbūr “*ke-mā fī ḥālī'l-ḥayāt-ı*
bākī”²³⁰⁸, ve müddet-i medīde pāy-dār, ve -“*ilā yevmi'l-ḡarār*”²³⁰⁹ şābit-²³¹⁰ ve²³¹¹
 ber-ḡarār olup ser-rişte-i en-cezzābı, -ḡancer-i inḥilāl-i beden ile-²³¹² münḡatı' ve
 bīḡ-i²³¹³ şecere-i ta'alluḡı, ḥübüb-ı şarşar-ı fenā²³¹⁴ sebebi-y-le münḡalı'²³¹⁵ olmaz,
 li-hāzā²³¹⁶ ḡabri pā-māl, ve²³¹⁷ üstüḡvān-ı mevtāyı -şikeste itmek bā' iş-i nekāl, ve
 cālīb-i işm ü mūcib-i vebāldür, ve bu ḡuşuşda ve 'īd-i ekīd ve nehy-i şedīd vārid
 olmuşdur-²³¹⁸, imdī bir kimesne fütade-i²³¹⁹ maẓīḡ-i 'usret, ve vāḡı'-ı “bi'r-i
 ba'īdū'l-ḡavr”²³²⁰, _zarūret olmakla serkeşte-i bādiye-i ḡayret olduğda-²³²¹ bir
 ḡaviyyū'n-nefs kāmīlū'l-cevāhir [İ 74a] zāhirū'l-te'sīr²³²² -ve bāhirū'l-eşer-²³²³
 şāḡib-i taşarrufuñ, -merḡad-ı fā'izi'l-bereketi, ve zariḡ-i müfīzi's-sa'āde, ve ḡūr-ı
 pūr-nūr-ı feyz-i maḡşūrını zā'ir, ve şerā'it-i edābī taḡdīmden şonra ḡuzūr-ı bāl-ile ol
 maḡām-ı pūr-iḡtirāmda māşil ve ḡāzır, olduğda merd-i zā'ir-i mezkūruñ-²³²⁴ rūḡı
 evvelen ol türbe-i müteberrike²³²⁵, -ve ḡabr-i mübāreke-²³²⁶ ta'alluḡ, -ve bī-iştibāḡ ve
 bī-iltibās-²³²⁷, anuñ-la ülfet²³²⁸ ü²³²⁹ istinās idüp²³³⁰, -itilāf-ı mezbūr²³³¹ vāsıtası-y-la

²³⁰⁴ kec-dār ve merīz-i İ: ser-şār-ı A, H.

²³⁰⁵ seng-i ḥürde-i dest-i merg olmağ-la İ: seng-i memāt ile A, H.

²³⁰⁶ ta'alluḡ-ı İ: meyl-i A, H.

²³⁰⁷ ta'aşşuḡ-ı İ: 'aşḡ-ı A, H.

²³⁰⁸ ke-mā fī ḥālī'l-ḥayāt-ı bākī İ: ke'l-evvel bākī A, H.

²³⁰⁹ “Karar gününe kadar.”

²³¹⁰ “*ilā yevmi'l-ḡarār*” şābit İ: ezmine-i ba'īde A, H.

²³¹¹ A'da ve H'de yok.

²³¹² ḡancer-i inḡilāl-i beden ile İ: bedenden A, H.

²³¹³ bīḡ-i İ, A: pīḡ-i H.

²³¹⁴ ḥübüb-ı şarşar-ı fenā İ: ḡarāb-ı beden A, H.

²³¹⁵ münḡalı' İ: münḡatı' A, H.

²³¹⁶ li-hāzā İ: bu sebebdendir ki A, H.

²³¹⁷ A'da ve H'de yok.

²³¹⁸ A ve H nüshasında “şikeste ve pūr-şayān ḡāl itmekten nehy olunmuşdur” şeklinde geçmektedir.

²³¹⁹ fütade-i İ: üftāde-i A, H.

²³²⁰ ḡavr İ: fevr A, H.

²³²¹ A'da ve H'de yok.

²³²² zāhirū'l-te'sīr İ: şedīdū'l-te'sīr A, H.

²³²³ A'da ve H'de yok.

²³²⁴ A ve H nüshasında “ḡabrini ḡuzūr-ı bāl, ve teveccūḡ-i iḡbāl ile zā'ir, ve merḡad-ı nūr fā'izi'l-birkesi 'indinde ḡāzır olsa, ol kimesnenüñ” şeklinde geçmektedir.

²³²⁵ müteberrike İ: müteberrikeye A, H.

²³²⁶ A'da ve H'de yok.

²³²⁷ A'da ve H'de yok.

²³²⁸ A'da ve H'de yok.

²³²⁹ A'da ve H'de yok.

²³³⁰ idüp İ: ider A, H.

²³³¹ A'da ve H'de yok.

ol kabirde maḳbūr olan beden-i meymūn, cesed-i feyẓ-nümūnda²³³², müteşarrıf olan
nefs-i kāmīle²³³³, -ve rūḥ-ı fāzıla, ile²³³⁴ nefsi zā'ir miyānında mü'ellife-i²³³⁵
külliyye-i ma'neviyye [H 32b], ve -muvānise-i 'azīme-i²³³⁶ rūḥāniye ḥāşıl olmağ-
la²³³⁷ nefsi zā'ir-i mezkūr²³³⁸, nefsi²³³⁹ müzevver-i²³⁴⁰ mezbürdan kesb-i nef'-i
feyẓ, nefsi müzevver²³⁴¹ rūḥ-ı²³⁴² zā'irden neyl-i fā'ide-i eşer-i du'ā-ı ḥayr ider, [A
38b] -ziyāret-i meḳābir-i müslimīn²³⁴³ meşrū' olmağdan²³⁴⁴ ğaraż-ı aşlī, ve maḳşūd-
ı²³⁴⁵ küllī, -cā'izdür ki zikri sebḳat iden feyẓ ü fā'ideyi taraf-ı zā'ir ü müzevverden
taḥşıl ola²³⁴⁶ [İ 74b], -ḳudret-i şāmīle-i Ḥazret-i Feyyāz-ı Ḳadīr'den müstağreb, ve
Ḥikmet-i Kāmīle-i Cenāb-ı Müsebbibü'l-esbāb-ı Ḥakīm'den müsta'ceb değıldür ki-
²³⁴⁷, -ziyāret-i mezküre, ğaraż-ı mezbürdan-²³⁴⁸ ğayrı niçe esrār-ı ḥafiyyeyi cālibe²³⁴⁹,
ve niçe daḳāyık-ı leṭā'ife-i²³⁵⁰ -mestüre-yi mūcibe-²³⁵¹ ola, “ve mā zālike ‘ale'llāhi'l-
‘azīz”²³⁵² ²³⁵³ -naḳş-ı ḳumāş-ı-²³⁵⁴ ḥaḳāyıkun tırāz-endāzı²³⁵⁵, ya'nī “İmām Fahrü'l-
millele vālidīne'r-Rāzī”²³⁵⁶, “tağammüdehü'llāhu bi-ğufrānehü, ve iskene fī beḥāyic-i
cinānı”²³⁵⁷ Meṭālib-i 'Āliye nām-ı te'līfinde²³⁵⁸ şu -vecih üzre-²³⁵⁹ -başt-ı basāt-ı
kelām, ve meydān-ı ḥikāyetde raḥş-ı ta'bīre irḥā-i ligām itdikde, ḥakīm-i ekmel, ve
mu'allim-i evvel, miyān-ı hükemā-i meşşā'inde re'is, ya'nī Tilmīz-i ḥaşş-ı Eflātūn

²³³² A ve H nüshasında “ve ol kabir vāsıtası-y-la maḳbūr olan bedenün” şekline geçmektedir.

²³³³ kāmīle İ: kāmilesi A, H.

²³³⁴ A'da ve H'de yok.

²³³⁵ mü'ellife-i İ: münāsebet-i A, H.

²³³⁶ muvānise-i 'azīme-i İ: mü'ālefet-i A, H.

²³³⁷ olmağ-la İ: olup A, H.

²³³⁸ A'da ve H'de yok.

²³³⁹ nefsi İ: rūḥ-ı A, H.

²³⁴⁰ müzevver İ, H: mezbūr A SAHH: 39a/16.

²³⁴¹ müzevver İ, H: mezbūr A.

²³⁴² rūḥ-ı İ, H: rūḥ-ı merd A.

²³⁴³ ziyāret-i meḳābir-i müslimīn İ: fi'l-ḥaḳīḳa meḳābir-i müslimīni ziyāretün A, H.

²³⁴⁴ olmağdan İ: olmasından A, H.

²³⁴⁵ maḳşūd-ı İ: maṭlab-ı A, H.

²³⁴⁶ A ve H nüshasında “bu ma'naları taḥşıldür” şeklinde geçmektedir.

²³⁴⁷ A ve H nüshasında “lākin Ḳudret-i Feyyāz-ı Muṭlaḳ, ve Müsebbibü'l-esbāb Ḥazretlerinden müstağreb değıldür ki” şeklinde geçmektedir.

²³⁴⁸ ziyāret-i mezküre, ğaraż-ı mezbürden İ: ğaraż-ı mezkürdan A, H.

²³⁴⁹ cālibe İ: ḥāvī A, H.

²³⁵⁰ leṭā'ife İ: laṭīfe A, H.

²³⁵¹ mestüre-yi mūcibe İ: daḳi munṭavī A, H.

²³⁵² “Bu Allāh için asla güç bir şey değıldür.” Fatır 35/17; İbrahim 17/20.

²³⁵³ A'da ve H'de yok.

²³⁵⁴ naḳş-ı ḳumāş-ı İ: cāme-i A, H.

²³⁵⁵ tırāz-endāzı İ: nev-tırāzı A, H.

²³⁵⁶ A ve H nüshasında “İmām Fahr-ı Rāzī” şeklindedir.

²³⁵⁷ A'da ve H'de yok.

²³⁵⁸ te'līfinde İ, A: te'līfe H.

²³⁵⁹ vecih üzre İ: vecih-le A, H.

arastā t̄alis²³⁶⁰, -müfārekat-ı dār-ı bī-ḡarār-ı pür-renc, ve vedā^c-ı ḡāne-i dünyā-yı sipenc²³⁶¹ itdikden şoñra, telāmizesi mā-beyninde ba^czı mesā'il-i müşkile, ve mebhāiş-i mu^czale vāḡı^c a olup, eşkāli -ber-vecih-le²³⁶² mündefi^c, ve iḡlāḡ-ı -bir ṡarīḡ ile²³⁶³ mürtefi^c olmasa, “bi-‘ecma ‘ihim” [İ 75a] üstādlarınū²³⁶⁴ ḡabri ‘inde hezār-ı ādāb ü ḡużū^c²³⁶⁵, ve ḡāl-i ḡayātında²³⁶⁶ -ide geldikleri²³⁶⁷ tezellül ve ḡuşū^c ile ḡā'im olup, müşkil-i merḡūmı²³⁶⁸ mübhāşe, ve ḡāmız-ı ma^chūdı -biri biri-y-le²³⁶⁹ müzākere iderler idi, -ki ol maḡāmda²³⁷⁰ müşkilleri²³⁷¹ ḡāll, ve ‘uḡdeleri münḡal olur idi, ve bu sır-ı ser-bestenūñ ḡikmeti, ve bu ma^cnā-yı şa^cbū'l-idrākūñ -bā' iş ü²³⁷² ‘illeti budur ki, nefis-i zā'ir ve nefis-i müzevverden her biri, -mücellā vū tābende, ve şāf ü muşayḡal iki mirāt-ı müteḡābele gibi olmaḡ-la²³⁷³, cevāhir-i ‘ulviyyeden²³⁷⁴ “eḡad-ı ḡimāye” -mün^cakis olan nūr, āḡirde daḡi tābān ü²³⁷⁵ nümāyān olur, pes ziyāret iden²³⁷⁶ kimesnenūñ [H 33a] [A 39a] rūḡ-ı pür-fütūḡunda mevcūd olan ma^cārif-i ḡasene, ve kemālāt ü aḡlāḡ-ı²³⁷⁷ müstaḡsene, ziyāret olunan kimesnenūñ āyīne-i²³⁷⁸ rūḡına pür-tüvān-dāz olmaḡ-la, rūḡ-ı müzevver²³⁷⁹ andan²³⁸⁰ feyż-i ‘aẓīm, ve nef^c-i feḡīme²³⁸¹ mazḡar olur, ve ziyāret olunan meyyitūñ daḡi²³⁸² rūḡında rāsīḡ ve ber-ḡarār, olan ‘ulūm u -ma^cārif ü kemālāt²³⁸³, ziyāret iden kimesnenūñ mirāt-

²³⁶⁰ A ve H nüshasında “kesr-i āyīnde-i ferş dībā-yı zībā-yı taḡrīr, ve cevāhir-keş rişte-i taḡrīr ve taḡīr oldu ki, ḡakīm-i ūkl ve mu^callim-i evvel ya^cni “arastā t̄alis” şeklinde geçmektedir.

²³⁶¹ A ve H nüshasında “müfārekat-ı dünyā-yı pür-renc ve vedā^c-ı fānī-i sipenc” şeklinde geçmektedir.

²³⁶² A'da ve H'de yok.

²³⁶³ A'da ve H'de yok.

²³⁶⁴ üstādlarınūñ İ: mezbūruñ A, H.

²³⁶⁵ ḡużū^c İ: ḡuşū^c A, H.

²³⁶⁶ ḡayātında İ: şīḡhatinde A, H.

²³⁶⁷ ide geldikleri İ: itdikleri vecih ūzre A, H.

²³⁶⁸ merḡūmı İ: mezbūrı A, H.

²³⁶⁹ A'da ve H'de yok.

²³⁷⁰ A'da ve H'de yok.

²³⁷¹ müşkilleri İ: şebīheleri A, H.

²³⁷² A'da ve H'de yok.

²³⁷³ A ve H nüshasında “muḡayḡal(muşayḡal A) vaşşāf ve tābende iki āyīne-i müteḡābele gibidir ki” şeklinde geçmektedir.

²³⁷⁴ İ SAHH: “cevāhir-i ‘ulviyyeden” 75b/6.

²³⁷⁵ mün^cakis olan nūr, āḡirde daḡi tābān ve İ: mün^cakis ve tābān olan nūr-ı āḡirde daḡi leme^cān idüp A, H.

²³⁷⁶ iden İ, H: olunan A.

²³⁷⁷ A'da yoktur.

²³⁷⁸ A'da ve H'de yok.

²³⁷⁹ rūḡ-ı müzevver İ, A: mezbūr H.

²³⁸⁰ A'da ve H'de yok.

²³⁸¹ feḡīme İ, A: feḡīme H.

²³⁸² A'da ve H'de yok.

²³⁸³ A ve H nüshasında “aşār-ı ḡaviyye-i kāmīle daḡi” şeklinde geçmektedir.

²³⁸⁴ rûhında munṭabı‘ olmağ-la [İ 75b], rûh-ı zâ’ir, fâ’ide-i vefîre²³⁸⁵, ve ‘â’ide-i keşîreye²³⁸⁶ fâ’iz²³⁸⁷ olur, “İbn-i Abbās” -raḍıya’llāhu ‘anhdan-²³⁸⁸ -rivāyet-i şaḥīḥa ile mervîdür ki-²³⁸⁹, Rasûl-i Ekrem “‘aleyhi’s-selāmi’l-etem”²³⁹⁰ Ḥazretleri²³⁹¹ buyurdılar ki, bir mü’min dünyāda -iken ḥāl-i ḥayātında-²³⁹² āşināsı olan mü’minün ḳabrini mürûr itdikde, -dünyāda iken-²³⁹³ oldığı vecih üzre aña selām virse, derûn-ı ḳabrinden²³⁹⁴ ol mü’min istimā‘, ve redd-i selām ile muḳābele ider, Şeyḫ “Faḥreddīn” Tebrizîden ḥikāyet olundu ki, şeyḫim Tāceddīn Tebrizî vefāt itdikden şoñra baña ba‘z-ı mesā’il-i ġāmıza²³⁹⁵ sunūḥ²³⁹⁶ ider idi ki, her ne ḳadar fikr-i ṭavīl ile, zemān-ı medīd, def‘-i eşkālîne²³⁹⁷ ihtimām, ve endîşe-i ‘arîz ü ‘amîḳı kendüme²³⁹⁸ iltizām ider idim, ber-vecih-le iġlāḳı münfetiḥ, ve in‘iḳādı²³⁹⁹ münḥal²⁴⁰⁰ olmaz idi, bi’l-āḥire şeyḫimün mażca‘ı ḥuzûrına, -ḥāl-i ḥayātında ide geldim üslûb üzre-²⁴⁰¹ ādāb ü tevāzu‘ ile varup²⁴⁰² -cülûs-ı edibāneden şoñra ol meş’ele-i müşkileyi [İ 76a] ol mevzi‘-i ‘azîmi’l-vaḳ‘ada-²⁴⁰³ tefekkür ider idim “bi-‘ināyetu’llāhi te‘ālā²⁴⁰⁴” şeyḫimün²⁴⁰⁵ rûh-ı pür-fütûḥundan istifāza idüp, -‘arûs-ı meş’ele fi’l-ḥāl-²⁴⁰⁶ burḳ‘-endāz-ı eşkāl olur idi²⁴⁰⁷, ve²⁴⁰⁸ -“‘alā aḥseni’l-vücûḥ” derûn-ı pür-izṭırābıma-²⁴⁰⁹ ‘arz-ı cemāl ider idi

²³⁸⁴ İ SAHH: “mirāt-ı” 75b/11.

²³⁸⁵ vefîre İ: vāfire A, H.

²³⁸⁶ keşîreye İ: mütekāşire A, H.

²³⁸⁷ fâ’iz İ: maşdar A, H.

²³⁸⁸ raḍıya’llāhu ‘anhdan İ: raḍıya’llāhu ‘anh Ḥazretlerinden A: raḍî Ḥazretlerinden H.

²³⁸⁹ rivāyet-i şaḥīḥa ile mervî der ki İ: rivāyet olundu ki A, H.

²³⁹⁰ A’da ve H’de yok.

²³⁹¹ A’da ve H’de yok.

²³⁹² A’da ve H’de yok.

²³⁹³ dünyāda iken İ: ḥāl-i ḥayātında A, H.

²³⁹⁴ ḳabrinden İ: ḳabirden A, H.

²³⁹⁵ ġāmıza İ: müşkile A, H.

²³⁹⁶ sunūḥ İ: zuhûr A, H.

²³⁹⁷ eşkālîne İ: eşkâle A, H.

²³⁹⁸ A’da ve H’de yok.

²³⁹⁹ in‘iḳādı İ, A: el-‘iḳādı H.

²⁴⁰⁰ münḥal İ: münfesiḥ A, H.

²⁴⁰¹ A ve H nüshasında “kemā fi’l-evvel” şeklinde geçmektedir.

²⁴⁰² varup İ: oturup A, H.

²⁴⁰³ A ve H nüshasında “meş’ele-i müşkile-i mezkûreyi ol maḥalde” şeklinde geçmektedir.

²⁴⁰⁴ A’da ve H’de yok.

²⁴⁰⁵ şeyḫimün İ: Ḥazret-i şeyḫün A, H.

²⁴⁰⁶ ‘arûs-ı meş’ele fi’l-ḥāl İ: fi’l-ḥāl ‘arûs-ı meş’ele A, H.

²⁴⁰⁷ olur idi İ: olur A: olup H.

²⁴⁰⁸ H’de yok.

²⁴⁰⁹ “‘alā aḥseni’l-vücûḥ”, derûn-ı pür-izṭırāma İ: derûn-ı pür-izṭırāma ‘alā aḥseni’l-vücûḥ A, H.

Beyt:²⁴¹⁰

[A 39b] ای بسادر کور خفته خاک وار

²⁴¹¹ به زصد زنده بنفع بی شمار

خاک اوهم سیرت جان میشود

سرمئی چشم عزیزان میشود

-pūṣide olmaya ki-²⁴¹² bu maḳāma gelince sevḳ olunan kelām-ı -ḥikmet-i iltiyām-²⁴¹³, müḳteẓā-yı zāhir üzre ehl-i ḳubūrdan murād, -köhne-ribāt-ı dünyādan-²⁴¹⁴ -‘ale’l-ḥaḳīḳa-²⁴¹⁵ ḳarārgāh-ı beḳāya²⁴¹⁶ intiḳāl, ve -mevt-i müte‘āref sebebi-y-le mu‘āyeten-²⁴¹⁷ neş’e-i ūlādan, menzil-i²⁴¹⁸ neş’e-i uḥrāya maṭiyye-süvār -ālet-i ḥadbā’-²⁴¹⁹ olup, irtiḥāl iden ricāl-i²⁴²⁰ sūtūde²⁴²¹ -zevāt, ve²⁴²² pesen-dīde-şifāt²⁴²³ olduğına nāzırdur, muḥtemeldür ki aşḥāb-ı ḳubūrdan nüfūs-ı zekiyye, ve ervāḥ-ı [İ 76b] ḳuddisiyye erbābı olan evliyā’u’llāhuñ zevāt-ı şerīfeleri murād ola, zīrā -ol gürūh-ı şāḥib-i şükūh, “ḳaddese’llāhu esrārahüm”²⁴²⁴⁻²⁴²⁵, “mūtū ḳable en temūtū”²⁴²⁶ fermān-ı vācibü’l-ittibā’ına²⁴²⁷ imtişāl idüp, neş’e-i ūlā, ya‘nī -dunyā-yı denī-²⁴²⁸ bī-beḳāda²⁴²⁹ şaffet-i ḥayāt-ı zāhire²⁴³⁰ ile mevşūf oldukları ḥālde, mevt-i ihtiyārī [H 33b] ile mürde, ve²⁴³¹ zülāl-i “fenā fi’llāhi-y-le”²⁴³² dil-zinde olup, cesedleri rūḥlarına laḥd, ve ḳalıbları ḳalblerine medfun, ve pīrāhenleri kefen, olduğu

²⁴¹⁰ beyt İ:α A: rubā’i H.

²⁴¹¹ bī-şümār İ: intişār A: ve intişār H.

²⁴¹² A’da ve H’de yok.

²⁴¹³ A’da ve H’de yok.

²⁴¹⁴ köhne ribāt dünyādan İ: ribāt dünyādan İ: dünyādan H.

²⁴¹⁵ A’da ve H’de yok.

²⁴¹⁶ beḳāya İ: ‘uḳbāya A, H.

²⁴¹⁷ mevt-i müte‘āref sebebi-y-le mu‘āyeten İ: incilā-yı beden sebebi-y-le A: incilāl-ı beden sebebi-y-le H.

²⁴¹⁸ A’da ve H’de yok.

²⁴¹⁹ ālet-i ḥadbā’ İ: na’ş A, H.

²⁴²⁰ A’da ve H’de yok.

²⁴²¹ A’da ve H’de yok.

²⁴²² A’da ve H’de yok.

²⁴²³ Bu kısım H nüshasında yok.

²⁴²⁴ “Allāhu Teālā o üstadların sırlarını pāk etsin.”

²⁴²⁵ A nüshasında “anlar” şeklinde geçmektedir.

²⁴²⁶ “Ölmeden evvel ölünüz!” Hz. Muhammed (s.a.v.).

²⁴²⁷ Bu kısım H nüshasında “erbābü’l-ittibā’ına” şeklinde geçmektedir.

²⁴²⁸ dünyā-yı denī İ: dār-ı dünyāda A, H.

²⁴²⁹ A’da ve H’de yok.

²⁴³⁰ A’da ve H’de yok.

²⁴³¹ A’da ve H’de yok.

²⁴³² “Allāh’ın varlığında yok olmak.”

“‘ind-i aşhābū’l-ḥāl ‘ārin ‘ani’l-iştibāh ve’l-eşkāldür”²⁴³³, pes²⁴³⁴ muḥaṣṣal ma‘nā²⁴³⁵ budur ki, ey zümre-i mü‘minin²⁴³⁶, ve şirzime-i muvaḥḥidīn²⁴³⁷, -eğer emirlerinüzde-²⁴³⁸ muzīk-i ḥayretde ḥayrān, ve -şahrā-yı dehşetde-²⁴³⁹ ser-gerdān -olup ‘uḳad-ı aḥvālīnūze inḥitāh, ve ḳulūb-ı munḳabızañuza inşirāḥa ṭālib ü rāḡīb-²⁴⁴⁰ olursañuz²⁴⁴¹, mevt-i zarūrī -sebebi ile-²⁴⁴² kūşe-gīr-i -vaḥşet-serāy-ı ḳubūr-²⁴⁴³, ve ḥalvet-nişin-i şavma‘a-i²⁴⁴⁴ gūr²⁴⁴⁵, yāḥud mevt-i ihtiyārī [İ 77a] -sebebi ile-²⁴⁴⁶ zinde-dil olan -ehl-i şudūruñ-²⁴⁴⁷ rūḥ-ı pūr-fütūḥ-ı zekiyye, ve nefis-i pāk-ı merziyyelerinden²⁴⁴⁸ istimdād u isti‘āne²⁴⁴⁹ vü istiftāḥ²⁴⁵⁰ u istigāşe eyleñ, zīrā ḡarḳ-āb-ı²⁴⁵¹ deryā-yı ḥayret [A 40a], anlaruñ ḥablū’l-metin himmetleri sebebi-y-le gird-āb -ıztırāb, ve teng-nāy-ı ṭabe-ṭābdan-²⁴⁵² ḥalāş olup²⁴⁵³, ve bi-‘ināyetu’llāh -sāḥil-i necātı melce’, ve kenār-ı selāmeti menāş ider-²⁴⁵⁴ ”va’llāhu ‘ale külli şey’in ḳadīr”²⁴⁵⁵, “ve bālā set‘ānete cedīr”²⁴⁵⁶ el-ḥadīşü’l-sāliş²⁴⁵⁷ ve’ş-şelāşūn: ehli’l-kūfūr ve ehli’l-ḳubūr²⁴⁵⁸ -Şemse’d-dīn ibn Kemāl Lafz-ı Mezkūr-ı Ḥadīş-i Erba’inde rivāyet itdi, ve didi ki-²⁴⁵⁹ -kūfūr kefrūñ cem‘īdür “setr” ma‘nāsına, “kefertü’ş-şey” dirler ‘aṭiyyete, ve kefera’l-fellāḥu’l-ḥabbe dirler, setre ma‘nāsına,²⁴⁶⁰ ve ekşer ehl-i

²⁴³³ A ve H nüshasında “‘ind-i erbābū’l-ḥāl zāhir ve bāhirdir” şeklinde geçmektedir.

²⁴³⁴ pes İ: ve A, H.

²⁴³⁵ A’da ve H’de yok.

²⁴³⁶ mü ‘minin İ: muvaḥḥidīn A, H.

²⁴³⁷ muvaḥḥidīn İ: mü ‘minin A, H.

²⁴³⁸ eğer umūruñuzda İ: emirlerinüzde eğer A, H.

²⁴³⁹ şahrā-yı dehşetde İ: deşt ü heştde A, H.

²⁴⁴⁰ A’da ve H’de yok.

²⁴⁴¹ olursañuz İ: olası A, H.

²⁴⁴² sebebi ile İ: sebebi-y-le A, H.

²⁴⁴³ vaḥşet serā-yı ḳubūr İ: gūr A, H.

²⁴⁴⁴ şavma‘a-i İ, A: mevzi‘a-i H.

²⁴⁴⁵ gūr İ: ḳubūr A, H.

²⁴⁴⁶ sebebi ile İ: sebebi-y-le A, H.

²⁴⁴⁷ ehl-i şudūruñ İ: ehl-i şadruñ A: ehl-i H.

²⁴⁴⁸ merziyyelerinden İ: rażiyyelerinden A, H.

²⁴⁴⁹ isti‘āne İ: isti‘ānete A, H.

²⁴⁵⁰ istiftāḥ İ: istifāde A, H.

²⁴⁵¹ ḡarḳ-āb-ı İ: ḡarḳa-ı A, H.

²⁴⁵² ıztırāb, ve teng-nāy-ı ṭabe-ṭābdan İ: ıztırābdan A, H.

²⁴⁵³ A’da ve H’de yok.

²⁴⁵⁴ A ve H nüshasında “sübḥānehü cāy-ı selāmet ve sāḥil-i necātı menāş ider” şeklinde geçmektedir.

²⁴⁵⁵ “Allāh hakkıyla herşeye gücü yetendir.” Ali- İmran 3/189.

²⁴⁵⁶ A’da ve H’de yok.

²⁴⁵⁷ sānī İ: sāliş A, H.

²⁴⁵⁸ “Köy halkı, kabir ehli gibidir.” Nevevi, **Şerhu Sahih-i Müslim**, VIII, 204.

²⁴⁵⁹ A’da ve H’de yok.

²⁴⁶⁰ İ nüshası der-kenarda 77b: “ve zulmete leyle “kāfir” ıtlāk olundığı maḥşūşātı setr, ve “kāfire” kāfir ıtlāk olundığı ḥakkı setr, ve ḳaryeye “küfr” ıtlākı sükkānını setr itdiği içündür, lākin küfr lafzını ḳaryeye ıtlāk mübālāḡa ṭarīḳı ile olmak mülāḡa olunur, riḳlün ‘adlün gibi.

ḳurā zerrā‘ olmağ-la anlar ehl-i küfür ıtlāk olundu, Cevherī didi ki kefr ḳarye ma‘nāsınadır, ve ḥadiş-i şerīfde vāḳı‘ oldı ki “*tüḥrickümü’r-rūm minhā kefran kefran*” ya‘nī Rūm sizi ḳurā-yı Şām’da ḳarye-be-ḳarye iḥrāc ider [İ 77b], ve Mu‘āviye’nün “*ehli’l-küfür, hüm ehli’l-ḳubūr*”²⁴⁶¹, kelāmı daḡı bu ma‘nāya mebnīdür, “enteḥī”, pes bu taḳrīr üzre lafz-ı “küfür” ḳarye ma‘nāsına olan kefrün cem‘i olur, Zemaḥşerī *Esās*’da didi ki, ehli’l-küfür²⁴⁶² ehli’l-ḳubūr, veleyüfteḥanne ittişāmü kefran kefran ve hüve’l-ḳaryetü, “enteḥī”²⁴⁶³ ve -ḳarye lafz-ı ḳurādan²⁴⁶⁴ me’ḥūzdur, “cem‘” ma‘nāsına²⁴⁶⁵, yeḡül²⁴⁶⁶ “*ḳaryetü’l-mā’e fi’l-ḥavz*”²⁴⁶⁷ “*ey*”²⁴⁶⁸ *ceḡi’tü*”²⁴⁶⁹ çün²⁴⁷⁰ ḳarye ıtlāk olunan mevzı‘, bā‘ iş-i cem‘iyyet-i ahālī olmağ-la bu isim ile tesmiye olundu, pūşide olmaya ki ıtlākāt-ı mezkūrede beyān²⁴⁷¹ olunan vüḡūh, münāsebetün mā’iyye mebnīdür, ²⁴⁷²ba‘zı ‘ale ṭarīḳi’l-ḥaḳīḳa, ve ba‘zı ‘ale vechi’l-mecāz “*kemā yū’rafū’l-bi’t-te’emmül*”²⁴⁷³, *Tefsīr-i Teysīr*’de şu -vecih üzre-²⁴⁷⁴ taḳrīr olundu ki, ekser evḳātde ‘ulemā-yı a‘lām²⁴⁷⁵, “*keşşerhümü’llāhu ilā yevmi’l-ḳıyām*”²⁴⁷⁶,²⁴⁷⁷ -sevād-ı a‘zāmda sākin, ve müdün ve emşārda ḳāṭın olmaları-y-la²⁴⁷⁸ ehl-i ḳurā anlardan dūr, ve şeref-i şoḡbetlerinden maḥrūm ve mahcūr olurlar, li-hāzā sükkān-ı ḳurā vech-i belīğ üzre [İ 78a] mevtā-yı maḡbūreye²⁴⁷⁹ teşbīḥ olundu²⁴⁸⁰,

²⁴⁶¹ “Küfür ehli, onlar kabir ehlidir.”

²⁴⁶² İ SAHH: “ehli’l-küfür” 78a/3.

²⁴⁶³ Bu kısım A ve H nüshasında “küfür kefrün cem‘īdir ki aşlında setr ma‘nāsınadır, “kefretü’ş-şey” dirler setrete ma‘nāsına, ve “zulmet” leyl-i kefr kefr(A’da yok.) didikleri maḡşūṣātı setr, ve “kāfire” kāfir ıtlākı ḡafıyy-i setr ve “zerrā’a H, zirāra’a A” kāfir tesmiyesi zir-i zemīnde taḡmī setr idiğı içündür, ke-zālīk “ḳariyyeye” kefr dirler sükkānını setr itdiğı için” şeklinde geçmektedir.

²⁴⁶⁴ ḳarye lafz-ı ḳurādan İ: lafz-ı ḳariyye ḳurā A, lafz-ı ḳariyye ḳurādan H.

²⁴⁶⁵ ma‘nāsına İ: ma‘nāsınadır A, H.

²⁴⁶⁶ A’da ve H’de yok.

²⁴⁶⁷ dirler A, H.

²⁴⁶⁸ A’da ve H’de yok.

²⁴⁶⁹ ma‘nāsına A, H.

²⁴⁷⁰ çün İ: pes A, H.

²⁴⁷¹ beyān İ: zıkr A, H.

²⁴⁷² ve A, H.

²⁴⁷³ A ve H nüshasında “oldığı zāhirdir” şeklinde geçmektedir.

²⁴⁷⁴ vecih üzre İ: vecih-le A, H.

²⁴⁷⁵ ‘ulemā-yı a‘lām İ: ‘ulemā’ A, H.

²⁴⁷⁶ yevmi’l-ḳıyām İ: yevmi’l-cezā’ A, H.

²⁴⁷⁷ “Ḳıyamet gününe kadar Allāh onları çoğaltsın!”

²⁴⁷⁸ A ve H nüshasında “şehirlerde mütemekkin, ve sevād-ı a‘zāmda mütevaṭṭın olmağ-la” şeklinde geçmektedir.

²⁴⁷⁹ mevtā-yı maḡbūreye İ: mevtāya A, H.

²⁴⁸⁰ olundu İ: olundılar A, H.

Şāhib-i [H 34a] Mağrib didi ki ehl-i kūrā, emşār ü cüm²⁴⁸¹ u cemā²⁴⁸¹ ātten -ba²⁴⁸¹ id olan²⁴⁸² ehl-i kūrā -teşbīh olundılar²⁴⁸³

Beyt:²⁴⁸⁴ هرکه روزی بروسنا باشد [A 40b]

عقل سالی از جدا باشد

روستایی اگر ولی بودی

خرس در کوه بو علی بودی

²⁴⁸⁵Siyer-i Kebīr’de şu minvāl üzre nesc-i²⁴⁸⁶ perniyān²⁴⁸⁷ maḳāl itdi ki, ehl-i kūrāda cehālet-i vefīre, ve ḥamāḳat-ı keşīre, ve tıynetlerinde²⁴⁸⁸ ḥuṣūnet, ve ṭabī²⁴⁸⁸ atlerinde ru²⁴⁸⁸ ünnet olup, emr-i dīne ihtimām, ve şer²⁴⁸⁹ -i²⁴⁸⁹ nebeviyyeyi zimmetlerine ilzām²⁴⁹⁰ itmemeleri-y-le²⁴⁹¹, zīr-i ḥākda -a²⁴⁹¹ māl-i ḥaseneden mu²⁴⁹¹ aṭṭal, ve eczā-i a²⁴⁹¹ zāsı münḥal²⁴⁹² olan -zümre-i ehl-i kūrā²⁴⁹³ teşbīh²⁴⁹⁴, siyākında²⁴⁹⁵, laṭīfāne, ve belligāne “el-insānū medeniyi’-t-ṭab²⁴⁹⁶” -mazmūnı vefḳince²⁴⁹⁶ sevād-ı a²⁴⁹⁶ zamda temekkūn, ve müdün ü emşārda tavaṭṭuna tergīb ü²⁴⁹⁷ ḥaṣṣ²⁴⁹⁸ ü tenbīh olunmuşdur, ve “el-cāhilū meyyitūn ve en lem yūdfe, beytū ḳabrun ve sevbū kefen”, feḥvāsı tıbkınca²⁴⁹⁹ şıfat-ı cehāleti [İ 78b] taḳbīh, ve cāhili -ḥancer-i ciger-düz-ı ṭa²⁵⁰⁰ n u teşnī²⁵⁰⁰ -ile²⁵⁰⁰ tecrīḥ, laṭīfe-i enīḳasına²⁵⁰¹ telmiḥ olundığı, daḳīḳa²⁵⁰² -şināsān-ı ma²⁵⁰³ ārif²⁵⁰³, ve²⁵⁰⁴ ḥurde²⁵⁰⁵ bünyān-ı²⁵⁰⁶ leṭā²⁵⁰⁶ if²⁵⁰⁶ ‘indinde -beyyin ü mütebeyyindür-

²⁴⁸¹ A’da ve H’de yok.

²⁴⁸² A ve H nüshasında “ba²⁴⁸¹ id olmağ-la emkine-i ma²⁴⁸¹ müreden dūr olan” şeklinde geçmektedir.

²⁴⁸³ A’da yok.

²⁴⁸⁴ beyt İ, A: rubā²⁴⁸⁴ i H.

²⁴⁸⁵ maşdüḳınca A, H.

²⁴⁸⁶ nesc-i İ, A: nesḥ H.

²⁴⁸⁷ perniyān İ, A: pū-niyān H.

²⁴⁸⁸ tıynetlerinde İ, H: ṭabī²⁴⁸⁸ atlerinde A.

²⁴⁸⁹ şer²⁴⁸⁹ -i İ: şerī²⁴⁸⁹ at-ı A: şer²⁴⁸⁹ -i şerīfe H.

²⁴⁹⁰ ilzām İ, A: iltizām H.

²⁴⁹¹ itmemeleri-y-le İ: itmemek-le A, H.

²⁴⁹² a²⁴⁹² māl-i ḥaseneden mu²⁴⁹² aṭṭal, ve eczā-i a²⁴⁹² zāsı münḥal İ: eczāsı münḥal, ve a²⁴⁹² māl-i ḥaseneden mu²⁴⁹² aṭṭal A, H.

²⁴⁹³ zümre-i ehl-i kūrā İ: zümre-i mevtāya A, H.

²⁴⁹⁴ A’da ve H’de yok.

²⁴⁹⁵ A’da ve H’de yok.

²⁴⁹⁶ mazmūn-ı vefḳince İ: mantūḳınca A, H.

²⁴⁹⁷ A’da ve H’de yok.

²⁴⁹⁸ A’da ve H’de yok.

²⁴⁹⁹ feḥvāsı tıbkınca İ: feḥvāsınca A, H.

²⁵⁰⁰ ḥancer ciger-düz-ı ṭa²⁵⁰⁰ n ve teşnī²⁵⁰⁰ -le İ: eblağ-ı vecih üzre A, H.

²⁵⁰¹ laṭīfe-i enīḳasına İ: laṭīfesine A, H.

²⁵⁰² daḳīḳa İ: ḥurde A, H.

²⁵⁰³ A’da ve H’de yok.

²⁵⁰⁴ A’da ve H’de yok.

²⁵⁰⁵ A’da ve H’de yok.

²⁵⁰⁷, -ekābir-i ḥükemā-i cevāhir çehār-gāne-i naṣāyiḥ ile gūṣ-ı zemīn ü zemānı teṣnīf, ve eczā-i dībā-yı kelāmı şu vecih üzre nesc ü te'līf itdiler ki-²⁵⁰⁸, ²⁵⁰⁹

Beyt: در شهر بنشین اگر چه زوراست
ازجاده برو اگر چه دوراست
شو کرده مخواه اگر چه حوراست
دوشیره نجواه اگر چه کوراست

“Ḥāzret”-i Mevlānā Rūmī²⁵¹⁰ ḳuddise sirruh, *Meṣnevī*’nde²⁵¹¹ -kūy ü künd-²⁵¹² ḥaḳḳında, şu -vecih üzre-²⁵¹³ pend itdi ki,

Beyt²⁵¹⁴: ده مروده مردرا احمق کند
²⁵¹⁵ عقلا بی نور وبی رونق کند

“*va’llāhu a’lem*²⁵¹⁶” el-ḥadīṣü’r-rābi’ ve’s-ṣelaṣūn: men ḫayye’a sūnneti ḫarūmet ‘aleyhi ṣefā’atī²⁵¹⁷ bu maḳāmda sūnnetden murād Sūnnet-i İslām, ya’nī Tevhīd-i Zāt-ı Ḥāzret-i Melik-i ‘Allāmdur, ki²⁵¹⁸ [A 41a] taẓyī’²⁵¹⁹ ta’bīri²⁵²⁰ ma’nā-yı mezkūr²⁵²¹ te’yīd ider, ²⁵²², ve ḫarūmet ḥasūne bābından [İ 79a] lāzım, -ve “ṣefā’at” lafzına müsned-²⁵²³, ve tef’īl bābından mechūl, -ke-zālik “ṣefā’at” fā’ili, yā ma’lūm mütekellim, “ṣefā’at” mef’ūlī-²⁵²⁴ olmaḳ muḫtemeldür, ya’nī -ferdā-yı rüz-ı bāz ḥvāstde münhiyān bāzār-ı tīz-i kıyāmet-²⁵²⁵, āvāze-i “*ve’māz ve’l-yevm*” ile²⁵²⁶ gūṣ-ı müslim ü kāfir, ve -şimāḥ-ı berr-²⁵²⁷ ve fāciri [H 34b] imlā’ idüp, ḥvān-ı yaḡmā’-yı ṣefā’atim gürisne-gān-ı nevāle-i necāt, ve zülāl-i mu’āvenetim teṣne-gān-ı hācire-i

²⁵⁰⁶ A’da ve H’de yok.

²⁵⁰⁷ beyyin ü mütebeyyindür İ: zāhir ü nümāyāndur A, H.

²⁵⁰⁸ Bu kısım A’da ve H’de yok.

²⁵⁰⁹ “ve leḳad aḫsene min kāne” A, H.

²⁵¹⁰ A’da ve H’de yok.

²⁵¹¹ *Meṣnevī*’nde İ: *Meṣnevī*’de A, H.

²⁵¹² kūy ve künd İ: kūy-ı künd A, H.

²⁵¹³ vecih üzre İ: vecih-le A, H.

²⁵¹⁴ H’de yok.

²⁵¹⁵ “Köye gitme! Köy, adamı ahmak eder; akıllı da nursuz ve fersiz hale getirir.”

²⁵¹⁶ *va’llāhu a’lem* İ, H: *va’llāhu a’lem bi’s-ṣavāb* A.

²⁵¹⁷ “Kim benim sūnnetimi hafife alırsa ṣefaatim ona haram olur.”

²⁵¹⁸ H’de yok.

²⁵¹⁹ taẓyī’ İ, H: ziya’ A.

²⁵²⁰ bu A, H.

²⁵²¹ A’da ve H’de yok.

²⁵²² lisān-ı ḥulḳda(ḥulḳda A) ma’rūf olan sūnnet deḡildir A, H.

²⁵²³ A’da ve H’de yok.

²⁵²⁴ A ve H nüshasında “şıḡası-y-la” şeklinde geçmektedir.

²⁵²⁵ A ve H nüshasında “rüz-ı kıyāmetde” şeklinde geçmektedir.

²⁵²⁶ A’da ve H’de yok.

²⁵²⁷ şimāḥ-ı berr İ: sem’-i muṭi’ A, H.

‘araṣāt olan zümre-i²⁵²⁸ ‘uṣāt-ı -mü’minin, ve güneḥ-kārān-ı muvaḥḥidīn için-²⁵²⁹ keṣīde ve gūṣāde olduğda, “*kūlli mevlūdīn yūled ‘ale fiṭrati’l-islām*”²⁵³⁰ feḥvāsı üzre fiṭrat-ı insāniyyede merkūz u müstaḥırr ve cibilliyet-i²⁵³¹ benī ādemde -mudā‘ ve müteḳarrir-²⁵³² olan cevher-girān-ı māye-i²⁵³³ tevhīdi -Ḥāzret-i Ḥūdāvendī bī-hemtā-yı-²⁵³⁴, nerd-bān-ı ‘ömründen²⁵³⁵ -pāye-i evvelīn-i bulūğ-²⁵³⁶ ve teklīfe pā-nihāde olduğda, -bāzār-ı germā-germ rūz-i ḥesābda bızā‘ a olmak için muḥāfāza itmeyüp-²⁵³⁷, izā‘a²⁵³⁸ eyleyen müstaḥaḳḳ-ı ‘azāb-ı saḥt [İ 79b], ve bī-ḥamiyyet ü bed-baḥt, rīze-i ḥvān-ı²⁵³⁹ ṣefā‘atim, -ve ḳaṭre-i zülāl-i i‘ānetim-²⁵⁴⁰ ḥarām olur, -yā ḥarām ḳılınmıṣdur, yā ben ḥarām itdim ki, ol merdūd-ı ebedī, ve maḳḥūr-ı sermedī-²⁵⁴¹, -bu ni‘met-i celīle, ve ‘aṭiyye-i cezīleden-²⁵⁴² ḥiṣṣe-dār²⁵⁴³ olmağ-la, müstaḥaḳḳ-ı -‘azāb-ı ciğer-süz-ı-²⁵⁴⁴ sa‘īr, -ve nīrān-ı caḥīm-i *bi ṣe’l-maṣūr*²⁵⁴⁵ ‘de ‘ale vechi’l-ḥalūd cāy-gīr olur, “*‘aṣmāna’llāhi’l-‘aliyyi’l-‘aẓīmi’l-ḳadīr*”, maḥfī olmaya ki Nebiyy-i Refī‘ü’ş-Şān, ṣefī‘-i müṣeffi‘-i yevm-i mīzān, ‘aleyhi ṣalavāti’r-raḥman, māte Şāḥabe’l-Ferḳadān-²⁵⁴⁶, Ḥāzretlerinüñ simāt-ı²⁵⁴⁷ maḥşer-şümül-i ṣefā‘ati “*inne ṣefā‘atī li-ehl-i’l-kebāir min ümmetī*”²⁵⁴⁸ maẓmūnı²⁵⁴⁹ üzre, āyīn tevhīd²⁵⁵⁰ -rabbū’l-‘ālemīni, kemā hüve’l-vācib-²⁵⁵¹ rā‘ī, -ve muḥāfāzasında ‘ale’l-vechi’l-lāyık sā‘ī-

²⁵²⁸ A’da ve H’de yok.

²⁵²⁹ A’da ve H’de yok.

²⁵³⁰ “Her doğan, İslām fiṭratı üzerine doğar.” Buhārī, **Cenâiz**, 92; Ebû Dâvud, **Sünnet**, 17; Tirmizî, **Kader**, 5.

²⁵³¹ cibilliyet İ: cibillet A: ḥaşlet H.

²⁵³² mudā‘ ve müteḳarrir İ: mektūm ve muẓmir A, H.

²⁵³³ māye-i İ: bahā-yı A, H.

²⁵³⁴ A’da ve H’de yok.

²⁵³⁵ ‘ömründen İ, A: ‘ömründen H.

²⁵³⁶ pāye-i evvelīn-i bulūğ İ: ḳademe-i bulūğ A, H.

²⁵³⁷ A’da ve H’de yok.

²⁵³⁸ izā‘a İ: izā‘at A, H.

²⁵³⁹ ḥvān-ı İ: simāt-ı A, H.

²⁵⁴⁰ A’da ve H’de yok.

²⁵⁴¹ A’da ve H’de yok.

²⁵⁴² bu ni‘met-i celīle, ve ‘aṭiyye-i cezīleden İ: ve bu ni‘met-i celīleden A, H.

²⁵⁴³ ḥiṣṣe-dār İ: maḥrūm A, H.

²⁵⁴⁴ ‘azāb-ı ciğer-süz-ı İ: āteş-i A, H.

²⁵⁴⁵ “O, ne kötü varış yeridir.” Mülk 67/6; Tahrim 66/9; Hac 22/72

²⁵⁴⁶ A ve H nüshasında “ve miyān nīrān ḳahr-ı ilāhiyyede muḥalled ve cāy-gīr olur, Nebiyy-i Muṭṭaḳ, ve Rasūl-i Bāḥik” şeklinde geçmektedir.

²⁵⁴⁷ simāt-ı İ: süfre-i A, H.

²⁵⁴⁸ “Benim ṣefaetim ümmetimden büyük günah işleyenler içindir.” Tirmizî, **Kıyâmet**, 12 (2436).

²⁵⁴⁹ maẓmūnı İ: feḥvāsı A, H.

²⁵⁵⁰ tevhīd İ: tevhīdī A, H.

²⁵⁵¹ A’da ve H’de yok.

²⁵⁵², olan mü'minî'nün 'uşâtına mebzûldur, li-hâzâ bu maḳâmda vâḳi'²⁵⁵³ olan sünnetden -murâd ü merâm-²⁵⁵⁴, Sünnet-i İslâm-ı Mezkûre²⁵⁵⁵ olduḡına²⁵⁵⁶ ekşer²⁵⁵⁷ 'ulemâ-yı a' lām²⁵⁵⁸ -vifâḳ, ve muḥaddiṣîn-i 'izâm-²⁵⁵⁹, ittifâḳ itdiler, ve ba' zılar - Sünnet-i Rasûl murâddur-²⁵⁶⁰ didiler ki -mütebâdir olan bu ma' nâdur-²⁵⁶¹ [İ 80a], zîrâ²⁵⁶² Sünnet-i Rasûl 'âlem-i muṭâ'-ı, -vâcibü'l-ittibâ' uñ terkine, “*vechen mine'l-vücûh*”²⁵⁶³-²⁵⁶⁴ ruḥşat, -“*ve men i'raza 'an sünneti fe-leyse min ümmeti*”²⁵⁶⁵, kelâm-ı tehdîd-encâmı feḥvâsınca ihmâline “*ḥâlen mine'l-aḥvâl*”²⁵⁶⁶ izn ü icâzet-²⁵⁶⁷ yoḡdur, belki muḥâlefet-i sünnet-i -nebeviyyede maḥzûrât be-ḡâyet [A 41b] çoḡdur, ḡatta zevâl-i ni' met-i 'azîme-i imâna sebeb-²⁵⁶⁸, _ve dâ'ire-i İslâm'dan ḡurûca 'illetdür deyü taṣrîḥ itdiler_ ²⁵⁶⁹ve daḡi ²⁵⁷⁰ḡadîṣ-i şerîf-i mezkûrde vâḳi' olan sünneti²⁵⁷¹ şaḡâbe-i kirâm, ḡuşûşan²⁵⁷² ḡulefâ-i²⁵⁷³ zevi'l-iḡtirâm, ve ḡarn-ı şânîde vâḳi'²⁵⁷⁴ olan tâbi'î'nün iḡtiyâr itdikleri -âÿîn-i ḡasene, ḡavânîn-i müstaḡseneye teṣmîl idüp, anlara daḡi mutâba' at vâcibdür-²⁵⁷⁵, zîrâ mezkûrlaruñ²⁵⁷⁶ sülûk itdikleri menhec-i ḡavîm, ve ṡarîḳ-i müstaḡimüñ -ḡilâfı ile 'amel bid' at-²⁵⁷⁷ ve “*küllü bid'atin ḡalâletün*”²⁵⁷⁸ maḡzâsı üzre ḡalâlet²⁵⁷⁹ ve maḡz-ı ḡavâyetdür²⁵⁸⁰ didiler²⁵⁸¹, -“*Allâḡümme yessirlenâ*

²⁵⁵² A'da ve H'de yok.

²⁵⁵³ vâḳi' İ: mezkûr A, H.

²⁵⁵⁴ A'da ve H'de yok.

²⁵⁵⁵ Sünnet-i İslâm-ı Mezkûre İ: Sünnet-i İslâm A, H.

²⁵⁵⁶ olduḡına İ: olduḡına A, H.

²⁵⁵⁷ İ SAHH: ekşer 80a/10: ekşer A, H.

²⁵⁵⁸ A'da yok.

²⁵⁵⁹ A'da ve H'de yok.

²⁵⁶⁰ A'da ve H'de yok.

²⁵⁶¹ A'da ve H'de yok.

²⁵⁶² zîrâ İ: iḡtidâ-yı A, H.

²⁵⁶³ “Hiçbir suretle.”

²⁵⁶⁴ vâcibü'l-ittibâ' ın terkine, “*vechen mine'l-vücûh*” İ: farz-ı lâzımı'l-ittibâ' dur, vechen mine'l-vücûh terkine A, H.

²⁵⁶⁵ “Ve kim benim sünnetimden yüz çevirirse, benim ümmetimden deḡildir.”

²⁵⁶⁶ “Hallerden bir hal.”

²⁵⁶⁷ A'da ve H'de yok.

²⁵⁶⁸ A ve H nüshasında “nebeviyye ni' met-i imânüñ zevâline sebebdür” şeklinde geçmektedir.

²⁵⁶⁹ A'da ve H'de yok.

²⁵⁷⁰ didiler A, H.

²⁵⁷¹ Sünneti İ: Sünnetden murâd A, H.

²⁵⁷² A'da ve H'de yok.

²⁵⁷³ A'da ve H'de yok.

²⁵⁷⁴ vâḳi' İ: mevcûd A, H.

²⁵⁷⁵ A ve H nüshasında “âÿîn, müstaḡsen ve sünen-i ḡasen murâddur” şeklinde geçmektedir.

²⁵⁷⁶ mezkûrlaruñ İ: anlaruñ A, H.

²⁵⁷⁷ ḡilâfı ile 'amel bid' at İ: ḡilâfı bid' atdur A, H.

²⁵⁷⁸ “Her bid'at dalalettir.” Müslim, **Cum'a**, 43; Ebû Dâvûd, **Sünnet**, 6.

²⁵⁷⁹ ḡalâlet İ: ḡavâyet A, H.

²⁵⁸⁰ ḡavâyetdür İ: ḡalâletdür A, H.

şı ‘āyibü’l-umūr²⁵⁸², “inneke ‘alīmün bi-zāti’ş-şudūr²⁵⁸³⁻²⁵⁸⁴ [İ 80b] el-ḥadīṣü’l-ḥāmis ve’ş-şelaṣūn men la‘ibe bi’ş-şatıncı ve’n-nerd-şīr feke-innemā ğameşe yedehü²⁵⁸⁵ fī demmi’l-ḥinzīri²⁵⁸⁶ lafz-ı şıtranc Fārisiden mu‘arrebdür ki²⁵⁸⁷ aşlında “şad-reng” idi ki²⁵⁸⁸ reng ḥile ma‘nāsınadır [H 35a], lüb-ı mezkūr ḥiyel-i keşīre, ve efkār-ı daḳīḳa-i²⁵⁸⁹ vefīreye muḥtāc olmağ-la, mübālağa vechi üzre²⁵⁹⁰ şad-reng tesmiye²⁵⁹¹ olundu, ba‘zıları aşlında “şatırın”²⁵⁹² idi²⁵⁹³, zīrā bāzī şatıncı iden aşḥāb-ı lehv ü²⁵⁹⁴ hevā²⁵⁹⁵ iki taraf olurlar didiler²⁵⁹⁶, -“Ḥarīrī” *Dürretü’l-ğavvāş fī evhāmi’l-ḥavāş*²⁵⁹⁷ nām-ı te’līfinde didi ki lu‘bet-i meşhūre-i hindīyyeye “şatıncı” dirler şınuñ fetḥi ile, lākin kıyās-ı kelām-ı ‘Arab şınuñ kesridür, zīrā bir ism-i ‘acemi ta‘rīb olduğda lisān-ı ‘arabda isti‘mālī şāyi‘ olan vezne muṭābıḳ, ve ‘arabiyye’l-aşl, bir ismün şīğasına muvāffaḳ olmağ lāzımdır, ve lisān-ı ‘arabda “fa‘lell” yokdur fetḥ-i “fa” ile, belki menḳūl ve mesmū‘ olan “fi‘lell”dür kesr-i fā-y-la, pes “cer-daḥl²⁵⁹⁸” veznine ilḥāḳ içün şını meksūr itmek vācibdür [İ 81a] ve lafz-ı şatıncı şın-ı mu‘ceme ile müşātaradan ve sīn-i muḥmele-y-le tasṭīrdan me’ḥūz olmağ cā’izdür, ‘atıs olan kimesneye du‘āya “teşmīt-i ‘āṭıs”²⁵⁹⁹, ve “tesmīt-i ‘āṭıs”²⁶⁰⁰ tesmiyesi cā’iz olduğı gibi, ki “tesmīt” semt-i ḥasene muvaffaḳ olmağ-la du‘a, ve “teşmīt” cem‘-i şemle nā’il olmağ-la du‘ā ma‘nāsına, ve ‘Arab “teşemmetet-i’l-iblü” dirler, cemā‘at-ı ibl mer‘āda müctemi‘ olsalar, ve ba‘zılar ‘atısuñ şevāmıtine ya‘nī etṭrāf-ı a‘zāsına du‘ā

²⁵⁸¹ A’da ve H’de konunun başında yer alır.

²⁵⁸² “Allāh’ım zor işlerimizi kolaylaştır.”

²⁵⁸³ “Muhakkak ki Allāh, sinelerde olanı en iyi bilendir.” Fâtır 35/38; Lokman 31/23; Zümer 39/7;

²⁵⁸⁴ A’da ve H’de yok.

²⁵⁸⁵ A’da ve H’de yok.

²⁵⁸⁶ “Kim satranç veya zarla oynarsa elini domuz kanına batırmış gibidir.” Müslim, **Şiir**, 10; Ebû Dâvûd, **Edeb**, 56 (4939); İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, V, 287 (26133-26134).

²⁵⁸⁷ A’da ve H’de yok.

²⁵⁸⁸ H’de yok.

²⁵⁸⁹ ve H.

²⁵⁹⁰ vechi üzre İ: tarīḳı-y-la A, H.

²⁵⁹¹ tesmiye İ: ıtlāḳ A, H.

²⁵⁹² şatırın İ, A: şatırın H(noktaları silinmiş olabilir).

²⁵⁹³ didiler A, H.

²⁵⁹⁴ A’da ve H’de yok.

²⁵⁹⁵ A’da ve H’de yok.

²⁵⁹⁶ A ve H nüshasında bir önceki cümlemin sonunda geçmektedir.

²⁵⁹⁷ A’da ve H’de yok.

²⁵⁹⁸ İ nüshası der-kenarda: “ve hüve’l-zaḥmü mine’l-ibil” 81a/11.

²⁵⁹⁹ Aksırdığı zaman Elhamdülillāh diyen kimseye “Yerhamükellāh: Allāhu Teâlâ sana merhamet etsin” demektir.

²⁶⁰⁰ Aksıran kimselere: “Yerhamükellāh: Allāh sana merhamet etsin” demektir.

ma‘nāsınadur didiler, entehî, Cevherî “şevāmit-i” kavā‘im ma‘nāsınadur didi, “İmām-ı Vāhidi” Ebū‘t-ṭayyib-i Mütenebbî’nün

Beyt: واوهم انه فى الشطرنج همى
وفيكه تاملى ولكه انتصابى

kavlinün şerhinde didi ki, “şatranc” mu‘arrebdür, ve ahsen olan şınuñ kesridür, fi‘lell veznine muvāfiq olsun için, cer-daḥl gibi, ve ba‘zılar şid-renc lafzından mu‘arrebdür didiler ²⁶⁰¹ya‘nî lu‘b-ı şatranc iden kimesnenün sa‘yi bāṭıl, ve çekdiğini rahmet ‘abeş ü hebā’ oldu [İ 81b], ²⁶⁰²püşide olmaya ki “şid-renc” lafzının ma‘nāsında münāsib olan budur ki, lu‘b-ı mezbūr-ı müceb teşhiz-i ḥavāṭır, ve tenşit-i zamā’ir olmağ-la renc ü elem, ve ğamm-ı belāhet ü kāhili, zā’il oldu dimektür, “va’llāhu a‘lem” İbn-i Hişām ya‘nî mü‘ellif Muğni’l-Lebīb Ka‘b bin Züheyr’ün Na‘t-ı Rasūl-i Ekrem ḥaqqında ‘aḳd itdiği ḳasīde-i ḥamīdenün şerhinde didi ki, lafz-ı şatranc şın-ı mu‘ceme ile rivāyet olındı, zīrā lu‘b-ı mezkūre meşğul olan ‘abeş-bāzlar naṭ’ı iki şatr ya‘nî iki nişfa taḳsīm iderler, ve sīn-i muhmele ile daḥi rivāyet olındı, zīrā ibtidā-i lu‘b-ı mezbūrde ālāt-ı ma‘hūdeyi şatr iderler ya‘nî vech-i münāsib üzre istiḳāmet ile naṭ’ın üzerine nazm iderler, “entehî”, ve kelām-ı mezkūrden “şatranc” lafzının mu‘arreb olduğu münfehim olmaz, “Fīrūz Ābādī” eğerçi mu‘arrebdür didi, lākin aşl ü bināsına ta‘arruz itmedi, ve Cevherî Ḥarirî beyān itdiği vecih üzre beyān itdi-²⁶⁰³ Şāhib-i Hidāye ²⁶⁰⁴didi ki nerd ve şatranc ve erba‘a-i ²⁶⁰⁵‘aşer didikleri lu‘b cümlesi mekrūhdur [İ 82a], zīrā mezbūrların lu‘bı ḳumāra muḳārin olursa ḥürmetleri ²⁶⁰⁶naşş ile şābitedür ²⁶⁰⁷, “bilā-i ḳumārin” olursa ‘abeş ü lehv, ve izā‘at-ı -vaḳte mü‘eddīdür-²⁶⁰⁸, ve Rasūl-i Ekrem buyurdılar ki, mü‘minün lehvi bāṭıldur, illā üç ²⁶⁰⁹şey’de cā’izdür, “evvelen” a‘dā-i dīn ile mücāhede niyyeti ile iddiḥār ittiği esb-i düşman-

²⁶⁰¹ İ nüshası der-kenarda: “ya‘nî lu‘b şatranc vaktinde himmet ve şuğlum şatrancda olmağ üzre ihām iderim, lākin iḳtiżā-yı maḳşūdım seniñ muḳābeleñde, cülūs seniñ mecā...m..ve saña ...zrā’ için muḳābelende cülūsdur 82a/11.

²⁶⁰² İ nüshası der-kenarda: “Şalāḥa’d-din Ş...ī ğayşü’l-edeb nām-ı te’līfinde didi ki lafz-ı şatranc, şeşrengden mu‘arrebdür, zīrā ālāt-ı şatranc āleti nev‘idür, şāh, ferzān, feres, fīl, ruḥ, beydaḳ, ve şatrancın vāz’ı Ş..te bin Zāhir el-Hindīdir, ya‘nî şavlı nām kimesne lu‘b-ı mezkūrde ziyāde māhir olmağ-la meşhūr olduğu için ‘amme ğalaṭ idüp vāz’ı şavlıdır diler 82b/1.

²⁶⁰³ A ve H nüshasında “nerd-şir ḥālen lisān-ı nāsda nerd dimekle ma‘rūf olan lu‘bdur” şeklinde geçmektedir.

²⁶⁰⁴ hidāye İ, H: hidāyet A.

²⁶⁰⁵ erba‘a-i İ, A: erba‘at-i H.

²⁶⁰⁶ ḥürmetleri İ: ḥürmeti A, H.

²⁶⁰⁷ şābitedür İ: şābitdür A, H.

²⁶⁰⁸ vaḳte mü‘eddīdür İ: vaḳitdür A, H.

²⁶⁰⁹ üç İ: üç A, H.

²⁶¹⁰ şikārı te'dīb ve ta'līm -içün terk ü tāz itmek-²⁶¹¹, “sāniyen” münāzile ya'ni tīr-endāzlık ile [A 42a] müsābaқа, “şālīşen” zevcesi-y-le²⁶¹² -mutāyebe ve mülātafa-²⁶¹³ vechi üzre mülā'abe, ve ba'z-ı nās şatranc-ile lu'buñ hıllını İmām Şāfi'î'den rivāyet itdiler, zīrā lu'b-ı mezbūr, efkār-ı daķıķa-i dūr-a-dūra mebnî²⁶¹⁴ olmağ-la, fikr-i mesā'il-i gāmızaya²⁶¹⁵ vesīle, ve teşhīz-i hātıra vāsıta olur, ve ibāhatin inkār idenlere, hadīs-i mezkūr, burhānı kātı', ve delīl-i sātı' dur, ya'ni -esiri hevā vü heves-²⁶¹⁶ olup beyhude vaķt-i 'azizin²⁶¹⁷ hebā', ve lu'b-ı şatranc ü nerd-ile 'ömr-i nāzeninini²⁶¹⁸ izā'at²⁶¹⁹ ve²⁶²⁰ hevā [İ 82b] iden merd-i 'abeş-bāz, gūyā hın-i lu'bde destini -dem-i hınzire gams, ve 'ayn-ı baķs ü maķz-ı murdāra elini idhāl idüp, müstenkir tıbā'-ı pākize-i sālime, ve müstaķzar-ı ezhān nazīfe-i şāfiye olur-²⁶²¹, Zemaķşerî *Rebî'ü'l-Ebrār*'da hikāyet²⁶²² itdi ki -'Unfuvān-ı Şebāb'ımda-²⁶²³ erd-şir nām bir pīrūñ hānesine dāhil -oldum ki gördüm-²⁶²⁴ nerd ile lu'b ider, bedīheten²⁶²⁵ -şu kelām-ı le'ālī nizāmı āvīze-i gūş-ı²⁶²⁶ hużzār, ve mengūş-ı sem'-i pīr-i bāzī kār itdim ki-²⁶²⁷ “el-erd-şirü ve'n-nerd-şir”, “bi şe'l-mevlā ve bi şe'l-aşir”²⁶²⁸, ²⁶²⁹ma' lūm ola ki - şatrancuñ mebnā-yı vaż'ı, nerdūñ mebnā-yı vaż'ı-²⁶³⁰ gibi münker, ve andan maķşūd olan ma'nā, bundan murād olan ma'nā gibi müstaķbeḥ²⁶³¹ [H 35b] ve müstenkir değıldür, zīrā şatrancuñ aşl-ı vaż'ı, tertīb-i şufūf-ı 'asker, ve meymene, ve²⁶³²

²⁶¹⁰ düşman-ı İ: 'adüvv-i A, H.

²⁶¹¹ A'da ve H'de yok.

²⁶¹² zevcesi-y-le İ: hātūnı-y-la A, H.

²⁶¹³ mutāyebe ve mülātafa İ: inbisāt A, H.

²⁶¹⁴ mebnî İ: mübtenî A, H.

²⁶¹⁵ gāmızaya İ, A: gāmızıyyeye H.

²⁶¹⁶ esir-i hevā' vü heves İ: hevā' vü heves esiri A, H.

²⁶¹⁷ 'azizin İ: 'azizi A: .aziz H.

²⁶¹⁸ nāzeninini İ: nāzenin A: nāzeninin H.

²⁶¹⁹ A'da ve H'de yok.

²⁶²⁰ A'da ve H'de yok.

²⁶²¹ A ve H nüshasında “hün-ı hınzire gams itmiş ve 'ayn-ı baķse elini idhāl eylemiş gibi müstenkir ve tıbā'-ı pākize-i haşlet nazarında müstaķzar(müstaķıd H'de farklı 35b/16) olur” şeklinde geçmektedir.

²⁶²² hikāyet İ: naķl A, H.

²⁶²³ 'unfuvān-ı şebābımda İ: eyyām-ı şebābda A, H.

²⁶²⁴ oldum ki gördüm İ: oldum gördüm ki A: oldum gördüm H.

²⁶²⁵ bedīheten İ, A: bedā'iheten H.

²⁶²⁶ İ SAHH: “gūş” 83a/6.

²⁶²⁷ A ve H nüshasında “didim ki” şeklinde geçmektedir.

²⁶²⁸ “O ne kötü bir yardımcı ve ne kötü bir arkadaştır.” Hac 22/13.

²⁶²⁹ ve A, H.

²⁶³⁰ şatrancuñ mebnā-yı vaż'ı, nerdūñ mebnā-yı vaż'ı İ: şatrancuñ mebnisi A: şatrancuñ mebnisi nerdūñ mebnî H.

²⁶³¹ müstaķbeḥ İ: mekrūh A, H.

²⁶³² H'de yok.

meysere, -ve cenāḥayn-²⁶³³, ve²⁶³⁴ ḳalḅ-i leşker^{2635 2636}, ve tanzīm-i piyāde vü süvār, ve ḥarekete münāsibe-i²⁶³⁷ rüz-ı peygārı, meydān-ı naṭ‘da²⁶³⁸ [İ 83a] ta‘līm, ve dilīrāne²⁶³⁹ cenk ü cihāda -muḍārebe ve muḥārebe, ve bahādırānı²⁶⁴⁰ ve muḳārı‘ānı şecā‘ at nihāde-²⁶⁴¹, evzā‘-ı -cünbiş-i rüz-ı heycā‘-yı²⁶⁴² tefhīmdür, ammā nerde²⁶⁴³ -şīr-i nekbet maşīr-²⁶⁴⁴, -bir esās-ı nā-üstüvār-ı ḥabāşet misāse mübtenīdür-²⁶⁴⁵, ki şeş-derin²⁶⁴⁶ iki²⁶⁴⁷ cānibeyninde²⁶⁴⁸ olan²⁶⁴⁹ -ḥāne-i düvāzdeh-gāne²⁶⁵⁰ burūc-ı işnā ‘aşerden ‘ibāret [A 42b], ve -peşiz yegāne derecāt-ı şülüşeyn-i burūca işāretdür-²⁶⁵¹, ve ka‘beteyn-i leyl ü nehāra telmīḥ, ve her birinde²⁶⁵² nuḳūş, evzā‘-ı -kevākib-i seb‘ā-i seyyāreye-²⁶⁵³ telvīhdür, li-hāzā ka‘beteynün zīr ü zeberinde olan²⁶⁵⁴ -niḳāt yedi ‘aded olmaḳ vācibdür, meşelen fevḳinde mersūm olan noḳṭa-²⁶⁵⁵ -yek vāḳı‘

²⁶³³ A’da ve H’de yok.

²⁶³⁴ A’da ve H’de yok.

²⁶³⁵ İ nüshası der-kenarda: 83b/1 “Sa‘ālebi *Yevāḳitü’l-Mevāḳit* nām-ı te’līfinde şaṭrancuñ medḥi bābında İbnü’l-Mu‘izzetüñ *Ebyānı* irād itdi **nazm** ‘āyebe’l-şāṭranc min cehlih, ve leyse bi’ş-şāṭranc min be’s, fī fehmiḥā ‘ilm ve fī lu‘bihā, şuḡl ‘ani’l-ḡaybeti li’n-nās, ve tūzḥilü’l-‘āşika, ve şāḥibe’l-ke’si ‘ani’l-ke’s, ve şāḥibül-ḥarbi mütedbirihā, yezdād fī’l-şiddeti ve’l-be’s, ve ehḥā min ḥüsnī ādābihim, min ḥayri aşḥābin ve cüllās, ve Sa‘īd bin Ḥubeyr’dan rivāyet itdi ki, mā-vużı‘ati’ş-şāṭranc ille’l-emri ‘aẓīm, ve kitāb-ı mezbūrde şaṭrancuñ zemmi ḥaḳḳında didi ki, innehü lu‘b ez-zā‘im izā cā‘a, ve el-vāli izā ‘uzil, ve’l-maḥmūr ḥatta yefīḳ, ve “Te..metü’d-dehr” nām-ı te’līfinde Ebu’l-Kāsim K...den rivāyet itdi ki bi-‘ibāretihi naḳl olunur, lā-terā şaṭranciyyen ḡaniyyen illā baḥīlen, velā faḳīran illā tuḑeyliyyen, velā tüsmi‘u nādiraten bādiraten illā ‘ale’ş-şāṭranc, velā yütemessilü biḥā illā fīmā ye‘ābe ve yüzemmi ve yü...h, meşelen izā uḥrā‘i’ş-şekerān ḳile ḳad ferzene, ve izā kāne ma‘a’l-ḡulāmi’ş-şabiḥi raḳīb ḳıl ma‘ahü ferzān, ve izā ru’iye tuḑeyliyyi ‘ale’l-mā‘idet ve yü..’l-edeb fī’l-müvākileti ḳıl ünzur ilā yede’l-keşḥān ke-ennehā’r-ruḥ fī’r-rıḳ‘ati, ve izā ru’iye vāẓi‘an irtefe‘a ḳıl teferzenü’l-beydaḳ, entehi.

²⁶³⁶ leşker İ, A: leşkere H.

²⁶³⁷ münāsibe-i İ: vācibe-i A, H.

²⁶³⁸ A’da ve H’de yok.

²⁶³⁹ dilīr-āne İ: erbāb-ı A, H.

²⁶⁴⁰ İ SAHH: “peygār-kār, ve muşārı‘ānı heycā-i mu‘tād” 83b/ 1.

²⁶⁴¹ A’da ve H’de yok.

²⁶⁴² cünbiş-i rüz-ı heycā‘-yı İ: mübārızān-ı heycā‘-yı A, H.

²⁶⁴³ nerde İ: nerd A, H.

²⁶⁴⁴ A’da ve H’de yok.

²⁶⁴⁵ A ve H nüshasında “bir mebnā-yı bī-üstüvār, ve bir ḳā‘ide-i nā-şavāb bī-hencār üzre mebnīdür” şeklinde geçmektedir.

²⁶⁴⁶ A’da ve H’de yok.

²⁶⁴⁷ A’da ve H’de yok.

²⁶⁴⁸ cānibeyninde İ: ṭarafeyninde H.

²⁶⁴⁹ İ SAHH: olan 83b/6: olan A, H.

²⁶⁵⁰ ḥāne-i düvāzdeh-gāne İ: on ikişer ḥāne A: on ikişer ḥāne H.

²⁶⁵¹ peşiz yegāne derecāt-ı şülüşeyn-i burūca işāretdür İ: otuz beşizeden (A44b/1) ḥayāt burūca işāret A: otuz peşize derecāt-ı burūca işāret H.

²⁶⁵² İ SAHH: “olan” 83b/6.

²⁶⁵³ kevākib-i seb‘ā-i seyyāreye İ: seb‘ā-i seyyāreye A: seyyāreye H.

²⁶⁵⁴ olan İ: vāḳı‘ olan A, H.

²⁶⁵⁵ A nüshasında “niḳātılar” şeklinde geçmektedir.

oldukda-²⁶⁵⁶, tahtında olan niķāt -şes olmak, ve zeberinde olan noķtalar iki oldukda zīrinde olan noķtalar beş bulunmak lāzımdur-^{2657 2658} pes nerd-le lu‘b -şatranc ile olan lu‘be nisbet-²⁶⁵⁹ be-gāyet²⁶⁶⁰ haţır-nāk [İ 83b], ve aña iştiğāl, mazanne-i helāk, belki maḥz-ı vebāl, ve mūcib-i ‘azāb ü nekāl, oldığı mütebeyyin ü müte‘ayyındur, - “va’llāhü’l-müste‘ān”²⁶⁶¹, “ve ‘aleyhi’s-sekelān”^{2662 2663} el-ḥadiş-ü’l-sādis ve’s-şelaşun: kad a‘zara men enzara²⁶⁶⁴ “i‘zār”, izhār-ı ‘özürde mübālağa, ve “enzār” - taḥvīfden ‘ibāretdür-²⁶⁶⁵ ki Fāriside -pūziş-nümünden ve-²⁶⁶⁶, tersāyāndan lafızları²⁶⁶⁷ ile ta‘bīr olunurlar, bu ḥadiş-i ḥikmet-i mażmūn-ı²⁶⁶⁸ leṭāfet-nümün²⁶⁶⁹ -meşel-i sā’ir mecrāsında-²⁶⁷⁰ cārī, ve el-sine-i erbāb-ı²⁶⁷¹ edebde dā’ir ü sārīdür, ya’ni taḥḳıķ ol kimesne ki -bir ḥuşuşda bir kimesneyi taḥvīf, ve ol ḥuşuşuñ sū’-i ‘āķıbetinden āgāh itmiş iken, munzar olan ‘adem-i mübālātından nāşī ol ḥuşuşı irtikāb eylese, münzir anı mu‘riz ‘itābe, ve maḳām-ı ‘iķābe götürüb, tertīb-i cezā’ itse ber-vecih-le sezā-yı ta‘yīb ü tevbiḥ, ve müstaḥaḳḳ-ı levmi-lā’im olmaz-²⁶⁷² “meşelā” bir ‘abd memlūkden -vehle-i ūlāda bir ‘amel-i nigūhīde-²⁶⁷³, ve²⁶⁷⁴ bir fi‘l-i nā-şāyeste [İ

²⁶⁵⁶ yek vāķi‘ oldukda İ: bir olsa A, H.

²⁶⁵⁷ A ve H nüshasında “ālet-i, ve zeberde olan iki olsa zīrinde olan noķtalar beş olmak münāsibdür” şeklinde geçmektedir.

²⁶⁵⁸ İ nüshasında der-kenarda: 83b/11 “Şalāḥ Şafedī didi ki nerdün vāz‘ı nerd-şīr, Bünyāmiñ der ki, ol mülūk feresdür, li-hāzā lu‘b-i mezbūre anuñ ismi ile tesmiye itdiler ve anı dünyāya mişāl olmak üzre vāz‘ itdi ki anda olan on iki ḥāne her ṭarafda şühūr işnā ‘aşere mişāldür ki bir sene anlardan ‘ibāretdür, ve otuz ‘aded pül eyyām-ı şehir menzilesinedir, ve iki mühre-i eflākı mişāldür, ve ol mühreleri remy itmek eflākuñ taķlībāt ve devrine mişāldür, ve noķtalar süb‘a seyyāreye mişāldür, nitekim tafşīl olındı, ve anları lu‘b iden kimesne remy itdikde vāķi‘ olan nuķuş ḳazā ve ḳader menzilesinedir ki ke’l-lā’ibe mużırr ve gāhī nāfi‘ zuhūr ider, ve nuķuş-ı mezbūre her ne şüretde vāķi‘ olursa lā’ib yollarda aña göre taşarruf ider ki eğer ol lu‘bde ḥazāķatı var ise ḥaşma her ne vecih üzre gālīb olacaķ ise aña göre vāķi‘ olan nuķuş ḥükm itdiği üzre taşarruf ve ḥile ider, İbn-i Teymādan rivāyet olındı ki nerd-le lu‘b şatranc ile lu‘bden evveldür, zīrā nerd ile lu‘b iden kimesne ḳazā ve ḳader mu‘arrefdür, ve şatranc ile lu‘b iden kimesne ḳazā ve ḳaderi inkār ider, entehī.

²⁶⁵⁹ A’da ve H’de yok.

²⁶⁶⁰ be-gāyet İ: gāyet A, H.

²⁶⁶¹ “Ancak Allāh’tan yardım istenir.” Yusuf 12/18.

²⁶⁶² “Ve tek dayanak O’dur.”

²⁶⁶³ A’da ve H’de yok.

²⁶⁶⁴ “Uyaran kişi mazeretini gidermiştir.” Zemahşerī, **Esas**, s. 412; Kurtubī, **el-Cāmiu li-Aḥkāmī’l-Kur’ān**, VII, 224.

²⁶⁶⁵ taḥvīfden ‘ibāretdür İ: taḥvīfdür A, H.

²⁶⁶⁶ A’da ve H’de yok.

²⁶⁶⁷ A’da ve H’de yok.

²⁶⁶⁸ mażmūn-ı İ: nümün-ı A, H.

²⁶⁶⁹ leṭāfet-nümün İ: leṭāfet-meknūn A, H.

²⁶⁷⁰ meşel-i sā’ir mecrāsında İ: mecrā-yı meşel-i sā’irde A, H.

²⁶⁷¹ erbāb-ı İ: aşḥāb-ı A, H.

²⁶⁷² A ve H nüshasında “muḳaddemā bir ḥuşuşda inzār-ı taḥvīf(H’de te’nin noktaları silinmiş) eyleye mağdūr olup müstaḥaḳḳ tevbiḥ ve ta‘yīb olmaz” şeklinde geçmektedir.

²⁶⁷³ A’da ve H’de yok.

²⁶⁷⁴ A’da ve H’de yok.

84a], -şudür ve zühür itse, te'dîbine müsâra'at, ve ta'zîb ü tevbiḥine mübâderet, sezâ-yı merd-şâhib temkîn olmadığı, “*inde ūli'n-nühâ ve'd-dîn*”²⁶⁷⁵, bâliḡ-i rütbe-i cezm ü yakîn olmuştur, pes münâsib, belki vâcib budur ki aña tenbîh-i ekîd, ve va'îd ü tehdîd olına ki-²⁶⁷⁶ “*min ba'd*” bu -girdâr-ı nâ-pesen-dîde-i melâmet-me'âb bir daḡi senden-²⁶⁷⁷ [H 36a], şâdır²⁶⁷⁸ ve²⁶⁷⁹ şûret-yâb olursa, -bî-şebihe lâyıḡ 'itâb ü ta'zîb, ve bilâ-şekk lâyıḡ ser-zeniş ve te'dîb olursun deyü-²⁶⁸⁰, -ve bu güne îkâz ve tenbîhden soñra-²⁶⁸¹ 'abd-ı mezbûr -mütenebbite olmayu-²⁶⁸², ol 'amel-i menhiyy-i²⁶⁸³ -ḡayr-i marzîye-²⁶⁸⁴ 2685 cesûr olursa²⁶⁸⁶ müvellâsı -anı kâr-ı gûstâḡâne-i bî-edebâneye cûr'et ve cesâret itdiḡi içün, mu'âḡeze ve ta'zîrde vech-i lâyıḡ üzre taḡşîr itmeyüp, cezâ-yı sezâsına sâḡ-ı ihtimâmı teşmîr itse, aşlâ bir ferd anı lev'm ü ta'yîb itmez, zîrâ tertîb itdiḡi cezâ'da ma'zûr, belki 'inde'llâh me'cûr olur-²⁶⁸⁷ [A 43a], li-hâzâ Şemsü'l-E'immetü's-Seraḡsî didi ki pād-şâh, celle's-şânî²⁶⁸⁸ [İ 84b] 'aliyyü'l-câhuñ²⁶⁸⁹, leşker-i -cerrâr-ı mûr-şûmâr-²⁶⁹⁰ -ve 'asker-i-²⁶⁹¹ nuşret -âşâr-ı 'adüvv-i şikârî-²⁶⁹², muḡârebe-i a' dâ-i dîn, ve muḡârebe-i²⁶⁹³ küffâr-ı bed-â'yîn içün, niṡâḡ-ı²⁶⁹⁴ bend-i²⁶⁹⁵ 'azîmet, ve -maṡiyye-süvâr-ı ḡareket olduklarında-²⁶⁹⁶ miyân-ı -leşker-i mezbûrde-²⁶⁹⁷ münâdîler nidâ itdirüb, fûlân kes -a'vân ü enşârı ile-²⁶⁹⁸ meymenede

²⁶⁷⁵ “Dinde akıl sahipleri hakkında”

²⁶⁷⁶ A ve H nüshasında “zühür eyleye anı der-'aḡab te'dîb ile muâḡeze itmeyüp tenbîh-i ekîde ve tev'îd-i şedîd oluna ki” şeklinde geçmektedir.

²⁶⁷⁷ girdâr-ı nâ-pesen-dîde-i melâmet-me'âb bir daḡi senden İ: 'amel-i nâ-sütûde senden bir daḡi A, H.

²⁶⁷⁸ A'da ve H'de yok.

²⁶⁷⁹ A'da ve H'de yok.

²⁶⁸⁰ A ve H nüshasında “elbette 'îḡâba müstahḡḡ ve ta'zîb ve te'dîbe lâyıḡ olursın” şeklinde geçmektedir.

²⁶⁸¹ ve bu güne îkâz ve tenbîhden soñra İ: pes bu te'kidden soñra A, H.

²⁶⁸² A'da ve H'de yok.

²⁶⁸³ A'da ve H'de yok.

²⁶⁸⁴ ḡayr-ı marzîyeyi İ: nâ-marzîyyenüñ A: nâ-marzîyyeyi nâ-marzîyyenüñ H.

²⁶⁸⁵ fi'line A, H.

²⁶⁸⁶ olursa İ, A: olur ise H.

²⁶⁸⁷ A ve H nüshasında “ol cûrm muḡâbelesinde te'dîb eylese herkez bir ferd ta'yîb itmeyüp tertîb itdiḡi cezâ'da ma'zûr olmuş olur” şeklinde geçmektedir.

²⁶⁸⁸ A'da ve H'de yok.

²⁶⁸⁹ 'aliyyü'l-câhuñ İ: bülend-câh A, H.

²⁶⁹⁰ A'da ve H'de yok.

²⁶⁹¹ A'da ve H'de yok.

²⁶⁹² âşâr-ı 'adüvv-i şikârî İ: eşer A, H.

²⁶⁹³ muḡârebe-i İ, A: muşârebe-i H(noktaları silinmiş olabilir).

²⁶⁹⁴ A'da ve H'de yok.

²⁶⁹⁵ A'da ve H'de yok.

²⁶⁹⁶ maṡiyye süvâr-ı ḡareket olduklarında İ: nehḡat ḡilâlinde A, H.

²⁶⁹⁷ leşker-i mezbûrde İ: 'askerde A, H.

²⁶⁹⁸ a'vân ve enşârı ile İ: 'askeri-y-le A, H.

vākıf²⁶⁹⁹, ve fülān kes -daḥi levāḥik ü ittibā' ı ile meyserede mütevaḥḥıf olsun deyü tenbîh-i ekîd eylese, mezbûrlara fermân-ı mûcibü'n-nizâmı ve müstevcibü'l-intizâmına imtişāl vâcib iken, itâ' at-i emr-i 'ālî itmeyüp, me'mûr oldukları mevķıfde vukûfı ihmāl itseler, anları te'dîb ile mücâzâte müsâra'a, ve tertîb-i cezâ'da 'acele ve mübâderet itmesun, belki bir def'a daḥi lisānen tenbîh-i şedîd, ve va'îd-i ekîd eylesün ki-²⁷⁰⁰ min ba'd -herkes me'mûr oldukları maḳâmda kıyām, ve imtişāl-i emr-i 'ālîde ihtimām itmeyüp-²⁷⁰¹ -sünen-i itâ' atden 'udûl, ve mevķıf "*müşārün-ileyh*"²⁷⁰² de vukûfdan zühûl iderse, 'uḳûbete ve cezâ'sından daḳîḳa ihmāl olunmayup, gereḡi gibi mu'âteb ü mu'âḳab olur-²⁷⁰³ [İ 85a], -imdî eḡer-²⁷⁰⁴ bu -tenbîh-i mü'ekked, ve tev'îd-i müşeddeden-²⁷⁰⁵ sonra, -fermân-ı vâcibü'l-iz'ândan gerden-i itâ' ati pîçân, ve emr-i mühimmü'l-imtişâlden çehre-gerdân olursa-²⁷⁰⁶ -cezâ-yı sezâsı-²⁷⁰⁷ virilmek -bâbında her ne ḳadar şarf-ı maḳdûr olunur ise, ḳaṭ'an-²⁷⁰⁸ bir ferd, anı ta'yîb -ve redd-²⁷⁰⁹ itmeyeceḡi²⁷¹⁰ ²⁷¹¹"*ḳadd a'zara men inzar*" -feḥvâ-yı ḥikmet eṡeri üzre-²⁷¹² -"*inde'r-racûl ed-dîni'l-beyyin müte'ayyin ü beyyindür*"²⁷¹³ -²⁷¹⁴ ve²⁷¹⁵ naẓm-ı²⁷¹⁶ kerîm, ve furḳân-ı ḳadîm²⁷¹⁷, "*alâ meḥbîṭı şilate's-şalât ve't-teslîmde*"²⁷¹⁸, "*ḳadd ḳaddemtü 'ileyküm bi'l-va'îd*"²⁷¹⁹, güftâr-ı güher-nişâri²⁷²⁰ -bu

²⁶⁹⁹ A'da ve H'de yok.

²⁷⁰⁰ A ve H nüshasında "ittibâ' ı-y-la meyserede yürüsünler, ve me'mûr oldukları mevķi'de vākıf olsunlar deyü tenbîh eylese, mezbûrlara fermân-ı vâcibü'n-nizâmına imtişāl vâcib iken, emr-i 'âliye itâ' at itmeseler anları te'dîb ile mücâzât itmeyüp bir def'a daḥi lisānen tenbîh eyleye ki" şeklinde geçmektedir.

²⁷⁰¹ A'da ve H'de yok.

²⁷⁰² "Kendine işaret edilen."

²⁷⁰³ A ve H nüshasında "eḡer sünen-i itâ' atden 'udûl iderseniz 'uḳûbete sezâ ve gereḡi gibi te'dîb ile ceza' olunursuz" şeklinde geçmektedir.

²⁷⁰⁴ imdî eḡer İ: ve A, H.

²⁷⁰⁵ tenbîh-i mü'ekked, ve tev'îd-i müşeddedden İ: tenbîhden A, H.

²⁷⁰⁶ A ve H nüshasında "itâ' at-i fermândan rû-gerdân olurlar ise" şeklinde geçmektedir.

²⁷⁰⁷ cezâ-yı sezâsı İ: cezâ'ları A, H.

²⁷⁰⁸ bâbında her ne ḳadar şarf-ı maḳdûr olunur ise, ḳaṭ'an İ: ḥuşûşunda müsâra'at olunsa efrâd-ı âferîdeden A, H.

²⁷⁰⁹ A'da ve H'de yok.

²⁷¹⁰ itmeyeceḡi İ: eylemez A: itmez H.

²⁷¹¹ zîrâ Rasûl-i Ekrem nebiyy-i muḥterem A, H.

²⁷¹² feḥvâ-yı ḥikmet eṡeri üzre İ: buyurmaḡ-la A, H.

²⁷¹³ İ nüshası der-kenarda TI: 85b/4 beyyin-i evvel zû-feşâḥat ve beyân, ve beyyin-i şânî zâhir ve aşḳarâ ma'nâsınadır.

²⁷¹⁴ A ve H nüshasında "inde'n-nâs 'özri maḳbûl, ve te'dîbi mevķi'inde(mevķi'de A) vākı' ve 'inde'l-'aḳlen ma'ḳûl olur" şeklinde geçmektedir.

²⁷¹⁵ ve İ: nitekim A, H.

²⁷¹⁶ naẓm-ı İ: naşş-ı A, H.

²⁷¹⁷ ḳadîm İ: ḳadîmde A, H.

²⁷¹⁸ A'da ve H'de yok.

²⁷¹⁹ "Size daha önce uyarımı yapmıştım." Kaf 50/28.

ma'nâyı te'yîd, ve bu mağzâ-yı ta'zîd ider, belki bu vech-i meşrûh üzre hareket, muvâfık-ı rızâ-yı Һazret-i rabbü'l-izzetdûr²⁷²¹, belki²⁷²² nev'-i beşer²⁷²³ emr-i - mekrûh-ı pür-Һatırdan²⁷²⁴ Һazer²⁷²⁵ Һuşuşunda, te'dîb-i pād-şāhiden -Һavf ü Һırâsları bir rütbede der ki 'uķûbete Һazret-i Һālîķü'l-kaviyyü ve'l-ķudreden bu mertebe Һavf ü Һazer itmezler²⁷²⁶ [A 43b] ve²⁷²⁷ bu ma'nâyâ "*mā-yeza 'u's-sulṭāne, fevķa mā-yeza 'u'l-Ḳur'āne*"²⁷²⁸,²⁷²⁹ Һadiş-i [H 36b] -şihḥat-i 'ünvānı²⁷³⁰, delîl-i vāzihdûr [İ 85b], ya'ni -efrād-ı insānı²⁷³¹ pād-şāhuñ -emr-i mekrûhdan²⁷³² -keff ü men' i²⁷³³ -Ḳur'ân-ı 'azîmüñ²⁷³⁴ men' ü zecrinden²⁷³⁵ -ziyāde te'sîr ider²⁷³⁶ "*va'llāhu sübhānehü fî yedihi 'l-ķazā' ve'l-ķader*"²⁷³⁷ el-Һadişü's-sābi' ve's-selaşün: 'azzimü ḍaḥāyāküm, fe-innehā 'ale's-sırātı matāyāküm²⁷³⁸ ḍaḥāyā uḍḥiyyenüñ cem'idür ki²⁷³⁹ eyyām-ı naḥr-ı ķarābінде²⁷⁴⁰ vaķt-i ḍuḥāda zebḥ olunan ķurbāna -isim idi, soñra eyyām-ı mezbûrede muṭlaķā zebḥ olunan ķurbānda tevsî'-i dā'ire-i itlāk idüp, ba'de'z-zuḥur daḥi zebḥ olunan ķurbāna "uḍḥiye" tesmiye itdiler, ve "meṭāyā" maṭiyyenüñ cem'idür, rükûb olunan dābbe ma'nāsına, ki "meṭādan" me'ḥûzdur ki andan Fāriside püşt, ve Türkide şırt ile ta'bîr olunur²⁷⁴¹, -ve 'ādetā²⁷⁴² dābbenüñ püştüne rükûb olunmağ-la²⁷⁴³ bu isim-ile tesmiye itdiler, ve -"şırāt", u "ṭarîķ", u "sebîl", bir ma'nâyadur ki Fāriside "rāh" ve Türkide "yol" ta'bîr olunur, tezķir ü

²⁷²⁰ gevher-nişāri İ: gevher-bāri A, H.

²⁷²¹ A ve H nüshasında "bu ma'nâ-yı te'yîd ider, belki bu vecih üzre hareket muvâfık-ı merzât-ı ilāhiyye olduğun ta'zîd ider, tâ ğayrilere mücib-i 'ibret ve mürîş-i ğayret ola" şeklinde geçmektedir.

²⁷²² belki İ: zirā A, H.

²⁷²³ nev'-i beşer İ: efrād-ı nās A, H.

²⁷²⁴ mekrûh-ı pür-Һatırdan İ: mekrûhdan A, H.

²⁷²⁵ Һazer İ: iḥtirāz A, H.

²⁷²⁶ A ve H nüshasında "şevl-i mertebe Һavf ü Һırâs iderler ki Һazret-i Һüdāvend bî-hemtānuñ 'uķûbetinden bu mertebede Һavf itmezler" şeklinde geçmektedir.

²⁷²⁷ A'da ve H'de yok.

²⁷²⁸ yeza' u'l İ: yezağ'u'l A, H.

²⁷²⁹ "İmamin (sultanın) engel oldukları, Kur'ân'ın engel olduklarının altındadır."

²⁷³⁰ şihḥat-ı 'ünvāyı İ: şerîf-i A, H.

²⁷³¹ efrād-ı insānı İ: nāsı A, H.

²⁷³² A'da ve H'de yok.

²⁷³³ keff ve men' i İ: men' ve keffî A, H.

²⁷³⁴ Ḳur'ân-ı 'azîmüñ İ: Ḳur'ānuñ A, H.

²⁷³⁵ zecrinden İ, A: zecr ve zecrinden H.

²⁷³⁶ ziyāde te'sîr ider İ: ziyādedür A, H.

²⁷³⁷ A'da ve H'de yok.

²⁷³⁸ "Kurbanınızı büyüklerinden seçiniz. Çünkü o, sıratta sizin bineğiniz olacaktır."

²⁷³⁹ ki İ: aşlında A, H.

²⁷⁴⁰ naḥr-ı ķarābінде İ: uḍḥiyyede A, H.

²⁷⁴¹ A ve H nüshasında "itlāk olundu, nısf-ı nehārdan soñra daḥi zebḥ olunur ise maṭiyye rükûb olunan dābbenin ismi, ve aşlında meṭādan me'ḥûzdur zuḥûr ma'nāsına" şeklinde geçmektedir.

²⁷⁴² A'da ve H'de yok.

²⁷⁴³ olunmağ-la İ: olundığı için A, H.

te'nîşleri câ'izdür, Ahfeş didi ki ehl-i mecâz, tarîk, ü sebîl, ü şîrât, ü sûk, ü zuḳâk, lafızlarından mü'enneş, -benû yemîm müzekker isti' māl iderler [İ 86a], ve tarîk, ü sebîl, ü şîrât'dan 'âmdur ki-²⁷⁴⁴ muṭlaḳâ -sülûk olunan-²⁷⁴⁵ yola tarîk -ıtlâk olunur-²⁷⁴⁶, -ḥ'âh ḥalkuñ andan zehâb ü iyâbları müte' ârif olsun, ḥ'âh olmasun, ve ḥ'âh ol yoluñ i' vicâcî olsun ḥ'âh olmasun-²⁷⁴⁷, -ve "sebîl" müte' ârif olan kısma maḥşûşdur-²⁷⁴⁸, -"Şa' âlebî" *Dürre-i Fâḥire* nâm-te'lîfinde didi ki müsâfir olan kimesneye "ibnü's-sebîl" dirler, "ibnü't-tarîk" dimezler, belki "ibnü't-tarîk" veledü'z-zinâ'ya ıtlâk olunan elfâzdandır-²⁷⁴⁹, ve şîrât ol -tarîk-i müstaḳîm'den 'ibâretdür ki aşlen anda i' vicâc, ve ḳaṭ'an şütür-gürbelik olmayup, râst ü hem-vâr ola-²⁷⁵⁰, -ve ²⁷⁵¹şîrât, ü zirât, şîrât'da lügatdur-²⁷⁵², ve bu maḳâm'da şîrât'dan murâd, ²⁷⁵³metn-i ²⁷⁵⁴cehennem üzerine memdûd²⁷⁵⁵ olan tarîkdür²⁷⁵⁶ ki evşâfî be-ḡâyet²⁷⁵⁷ -meşhûr olmağ-la-²⁷⁵⁸, -meydân-ı taḥrîrde kemmiyyet siyeh zânû-yı ḥâmeye ruḥşat-ı tek ü tâz virilmedi-²⁷⁵⁹, ya'ni ey yevm-i azḥâda zebḥ-i-²⁷⁶⁰ ḳarâbîn²⁷⁶¹ ile, -"aḳrabe ileyküm min ḥabli'l-verîd"²⁷⁶², olan Ḥazret-i ḳarîb ü mucîbe, ḳurb-ı ma'nevî ile-²⁷⁶³ taḳarrüb-i murâd iden -zümre-i muvaḥḥidîn-²⁷⁶⁴ zebḥ ideceğîñüz ḳurbânlar²⁷⁶⁵ [İ 86b] 'izzet ü ihtirâm, ve ²⁷⁶⁶tevḳîr ü ikrâm [A 44a] ile mu'âmele, -ve ḥüsn-i ri'âyete vü mücâmele

²⁷⁴⁴ A ve H nüshasında "şîrât-ı tezkîr ü te'nîş ḥuşûşunda tarîk gibidür, ve tarîk ve sebîl mâ-beyninde fark budur ki" şeklinde geçmektedir.

²⁷⁴⁵ A'da ve H'de yok.

²⁷⁴⁶ ıtlâk olunur İ: didiler A, H.

²⁷⁴⁷ A ve H nüshasında "andan zehâb ü iyâb mu'tâd ola, ḥ'âh istiḳâmet ḥ'âh i' vicâc üzre olsun" şeklinde geçmektedir.

²⁷⁴⁸ A'da ve H'de yok.

²⁷⁴⁹ A'da ve H'de yok.

²⁷⁵⁰ A ve H nüshasında "yoldur ki be-ḡâyet müstaḳîm ve râst olup aşlen i' vicâc ve şütür-gürbelik olmaya" şeklinde geçmektedir.

²⁷⁵¹ İ nüshası der-kenarda: 86b/ 7 "ve hehünâ leṭâ'ifi ...te fî-kitâbı el-müsemmi bi-Aḳşa'l-İreb.

²⁷⁵² A'da ve H'de yok.

²⁷⁵³ rûz-ı maḥşerde A, H.

²⁷⁵⁴ metn-i İ: püşt-i A, H.

²⁷⁵⁵ memdûd İ: keşîde A, H.

²⁷⁵⁶ tarîkdür İ: yoldur A, H.

²⁷⁵⁷ A'da ve H'de yok.

²⁷⁵⁸ meşhûr olmağ-la İ: meşhûrdur A, H.

²⁷⁵⁹ A'da ve H'de yok.

²⁷⁶⁰ A'da ve H'de yok.

²⁷⁶¹ ḳarâbîn İ: ḳurbân A, H.

²⁷⁶² "Ona şah damarından daha yakınız." Kaf 50/16.

²⁷⁶³ A ve H nüshasında "Ḥazret-i Allâh Te'âlâ'ya" şeklinde geçmektedir.

²⁷⁶⁴ zümre-i muvaḥḥidîn İ: müslimîn A, H.

²⁷⁶⁵ ḳurbânlar İ: ḳurbâna A, H.

²⁷⁶⁶ aña A, H.

huşûşunda, şarf-ı fâkat, ve bezl-i maḳderetde ihtimâm²⁷⁶⁷ eyleñ, zîrâ ferdâ-yı kıyâmetde râh-ı ḥatır-nâk-ı şırâtdan cânib-i -ḥuld-gâh-ı behište²⁷⁶⁸ ‘ubûr itdiğîñuz vaḳitde ol udḥiyelere süvâr olup²⁷⁶⁹, -ve ol maṭiyye-i behiyyeler ile andan güzâr idersüz²⁷⁷⁰ ve -ḥired-mend-i ‘âkıbet-endîşe²⁷⁷¹ sezâ²⁷⁷² olan budur ki, ²⁷⁷³vaḳt-i ḥâcetde, rûkûbuna²⁷⁷⁴ muḥtâc olacağı merkebine ri‘ âyet idüp ḥîn-i zebḥine²⁷⁷⁵ dek âb ü ‘alefin -virmekde kuşûr itmeyüp²⁷⁷⁶, ve vaḳt-i bismilde²⁷⁷⁷ mu‘ âmele-i -cellâdâne-i ‘anîfânenen²⁷⁷⁸ ihtirâz eyleye, ve bu ḥadiş-i şerîfde “*ṭaliben li-merzâti’llâh*” -me’mûr oldukları vecih üzre ta‘zîm olunup, zebḥ itdikleri qarâbînün²⁷⁷⁹ ‘inde’llâh²⁷⁸⁰ kabûle qarîn, ve vesîle-i duḡûl-i behişt-i berîn -olması ile²⁷⁸¹ aḡniyâ-i müslimîne tebşîr-i ‘azîm-vârdur, “*va’llâhu ‘ale mâ-yeşâ’ü ḳadîr*”²⁷⁸² el-ḥadişü’s-şâmin ve’s-şelaşûn: [H 37a] ez-zaḥmetü rahmetün²⁷⁸³ -“zaḥmet” izdihâm ma‘ nâsınadur, ve kelimâteyn-i mezkûreteyn miyânında şan‘ ata tecnîs-i ḥaṭṭ ü taşḥîfi oldığı [İ 87a] beyândan ḡanî, ve îzâḥdan müstaḡnidür²⁷⁸⁴, ya‘nî²⁷⁸⁵ ²⁷⁸⁶nizâm-ı şufûfda cemâ‘atde ziḥâm²⁷⁸⁷, eḡerçi zâhîran zaḥmetdür, lâkin fi’l-ḥaḳîḳa ‘asâkir-i²⁷⁸⁸ maḳhûre-i şeyâṭîn²⁷⁸⁹ -“*la‘aneḥümü’llâhu ilâ yevmi’d-dîn*”²⁷⁹⁰ ²⁷⁹¹muḳâbelesinde tertîb-i şufûf idüp, ve²⁷⁹² “*ke’l-bünyâni’l-merşûsi*” -kıyâm ve şübût-ı ḳadem ile

²⁷⁶⁷ A’da ve H’de yok.

²⁷⁶⁸ ḥuld-gâh-ı behište İ: cennete A, H.

²⁷⁶⁹ olup İ: olursuz A, H.

²⁷⁷⁰ A’da ve H’de yok.

²⁷⁷¹ ḥird-mend-i ‘âkıbet-endîşe İ: ‘âkıla A, H.

²⁷⁷² sezâ İ: lâyıḳ A, H.

²⁷⁷³ yârin A, H.

²⁷⁷⁴ A’da ve H’de yok.

²⁷⁷⁵ zebḥine İ: zebḥe A, H.

²⁷⁷⁶ virmekde kuşûr itmeyüp İ: virüp A, H.

²⁷⁷⁷ bismilde İ: zebḥede A, H.

²⁷⁷⁸ cellâ dâne-i ‘anîf-ânenen İ: cellâ dânenen A, H.

²⁷⁷⁹ me’mûr oldukları vecih üzre ta‘zîm olunup, zebḥ itdikleri qarâbînün İ: zebḥ idüp me’mûr oldukları vecih üzre ta‘zîm olunan kurbânlaruñ A, H.

²⁷⁸⁰ ‘inde’llâh İ: ‘inde’llâhu te‘âlâ A, H.

²⁷⁸¹ olması ile İ: olması-y-la A, H.

²⁷⁸² A’da ve H’de yok.

²⁷⁸³ “Zahmet, rahmettir.” Aclûni, **Keşfü’l-Hafâ**, I, 437 (1410); Ali el-Kârî, **el-Esrâru’l-Merfûa fi’l-Aḥbâri’l-Mevzûa**, s.215 (219).

²⁷⁸⁴ A’da ve H’de yok.

²⁷⁸⁵ A’da ve H’de yok.

²⁷⁸⁶ Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem Ḥazretleri buyudılar ki A, H.

²⁷⁸⁷ ziḥâm İ: izdihâm A, H.

²⁷⁸⁸ ‘asâkir-i İ: leşker-i A, H.

²⁷⁸⁹ şeyâṭîn İ: şeyatân A, H.

²⁷⁹⁰ “Din gününe deḡin Allâh onlara lanet etsin.”

²⁷⁹¹ A’da ve H’de yok.

²⁷⁹² A’da ve H’de yok.

mevşûf-²⁷⁹³ olmak, cālib-i²⁷⁹⁴ rahmet-i Rahmāniyye²⁷⁹⁵, ve mūcib-i²⁷⁹⁶ mağfiret-i şamedāniyyedür, pes bu hadīs-i şerīfde cemā‘at ile edā-i şalāt vaktinde²⁷⁹⁷ şaf huşuşunda ihtimām²⁷⁹⁸, ve²⁷⁹⁹ istiķāmet vechi üzre²⁸⁰⁰ intizām²⁸⁰¹ ve fūrce qalmamak -tarīķı ile-²⁸⁰² tesviye-i şufūfa terġīb, ve her ne kadar zahmet-i izdiķām hāşıl²⁸⁰³ olursa -şevāb-ı ‘azīme nā’il olmağ-la-²⁸⁰⁴ tebşīr-vārdur, “*va’llāhu a‘lem*”²⁸⁰⁵ el-hadīsü’t-tāsi‘ ve’s-selaşūn es-selāmü kable’l-kelām²⁸⁰⁶ -bu hadīs-i mev‘ izate-nümün, ve naşh-ı maķrūnı-²⁸⁰⁷ Tirmidī [A 44b] Cabir’den rivāyet itdi²⁸⁰⁸ Şāhib-i Hidāye didi ki, bir müslim bir müslimūn bāb-ı dārına geldikde, “*lā tedhulū buyūten ġayra buyūtikūm ĥattā teste ħisū ve tūsellimū ‘ale ehlihā*”²⁸⁰⁹ naşş-ı kerīmi mantūķı üzre [İ 87b] evvelen istiżān, -ba‘de duķūl, ba‘de aşhāb-ı dāre ilķā-i selām, lāzımdur-²⁸¹⁰, lākin²⁸¹¹ şahrāda -mülākāt vaktinde-²⁸¹² evvelen -ķırā‘at-ı selām ehemmm, ba‘de tekellüm-i kelām elzemdür-²⁸¹³, zīrā Rasūl-i Ekrem “*men tekelleme kable’s-selām*”²⁸¹⁴ *felā tucībūh*”²⁸¹⁵ buyurdılar²⁸¹⁶, ya‘ni -bir müslim bir müslime mülākī olduķda eğer “*ķable’s-selām*” bir kelām ile tekellüm iderse-²⁸¹⁷ anuñ kelāmını cevāb ile -muķābeleye ruķşat yokdur-²⁸¹⁸, zīrā “*es-selāmü kable’l-kelām*”²⁸¹⁹ -hadīs-i şerīf-i

²⁷⁹³ kıyām ve sübüt-ı kadem ile mevşûf İ: sābit ve ķā‘im A, H.

²⁷⁹⁴ cālib-i İ: maķz-ı A, H.

²⁷⁹⁵ Rahmāniyye İ: İlāhiyye A, H.

²⁷⁹⁶ mūcib-i İ: cālib-i A, H.

²⁷⁹⁷ vaktinde İ, A: itdikde H.

²⁷⁹⁸ ihtimām İ, A: ihtimām idüp H.

²⁷⁹⁹ H’de yok.

²⁸⁰⁰ vechi üzre İ, A: üzre H.

²⁸⁰¹ intizām İ, A: muntażam H.

²⁸⁰² tarīķı ile İ: üzre A, H.

²⁸⁰³ A’da ve H’de yok.

²⁸⁰⁴ şevāb-ı ‘azīme nā’il olmağ-la İ, A: mezīd-i şevāb ile H.

²⁸⁰⁵ A’da ve H’de yok.

²⁸⁰⁶ “Selam kelandan öncedir.” Tirmizî, **İstizan**, 11 (2699).

²⁸⁰⁷ H’de yok.

²⁸⁰⁸ itdi İ, A: itmişdür H.

²⁸⁰⁹ “Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere geldiğinizi hissettirip (izin alıp) ev sahiplerine selam vermeden girmeyin.” Nur 24/27.

²⁸¹⁰ ba‘de duķūl, ba‘de aşhāb-ı dāre ilķā-i selām, lāzımdur İ, A: idüp duķūl itdikden sonra selām virmek gerekdür H.

²⁸¹¹ lākin İ: ammā A, H.

²⁸¹² mülākāt vaktinde İ, A: mülākī olsa H.

²⁸¹³ ķırā‘at-ı selām ehemmm, ba‘de tekellüm-i kelām elzemdür İ, A: selām virüb sonra tekellüm eyleyler H.

²⁸¹⁴ A SAHH: “selām” 45a/ 6.

²⁸¹⁵ “Kim selamdan önce konuşursa, cevaplamayın.”

²⁸¹⁶ H’de yok.

²⁸¹⁷ A nüshasında “bir müslim bir müslime mülākī olduķda eğer “ķable’s-selām” tekellüm iderse: ve H nüshasında “bir kimesne selām virmezden evvel tekellüm eylese” şeklinde geçmektedir.

²⁸¹⁸ muķābeleye ruķşat yokdur İ, A: muķābele eylemek H.

mazmûnı üzre kıra'at-ı selâmı cem'-i kelâm üzre taqdim münâsibdür²⁸²⁰ -ve
 'Abdullâh bin Selâm'dan rivâyet olundı ki²⁸²¹ Rasûl-i Ekrem'den²⁸²² istimâ' itdiğim
 hadîs-i şerîf-i vâcibü't-teşrîf budur ki, ey -zümre-i müslimîn²⁸²³, ve şirzime-i²⁸²⁴
 muvâhhidîn, ta'âmı muhtâclardan dirîğ eylemeñ, ve biri biriñuze -çok çok selâm
 ilkâ' itmek-ile²⁸²⁵ ikrâm eyleñ, ve hen-gâm-ı şebbde -halk, âlûde-i h'âb iken²⁸²⁶,
 bā' iş-i kurb-ı ilāhī olan şalāt²⁸²⁷ ile Hālîk-ı Kevn ü Mekân, “*celle 'an şevā'ibi'ş-şibh*
ve'n-noqşān”²⁸²⁸ Hâzretlerine [İ 88a] taḳarrüb-i -taḫşiline sa'y-²⁸²⁹ eyleñ -ki, kurb-ı
 ilāhī ecell-i meṭālib, ve efḍal-i me'āribdür, ve hadîs-i Ḳuddiside vārid oldı ki, “*men*
taḳarrabe ileyye şibrān, etaḳarrübü ileyhi bā'an”²⁸³⁰ -ve eğer²⁸³¹ bu -hışāl-ı ḥamid,
 ve a'māl-ı sūtûde-i mezkûre²⁸³² ile, mevşûf olursañuz, rûz-ı²⁸³³ kıyâmetde bilâ [H
 37b] hisâbin, ârām-gâh-ı²⁸³⁴ behişte dâhil, ve na'im-i sermediye vâsıl -olacağñuz
 maḥall-i irtiyâb, değıldür²⁸³⁵, rivâyet olundı ki, selâm huşûşunda, -her ḳavm bir şive-
 i ihtirâ', ve bir güne 'adet ile i'tiyād itmişlerdür²⁸³⁶, “Neşārî” selâm
 mevzu'unda²⁸³⁷ ellerini ağızlarına vaż'²⁸³⁸, ve²⁸³⁹ “Yehūd”²⁸⁴⁰ [A 45a] bârmaqları-y-
 la²⁸⁴¹ işâret²⁸⁴², ve²⁸⁴³ “Mecûs”²⁸⁴⁴ inḥinâ iderler, ve²⁸⁴⁵ “Arab” “ḥayyâke'llāh”, ve

²⁸¹⁹ “Selam kelimadan öncedir.” Tirmizî, **İstizan**, 11 (2699).

²⁸²⁰ hadîs-i şerîf-i mazmûnı üzre kıra'at selâmı cemî'-i kelâm üzre taqdim münâsibdür İ, A: ya'nî evvel selâm virüp soñra kelâm ile tekellüm itmek gerekdür deyü buyurmuşlardur H.

²⁸²¹ ve 'Abdullâh bin Selâm'dan rivâyet olundı ki bu bâbda İ, A: 'Abdullâh bin Selâm didi ki H.

²⁸²² evvel H.

²⁸²³ zümre-i müslimîn İ, A: gürûh-ı mü'minîn H.

²⁸²⁴ şirzime-i İ, A: zümre-i H.

²⁸²⁵ çok çok selâm ilkâ' itmek-le İ, A: çok selâm-la H.

²⁸²⁶ halk, âlûde-i h'âb iken İ: halk ḡafletde iken A: h'âb ḡafletde iken H.

²⁸²⁷ şalāt İ: namâz A, H.

²⁸²⁸ A'da ve H'de yok.

²⁸²⁹ A'da ve H'de yok.

²⁸³⁰ A'da ve H'de yok.

²⁸³¹ ve eğer İ: eğer A: eğerçi H.

²⁸³² hışāl-i ḥamid, ve a'māl-i sūtûde-i mezkûr İ: ḡafletler A, H.

²⁸³³ rûz-ı İ. yevm-i A, H.

²⁸³⁴ A'da ve H'de yok.

²⁸³⁵ olacağñuz maḥall-i irtiyâb, değıldür İ: olursuz A, H.

²⁸³⁶ A ve H nüshasında “her ḳavmün bir 'âdeti vardır” şeklinde geçmektedir.

²⁸³⁷ mevzu'unda İ: maḳāmında A, H.

²⁸³⁸ vaż' İ: vaż' iderler A: vaż' ider H.

²⁸³⁹ A'da ve H'de yok.

²⁸⁴⁰ Yehūd İ: Yehūdîler A, H.

²⁸⁴¹ bârmaqları-y-la İ: parmaqları-y-la A: pârmaqları-y-la H.

²⁸⁴² işâret İ: işâret iderler A, H.

²⁸⁴³ A'da ve H'de yok.

²⁸⁴⁴ Mecûs İ: Mecûsîler A, H.

²⁸⁴⁵ A'da ve H'de yok.

mülûke selâm mevki'inde "en'üm şabāhan" dirler, ve Şeref-i -İslam ile²⁸⁴⁶ sa'âdet²⁸⁴⁷-yâb olan müslimîn "es-selâm-ü 'aleyküm ve rahmetu'llāhü ve berekātüh" dirler ki -envā'-i selāmdan bu nev'-i selām, be-gāyet ḥasen, ve ziyāde müstaḥsen, ve sâ'ir selāmlardan güzide, ve 'inde'llāh pesen-didedür²⁸⁴⁸, "Eflāṭun" [İ 88b] didi ki evliyā-i ni'am ḥuzûrlarına -dāḥil olduğda²⁸⁴⁹ vâcibdür ki, selāmda tekellûf itmeyüp ḥafif²⁸⁵⁰ ü muḥtaşar ideler²⁸⁵¹, ve meclislerinde -iktizâsı miqtârı tekellüm idüp, teksîr-i kelâm ile anları muḥtarib itmeyeler, ve taṭvîl-i cülûs ile sıklet virmekden be-gāyet ḥazır ideler²⁸⁵², -²⁸⁵³"ekābir-i ḥükemā'" didiler ki "izā deḥaltüm 'ale'l-kirām, fe-'aleyküm taḥfîfî's-selām, ve taḥlîlî'l-kelām, ve ta'cîlî'l-ḥayām", ḥaḳ budur ki kelâm-ı mezḳûr-ı ḥikmet-i maẓmûn, şaḥîfe-i sebz-i kevn-i āsmāne tılâ-yı âf-tâb ile taḥrîr olunmağa²⁸⁵⁴, ve hemîşe ma'nâsı ile 'âmil olmak nişâne-i sa'âdet ve 'alâmete biḥbūdî dimeğe ḳamîn ü cedîrdür, "Ferā'id-i Ḳalā'id" nām-kitâb-ı Keşîrü'l-Fevā'id'de, medḥ-i şamt, ve sitâyîş-i taḥlîl-i kelâm ḥaḳḳında keşide-i silk-i taḥrîr olan, Fıḳarât-ı Cemmeti'l-'Avā'id'dendür ki, "elzimi's-şumt tü'adde fî 'aḳlike

²⁸⁴⁶ İslâm ile İ, H: İslâm-la A.

²⁸⁴⁷ sa'âdet İ: şeref A, H.

²⁸⁴⁸ A ve H nüshasında "selāmlaruñ gāyet güzide, ve ziyāde pesen-didesi bu selāmdur" şeklinde geçmektedir.

²⁸⁴⁹ dāḥil olduğda İ: vardıḳda A, H.

²⁸⁵⁰ ḥafif İ: taḥfîf A, H.

²⁸⁵¹ ideler İ: eyleyeler A, H.

²⁸⁵² A ve H nüshasında "iktizâsı olan miqdârı söylemeyeler ve çok oturup teksîr-i cülûs ile sıklet virmekden ziyāde ihtirâz ideler" şeklinde geçmektedir.

²⁸⁵³ İ nüshası der-kenarda: 89b/4 "ve fî Nevābigü'l-kelim bi-cāru'llāhu'l-'allāme ez-Zemaḥşerî fî zemmi ba'zu'l-kelimât, "rubbe ḳavlin evredeke mevride'l-ḳitāl, evredeke müverrede'l-ḳazālî" **terceme** neçe kelâm-ı nâ-sütüde-i fitne-ḥayr ve saḥn-ı ḡayr ḥamîde-i şûr-engiz vardur ki saḥn-ı âbād-ı dehāndan çehre-nümâ-yı el-cime zuhûr olduğda bize düğāh-ı ḥuşām ve cidāle belki meydān-ı ḥirāb ve ḳitāle cerr ider yāḥūd ḳazā-i 'arîz-i ḳā'ile ḍarb sîlî āzāre mü'eddî olmaḡ-la mānend recûl-i şaf'ân müverrede'l-ḳazāl ya'nî te'sîr-i ḍarb-ı şedîdden mişāl küll-i sürḥ muḥammer oldıḡı ḥâlde şaḥibini meclis-i kelāmdan merdûd ve matrûḥ olmasına müncerr ider, "...., ..." **Terceme** merd merdüm āzār ki sinān zebān ḥadîd bürîdni ile a'rāz-ı müslimîne ta'n, ve heng-i perde-i 'işmet-i mü'minîn iden müstaḥaḳḳ-ı levn ü la'n, herkez şeref-i siyādet ile müşerref, ve gûş zāt-ı zemîmeti's-şıfâtı dürrer-i ḡurer sa'âdet ile müşennef olmaz, meḡer reng-i süvār üzre mecbûl olan ḳîr-i zulmet eşer, reng-i siyāhdan levn-i beyāza muḡayyer ola, ve bu ḥuşûş "lā tebdîlû'l-ḥaḳku'llāhî" fehvâsı üzre mümtenî'ât ḥayyizinde müteḥayyizdür, ve ḳā'ide-i muṭṭaride-i müşeyyededür ki her nesne ki anuñ ḥuşûlî bir emr-i muḥāle mu'allāḳ ola, elbette anuñ daḡı muḥāl oldıḡı muḥaḳḳaḳ olur, "yā....., ..." **terceme** ey püser-i sa'âdet rehber, dehānıñ müceb .. ḍarb-ı sîlî .. olan kelāmı tekellümden muḥāfaẓa ḥuşûşunda ihtimām külli eyle, **a** evvel endîşe ... keftār mefhûmı üzre, evvelen ḥaṭîre-i femmden iḥrâcını ḳaşdettiḡiñ ma'nānuñ nef' ve z...n, ve ḡayr ü şirîn, mülāḡaza, ba'de ilbās-ı libās 'ibāret idüp cılve-sāz encümeni zuhûr eyle, "rubbe tekellîm bi'l-miḳvel, eşeddi min tekellîm bi'l-mi'vel" **terceme** "tekellîm" işāl-i cürḥ, ve "miḳvel" lisān, ve "mi'vel" külüng ta'bîr olunan âlet-i ḡarb ma'nâsındır, ḡaşıl ma'nā cer icābeti's-sinān lehā iltiyām, ve lā yelte'im mā-cürḥü'l-lisān maẓmûnına ḳarîbdür, ve rubbe kelimet-i 'inde'llāh fe-şıḥḥate, diḡi 'inde'n-nās fe-şıḥḥate, in lem temlik faẓle lisānuñ, ḳilletes-şeytāne faẓle 'inānuñ.

²⁸⁵⁴ İ SAHH: "olunmağa" 89a/ 6.

fāzilen, ve fī cehlike ‘ākilen, ve fī kudretike ḥakīmen, ve fī ‘acziye ḥalīmen, ve iyyāke ve fuḫlū’l-kelām, fe-innehā tūzhirū min ‘uyūbike mā-baṭan [İ 89a] ve tūḥarrikū min ‘adūvve mā-seken’*²⁸⁵⁵, kelāmū’l-mer-i beyānū faḍlihi, ve tercemānū ‘aklihi, fe-eḫşirhū ‘ale’l-cemīli, ve uḫteşir minh ‘ale’l-ḳalīl*, ve iyyāke ve mā yūteşitū sulṭāneke, ve yūḫişū iḫvāneke, fe men eşḫaṭa sulṭānehū ta‘arruḫa li’l-meniyyeti, ve men evḫaşe iḫvānehū teberrā’e ‘ani’l-ḫurriyyeti *²⁸⁵⁶ küllün yū‘rafū bi-ḳavlihi, ve yūşafū bi-fi‘lihi, fe-ḳul sedīden, ve’f al reşīden*, men lezime şānehū, ve ḥafīza lisānehū, ve a‘raza ‘ammā lā-ya‘nīhi, ve keffe ‘an ‘ırzı eḫīhi, dāmet selāmetühū, ve ḳallet nedāmetühū*, el-fazlū milkū’l-lisān, ve bezlū’l-iḫsān, ve en-naḫşū’t-tekellūfū fīmā lā-ya‘nīke, ve et-taşarrufu fīmā lā-yaḡnīke*, elzemi’s-şūmte yūksibke şafve’l-meccete, ve yū‘minke sū’e’l-meḡibbeti, ve yūlbiske şevbe’l-vaḳār, ve yūkeffeke mi‘nete’l-a‘zār*, eş-şumtu āyetū’l-fazli, şemeretū’l-‘akli, fe’lzeme ye’l-zemeke’s-selāmetū, ve şaḥbühū yeşḥabeke’l-kerāmetühū* [İ 89b], kün şamūten ev şadūḳan, fe’s-şumtu ḫırzūn, ve’s-şıdḳu ‘izzūn*, eş-şumtu delīlū’l-‘akli ve’n-nūḥā, ve’s-şıdḳu delīlū’l-‘iffeti ve’t-taḳvā*, men ekşera kelāmeḫū se‘im, ve men ekşera su‘āleḫū ḫurim*, keşratū’l-maḳāle tūmillū’s-sem‘a, ve keşratū’s-su‘āle tūcibū’l-men‘a*, izā ḥācece felā tūḳaşşir, ve izā lācece felā tūkeşşir, femen ḳaşşara fī ḫicāci ḫuşıme, ve men keşşera fī licāci şūtime*, men keşūra kelāmühū keşurat āşāmühū, ve zālet heybetühū, ve ṭālet ḡaybetühū, fa‘ḳıl lisāneke illā ‘an ‘izātin şāfiyetin yūkteb leke ecrūḥā, ev ḫikmetin bālīḡatin yūḫmel ‘anke neşruhā, ve iyyāke ve mā yūsteḡne ‘anhū mine’l-kelām, fe-innehū yūneffiru ‘anke’l-kirām, ve yūḫbiru ‘aleyke’l-li‘eyyām*, keşratū’l-kelāmū tūzillū’l-lisāne, ve tūmillū’l-iḫvāne, ve tūyebamū’l-celīse, ve tūs‘imū’l-enīse, fe-eḳlilū’l-maḳāle, ve tevaḳḳa’l-implāle, ve lā teḳul mā-yūksibūke vizran, ve yūneffirū ‘anke ḫurran*, men efrāṭa fi’l-maḳālī [İ 90a] zelle, ve meni’s-teḫaffe bi’r-ricālī zelle*, men ḳalle kelāmühū baṭane ‘aybehū, ve men keşūra iḫtirameḫū ḫasūne ḡaybehū, ve’ḳteşir men kelāmeke ‘ale’l-yesīr, testetir ‘anke’l-‘uyūbū, ve tectemi‘ ‘ale muḫabbetike’l-ḳulūb*, men keşūra şeṭaṭühū, keşūra

²⁸⁵⁵ İ nüshası der-kenarda: 89b/1 “ve fī’l-esāse fera‘a li-hāzā’l-emri zūnbūbe ceddi fīh, ve fī’s-şīḥāhi’z-zūnbūbi’l ta‘azzumi’l-yābis min ḳademi’s-sāḳ, ve mehre’l-mehri ibil-i mensūbete ilā ḳabūle temeddūḫ bi’n-necābete.

²⁸⁵⁶ İ nüshası der-kenarda: 89b/4 “der-eṭvāḳū’z-zeheb Zemaḫşerī fermūd ki, ḫayru’l-lisānu’l-maḫzūn, ve ḫayru’l-kelāmu’l-mevzūn, fe-ḥaddis in ḥaddeşete bi-efḍale mine’s-şamt ve zeyyin ḥadīşāt bi-ḫūsni’l-vaḳārı ve’s-semti, ve ersile kelimātike fī ā...āk enān-bībe’s-semehriyye, velā teferre‘a fī irsālīhā zannen-bībe’l-mehriyye, inne’t-ṭayşe fi’l-kelām yūteraccimū ‘an ḫıffeti’l-aḫlām, ve mā daḫle’r-rıfḳu şey’en illez-zāne, ve limā zāne’l-mütekellime ille’r-rezānete.

ğalaṭühü*, ‘aleyke bi’ş-şıdkı fī maḳālike, ve bi’r-rıfķı fī fi‘ālike, fe men bi’ş-şadaķa fī maḳālihi celle ḳaderühü, ve men rafeķa fī ef‘ālihi temme emrühü*, el-lisānū seyfün ḳāṭı‘un lā yū‘menü ḥaddühü, ve’l-kelāmü sehmün nāfizün lā yümleke raddühü*, ṭülü’s-süküte yüvellidü’s-selāmete, ve ṭülü’l-kelāme yüvellidü’n-nedāmete *²⁸⁵⁷ felā teḳul mā yüzillü ḳademeke, ve yüṭilü nedemeke*, iyyāke ve’l-lecāce, fe-innehü yüve‘izü’l-ḳulüb, ve yünticü’l-ḥurüb, fe-iḳteşir mine’l-kelām ‘ale mā-yüḳimü ḥücceteke, ve yübelliguke ḥāceteke*, men ḳāle mālā yenbeği, semi‘a mālā yeştehi*, li-küllü ḳavlin cevāb, ve li-küllü fi‘lin şevāb, felā teḳülenne murren, ve lā tef‘alenne şerran*, yüstedillü ‘ale ‘aḳli’r-racüli bi-ḳavlihi, [İ 90b] ve ‘ale aşlihi bi-fi‘lihi, fe mā-evḥaşe ḥakīmün, ve lā evḥaşe kerīmün*, keşratü’l-ḳavl, delīlün ‘ale ḳilleti’l-‘aḳli, ve keşratü’ṭ-ṭam‘, delīlün ‘ale ḳilleti’l-vera‘*, eḳıllı’l-kelāme, te’mine’l-melāme*, yüstedillü ‘ale ‘aḳli’r-racüli bi-ḳilleti nuṭıķa ve maḳālin, ve ‘ale faẓlihi bi-keşrati ḥilmihi ve iḥtimālihi*, el-mer’u yüzene bi-ḳavlihi, ve yüḳavveme bi-fi‘lihi, fe’l-yeḳul mā yüracciḥu zinetehü, ve’l-yef‘al mā yücillü ḳıymetehü*, men ḳavveme lisānehü zāne ‘aḳlehü ve men seddede kelāmeḥü ebāne faẓlehü*, iyyāke ve’l-ḥavza fīmā lā te’rifü ṭariḳatehü, ve lā te’lem ḥaḳıḳatehü, fe-inneke tedüllü bi-ḳavlike ‘ale ‘aḳlike, ve tü‘ribü bi-ibāretike ‘an ma‘firetike*, eḥsinü ḥabse lisānike ḳable en yüṭile ḥabseke, ve yütlife nefseke, ve lā şey’e evlā bi-ṭülü’l-ḥabsi min lisānin yeḳşuru ‘ani’ş-şavāb, ve yesri‘u fi’l-cevāb*, ve lā teḳul mā yüşinüke ‘ācilühü, ve yezurruke ācülühü*, lā-teḳülenne yüvāffıķa hevāke, ve yühālifü eḥāke, ve en ḳultehü lehven, ve ḥılteḥü lağven [İ 91a], fe-rubbe lehvin yühışü minke ḥurran, ve lağvin yeclibü ‘aleyke şerran-, ²⁸⁵⁸el-ıḳşārü yüzillü’l-ḥakīme, ve yümillü’n-nedīme, fe-eḳıllı’l-kelāme, te’men ‘ani’l-melām, ve lā tüḳşir, fe-tüzcir, ve lā tüfriṭ, fe-tüḳşıṭ-, şumtün yeḳīke’n-nedāmete, ḥayrun min nuṭḳın yeslübüke’s-selāmete, fe’ş-şumtü dā’imen,

²⁸⁵⁷ İ nüshası der-kenarda: 90b/7 “el-‘ilmü kenzün. eş-şumtü fevzun.

Fārisiyye: Zebān der deḥān beste dārend merdüm / Ziyānı zebān ...ş ez-nış gördüm

‘Arabiyye: Yesā’ilini şadıḳı keyfe ḥālike, fā seketü lā eradde ‘aleyhi ḳavlen, li-ennehü’l-ḳavle yüşmit bī‘adüvvi, ve yühzinü şāḥibi fe’ş-şumti üli.

Ḳıṭ‘a-i Fārisiyye: Bā her ki rāz ḥı’ş tü peydā hemmī-künī, yā düşmānı bāşed yā dost-dār tü, ger düşman-ist ḥöd-zağmet şād-mān şüd(şür), vez dost-dār-nist ğammı şedd-i zekār tü, pes kār ḥöd-nigü-künī ve bā ḥıç-kes ..gü, tā ḥöd-nigü-künī ... Kird-gār(Allāh) tü.

²⁸⁵⁸ İ nüshası der-kenarda: 92a/1 “eş-şumtü ḥükmün ve ḳalılün fā’ile, ḥükm ḥikmet ma’nāsınadır, ḳāla’llāhu sübhānehü ve āteynāhü’l-ḥükmü şabiyyen, Meydānı rivāyet itdi ki Lokmān Hekīm Ḥazret-i dūru’m nesc-i dir’ider iken ḥuzūrına dāḥil oldı, ve Ḥazret-i Dāver’dan bu nesc idiğün nesne nedür, ve neye şālihüdür dimeğe niyyet idüp niye su’alden imsāk itdi, Dāver dir’ı itmām idüp ḳā’im olup dir’ı(zırh) lābis olduķda Lokmān didi ki ni’me edātü’l-ḥarb Lokmān didi ki eş-şumtü ḥükmün ve ḳalılün fā’ile.

te' iş sālīmen*, eş-şumtü ecellü mā yū' hed, ve eḳallü mā yūced, yemdeḥu'l-küllü ve yetrakū'l-küllü*, izā celeste 'ale mevā'idi'l-mülük feşum 'ani'l-kelām, ve lā tüşirhü ile't-ṭa'ām, fe-izā ḥaddeşe'l-melike fe'stemi' ileyh, ve eḳbil bi-vechike 'aleyh, ve lā tüt' ırzū 'an ḳavlihi, ve lā tüt'ārīza bi-mişlihi*, ve men melike lisānehü, melike sulṭānehü*, men baseṭa lisānehü, ḳabeza ihvānehü*, men lāzeme'ş-şumte, e-mine'l-maḳte*, en-nuṭḳu bi-ḡayri'l-ḥikmeti hevesün, ve'ş-şumtü bilā tefekkürin ḥarasün*, min aḳbeḥi'l-kelām, medḥu'l-li'ām, men āyete'l-levm, medḥu'l-mezmüm*, ebleḡu'l-kelāmı mā-şihḥat mebāniye, ve şafet ma'āniye*, el-farḳu beyne'l-'ayyi ve'ş-şumti [İ 91b], inne'ş-şumte imsākü'l-lisāni 'ani'l-ḳavli ma'a'l-ma'rifete, ve'l-'ayyü imsākü'l-lisāni 'ani'l-ḳavli, ma'a'l-cehli bih, ve Eflāṭūn didi ki, insānuḥ ḥasāset ve ḥamāḳatı iki nesne ile ma'lūm olur, “evvel” budur ki keşīru'l-kelām kimesne elbette bed-aşl fūrū-māye vü denī vü nā-kes olur, “şānī” budur ki meclis-i ulemā'da cülūs itdikde idāre-i aḳdāḥ-ı su'āl ü cevāb iderler iken, kendüye tevcih-i ḥiṭāb-ı su'āl yok iken cevāba taşaddī şadedinde olan kimesne daḥi küstāḥ u ḥasīs u aḥmaḳ u denīdür “*va'llāhu a'lem*”-²⁸⁵⁹el-ḥadişü'l-erba'ün: izā ḥarace'l-imām, felā şal'āte ve lā kelām²⁸⁶⁰ ya'ni ḥaṭīb ḥuṭbe -ḳırā'atı içün-²⁸⁶¹ minbere şu'ūd idüp²⁸⁶² -minberden nüzül itmedikce-²⁸⁶³ namāz ḳılmaḳ, ve kelām-ı tekellüm²⁸⁶⁴ eylemek mekrūhdur, Şāḥib-i Yenābī' didi ki, ḥaṭīb²⁸⁶⁵ ḳırā'at-ı²⁸⁶⁶ ḥuṭbe içün minbere şu'ūd itdükde – şal'āt-ı nāfile-²⁸⁶⁷ ḳılmaḳ -cā'iz deḡildür-²⁸⁶⁸, ve²⁸⁶⁹ ḥuṭbe -ḳırā'atı vaḳtinde-²⁸⁷⁰ şal'āt-ı²⁸⁷¹ ḳazā ḳılmaḳda be's yokdur [İ 92a], ve -men' olunan-²⁸⁷² kelāmdan murād, umūr-ı²⁸⁷³ dünyāya müte'alliḳ, ve lisān-ı ḥulḳda cārī olan efvāḥī kelāmdur, ve zıkr ü teşbīḥ -kelām-ı mezkūr-²⁸⁷⁴ ḳabīlinden deḡildür, ve -pīşvā ve muḳtedā minh olan

²⁸⁵⁹ A'da ve H'de yok.

²⁸⁶⁰ “İmam (hutbeye) çıktığında namaz kılmak ve konuşmak yoktur.” Muvatta, **Cuma**, 7.

²⁸⁶¹ ḳırā'atı içün İ: ḳırā'at itmek içün A, H.

²⁸⁶² idüp İ: eylese A, H.

²⁸⁶³ minberden nüzül itmedikce İ: minberde oldukça A, H.

²⁸⁶⁴ kelām-ı tekellüm İ: kelām A, H.

²⁸⁶⁵ ḥaṭīb İ: imām A, H.

²⁸⁶⁶ A'da ve H'de yok.

²⁸⁶⁷ şal'āt-ı nāfile İ: nāfile namāz A, H.

²⁸⁶⁸ cā'iz deḡildür İ: ḥarāmdur A, H.

²⁸⁶⁹ ve İ: lākin A, H.

²⁸⁷⁰ ḳırā'atı vaḳtinde İ: ḳırā'at olunur iken A, H.

²⁸⁷¹ A'da ve H'de yok.

²⁸⁷² men' olunan İ: men' A: menḥī olan H.

²⁸⁷³ H'de yok.

²⁸⁷⁴ kelām-ı mezkūr İ: kelām A, H.

İmām-ı A‘zām, Nu‘mān bin Sābit Hāzretlerinüñ kavli budur-²⁸⁷⁵, va’llāhu a‘lem bi’ş-şavāb, ve ileyhe’l-mür-ci‘u’l-me’āb, “*hāzā āḥirümā*” el-taḳṭatū min kütüb-i-‘ulemā’, ve ḥātīmetühü mā-iḳteṭāfet min zūberi’l-fuḳalā’, şekkerallāhu sa‘yehüm, ve ḥaşernā me‘ahüm, (nef‘ana’llāh bihā “yevm-i lā-yenfa‘u mālun ve lā benūn (benûne) [A 45b] illā men etā’llāhe bi-ḳalbin selīm”²⁸⁷⁶) ve şalla’llāhu ‘ale seyyidinā ve senedenā ve mevlānā “Muḥammedin” ve ālihi ve şaḥbihi ecma‘īn²⁸⁷⁷ -ilā yevmi’d-dīn-²⁸⁷⁸ -ve ḳad-²⁸⁷⁹ veḳa‘a’l-ferāḡu min taḥrīrihi fī -evāḥiri muḥarremü’l-ḥarām, min sene ‘ısrīn ba‘de mi’ete ve elf-²⁸⁸⁰ [İ 93b]

²⁸⁷⁵ A ve H nüshasında “İmām-ı A‘zām ‘indinde muḥtār olan budur” şeklinde geçmektedir.

²⁸⁷⁶ “İnsanların dirilteceği gün ve Allah’a temiz bir kalple gelenler dışında malın da çocukların da fayda vermeyeceği gün beni mahcup etme!” Şuarâ 26/88-89.

²⁸⁷⁷ ecma‘īn İ: meḥüm H: A’da yok.

²⁸⁷⁸ A’da “āmīn āmin, bi-ḥürmet-i seyyidi’l-mürselīn, şümme, şümme
Velā müşkildedür el-ḥaḳḳ-ı kitābet
Hemān el-ḥaṭā mā-yeḳrau zerāfet

Bīn laḥza bīn sâ‘at bīn demm

Diğer gün mey-şevad aḥvāl-ı ‘ālem”şeklindedir. [A 46a]

²⁸⁷⁹ A’da ve H’de yok.

²⁸⁸⁰ H nüshasında “şehr-i recebü’l-mücerreb sene şelāşe ve ḥamse ve mi’ete ve elf” şeklindedir. [H 38a]

SONUÇ

İslâm dünyasında yaygın olarak yazılan kırk hadis geleneği, Osmanlı'da XIV. asırdan itibaren başlamaktadır. XV. ve XVI. asırlar ise Osmanlı'da kırk hadislerin yoğun olarak kaleme alındığı asırlardır. XVII. asırdan XX. asra kadar bu alanda aynı hızda eserler kalem alınmıştır. Kırk hadis yazma ve tercüme faaliyetleri XX. asırda da devam etmiş hatta içinde yaşadığımız asırda da devam etmektedir.

XVIII. yüzyılın önemli simalarından olan İshak Hocası bu çalışma sayesinde bir kez daha gün yüzüne çıkarılmıştır. İshak Hocası Ahmed Efendi (ö. 1120/1708)'nin *Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn* adlı eseri kendi zamanına kadar yazılan kırk hadis tercümelerinden farklı değildir. Mevcut mukaddemede, hamdele ve salveleden sonra, İmam Ali ve Ebu'd-Derdâ gibi âlimlerin rivayetlerinin Türkçe tercümeleri ve telif sebepleri bulunmaktadır.

Çalışmamız İshak Hocası'nın *Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn* adlı eserini merkeze almıştır. Tezimizin en önemli bölümünü tenkitli metin oluşturmaktadır. Metnin içerisinde beyt, kıt'a, şiir, nazm ve hikâyeler yer almakta, bazen de nahiv-sarf bilgisi verilmektedir. Eser mensur olup, aynı zamanda şair olan İshak Hocası yeri geldikçe Arapça-Farsça ve Türkçe mazûmeler de kaleme almıştır.

İshak Hocası'nın eserini zenginleştiren dinî unsurların başında âyetler ve hadisler gelmektedir. Muhtevâ gereği hemen her konuda âyet ve hadis kullanan müellif, bazen bunların tamamını almak yerine konuya dair kısmını almakta, bazen de tamamını iktibas etmektedir.

Hadisleri kaynaklarına göre değerlendirecek olursak; eserde işlenen hadislerin birçoğu Kütüb-i Tis'a'da, bir kısmı tefsir, tarih, İslam hukuku ve belâğâtla ilgili kitaplarda yer almaktadır. Bir kısım rivayetlerin de kaynağı tespit edilememiştir.

Eser, hem hacimli olması hem de Arapça ve Farsça'da mahir bir şair ve müellif olan İshak Hocası tarafından kaleme alınmış olması hasebiyle dil yönüyle oldukça ağır bir üslûba sahiptir. Bu nedenle bir yüksek lisans çalışmasının sınırlarını aşmış ve bizi bir hayli zorlamıştır diyebiliriz.

Otuza yakın manzum ve mensur eseri bulunan; âlim, fâzıl, âgâh, şâir, müellif ve hattat olan İshak Hocası Ahmed Güzelhisarî'nin diğer eserlerinin de daha pek çok araştırmacının çalışmalarına ışık tutacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Aclûnî (1162/1748), İsmâîl b. Muhammed el-Cerrâhî, **Keşfü'l-Hafâ ve Muzîli'l-İlbâs 'amme's-tehara mine'l-ehâdîs 'alâ elsineti'n-nâs**, (I, II) Dâru İhyâü't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1351.

Akdağ, Hasan, “Arap Dilinde Deyimler ve Atasözleri”, Tekin Kitapevi, Konya 2004.

Alparslan, Ali, **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.

Ali el-Müttakî (975/1567), Alâuddîn b. Husâmuiddîn el-Hindî el-Burhânî, **Kenzü'l-Ummâl fî Süneni'l-akvâli ve'l-efâl**, (I-XVIII), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1979.

Ali el-Kârî (1014/1605), Nureddin Ali b. Muhammed b. Sultan, **el-Esraru'l-merfûa fî'l-ahbâri'l-mevzûa**, (thk. Muhammed es-Sabbağ), Beyrut 1971.

Âlûsî (1270/1853), Şihâbü'd-din, es-Seyyid Mahmud, **Ruhûl-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'ul-Mesânî**, (I-XXX), Dâru İhyâü't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, trs.

Aybey, Salih, “Din Eğitimi ve Öğretiminde Kırk Hadis Geleneği –Nebevî Örneği–”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, cilt 18, s. 3, 2018, ss. 207-211.

Beyhakî (458/1065), Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali, **es-Sünenü'l-kübrâ**, (I-XI), (thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ), Dâru Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994.

_____, **Şü'abü'l-İmân**, (I-VII), 1. baskı, thk. Ebû Hâcir Muhammed es-Saîd b. Besyûnî Zağlûl, Dâr-ı Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1990.

_____, **el-Medhal ile's-Süneni'l-Kübrâ**, (I-II), Dârü'l-Hulefâ-i li'l-Kitâbi'l-İslâmi, Kuveyt, trs.

Buhârî (256/869), Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl, **Sahîh-i Buhârî**, (I-VIII), Dâru't-Tıbbâ'ati'l-Âmire, İstanbul 1315.

Bulgurcu, Kahraman, **Kemalpaşazâde'nin Hadis İlmindeki Yeri**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya 2004.

Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, Bizim Büro Yayınları, (I-III), Ankara 2000.

Dârekutnî (385/995), Ali b. Ömer ed-Dârekutnî, **Sünenü'd-Dârekutnî**, (I-IV), (thk. Abdullâh Hâşim Yemânî el-Medenî), Dârü'l-mehâsin, Kahire, trs.

Deylemî (509/1115), Şîreveyh b. Şhredâr b. Şîreveyh el-Hemdânî, **el-Firdevs bi Mesûri'l-hitâb**, (I-V), Dâru Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1986.

Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat (Eski ve yeni harflerle)**, Aydın Kitapevi, Ankara 2000.

Diyanet İşleri Başkanlığı, **Hadislerin Hadislerle Yorumu**, Hadislerle İslam, (I-VII) İstanbul 2017.

Ebû Davûd (275/888), Süleyman b. el-Eş'as, **Sünen-i Ebî Dâvûd**, (I-V), Çağrı yayınları, İstanbul 1992.

el-Elbânî (1419/1999), Muhammed Nâsirüddin, **Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha ve Şey'ün min Fikhihâ ve Fevâidihâ**, (I-X), 2. Baskı, Riyad 1988.

Hâkim (405/1014), Ebû Abdullâh en-Neysûbûrî, **el-Müstedrek ale's-sahîhayn**, (I-V), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, trs.

Hatîb el- Bağdâdî (463/1070), Ebû Bekr Ahmed b. Ali, **el-Câmiu li Ahlâki'r-Râvî ve Âdâbi's-Sami'ı**, (I-II), 2. Baskı, Beyrut 1994.

Heysemî (807/1404), Nureddin Ali b. Ebû Bekir, **Mecmau'z-zevâid ve Menbeu'l-fevâid**, (I-X), 2. Baskı, Dârü'l-Kütübü'l-Arabiyye, Beyrut 1967.

İbnü'l-Cevzî (597/1200), Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali el-Kuraşî, **Kitâbü'l-Mevzûât mine'l-Ehâdîsi'l-Merfûa**, (I-III), 1. Baskı, Riyad 1997.

İbnü'l-Esîr (606/1209), Mecdüddin Ebû's-Seadât el-Mübarek b. Muhammed el-Cezerî, **en-Nihâye fî Ğaribi'l-Hadîs**, (I-IV), el-Matbaatü'l-Hayriyye, Kahire, trs.

İbn Ebî Şeybe (235/849), Abdullâh b. Muhammed, **el-Musannef fi'l-ehâdisi ve'l-âsâr**, (I-VIII), 1.baskı, Beyrut 1995.

İbn Hacer (852/1448), Şihâbüddin Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî, **Lisânü'l-Mizân**, (I-VII), Beyrut 1971.

İbn Mâce (273/886), Ebû Abdullâh Abdurrahmân, **Sünen-i İbn Mâce**, (I-II), 2. Baskı, İstanbul 1992.

İshak Hocası Ahmed, **Şerh-i Hadîs-i Erbaîn**, İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, nr: 1965.

_____ **Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn**, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, nr: 4813-4819.

_____ **Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn**, Süleymaniye Kütüphanesi, Hafid Efendi Bölümü, nr: 473.

İsmail Belîğ, **Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefât-ı Dânişverân, -Târih-i Burusa-**, Bursa 1302. (**Güldeste**)

Kandemir, M. Yaşar, "Kırk Hadis", **TDVİA**, XXV, Ankara 2002, ss. 467-470.

Karahan, Abdülkadir, "Kırk Hadis" **TDVİA**, XXV, Ankara 2002, ss. 470-473.

_____ **İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis Toplama, Tercüme ve Şerhleri**, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul 1984.

Kudâî (454/1062), Ebû Abdillâh Muhammed b. Sellâme el-Kudâî, **Şihâbü'l-Ahbâr**, (trc: Ali Yardım), Damla Yayınevi, İstanbul 1999.

Kur'ân-ı Kerim Meali, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991.

Kurtûbî (671/1273), Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, **el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân**, (I-XX), el-Mektebetü'l-Arabiyye, Kahire 1967.

Mâlik b. Enes (179/795), **el-Muvatta'**, (I-II), 2. Baskı, (thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî), Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

Mehmed Sirâceddin, **Mecmu'a-i Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ**, (Haz. Mehmed Arslan), Sivas 1994.

Muslu, Ramazan, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)**, İnsan yayınları, İstanbul 2003.

Müslim (261/875), Ebû'l-Huseyn Müslim b. Haccâc, **Sahîh**, (I-III), 2. Baskı, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.

Müstakîm-zâde, Süleymân Sa'deddin, **Tuhfetü'l-Hattâîn**, Devlet matbaası, İstanbul 1928.

Münzirî (656/1258), Ebû Muhammed Zekiyyüddin Abdülazim b. Abdilkavî, **et-Terğîbü ve't-Terhîbü mine'l-hadîsi's-şerif**, (I-IV), Dâru İhyâü't-Türâsi'l-Arabî, Mısır 1968.

Nevevî (676/1277), Muhyiddîn, **Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî**, Dâru'l-Fikr, 2. Baskı, Beyrut 1972.

Nesâî (303/915), Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb, **Sünenü'n-Nesâî**, (I-VIII), 2. Baskı, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.

Öngören, Reşat, "İshak Hocası", **TDVİA**, (c: XXII), İstanbul 2000, s. 533.

Pala, İskender, **Ansiklopedik Dîvan Şiiri Sözlüğü**, 26. Basım, Kapı Yayınları, İstanbul 2011, s. 270.

Rado, Şevket, **Türk Hattatları -XV. Yüzyıldan günümüze kadar gelmiş ünlü hattatların hayatları ve yazılarından örnekler-**, Tifdruk Matbaacılık, İstanbul 1984.

Sehâvî (902/1496), Şemsüddin Ebi'l-Hayr Muhammed Abdurrahman, **el-Mekâsîdü'l-Hasene fî Beyâni Kesîrun Mine'l-Ehâdis'l-Müştehra ale'l-Elsine**, Dâru'l-Edebi'l-Arabî, Mısır 1956.

Serin, Muhittin, **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, Kubbealtı Neşr., İstanbul 1999.

Sofuoğlu, Nesrin, **Vahdetnâme-i Âlem-Engîz İnceleme Metin**, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2012.

Suyûtî (911/1505), Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebû Bekr b. Muhammed, **ed-Düreru'l-müntesira fî Ehâdîsi'l-müştehra**, 1. Baskı, (thk. Muhammed Lutfî es-Sabbâğ), Mektebetü'l-verrâk, Riyâd 1994.

_____ **el-Câmiu's-Sağîr fî Ehâdîsi'l-Beşîr ve'n-Nezîr**, (I-II), Mustafa el-Bâbî el-Halebî Matbaası, Kahire 1939.

Tirmizî (279/892), Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevra, **Sünenü't-Tirmizî**, 2. Baskı, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.

Top, Hüseyin, **Mesnevî-i Mânevi Şerhi**, Rûmî Yayınları, Konya 2013, 1. Baskı, (5. Cilt), s. 237

Topal, Ahmet, **Ahmedî (Îshak Hocası) Vahdetnâme-i Âlem-Engîz (İnceleme Metin)**, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2011.

Wensinck (Concordance), **el-Muce'mü'l-müfehres li Elfâzi'l-hadîsi'n-Nebevî**, (I-VIII), Leiden 1936.

Yıldırım, Selehattin, **Osmanlıda Kırk Hadis Çalışmaları**, Daru'l-hadis Yayınları, İstanbul 2000.

Yıldız, Âlim, **Okçuzâde Mehmed Şâhî ve Manzum Kırk Hadis Tercümesi: Ahsenü'l-hadis**, D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, (XVII), İzmir 2003.

Zehebî (748/1347), Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. Osman, **Mizânü'l-i'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl**, (I-VI), (thk. Ali Muhammed el-Bicâvî), Dâru'l-Fikri'l-Arabî, trs.

Zemahşerî (538/1343), Mahmud b. Ömer, **el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidü't-Tenzîli ve 'Uyâni'l-ekâvili fî Vücûhi't-te'vil**, (I-IV), 2. Baskı, Matbaatü'l-istikâmet, Kâhire 1953.

_____ **Esâsü'l-Belâğa**, Dâru Beyrut, Beyrut 1965.

_____ **el-Fâik fî Ğarîbi'l-Hadîs**, I-IV, 2. Baskı, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî,
İsa el-Bâbî el-Halebî ve şüarakâtüh, trs.

